

NARZĄDU

OPATRZENIA CHIRURGICZNEGO

CZĘŚĆ II

§196 — §743

przez

RAFAŁA CZERWIAKOWSKIEGO

F. Chir. i Medycyny Doktora, Profefsora wysłużonego w Akademii Krakowskiey.

w Krakowie 1816. Roku

Poprezdniczych wiadomości, do istotnéy Nauki sztuki Chirurgicznéy usposabiaiących.

KLASSA II.

o Sprzętach Chirurgicznych drugiego względu czyli drugiey potrzeby.

§. 196. Przez srodki drugiego względu w sztuce Chirurgicznéy rozumiem bydź wszystkie takowe sprzęty, które po przyłożeniu na uszkodzoną część ciała wyż opisanych pierwszéy potrzeby sprzetów, wtororzędne, to iest podług prawideł sztuki następne po nich mieysce zaymować zwykły, i które pospolicie w Chirurgii *opaskami* się zowią.

§. 197. Nauka używania i przykładania opasek i tym podobnych drugiego względu środków, które istotną część Chirurgicznego narządu opatrzenia, i rzeczywistą użyteczność całéy prawie sztuki Chirurgicznéy, tak dalece stanowią, że bez nich żadnym sposobem obeyść się nie może, iest do tych czas w tym kraiu bardzo zaniedbana i prawie wzgardzona Chcąc tę nader potrzebną część wiadomości Chirurgicznych podzwignąć, i szacunek iéy ziednać, iak Nauczycielowi oneż w kray wprowadzaią-

2 A ce-

cemu przystoi, umyśliłem Uczniom moim w téy części dzieła przełożyć całą teoryą opasek i wszelkich drugiéy potrzeby sprzętów, oraz okazać w praktycznym względzie, iak ważna iest dokładna znaiomość onychże, która nie zasadza się na samych rzemieślniczych wykonywaniach, iak upadlaiąca Chirurgią opinia rozumi, lecz wymaga szczególnego dowcipu, przemysłu i doskonałości.

§. 198. Nie przeczę ia, że Nauka opasek dawnieyszemi czasy w szczupłych bardzo zawierała się granicach, kiedy zasadzała się iedynie na prostym sporządaniu i przykładaniu onychże. Dopiero poźniéy z doskonaleniem się powszechnéy sztuki Chirurgii, tak wistocie swéy wzrosła, iż w tych czasach nierównie więcéy, iak przedtym obeymuie różnych przedmiotów i należytości niż samo tylko proste sporządzanie i przykładanie obwiązek. Ztąd słusznie wnieść można, że sztuka używania opasek stawszy się bardzo rozległą, ważną, oraz istotną częścią sztuki Chirurgicznéy, wymaga teraz daleko większéy niż dawniéy usilności młodego Chirurga dla obięcia i zgłębienia onéy w całéy zupełności. Lecz także powiedzieć można śmiało, że ten, który w tych czasach dosięga dokładnéy umieiętności, i nabywa potrzebnéy zręczności w tym objekcie, częstokroć w przypadkach potrzeby, daleko więcéy temi prostemi do zamiaru stosownemi opaskami, niż zapomocą misternych machin, składanych sprzętów lub

sztu

sztucznych instrumentów dokazać może Ztąd przekonać się łatwo, iż Nauka opasek nayistotniey do nauki narzedu opatrzenia Chirurgicznego należy, i że ona iednę z nayużytecznieyszych i naypotrzebnieyszych części Chirurgii stanowi. Wiedzieć iednak i to należy w powszechności, że nauka ta, pomnożona będąc dziś licznemi należytościami właściwych sobie sprzętów, narzędzi i innych tym podobnych potrzeb, maiących bydź względnie do zamiaru sztuki przystosowanych i użytych, wymaga koniecżnie posiadania współ-pomocniczych różnych wiadomości. Idzie zatym, że nauka, o którey tu mowa, nie iest tak prosta mechaniczna tylko i podła, iak sobie fałszywa imaginacya wystawia, i przez to samo przykłada się do przytłumienia, a nawet zniszczenia wzrostu tey zbawienney, cierpiącey ludzkości, sztuki.

§. 199. Chcąc ustanowić pewne prawidła sporządzania i przykładania opasek, maiące bydź nowo zaprowadzone do szkoły Chirurgiczney sztuki, wprawdzie podiąłem się wielkiey pracy, znayduiąc sie w trudnych i zawiłych względem tego ważnego przedmiotu okolicznościach, lecz natężyłem usiłowania moie, które was przekonać powinny, że sztuka Chirurgiczna rządząca się niewzruszonemi prawami, które Chirurga doskonałym czynią, wymaga przeto zdatnych, światłych i dowcipnych ludzi a ztąd słusznie ona należy do wyzwolonych szlachetnych Nauk, nie zaś prostych

rzemiosł, o czym was osnowa tey materyi dostatecznie przeświadczy. Abyście zaś tę naukę opasek dobrze poiąć mogli, umyśliłem, w ogólności wzięte opaski, rozróżnić i oneż podzielić na dwa Rzędy, to iest 1) na *opaski właściwe*, czyli te, które powszechnie do goienia uszkodzonego ciała używane bywaią; 2) na *opaski niewłaściwe*, które przypadkowo współpomocniczym, poprawczym lub dodawczym sposobem, przy właściwych opaskach dla dopięcia zamiaru sztuki używać się zwykły.

R Z Ę D I.

o *Właściwych opaskach*.

§. 200 Przez właściwe opaski rozumiem bydź tego gatunku sprzęty, które dzielnością swą uskuteczniaią istotny i właściwy zamiar Chirurgiczney sztuki goienia ran i wszelkich zewnętrznych uszkodzeń ciała: część zranioną lub chorą obciągaiąc; wargi czyli brzegi rany ściskaiąc i do siebie zbliżaiąc; mieysce nadwerężone tak od natarczywości powietrza, iak i wszelkich zewnętrznych krzywd ochraniaiąc i pielęgnuiąc; zgoła rozdzielenie całkowitości ciała iakimkolwiek bądź sposobem do przeszłego stanu zdrowia przywracaią.

§. 201. Wyliczone tu dzielne takowych sprzętów przymioty, wskazuią nieuchronną potrzebę nieco obszerniey o nich mowić niż o innych Chirurgicznych należytościach.

Albo-

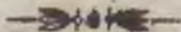
Albowiem w nauce opasek nastręczaią się różne przedmioty, nad któremi z osobna zastanowić się wypada z dobrą uwagą; z powodu więc tego, postanowiłem naukę opasek właściwych podzielić na dwie części. W pierwszéy części mówić będę o tychże opaskach w powszechności, to iest: w Rozdziale I *o sporządzaniu czyli robieniu opasek*; w Rozdziale II *o sposobie używania przykładania opasek*; w Rozdz. III *o własnościach opasek z różnych ich potrzeb wynikaiących*; w Rozdz. IV *o zamiarze i użyciu onychże*; w Rozdz. V o wyborze należytym opasek co do ich kształtu, w Rozdz. VI *o użytkach narządu opasek w zewnętrznych uszkodzeniach ciała*: w Roz. VII *o korzyściach i skutkach tychże w chorobach wewnętrznych*. W drugiey zaś części podam prawidła czyli sposoby używania i przykładania opasek właściwych każdéy w szczególności, w sześciu Rozdziałach zawarte. Zaczym przystępuię do pierwszego z porządku rzeczy wyż wspomnionego téy nauki przedmiotu.

ROZDZIAŁ I.

o Sporządzaniu czyli robieniu opasek właściwych.

§. 202, Opaski, któremi rany i uszkodzenia ciała iakimkolwiek zamiarem obwiiamy, są bardzo liczne, maią rozmaite kształty, noszą nazwiska różne, wzięte iuż

od

od ich sposobu robienia, iuż od różnych części ciała, i użytków, do których szczególnie są przeznaczone; iuż to od różnych skutków, które na ciele i tegoż częściach sprawuią; iuż od kształtu, który otrzymuią bądź z samego kroiu, bądź z kroiu i szycia razem, iuż nakoniec od imienia autora szczgólney iakiéy opaski.

§. 203 Materyały, z których się robią opaski do krępowenia służące, iako to iedwab, bawełna, skóry, rzemień surowy, barchan, i t. p. mogą bydź też użyte do sporządzania opasek, o których tu mowa naypospoliciey iednak i nayprzyzwoiciéy używamy lnianego, lub miękiego konopnego płótna, które niepowinno bydź ani zbyt grube, ani zacienkie: ani zbyt nowe, ani bardzo stare lecz nieco podużywane, ale dostatecznie mocne, do tego czyste, dobrze wyprane. Takowe płótno, wyłączywszy, niektóre przypadki wyśmienicie zastąpić może mieysce wszystkich wyż wyliczonych materyy.

§. 204. Przy sporządzaniu wszelkich w powszechności opasek właściwych, aby na częściach zbolałych, dotkliwych, albo z natury swéy nierównych przyzwoicie przylegały, onych nie raziły, zamiarowi skutecznie odpowiadały, i nie tak łatwo podczas mocnieyszego ściągania, zerwanemi bydź mogły, następuiące warunki zachować trzeba: 1) Powinny bydź skrawane podług nici wzdłuż idących. 2) Żadne szwy, obrąbki, strzępki znacznieysze, i fałdy niepo-

win-

winny się znaydować po ich kraiach. 3) Powinny mieć przyzwoitą długość i szérokość. Pierwsze dwa warunki nie potrzebuią żadnego obiaśnienia; co się zaś tyczé długości i szérokości opasce przyzwoitéy, tego w powszechności nietylko niepodobna ustanowić, lecz i dla każdey w szczególności opaski tu wymiar naznaczyć, iest rzeczą bardzo trudną. Albowiem tyle razy tenże zwykł się odmieniać, ile razy tą samą opaską osobom rozmaitego wieku, rozmaitego wzrostu i grubości, członki różne, czy to przez chorobę, czy przez niedołężność, czy nakoniec przez samą naturę rozmaicie odmieniane obwięzywać wypada. Trudność tę ile możności starać się będę ułatwić przydaiąc do sporządzenia każdéy szczególnéy opaski iéy pomiar, tak co do długości iak i co do szérokości. Takowy lubo tylko srzedniego wzrostu i mierney grubości osobom służyć może, da iednak Chirurgowi nie iakie pośrzednie wyobrażenie, podług którego uważaiąc szczególne okoliczności, łatwo potrafi przyzwoicie zmnieyszyć lub powiększyć długość i szérokość iakowéy opaski. Miara, któréy używam do mierzenia opasek, iest łokieć Wiedeński, którego wyobrażenie chcącemu podług przepisu mego robić opaski, kładę tu: Tab. IX. Fig. 1. Liczby 1, 2, 3, 4, 5, 6. oznaczaią sześć ćwierci łokcia, z których pierwsza dzieli się na cztery części a, b, c, d. Druga na dwie części e, f, Resztą miary z czterech

takowych części składaiąca się stanowi cały Wiedeński łokieć.

§. 205. Rożni Autorowie rozmaicie zwykli dzielić opaski, lecz ze względu na sposob ich sporządzania naywygodniey podzielaią się na proste i składane. Przez *opaski proste* (fascia simplex. le bandage simple. Einfache binde) rozumieią się wszelkie proste albo iednostayne sztuki płótna, mniéy lub więcéy długie i szérokie. Podług rozmaitey długości i szerokości można ie dzielić na trzy osobne gatunki, to iest 1) na chustki szérokie czworkątne. 2) na ręczniki albo powoie długie i szerokie. 3) na opaski wązkie i długie *okręgowemi* zwane.

Wydziału pierwszego gatunek I.

§. 206. Tab. IX. Fig. 2. *Chustki* muchoies są to opaski czworkątne, które się dzielą pospolicie na cztéry rogi albo końce a, b. c, d, i na srodek *e*. Dwoiakie używaią się w Chirurgii: obdłużne, których długość iest łokieć ieden i cali 21; szerokość zaś łokieć i cali 14. Drugie czworkątno równoboczne, których długość i szérokość podobnież ma łokieć 1 cali 14.

Tab. IX. Fig. 3. Taż sama czworkątna równo-boczna chustka gdy się złoży we dwoie tak, aby dwa rogi przeciwne *c*, *b*, wraz leżały, wtedy formuie się *opaska troykątna* (fascia triangularis,. le mouchoir en triangle. Dreyeckigte Binde).

Tab.

Tab. XI. Fig. 4. Z téyże opaski, zwinąwszy końce *c, b*, do środka, sporządzi się inna opaska *zawiciem* albo *zawoiem chustkowym* (le bandeau) nazwana. Szérokość iéy taka bydź powinna, aby wystarczyła do obięcia rany, do któréy iest przeznaczona.

Gatunek II.

§. 207. Tab. XI. Fig. 5. *Powoie* albo *ręczniki* (essuye main. Handtuch) są to opaski z płótna 2 łokcie i pół czwarta cala długie, i pół łokcia szerokie, które się dzielą na cztéry rogi *a, a, b, b*; i na podział środkowy *c, c*.

Tab. XI. Fig. 6. Tenże ręcznik we czworo złożony tak, aby dwa iego poboczne kraie *a, a, b, b*, we środku około środkowego przedziału *c, c*, na którym staie się zagięcie, umieszczone zostały, zowie się *zawiciem*, albo *powoiem piersi*, lub *napierśnikiem* (le plastron. Brust Winde), i używa się naypospoliciéy we wszystkich uszkodzeniach nie tylko saméy tarczy piersi, lecz i grzbietu, a niekiedy samych cyców.

Tab. XI. Fig. 7. Napierśnik nie iuż we czworo, lecz tylko we dwoie złożony tak, aby kray onegoż *a, a*, na kraiu *b, b*, leżał, nazywa się wtedy *powoynikiem* albo *opasaniem brzucha* (le ventrier. Bauchbinde) dla tego, że naypospoliciéy w ten sposob złożonego w kilkoro ręcznika czyli powoynika używać zwykliśmy w rozmaitych na-

dweręźeniach, łub zranieniach samego brzucha. Obie te opaski samym tylko we dwoie lub w kilkoro złożeniem różniące się od ręcznika, dzielą się na dwa końce *a*, *b*, i na środek.

Gatunek III.

§. 2 8. Tab. IX. Fig. 8. *Opaski długie i wązkie*, są to rozmaite taśmy z płótna lub materyi pod brrey wykroione. Te aby się z większą łatwością i zręcznością przywiiać mogły, zwiiaią się w iednę lub dwie rolle czyli krążki, zkąd pospolicie w praktyce chirurgiczney zowią się opaskami *krązkowemi* czyli *okręgowemi*. Dzielą się one tak, iak inne proste opaski na końce *a*, *b*, i na środek *e*. Albo na początek *a*, środek *e*, koniec *b*.

Tab. XI. Fig 9. Gdy ieden z pomienionych dwóch końców zwiia się w kołko czyli krążek, wtedy koniec pozostały od zwinienia *a*, utrzymuie swe nazwisko, koniec zaś zwiniony *b*, nazywa się *głową opaski* (caput fasciæ), a cała zwiniona opaska, zowie się *opaską o iedney głowie* czyli *jednogłówną*.

Tab. XI. Fig. 10. Kiedy zaś oba końce we dwa osobne zwiiaią się krązki, na ten czas opaska zowie się *opaską o dwoch głowach* czyli *dwugłówną*, i dzieli się na dwie rolle *a*, *b*. i na środek *c*.

Tab. XI. Fig. 11. Zwiianie opasek okręgowych w dwie lub w iednę głowę dzieie

się

się następuiącym sposobem: Bierze się iała z okręgowych opasek, naprzód sam iéy koniuszek zwiia się między palcami w krążek, który gdy iuż przyydzie do téy wielkości, że go palcami wygodnie obiąć można, uymuie się wielkim i wskazuiącym palcem prawéy ręki, i umieszczą się na dłoni ręki lewéy tak, ażeby opaska maiąca bydź zwiiana z wierzchu krążka na palec skazuiący téyże ręki lewéy przechodziła, gdzie wielkim palcem przytrzymuie się nieco z wierzchu; potém zwiia się opaska pomienionemi dwoma palcami ręki prawéy na krążek, obraca ąc go na dłoni lewéy od wielkiego ku małemu palcowi. Zwiiaiąc tym sposobem, trzeba od czasu do czasu przytrzymywać krążek nieco mocniéy palcami prawéy ręki, lewą zaś pociągać za koniec, który się nawiia, a tak tęższym staie się krążek, który, gdy iuż nabierze znacznéy wielkości, obeymuie się całą prawą ręką, i przedłuża się zwiianie do poty, poki cała opaska zwinioną niezostanie, a tak otrzymuie się iednogłowna opaska. Jeżeli zaś chcemy w dwie rolle zwinąć opaskę, zwiia się naprzód ieden koniec tak, iak się wyżéy powiedziało, lecz tylko do połowy opaski, podobnym sposobem drugi koniec, poki się obie głowy z sobą nie znidą.

Lubo dla przyczyn po wyżéy wytkniętych względem rozmiaru okręgowych opasek w powszechności coś dostatecznego i pewnego ustanowić iest rzeczą niepodobną, lecz szczególna część ciała, natura uszko-

dze-

dzenia i zamiar opaski Chirurga w téy mierze oświecić powinny; z tym wszystkim zwykli niektórzy szérokości okręgowych opasek cztéry oznaczać stopnie, i podług tych stopniów dzielić ie 1) na opaski cal ieden szérokości maiące, iakich się używa do obwiiania cienkich i małych części ciała np. palców u nóg i rąk. 2) na opaski dwa cale szérokie, iakich używamy do oczów, nosa, twarzy, przegubu reki, nartu nogi, do puszczania krwi i innych niezbyt grubych części ciała. 3) na opaski maiące trzech cali szérokość, iakich pospolicie w złamaniach nóg, rąk i innych członków potrzebuiemy. 4) na opaski cztéry cale szérokie, iakich zwykliśmy używać w uszkodzeniach uda i różnych części tułowiu. O szérszych zaś mówić się będzie na innym mieyscu.

Względem sposobu robienia każdéy w szczególności okręgowéy opaski nic osobliwego nie ma do uwagi; wszystkie się skrawaią podłuż płótna, i lubo rozmaite nazwiska maią iuż to od sposobu przykładania, iuż od kształtu, który przyłożone na ciało otrzymuią, iuż od części ciała, na które się kłada, naostatek od skutków, które sprawuią, iednak niczym innym nieróżnią się od siebie, tylko rozmaitym sposobem przykładania, która to różnica w następnym Rozdziale okazana będzie.

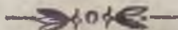
Wy-

Wydział drugi opaski składane.

§. 209. Przez *opaski składane* (fascia composita) rozumieią się nietylko te, które z kilku opasek poiedynczych, lub z kilku kawałków płótna, w pewny kształt z sobą ułożonych i zszytych powstaią, lecz i te wszystkie, które choć są z iednego kawałka płótna, lecz albo w rozmaite wykrawaią się kształty, lub we środku rozprute znayduią się, albo tak się w końcach rozcinaią, że więcey niż we dwie rolle zwiiane bydź muszą. Do opisania sposobu robienia każdey takowey opaski w szczególności przystępuię.

Opaski rozpruwane.

§. 210. Tab. X. Fig. 1. *Opaska czworogłówna większa* czyli o cztérech rollach pospolicie *procą główną* albo *większą* nazwana (fascia quatuor capitum, funda capitis, funda major. Bandage a quatre chef, la fonde. Die Schleyder, vier köpfige Hauptbinde) sporządza się następuiącym sposobem: Bierze się płótna podług miary wyż wyrażonéy długości łokieć ieden i cali 18, szérokości zaś calów 5. Rozcina się wzdłuż na dwie równe poły z iednego i drugiego końca, zostawuiąc w samém środku całkowite płótno na pięć calów, a tak powstaie opaska maiąca cztéry głowy *a*, *b*, *c*, *d*, i środek *e*. Ma ona nazwisko procy dla podobieństwa do tego, niegdyś w bitwach

twach używanego narzędzia. Procą zaś główną nazywa się, iż nayszczególniey służy do obwiązywania ran głowy, a Procą większą dla różnicy od niżey opisaney procy, która iest nieco węższa. Ta opaska czworogłowna większa przykłada się w pięciu mieyscach; na czole, na ciemieniu, w tyle głowy, na karku, na szyi. Patrz opis szczególnych opasek.

§. 211. Tab X. Fig 2 *Opaska czworogłówna mnieysza*, czyli *proca mnieysza*, albo *twarzy* (funda minor, funda faciei) iednego iest z poprzedzaiącą kształtu, ma również cztery końce *a*, *b*, *c*, *d*, i środek *e*. W tym się różni, że iest o dwa łokcie dłuższa i nieco węższa. Wewnątrz i w środku mieysce nierozcięte znayduie się o dwa cale krótsze. Jest to kawałek płótna z rozciętemi końcami, który powinien mieć 3 łokcie długości, 3 cale szérokości, a mieysce w środku całkowite 3 cale długości. Opaskę tę wynalazku mego nazywam procą mnieyszą, iż ma szérokość mnieyszą od poprzedzaiącéy; procą zaś twarzy dla tego, iż się naypospoliciey używa do obiecia i obwiązywania niektórych części twarz składaiących, a te są brwi, nos, warga wyższa i niższa, broda, szczeka spodnia, o czym niżéy. Ażeby każda z rzeczonych części, wyiąwszy ucho, tym przyzwoiciey obwiązaną była, można w téy opasce następuiące uczynić odmiany:

Tab. X Fig. 3. Jeżeli się ma przyłożyć na brwi, można we środku ziednego kraiu

okrą

okrągławe naksztiłt języczka zrobić wyrznięcie *a*, które w obwiązywaniu na sam korzeń nosa przypadnie; z podobnym wykroieniem proca do obwiązywania wargi wyższéy użytą bydź może, i wtedy wykroienie *a* zagina się wewnątrz ust po pod wargę.

Tab. X. Fig. 4. Jeżeli na nosie trzeba zostawić choremu wolny oddech, w ten czas wystrzygaią się we środku dwie dziurki, które w przyłożeniu nozdrzom odpowiadać muszą.

Tab. X. Fig. 5. Jeżeli zaś ma bydź użyta na obwiązanie wargi niższéy, brody lub szczeki spodniey, wtedy można we środku owalną wyrznąc dziurę dla brody i innych przyległych części.

§. 212. Tab. X. Fig. 6. *Opaska sześciogłowna, rakiem galena* zwana (fascia sexcapitalis, cancer Galeni. Bandage a six ch. f Sexköpfige Hauptbinde.) robi się w ten sposob: Bierze się kawałek płótna 5. ćwierci łokcia długi, a 13 cali szeroki, mniey lub więcéy podług wielkości głowy, dla którey sporządza się opaska. Tenże kawałek składa się podłuż we troie i prasuie się, aby po rozłożeniu płótna, znaki zagięcia pozostały, podług których nacina się z obydwóch końców, zostawuiąc wśrodku całkowite mieysce na sześć calów. Opaska ta dzieli się na sześć głów w końcach wyższych *a*, *b*, średnich *c*, *d*. niższych *e*, *f*. i na środek *g* — Wzięła nazwisko dla podobieństwa nieiakiego do raka, główną zaś nazy

wa

wa się opaską ztąd, iż naypospoliciey w uszkodzeniach głowy używana bywa, o czym mówić się będzie w nauce o szczególnych opaskach.

§. 213. Tab. X. Fig. 7. *Maska do twarzy* (larva ad faciem, la Masque. Stum. machende Binde) sporządza się podobnym sposobem iak poprzedzaiąca, i podobnież ma głów dwie, końców dwa, wyższe *a*, *b*, dwa średnie *c*, *d*, dwa spodnie *e*, *f*, środek zaś *g*. Tym się tylko od tamtéy różni, iż naprzód używaną niebywa do obwięzywania głowy, lecz do uszkodzonéy twarzy; powtóre iż w samym środku ma 4 otwory, w górze dla oczów, wśrzodku dla nosa, u dołu dla gęby.

§. 214. Tab. X. Fig. 8. *Opaska sześciogłówna mnieysza, rak mnieyszy, opaska moia na gardło* (fascia sexcapitalis minor, cancer minor, fascia ad anginam) sporządza się w ten sposob: Bierze się kawał płótna łokci 2 i calów 8. długi, a 5 cali széroki. Obydwa brzegi płótna zaginaią się w podłuż na cal i podług zrobionych karbów rozcina się płótno z iednego i drugiego końca tak, aby wśrzodku opaski pomiędzy nacięciem końców *a*, *b*, zostało całkowite mieysce na 4 cale, zaś pomiędzy nacięciem końców *e*, na sześć calów szérokie. Z tego sposobu sporządzenia pokazuie się iż opaska taka ma nierównéy szérokości środek *g*, to iest w górze węższy, udołu zaś szérszy, i 6 końców czyli głów, z których wyższe i spodnie *a*, *b*, *e*, *f*,

są cal ieden szérokie, średnie zaś *c*, *d*, maią trzy cale szérokości. Zowie sie ta opaska rakiem mnieyszym dla tego, że iest podobną do opaski Galena wyżéy opisanéy, tylko iest węższą. Znalazłem te opaskę nayprzyzwoitszą do obwiązywania i utrzymania kataplazmów przyłożonych na gardło w bolu, zapaleniach i innych wadach téy części ciała, przeto inaczéy nazywam ią opaską gardłowa, któréy użycie poniżey okaże.

§. 215. Tab. X. Fig. 9. *Maska mnieysza* czyli pół maski (larva faciei minor, semilarva) iest prawie tą samą opaską co poprzedzaiąca, to iest rak mnieyszy. Robi się z płótna iednakiey iak tamta długości i szérokości, podobnież ma środek *g*, nierównéy szérokości i sześć końców, z których wyższy *a*, *b*, tudzież spodkowy *e*, *f*, są tylko ieden cal szérokie, śrzedni zaś *c*, *d*, ma 3 cale szérokości. W tym tylko różni się ta opaska od poprzedzaiącéy, iż tu środek całkowity u góry 6 cali u dołu zaś 4 cale iest széroki, co w tamtey przeciwnie bydź powinno. Powtóre, ponieważ ta opaska ma pokrywać twarz, począwszy powyżéy brwi, aż po wargę wyższą, żeby choremu wzroku nie zasłaniała, i żeby nos; iako część twarzy nad inne wynioślейsza niebył na przeszkodzie do przyzwoitego iey przyłożenia, wycinaią się wśrodku 3 dziury, dwie okrągłe dla oczów, trzecia zaś tróygraniasta, według potrzeby mnieysza lub większa dla przepuszczenia nosa, że

zaś

zaś tak powierzchnia nosa przykryta jak i wolność oddychania nozdrzami choremu zostawioną bydź powinna; więc trzeba wykroić troygraniasty kawałek płótna takiey wielkości, iżby nim cały nos z wierzchu zupełnie był okryty, i przyszyć go na mieyscu wykroioney troygraniastey dziury w taki sposob, żeby się uformował, na kształt rożka bez dna, woreczek, w którym by nos wygodnie mógł wchodzić, i niebył uciskanym. Nazwisko tey opaski sam kształt usprawiedliwia.

§. 216. Tab. X Fig. 10 *Opaska Ośmiogłówna, przekłóta brzuchowa, opaska do sekcyi cezarskiey, opaska P. Aytken.* (fascia octocapitalis, pertusa abdominis, fascia ad sectionem Caesaream, fascia Aytken:) sporządza się z kawałka płótna 2 łokcie lub nieco więcey podług otyłości osoby długiego, pół łokcia zaś, albo cokolwiek wiecey szérokiego. Ten kawałek płótna składa się wzdłuż we czworo, aby wszystkie cztéry części równe sobie były. Gdy się tak złożony przygniecie i potém rozwinie, zostaią w mieyscach zgiecia trzy znaki, całość płótna na cztéry równe części dzielące. Podług oznaczonego podziału rozcina się płótno na obydwóch końcach na cztéry równey długości i szérokości części, zostawuiąc w środku całkowite mieysce na łokieć ieden i dwa cale. Tak sporządzona opaska ma środek *i*, dwie wierzchnie głowy *a*, *b*, dwie śrzednie wyższe *c*, *d*, dwie śrzednie niższe *e*, *f*, dwie spodkowe *g*, *h*.

Z

Z tych ośmiu głów, ponieważ cztery umieszczone na iedney stronie maią przechodzić przez drugie cztery na przeciwney stronie będące (patrz Tab. XXVII. Fig. 7.) dla tego te ostatnie powinny bydź w środku rozcięte, czyli przekłóte począwszy od samego mieysca, gdzie się głowy rozdzielaią, ledwie nie do samego końca, iak oznaczaią linie *k, l, m, n,* d a tego zowie się ta opaska w praktyce codzienney opaską *iednoczącą ośmiogłów ią przekłótą* (fascia uniens octocapitalis pertusa) ponieważ ona we wszelkich przypadkach ran swieżych, do poiednoczenia warg onychże, pierwszą intencyą sztuki, iest naystosownieysza.

§. 217 Tab. X Fig. 10. Prócz tego ieszcze zwykła się nazywać w praktyce Chirurgiczney ośmiogłówną przekłótą opaską *do operacyi rznięcia cesarskiego,* iż się nayprzyzwoiciey przy téyże używa; *brzuchową* zaś że iest naydogodnieyszą do utrzymania warg rany zwłaszcza w iednoczeniu takiey części, iaką iest brzuch, który przez oddychanie w ustawicznym znayduie się ruchu.

§. 218. X Fig. 11. *Opaska ośmnastogłówna,* (fascia octodecim capitum, fascia ascialis. Bandage a dixhuit chefs. Bandage de la fractur compliqueé. Bruchbinde achtzehenköpfige Binde) sporządza się następuiącym sposobem: Bierze się kawał płótna 3 ćwierci łokcia długi, a pół łokcia széroki, składa się podłuż we troie, przygniata się i rozwinąwszy, podług znaków

w mieyscach zagięcia pozostałych rozcina się płótno na trzy części równey długości i szérokości, zostawuiąc w środku całkowite mieysce na ćwierć łokcia. Tym samym sposobem i tego samego rozmiaru sporządzaią się inne dwie opaski, kładą się wszystkie trzy wraz iedna na drugiey i zszywaią się przez środek poprzecz, a tak powstaie opaską maiąca 18 końców czyli głów, sześć wyższych *a, b, c, d e, f*; sześć niższych *g, h, i, k, l, m*; sześć dólnych *n, o, p, q, r, s*, tudzież środek *t*. Niektórzy opaskę tę, iż się rozkłada iak książka, nazywaią tak, albo *psalterium.*

§. 219. Tab. X. Fig. 12. *Opaska czworogłowna do pryszczów, proca do przytrzymania wezykatoryiów* (fascia quatuor capitum pro vesicatoriis, funda contentiva) sporządza się z kawałka płótna 3 ćwierci okładem łokcia długiego, a 4 cale szérokiego, który się rozcina na dwoie po obydwóch końcach, aby wszystkie 4 końce *a, b, c, d*, iednaką długość i szérokość miały, wśrodku zaś *e*, powinno się zostać całkowite mieysce, ćwierć łokcia długie.

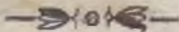
§. 220. Tab. X. Fig. 13 *Opaska sześciogłówna do synapizmów* (fascia sex capitum ad sinapismata) sporządza się z kawałka płótna 21 calów długiego, szérokiego zaś 5 lub 6 cali. Tegoż obydwa końce rozcinaią się na 3 części *a, b,—c, d,—e, f*, równéy długości i szérokości, zostawuiąc wśrodku *g* między rozciętemi końcami całkowite mieysce 2 ćwierci łokcia długie.

§. 221.

§. 221. Tab. X. Fig. 14. *Opaska dziesięciogłowna* czyli *sandał do synapizmów na podeszwy nóg* (fascia decem capitum, crepida pro sinapismatibus ad plantas pedum) sporządza się w ten sposob: Bierze się kawałek płó na 15 lub 16 calów długi, a 9 lub 10 podług wielkości nogi széroki. Tegoż obydwa końce rozcinaią się na 5 części rowney szérokości, zostawuiąc w środku całkowite mieysce, iak trzeba do pokrycia całéy podeszwy nogi. Uważa się w téy opasce środek *l*, tudzież 5 par końców czyli głów, pierwsza *a*, *b*, druga *c*, *d*, trzecia *e*, *f*, czwarta *g*, *h*, piąta *i*, *k*, Ta opaska zowie się sandałem dla tego, iż przyłożona na nogę w podobnym okazuie się kształcie.

§. 222. Tab. X. Fig. 15. *Opaska sześciogłówna do urznięcia członków* (fascia sex capitum ad amputationem membrorum) sporządza się w ten sposob: kawałek płótna pół łokcia długi, 9 lub 10 calów széroki, składa się podłuż we troie i przygniata się. Rozwinąwszy go rozcinaią się podług znaków w mieyscach zgięcia pozostałych obydwa końce na trzy części rówwnéy długości i szérokości. Tak powstaie opaska maiąca środek całkowity *g*, i trzy pary końców *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*.

§. 223 Niektórzy Chirurgowie używali téy opaski nie tylko przy operacyach urznięcia członków, iak teraz w tych czynnościach znayduie ona mieysce, lecz zwykli ią także przykładać nakształt nagłówka (capitium).

§. 224. Tab. XI. Fig. 1. *Opaska iednoczą̨ca przektóta* (fascia uniens pertusa) sporządza się z opaski okręgowey wzdłuż płótna wykroioney, w którey robi się wśrodku *e* dziura takiey długości, aby koniec *b* przez nię wygodnie przewleczonym bydź mógł. Od tego przecięcia nazywa się ta opaska przekłotą, a od użytku, że ściska i iednoczy brzegi rozwartych ran, zowie się iednoczącą. Długość i szerokość iey może bydź rozmaita podług obiętości członka, i szérokości rany.

Opaski zszywane.

§. 225. Tab. XI. Fig. 2. *Opaska iednocząca sznurkowata* (fascia uniens filamentosa) sporządza się następuiącym sposobem: Bierze się okręgowa prosta opaska dwa cale széroka, a 4 łokcie długa, i rozcina się na 3 kawałki z których ieden, musi miec tylko łokcia iednego długość, drugie zaś dwa po połtóra łokcia długie bydź powinny. Potóm łączy się ieden koniec krótszego kawałka z koncem iednego dłuższego zapomocą stron, albo mocnych iedwabnych sznurków blisko pięć cali długich, a drugi koniec z drugim dłuższym kawałkiem podobnież, i to w taki sposób, aby sznurki łączące koniec *b* z końcem *c*, przechodziły pomiędzy sznurki łączące koniec *a* z końcem *d* z niemi się krzyżuiąc. Gdyby tą opaską przyszło ściągnąc rany na takim członku, żeby ią trudno było

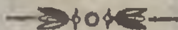
w su-

wsunąc środkiem *a, b, c*, wtedy wypada rozerznąć iey środek *e*; zrobione tak dwa końce, łatwo z przeciwnych stron pod i nad członek oprowadzone i tam związane bydź mogą. Takowego kształtu opaska zowie się: *opaską sznurkowatą rozciętą*:

§. 226. Opaska o którey mowa, z pomiędzy innych do ziednoczenia ran podłużnych mianowicie członków ciała foremnych i okrągłych, iako to rąk i nóg; iest naydogodnieysza; przyłożona bowiem na ranie środkiem przeźroczystym swych krzyżuiących się nici, a głowami swemi oddzielnie będąc po wyżey i niżey na bliskości rany przytwierdzoną, takim sposobem spaia widocznie, i stanowi naystosownieyszy, a razem naydogodnieyszy sprzęt do goienia ran pierwszą intencyą sztuki.

§. 227. Tegoż rodzaju opaska z nieiakiemi odmianami podług rożnego kształtu części ciała, w rożny sposob swey szerokości i długości sporządzona np. Tab. XXXVI. Fig. 1. również do wszelkich innych mniey foremnych części ciała iako to piersi, brzucha łatwo bydz może końcem ziednoczenia i spoienia ran onychże, przyłożoną i dla tey przyczyny, daleko z większą dogodnością i skutkiem, użytą bywa przy operacyi rznięcia Cezarskiego, a niżeli pospolicie tak bardzo zachwalona *opaska osmiogłówna przekłótu. Jak się w swym przyłożeniu na ciało okazuie* Tab. XXVII. Fig. 7.

§. 228 Podobnego kształtu opaska w podobnym także zamiarze, acz z nieiaką

trudnością, na różnych mieyscach głowy w podłużnych mniey lub więcey oneyże ranach użyta bydź może, iak okazuie Tab. XX Fig. 14. *a, b, c*. Fig. 15. *a, b, c*. Fig. 16, *a, b*, Fig. 17. *a, b* Fig. 18. *a, b*. Niekiedy nawet w przypadkach poprzecznych ran głowy, i w samym zdięciu Czaszki. bardzo dogodną się okazała, która doskonaszą ieszcze w podobnych ranach bydź może, gdy wszystkie cztery taśmy, które z krzyżowemi oneyże sznurkami są połączone, będą nad zwyczay szérsze i dłuższe, a dotego, aż do bliskości swych krzyżuiących się nici tym celem rozprute, aby po przyłożeniu środka opaski na ranie głowy, końce taśm rozprutych, mogły bydź łatwiey na ciele, umocowane i to w taki sposob: końce spadaiące z czoła na pierś prowadzą się oddzielnie w tył pod pachy, i zwięzuią się na grzbiecie. Drugie zaś spuszczaiące się od tyłu głowy do grzbietu, tamże rozłączone przeprowadzaią się z pod pach na piers, gdzie się przytwierdzaią. Patrz przyłożenia iey sposob: Tab. XX. Fig. 19. i 20.

§. 229. Tab. XI. 4. *Opaska na oczy workowata* albo zasłona wisząca (*fascia oculi sacciformis*) sporządza się z opaski prostey okręgowey *a, b*, pięć ćwierci łokcia długiey, a dwa cale szérokiey, do którey w środku przyszywa się czworograniasty we dwoie nakształt woreczka złożony kawałek płótna, dla wkładania weń lekarstw, dla tego zowie się ta opaska workowatą. §.

§. 230. Tab. XI. Fig. 5. *Opaską do katarakty* (fascia ad cataractam). Sporządza się z opaski prostey okręgowey 5 ćwierci łokcia długiéy, a 3 cale szérokiey, do którey przy końcu *a*, przyszywa się tasiemka cal ieden széroka, półtora łokcia długa, w tym że końcu zaraz przy tasiemce wyrzynaią się podłuż dwie dziury *e*, *f*, cal szérokie; w końcu zaś drugim *b*, iedna tylko podobnéy szérokości *d*, a na środku także wzdłuż robi się dziura *c* około trzech calów széroka, w którą zwykła się wkładać kompreska zmaczana w wodzie na oczy. Opaska ta pospolicie po operacyi katarakty do obwiązania oka używana, od téyże swe nazwisko bierze.

§. 231. Tab. XI. Fig. 6. *Proca do katarakty* (funda ad cataractam) sporządza się w następuiący sposob: Opaska okręgowa prosta 2 łokcie lub nieco wiecéy długa, a 3 cale széroka rozcina się podłuż w obydwóch końcach, zostawuiąc w środku całkowite mieysce na ćwierć łokcia, a tak powstaie opaska podobna do procy, maiąca 4 końce, czyli głowy *b*, *e*, *d*, *c*, w którey środku robi się otwór podługowaty *a*, rozległości takiey, iaka się znayduie między kątami wewnętrznym i zewnętrznym oka, na które się przykłada. Takowa opaska bierze nazwisko od kształtu i użycia.

§. 232. Tab. XI. Fig. 7. *Opaska dla zyzowatych P. Taeden* (fascia proluminae luscis Thedenii) nic innego nie iest iak taśma *a*, *b*, półtora lub dwa cale széroka,

 dłu-

długości do obwiązania głowy dostateczney. do którey w środku przeszywaią się dwie blaszki metaliczne z dziurami *c*, *d*, w przyzwoitey od siebie odległości. Nazwisko tey opaski wskazuie użycie iey do prostowania wzroku.

§. 233. Tab. XI. Fig. 8. *Opaska dla zyzowatych P. Wideman* (fascia pro lumine luscis Widemanni) sporządza się z okręgowey aksamitney opaski *a*, *b*, dwa lub trzy cale szerokiey, długości zaś dostateczney, do opasania głowy, w którey środku robią się dwa okrągłe otwory, w takiey od siebie odległości, w iakiey znayduie się oko iedno od drugiego. Dla lepszego utrzymania się tey opaski na swym mieyscu, aby przyłożona nieopadała, przyszywa się do niey w samym środku między otworami taśma *c*, takiey długości, aby iey koniec przeszedłszy przez wierzch głowy dosięgał karku, i tamże końcami opaski mógł bydź przytwierdzony.

§. 234. Tab. XI. Fig. 9. *Opaska owalna do fistuły łzowey P. Theden* (fascia ad fistulam lacrymalem Thedenii) sporządza się z kawałka aksamitu *a*, *b*, skroionego wkształt, iaki się widzieć daie na figurze, którego szerokość do okrycia całego oka, długość zaś do okrycia części twarzy, począwszy, od końca nosa aż do policzkowey kości dostawać powinna. Do obydwóch końców tego kawałka przyszywaią się dwie okręgowe proste opaski *d*, *a*, *b*, *e* dwa cale szerokie, długości zaś dostateczney do obwią-

wiązania na około głowy. Nazwisko téy opaski wskazuie użycie iéy od wynalazcy.[4]

§. 235. Tab. XI. Fig. 10. *Opaska lub naciskadło fistuły łzowéy* (fascia ad fistulam lacrymalem seu Crinale pauperum) składa się z dwóch opasek okręgowych prostych, z których iedna *a, b*, szérokość cała iednego, długość zaś dostateczna do opasowania głowy mieć powinna; druga *c, d*, széroka pół lub trzy ćwierci cala, takiéy długości bydź musi, aby środkiem oprowadzona pod nosem przez wargę wierzchnią, końcami na karku związaną bydź mogła. Te dwie opaski połącz... są wąską pięć cali długą tasiemką, *f, g*, z ukosa do nich przyszytą. Potém przyszywa się iednym końcem do opaski *c, d*, druga tasiemka takiéy długości, aby od spodka nozdrza aż do wnętrznego kąta oka dosięgała, w mieyscu *e*, odległym od *f* na półtora cala, drugim zaś końcem do tasiemki *f, g*, w tém mieyscu, gdzie się znią schodzi formuiąc kąt ostry; w tymże mieyscu spodem przyszywa się gruba troygraniasta, kompreska *h*. Ta opaska dla tego ma naciskadła nazwisko, iż używa się do naciśnienia łzowego worka.

§. 236. Tab. XI. Fig. 11. *Opaska utrzymuiąca na powiekę niższą* (fascia contentiva palpebræ inferioris) składa się z dwóch prostych okręgowych opasek podobnéy długości i szérokości iak w opasce poprzedzaiącéy, połączonych. dwiema krzyżuiącemi się tasiemkami iednakiéy na siedm

cali

cali długości, których końce *f, i*, przyszyta do opaski *c, d*, na półtora cala; końce zaś *h, g*, przyszyte do opaski *a, b*, na calów pięć od siebie odległe bydź powinny. W mieyscu, gdzie się z sobą krzyżuią tasiemki, podkłada się czworograniasta kompreska *e*. Opaska ta dla tego bierze utrzymuiącey nazwisko, iż używa się do utrzymywania leków na niższą powiekę przyłożonych.

§. 237 Tab. XI. Fig. 12. *Opaska X. do uszkodzeń oczów lub nosa* (fascia ad morbos oculorum vel nasi) składa się z dwóch prostych okręgowych opasek, szérokich na cal ieden, długich na łokci trzy, które na krzyż zszyte bydź powinny tak, aby końce *a, b*, miały dwa łokcie; końce zaś *c, d*, ieden łokieć długości. Do końców krótszych w mieyscu, gdzie się krzyżuią, przyszywa się troygraniasty kawałek płótna *e*, takiéy szérokości i długości, aby cały nos mógł bydź zasłoniony. Kształt téy opaski nadaie iéy nazwiko.

§. 238 Tab. XI. Fig. 13. *Opaski T. podwoyne na nos* (fascia T. duplex nasi) składa się z trzech opasek prostych okręgowych, z których iedna *a, b*, ma cal ieden szérokości, a długości dwa łokcie, drugie zaś *e, c, f, d*, które do środka onéyże w odległości od siebie cala iednego końcami *c, d*, przyszywaią się, w szérokości równe są opasce *a, b*, lecz dłuższe o półtora łokcia. Kształt téy opaski nazwisko onéyże usprawiedliwia.

§. 239. Tab. XI Fig 14 *Opaska na*

nos

nos troykątna P. Henkel (fascia Triangularis nasi) składa się 1) z troygraniastego kawałka płótna *a, b, c*, spodem w środku *g* nieco wykroionego, którego szérokość *b, c*, pięciu calom; długość zaś *a, g*, długości nosa, na który przyłożona bydź ma, wyrównywać powinna; 2) z dwóch prostych okręgowych opasek *d, b, c, e*, półtora cala szérokich, a trzy łokcie długich, końcami *b, c*, do rogów pomienionego kawałka płótna przyszytych; 3) z tasiemki prostéy wązkiey *f, g*, siedm ćwierci łokcia długiéy przez dwa rozpory, zrobione w środku troygraniastego kawałka, przewleczonéy. Nazwisko téy opaski sam kształt oznacza.

§. 240. Tab XII Fig 1. *Proca na nos troykątna P. Theden* (funda triangularis nasi) iest zupełnie podobna poprzedzaiącéy opasce, w tym tylko się nieco różni, iż troygraniastego kawałka płótna spodkowe końce *d, b, d, c*, cokolwiek dłuższe bydź powinny i na dwoie rozcięte, do których nie iuż dwie iak w poprzedzaiącéy, lecz cztéry proste okręgowe opaski podobnéy długości lecz nieco węższe przyszywaią się, a tak opaska ta ma środek troygraniasty *a, b, c*, dwa końce wierzchnie *d, c, d, e*, dwa spodkowę *fg, fg*, i tasiemkę *h, i*, przez dwie dziurki zrobione w środku téy opaski przewleczoną. Nazwisko ma od kształtu swego.

§. 241. Tab. XII. Fig. 2 *Opaska nos utrzymuiąca* (fascia contentiva nasi) sporządza się w ten sposob: Bierze się czworgra-

graniasta kompreſsa pół szosta cala długa, a półtrzecia széroka, i téyże wierzchnie rogi *e*, *e*, zaginaią się nadoł, zagięte zaś przytwierdzaią się nicią, przez co forma czworograniasta zamienia się nieiako w troykąt *f*, *g*. *g*; wierzchni róg kompreſsy przyszywa się w środku do kraiu opaski *a*, *b*, szérokiéy dwa cale, a łokieć ieden długiéy; dwa zaś spodkowe rogi *f*, *f*, przyszywaią się do środka opaski *c*, *d*, cal ieden szérokiey, a dwa łokcie długiéy tak, aby tylko na dwa cale od siebie odległe były.

§. 242. Tab. XII. Fig. 3. *Opaska Ipsylon na nos* (fascia Y nasi) sporządza się następuiącym sposobem: Bierze się opaska krążkowa *a*, cal ieden széroka, dwa łokcie długa. Téyże niższy koniec rozcina się podłuż i rozdziela na dwie części *b*, *c*; drugi zaś *a*, trzy ćwierci łokcia długi zostawia się w swey całości. W mieyscu rozdziału tychże dwóch części, przyszywa się troygraniasty kawałek płótna, *d*, *d*, takiéy wielkości, aby nim cały nos mógł bydź okryty. Zwracaią się potem poprzecz końce *e*, *b*, *e*, *c*, i połączone tasiémką *f*, *f*, przyszytą do nich, w odległości dwóch calów od siebie utrzymuią się. Trzeba też przyszyć inną ieszcze tasiemkę *g*, iednym końcem na dole do środka tasiemki *f*, *f*; drugim zaś podłuż ku górze do środka troygraniastego kawałka płótna; ta tasiemka powinna bydź dostatecznie długa, aby nie uciskała nosa, przechodząc przez sam koniec onegoż.

§.

§. 243. Tab. XII. Fig. 4. *Opaska na nos Jastrząb zwana* (fascia Accipiter nasi) sporządza się następuiącym sposobem: Troygraniasty woreczek czyli kapturek *a* przyszywa się w środku opaski *b, c,* cal ieden szérokiey, a 4 łokcie długiéy. Do końca wierzchniego tego kapturka, przytwierdza się opaska *d,* cal ieden széroka, a 3 ćwierci łokcia długa. Na spodku onegoż powinny bydź wyrznięte dwie dziurki, i z obydwóch stron przyszyć do niego należy dwie opaski *g, h, e, f,* z których każda cal iedeu szérokości, a długości półtrzecia łokcia mieć powinna. Podobieństwo téy opaski, gdy przyłożoną zostanie, do kapturka, iaki od myśliwych iastrzebiom lub sokołom na głowę wkładany bywa, dało iéy nazwisko.

§ 244. Tab. XII. Fig. 5. *Opaska na polip nosowy* (fascia ad polipum. Nasi Theden) sporządza się z troygraniastego kawałka płótna, *a,* dostatecznego do okrycia całego nosa, w spodku onegoż robią się dwie dziurki dla nozdrzów. Potém przyszywaią się do rogów spodkowych tego troygrańca dwie opaski *b, c,* cala iednego szérokość, ą długość, siedm ćwierci łokcia maiące; do kraiów zaś środkowych dwie tasiemki *f, g,* pół cala szerokie, a pięć ćwierci łokcia długie; nakoniec do rogu wierzchniego dwie tasiemki *d, e,* również pół cala szérokie, a pięć ćwierci, łokcia długie. Opaska ta dla tego ma od polipa nazwisko, iż iéy *P. Theden* używał w operacyi onegoż.

§. 245. Tab. XII. Fig 6 *Opaska krzyżowa na złamany nos* (fascia cruciformis ad fracturas nasi Theden) sporządza się w ten sposob: Bierze się opaska prosta okręgowa *a*, pół czwarta cala széroka, 3 ćwierci łokcia długa. Téyże koniec przodkowy *b*, na nos przypadaiący, wykrawa się w troygraniec, którego dwa rogi dólne w odległości dwóch cali od siebie, przyszywaią się do środka opaski *c*, *d*, cal ieden szérokiéy, a blisko dwa łokcie długiéy, do któréy te dwie wązkie tasiemki, przytwierdzaią się. Potém do opaski *a*, przyszywa się na krzyż opaska *g*, *h*, dwa cale széroka, a dwa łokcie długa tak, aby koniec iéy *h*, miał tylko półłokcia długości. Z przyczyny krzyżowania się tych dwóch ostatnich opasek opaska ta nazwana iest krzyżową.

§. 246. Tab. XII. Fig. 7. *Opaska workowa na złamanie nosa* (fascia sacciformis ad fracturas nasi) składa się z woreczka *a*, który taki bydź powinien, aby go można na nos zawdziać, i tenże nim powierzchu i ze spodku zupełnie okryć; po obydwóch stronach woreczka, przyszywaią się dwie tasiemeczki maiące służyć zamiast pochewek, w które kładą się z rogu rybiego pręciki. Na koniec cały kray spodkowy tego woreczka przyszywa się w środku do tasiemki *b*. *c*, pół cala szérokiey, a półtora łokcia długiéy, róg zaś wierzchowy do środka opaski *d*, *e*, która cal, ieden szérokóści, a półtora łokcia długości mieć może.

§. 247. Tab. XII. Fig. 8. *Proca na wargę*

niż-

niższą i brodę (fascia Labii inferioris et menti) składa się z czworograniastego kawałka płótna *a*, w środku i w końcach nieco wykroionego; tudzież z 4 prostych okręgowych opasek cal ieden szérokich, półtora łokcia długich, które przyszywaią się do 4 rogów rzeczonego kawałka, a tak opaska ta ma cztéry końce dwa wyższe *b*, *c*, dwa niższe *d*, *e*.

248. Tab. XII Fig. 9. *Opaska na wargę wyższą, na brodę i policzki* (fascia Labii superioris, inferioris, Menti et Genarum) sporządza się z kawałka płótna wykroionego podług kształtu na figurze oznaczonego *a*, w którego środku robi się otwór iaykowaty. Spodem pod tymże otworem robią się dwa przecięcia dla przewleczenia tasiemki, blisko półtora łokcia długiéy; do boków zaś płótna przyszywaią się 4 prostę okręgowe opaski, wszystkie cal ieden szerokie, a półtora łokcia długie; a tak opaska ta ma środek *a*, i cztéry właściwe końce dwa wyższe *b*, *c*, i dwa niższe *d*, *e*. Nazwisko bierze od mieyść, gdzie się przykłada.

§. 249. Tab. XII. Fig. 10. *Opaska do rznięcia krtani* (fascia pro Bronchotomia) sporządza sie z kawałka płóna wkształt owalny wykroionego, który pół pięta cala szérokości, a siedm cali długości mieć powinien. W środku takowego kawałka płótna robi się okrągła dziura *a*, do końców zaś przyszywaią się dwie okręgowe proste opaski *b*, *c*, iednakiey iednocalowéy szérokości, i łokciowéy długości.

250

§ 250. Tab. XII. Fig. 11. *Opaska do krwi puszczania z szyi* (fascia pro sectione venæ jugularis) nic innego nie iest, iak tylko prosta okręgowa opaska dwa cale széroka, a 4 łokcie długa *a*, *b*, do któréy w środku przyszywaią się dwie grube kompreſsy lub poduszeczki *c*, *d*, w odległości od siebie cali siedm.

§. 251. Tab. XII. Fig. 12. *Opaska T. nachylaiąca głowę Ewera* (fascia T. inclinans caput, fascia T. Everi) składa się z dwóch opasek okręgowych iednakiéy dwucalowéy szérokości, z których iedna *a*, *b*, dwa łokcie i 8 calów długości mieć powinna; druga zaś iednym końcem do środka téyże przyszyta, ma mieć długości pół trzecia łokcia i cali pięć. Koniec onéyże rozcina się na dwie części *c*, *d*, aż do mieysca *e*, to iest na dwa łokcie i calów pięć. Opaska ta iuż to od wynalazcy, iuż od kształtu nazwana, mogłaby się także nazywać *opaską T. rozdwoioną* (fascia divisa). Służy ona nietylko do nachylenia, lecz i do skrzywienia i do wyprostowania głowy.

§. 252. Skończywszy opaski składane naywyższéy części to iest głowy, przystępuię do opisania tych, które do obwięzywania w rozmaitych chorobach, uszkodzeniach i niekształtnościach średniey części tułowiu, to iest klatki piersiowéy są przeznaczone. Te dzielą się 1) na tak zwane szkaplérze (scapularia). 2) na opaski piersi czyli właściwie cyców białogłowskich. 3) na sznurówki.

§. 253

§. 253. Co do pierwszego: Szkaplérzow dotąd w Chirurgii używanych, znayduie się blisko dwanaście gatunków; z tych lubo każdy ma swóy własny utwor, iak się niżéy okaże, wszystkie iednak służą do utrzymywania opaski klatkę piersiową lub brzuch obeymuiącey, która nie iest wprawdzie opaską złożoną, lecz ma istotny związek z szkaplérzami, i koniecznie w czasie opatrywania razem z niemi użytą bydź musi, o któréy poniżéy mówić się będzie.

§. 254. Tab. XIII. Fig. 1. *Szkaplérz obwiiaiący* (Scapulare circumvolutivum) sporządza się z opaski okręgowéy prostey dwa łokcie mniey lub więcéy długiey, a 3 lub 4 cale szérokiey. Końce iey *a*, *b*, skrzyżowane zszywaią się; w środku zostaie pętlica *c*, tak obszerna, aby wygodnie szkaplérz na głowę zawdziany bydź mógł który, iż obwiia osiadłym będąc na karku, ztąd więc swe nazwisko bierze.

§. 255. Tab. XIII. Fig. 2. *Szkaplérz Miłosierdzia* (collare seu Scapulare Misericordiæ). Jest to opaska okręgowa prosta blisko dwa łokcie długa, a trzy cale széroka, w środku *c* rozcięta dla zawdziania iéy na głowę, która od podobieństwa do szkaplérza, iaki Bracia Miłosierdzia (*bonifratres*) noszą swe nazwisko wzięła.

§. 256. Tab. XIII. Fig. 3. *Szkaplérz Miłosierdzia rozcięty* (Scapulare Misericordiæ percisum) tym się tylko od poprzedzaiącego, różni że koniec iego przodkowy dzieli się na dwie osobne poły *d*, *b*, *d*. *a*,

któ-

które złożone na krzyż zszywaią się. a tak opaska ta, maiąca środek *d*, i trzy końce *a*, *c*, *b*, stanowi z przodu rozcięty szkaplérz.

§. 257. Tab. XIII. Fig. 4. *Szkaplérz krzyżowy* (Scapulare cruciatum) składa się z dwóch opasek blisko dwa łokcie długich, a 3 cale szérokich, obydwoma końcami wzaiem krzyżuiących się, i w mieyscach krzyżowania zszytych. Srodek między dwoma krzyżami tak obszerny bydź powinien, aby wygodnie zawdziać można na głowę szkaplérz. Tenże ma 4 końce *a*, *c*, *d*, *b*, środek zaś krzyża iest *e*.

§. 258. Tab. XIII. Fig. 5. *Szkaplérz krzyżowy podwóyny* (Scapulare cruciatum duplicatum). Jest to opaska prawie taż sama, iak w poprzednim szkaplérzu, ta tylko zachodzi tu różnica, że ten szkaplérz składa się z dwóch opasek tak, aby powoynik czyli napierśnik, gdy się one rozłożą, downątrz mógł bydź włożonym. Ten szkaplérz używa się wtedy, gdy na doreczu innego sporządzonego nie ma.

§. 259. Tab. XIII. Fig. 6. *Szkaplérz prosty czyli zwracany* (Scapulare simplex seu reversum) nic innego nie iest, iak opaska okręgowa 3 cale széroka, a 3 łokcie i 6 calow długa, któréy końce w mieyscu *e*, na krzyż złożone zszywaią się. Uważaią się w tym szkaplérzu dwa końce *a*, *b*, tudzież środek *c*. Zowie się zwracanym dla tego, że, gdy iest przyłożony, koniec iego *c*, *d*, *e*, *a*, zdaie się wracać z tyłu, i na piersiach,

siach, przeszedłszy przez ramię w mieysou *d*, końcem *c*, *d*, *b*, krzyżować.

§. 260. Tab. XIII. Fig. 7. *Szkaplérz Miłosierdzia z szelką* (Scapulare Misericordiæ cum jugali) tym się tylko różni od szkaplérza miłosierdzia rozciętego, że końce iego przodkowe *d*, *a*, *d*, *b*, niekrzyżuią się iak w tamtym, lecz prostopadle wisząc spóione są opaską *e*, *f*. Uważaią się w nim podobnie 3 końce *a*, *c*, *b*, oraz śródek *d*.

§ 261. Tab. XIII. Fig. 8. *Opaska Jarzmowa, albo szelki na ramiona* (fascia jugalis seu Jugale) sporządza się z dwóch opasek *a*, *b*, szérokich na dwa cale, długich zaś na półtora łokcia, które się spaiaią w kilku mieyscach poprzecznemi opaskami tak z przodu *cc*, *dd*, *ee*, iako też z tyłu *ff*, *gg*. Uważaią się w téy opasce dwa końce przodkowe *h*, *h*, dwa tylnie *i*, *i*, tudzież środek *a*, *b*. Nazwisko bierze od podobieństwa swego.

§ 262. Tab. XIII. Fig. 9. *Szkaplérz obwiiaiący rozcięty* (Scapulare circum volutivum pertusum.

Tab. XIII. Fig. 10. *Szkaplérz Miłosierdzia rozcięty* (Scapulare Misericordiæ pertusum;

Tab. XIII. Fig. 11. *Szkaplérz Miłosierdzia wdwoynasob rozcięty* (Scapulare Misericordiæ perscisum et pertusum;

Tab. XIII. Fig. 12. *Szkaplérz krzyżowy rozcięty* (Scapulare cruciatum pertusum). Wszystkie te Szkaplérze tym się różnią od wyż opisanych szkaplérzów, że ich końce są podłuż rozcięte, aby przez te otwo-

twory zawiianie w czasie użycia tych szkaplerzów przewleczone bydź mogło. Różne sposoby sporządzania onychże nadały im różne także od tamtych nazwiska.

§. 263. Tab. XIII. Fig. 13. *Powoynik czyli opaska do Szkaplerzów*, prosta okręgowa, maiąca dwa łokcie długości, a pół łokcia szerokości. Uważaią się w niey, iak w innych okręgowych dwa końce *a*, *b*, środek zaś *c*. Nazywa się powoynikiem piersi (vinctura pectoris); używana także bywa do opasania brzucha, i wtedy zowie się pasem. (cinctura).

§. 264. Tab. XIII. Fig. 14. *Napierśnik czyli opaska do lepszego ściągnienia piersi*. Sporządza się z taśmy niciancy mocno utkaney, długość ma łokci dwóch lub więcey podług otyłości osoby, szerokość zaś 5—6 lub więcey calów podług obszerności rany albo wymagaiących okoliczności. Służy w ranach klatki piersiowey, w operacyi rznięcia cezarskiego, w zranieniach brzucha. Przytwierdza się ta opaska do ciała tasiemkami, albo zapina się haftkami *b*, *b*, *b*, *b*, do drugiey strony *a*, *a*, *a*, *a*. dla mocnieyszego obciągnienia ciała i spoienia rany, nakoniec przydaie się oney ieden z wyż wymienionych szkaplerzów, który się przypina do opaski szpilkami, aby ią utrzymywał, iżby nieopadała.

§. 265. Szczególnieysze zaś opaski, których Chirurgia używać zwykła w uszkodzeniach piersi białogłowskich, są następuiące:

Tab.

Tab. XIV. Fig. 1. *Proca* czyli *powoynik do cyców kobiecych* (funda seu vinctura Mammarum). Sporządza się tym sposobem: Bierze się kawał płótna 9 lub 10 calów, széroki, a 4 łokcie długi, i tegoż obydwa końce rozcinaią się na dwie poły, zostawuiąc w środku całkowite mieysce na łokieć ieden. Zrobione tym sposobem; cztéry części skrawaią się wewnątrz od środka opaski z ukosa w kliny, do których przyszywa się tasiemka przyzwoitéy długości, w całkowitym zaś płótnie wyrzynaią się dwie okrągłe dziurki *e, f,* w przyzwoitéy od siebie odległości dla przepuszczenia brodawek piersi. Uważaią się w téy opasce dwa końce wyższe *a, b,* dwa niższe *c, d,* tudzież środek z dziurkami. Nazwisko ma poczęści od kształtu, poczęści od użytku, iż zażywana bywa do obwiązywania piersi białogłowskich.

§ 266. Tab. XIV. 2. *Wieszadło piersiowe poiedyncze okrągłe* (Suspensorium Mammillare simplex rotundum). To sporządza się, wykroiwszy okrągły kawałek płótna tak ey wielkości, aby cała pierś nim okrytą bydź mogła. Przyszywą się do niego z czterech przeciwnych stron, cztéry dwu calowe opaski, a tak składa się ta opaska z środka *a*, dwóch końców wyższych *b, c,* 16 calów długich, i z dwóch niższych *d, e,* 21 calów długich.

§. 267 Tab. XIV. Fig. 3. *Wieszadło piersiowe poiedyncze czworkątne* (Suspensorium Mammillare simplex quadratum) po-

dobnież składa się z kawałka płótna lecz czworgraniastego względney wielkości, iak się mowiło wyzey, i z czérech końców czyli opasek dwucalowych, z których dwie *b*, *c*, półtora łokcia długie, do rogów górnych, dwie zas *d*, *e*, także półtora łokcia długie do rogów dolnych przyszywaią się. Obydwa te wieszadła dla tego nazwane są poiedynczemi, że tylko do zawieszenia iedney piersi służą.

§. 268. Tab. XIV. Fig. 4. *Wieszadło piersiowe podwóyne czworkątne* (suspensorium Mammillare duplex quadratum) sporządza się z czworgraniastego kawałka płótna 7 lub 8 calów szerokiego, a 12 lub 13 długiego, do którego przyszywaią się półtora cala szerokie opaski: dwie *b*, *c*, maiące długość 14 cali przytwierdzaią się w rogach do wierzchniego kraiu, dwie zaś *d*, *e*, blisko półtora łokcia długie w rogach do kraiów bocznych; Opaska ta służy do podniesienia obydwóch cyców, dla tego iak opaska następuiąca zowie się podwóyną.

§. 269. Tab. XIV. Fig. 5 *Wieszadło piersiowe podwóyne krzyżowe* (Suspensorium Mammillare duplex cruciatum) składe się z czworgraniastego kawałka płótna takiey obszerności iak poprzednie, i z sześciu końców czyli dwucalowych prostych opasek. z których dwie wyższe *b*, *c*, blisko łokieć długie do środka kraiu wierzchniego w odległości 3 cali od siebie przyszywaią się; dwie zaś środkowe *d*, *e*, do środka kraiów bocznych na przeciw siebie przy-

twier-

twierdzaią się, albo zamiast tychże można dołu przyszyć iednę opaskę *f, g*. Zowie się Wieszadłem krzyżowym dla tego, iż ma na krzyż z 4 stron przyszyte końce.

§. 270. XIV. Fig. 6. *Opaska piersiowa T, podwóyne, Heliodora* (fascia Pectoris T. duplex) składa się z trzech okręgowych dwucałowych opasek, z których dwie *c, d*, trzy ćwierci łokcia długie, przyszywaią się do środka trzeciey opaski *a, b*, blisko dwa łokcie długiey w odległości na ćwierć łokcia od siebie. Opaska ta częścią od kształtu, częścią od wynalazcy swego ma imie.

271. Tab. XIV. Fig. 7. *Opaska piersiowa podwóyna troykątna* (fascia Pectoris duplex triangularis) sporządza się z pięciu dwucałowych opasek sposobem następuiącym: Do opaski *a, b*, półtrzecia łokcia długiey przyszywaią się 4 inne opaski *mc, nd, ei, ek*: dwie pierwsze łokieć ieden długie z obu stron w odległości od środka na ćwierć łokcia; dwie zas drugie łokieć i 3 cale długie w samym środku *e*. Z tych dwóch ostatnich iedna końcem swoim do opaski *m, c*, druga do opaski *n, d*, w takiey wysokości przyszyte bydź powinny, aby boki uformowanych ztąd troykątów *i, m, k, n*, wyrownywały bokom *i, e, k, e*. Kształt dwóch troykątów przez takie połączenie opasek wyrażony usprawiedliwią nazwisko tey opaski. Mogłaby także dostateczną bydź używszy dłuższy opasek zamiast *e, i, e, k*, któreby niebyły przyszyte

do *m, c, m, d.* Wtedy należałoby ią nazwac *opaską T poczwórne.*

§. 272 Tab. XIV Fig. 8. *Opaska piersiowa owalna* (fascia pectoris ovalis) robi się z opaski okręgowey prostey 3 cale szérokiey, a pół zwarta łokcia długiey *a, b,* która się w srodku rozcina podłuż na łokieć, i do rozcięcia tego wszywa się owalny kawałek cienkiego płótna *c* ćwierć łokcia szeroki, w którym dwie okrągłe dziurki wykroione bydź powinny dla przepuszczenia, brodawek piersi. Ta opaska bierze nazwisko od kształtu płótna środkowego.

273. Znayduią się także w Chirurgii opaski piersiowe zwane sznurówkami, iako to:

Tab. XIV. Fig. 9. *Opaska piersiowa Jakoba* (fascia Pectoralis Jacobi), która przeznaczona będąc do obwięzywanie piersi kobiecych, mogłaby należeć do poprzedniego wydziału, dla swego iednak kształtu umieszcza się między sznurówkami. Sporządza się zaś takim sposobem: Kawałek płotna, maiący łokieć i 9 cali długości, a pół łokcia szerokości, wykrawa się podłuż iednego brzegu płótna w kształt pół miesiąca, zostawuiąc resztę całkowitą szerokosci na ćwierć łokcia. Do rogów wykroionego płótna *a, b,* przyszywaią się dwie calowe okręgowe opaski *d, e,* łokieć długie; w środku zaś dwie tasiemki *f, g.* Oby-dwa poprzeczne brzegi powinny bydź podszewką wzmocnione i dziurkami do sznuro-

rowania opatrzone. Opaska ta ma nazwisko od sławnego Angielskiego Chirurga Jakóba, który ią pierwszy w wizerunku podał.

§. 274 Tab. XIV. Fig. 10. *Opaska czyli sznurówka Brazdora na złamanie oboyczyków* (fascia ad fracturam clavicularem). Części składaiące tę opaskę są następuiące: Stanik z płóta podwóynego *aa*, w środku sznurowany, szérokości takiéy, aby był dostateczny cały grzbiet pokryć, rękawy *c, c*. nie zszywane, lecz maiące po obydwóch brzegach dziurki do sznurowania, i naramniki *b, b*, takiéy długości, aby przez ramiona pod pachy przeprowadzone, i na sprzączki *d, d*, zapięte bydź mogły.

§. 275. Tab. XIV. Fig. 11. *Opaska czyli sznurowka Ewera podobnież do złamanego oboyczyka*, która składa się z dwóch tabliczek wykroionych z twardego rzemienia, pół trzecia cala szérokich, a ćwierć łokcia długich *a, a, b, b*, połączonych przez sprzączki i tasiemki rzemienne *e, e, e*; tudzież z naramników *c, c*, także rzemiennych długości takiey, aby przez ramiona pod pachy przeprowadzone, i na sprzączki *d, d*, zapięte bydź mogły.

§. 276. Opaski spodniéy części tułowiu dzielą się 1) na opaski brzuchowe. 2) na opaski służące częściom niżéy brzucha położonym, to iest: na opaski pachwin, zadnicy, szwu międzynożnego, i części tak męskich płodnich, iak żeńskich rodnich.

§.

Opaski brzuchowe.

§. 277, Tab. XV. Fig. 1. *Podpasanie dla położnicy* (fascia parturientium, cinctura abdominis). Opaska ta, tak co do kształtu, iak i do wielkości zgadza się z powoynikiem piersi kobiecych, ta tylko iest różnica, że w środku téy opaski *z*, niepowinny się znaydować otwory, które w tam téy opasce dla przepuszczenia brodawek piersi są potrzebne.

§. 278. Tab. XV. Fig. 2. *Podpasanie dla otyłych osób i cięzarnych kobiet* (Cinctura ad sustentandum Abdomen). Opaska ta robi się z taśmy nicianéy mocno utkanéy 5 łokci długiéy a 5 lub 6 calów szérokiéy, iak okazuie środek *a*, *b*. Od *f* aż do końca *c*, powinna bydź coraz węższa, podobnież na drugim końcu od *f* aż do *d*, z tą tylko rożnicą, iżby w samym środku pod *e*, nieco szérsza zostawiona była, w którym to mieyscu rozpruwa się tak széroko, iak iest széroki koniec *c*, aby tenże łatwo mógł przeyść przez rozpór *e*. Potém przyszywaią się dwie tasiemki nakształt antabek *f*, *f*, dla tego, iżby koniec opaski *c*, przewleczonym był przez iednę antabke czyli tasiemkę *f*, drugi zaś, koniec *d*, przez drugą antabkę *f*, naprzeciwnéy stronie znayduiącą się. To zrobiwszy, trzeba te części opaski, które odcięto od końca *e*, do *f*, i od końca *d*, do *f*, na dwie poły rozerznąć, iednę połowę *gg*, należy na spodzie do środka opaski a druga połowę *h*, *h*, nieco szér-

sza

szą w górze przyszyć. Naostatek rozcina się sam środek opaski między a, b, h, k, aby trzecia część dołu cała została. Potém porobiwszy w brzegach rozciętych dziurki, iak u sznorowek bywaią, przewleka się na Krzyż tasiemki, i przyspo abia się do sznurowania mieysce, które, po przyłożeniu opaski na brzuch, ściąga się mniey lub więcey podług mnieyszéy lub większey ogromności lub otyłości brzucha opasanego, którego cały ciężar wygodnie wspierać się może na tym podpasaniu.

§. 279. Tab. XV. Fig 3. *Opaska* czyli *sznurówka brzuchowa Jakóba* (fascia Abdominis Jacobi) iest taka sama, iak poprzednie opisana opaska piersiowa Jakoba, w tym się tylko od tamtéy różni, że iéy końce *d*, *e*, nie są obrócone w górę lecz na dół, i w środku przyszyte, ma 2 tasiemki dla przytwierdzenia onéy do udów.

§. 280. Tab. XV. Fig. 4. *Opaska do pompowania brzucha P. Monro* (fascia Abdominalis ad Paracentesim) iest to pas flanelowy, mocnym płótnem podszyty *a*, *a*, z iednego końca czterma tęgiemi taśmami, albo rzemiennemi paskami *b*, *b*, *b*, *b*; z drugiego zaś 4*ma* sprzączkami *c*, *c*, *c*, *c*, do zapinania opatrzony. Długość i szérokość tego pasa taka bydź powinna, aby nim cały brzuch od dołka, czyli końca chrząstki mieczykowéy aż do łona, tudzież lędźwie mogły bydź okryte. Do kraiu wierzchniego tego pasa, przyszyte są dwie mocne opaski *n*, *n*, do dólnego zaś, kawałek flaneli *g*.

w kształt uciętego klina wykroiony, płótnem tak, iak cały pas podszyty i takiey obszérności, aby resztuiącą część niższą brzucha aż do kości krokowych, która pasem pokrytą bydź nie mogła, zupełnie obeymował. Do dwóch rogów tego kawałka przyszywaią się dwie mocne taśmy *l*, *l*, sprzączkami na końcach *m*, *m*, opatrzone. Pas takowy w bliskości iednego i drugiego końca, powinien mieć dwa niewielkie czworgraniaste okienka *d*, *e*, drzwiczkami opatrzone, które się w czasie użycia téy opaski, po upuszczeniu wody z brzucha zawieraią i za pomocą dwóch tasiemek na małe sprzączki *f* zapinaią.

§. 281. Tab. XV. Fig. 5. *Opaska pępkowa* czyli *na przepuklinę pępkową* (fascia umbilicalis, Vinctura pro hernia umbilicali), która sporządza się następuiącym sposobem: Bierze się kawał płótna, albo co lepsza barchanu, széroki na 3 lub 4 cale, długi zaś na 2 lub półtrzecia łokcia. Obydwa końce rozcinaią się na dwie poły *b*, *b*, *c*, *c*, zostawuiąc środek całkowity *d*, *a*, blisko na ćwierć łokcia długi; do tego środka przyszywa się na krzyż okręgowa prosta opaska dwa lub trzy cale széroka, długości przyzwoitéy według otyłości człowieka i wielkości brzucha. W mieyscu przyszytéy opaski przytwierdza się okrągła lub czworgraniasta poduszeczka *e*, *e*, a na wierzchu pętelka lub antabka *f*, dla przewleczenia końca poprzeczney opaski. Nazwisko téy

opa-

opaski wzięte iest od uszkodzenia i mieysca, do którego iest przeznaczona.

Opaski służące częściom tułowiu niżey brzucha położonym.

§. 282. Tab. XV. Fig. 6. *Proca do rznięcia kamienia*) funda ad lithotomiam) sporządza się z opaski okręgowéy prostéy pięć ćwierci łokcia długiey, a trzy cale szérokiéy, rozcinaiąc podłuż iéy obydwa końce na dwie, zostawiwszy środek całkowity na pół trzeciéy ćwierci łokcia, w którym wyrzyna się okienko czworkątne *c*

§. 283. Tab. XV. Fig. 7. *Opaska do téyże operacyi* od poprzédzaiącey *g* nieco odmiennego iest kształtu, który zasadza się tylko na tym, aby wszystkie cztéry końce téy opaski, zaokrąglone były *a*, *a*, *b*, *b*. Obydwa brzegi cokolwiek wykrawaią się, rogi zaś czworkątnego okienka *c* rozcinaią się podłuż na 5 calów.

§. 284. Tab. XVI. Fig. 1. *Opaska pachwinowa*, czyli *dymieniczna poiedyncza* (fascia Inqvinalis seu pro bubonibus simplex) sporządza się w ten sposob: Do opaski okręgowey *a*, *b*, 2 lub 3 cale szérokiey, a 2 łokci długiéy w bliskości końca *a* przyszywa się kawałek płótna troygraniasty *c* bokiem iednym. Bok drugi ku końcowi *a* obrócony, scina się do pionu równo, trzeci zaś ku końcowi *b* obrócony, robi się nieco ogrągławy, do którego na końcu przytwierdza się okręgowa opaska *d*, ieden lub półtora

cala

cala széroka, półtora łokcia długa. Ta opaska bierze nazwisko od mieysca uszkodzenia i przeznaczenia swego.

§. 285. Tab. XVI. Fig. 2. *Opaska pachwinowa* czyli *dymieniczna podwóyna* (fascia inqvinalis, seu pro bubonibus duplex) tym się różni od poprzedzaiącey, iż tu zamiast iednego dwa troygraniaste kawałki płótna *c, c*, z opaskami na końcach *d, d*, w odległości cala iednego od siebie przyszywaią się do opaski *a, b*, kraiami pionowo ściętemi, obrócone ku sobie, kraiami zaś okrągławemi ku końcom *a, b*.— Nazywa się podwóyną dla tego, że służy wraz na obydwie pachwiny.

§. 286. Tab. XVI. Fig. 3. *Opaska troykątna na kiły dymieniczne P. Theden* (fascia triangularis pro bubunocele Thediana) sporządza sie z opaski okręgowey *a, b*, dwa łokcie i ćwierć długiéy, a półtora cala szérokiéy. W odległości czterech calów od końca *a*, przyszywa się troygraniasty kawałek płótna *c*, którego równy bok do opaski przyszyty pół łokcia i cztery cale; dwa zaś obostronne nieco okrągławe pół łokcia i dwa cale długości mieć powinny. Dwie okręgowe opaski *d, d*; łokieć, i trzy cale długie, a półtora cala szérokie, do rogu dólnego tego troygrańca przytwierdzone dopełniaią sporządzenie tey opaski, bioręcey nazwisko od kształtu swego.

§. 287. Tab. XVI. Fig. 4. *Opaska T poiedyncza do fistuły zadniczey P. Theden* (fascia T. simplex pro fistula ani) zgadza

się

się z poprzedzaiącą opaską, tak co do sposobu sporządzenia, iak i co do rozmiaru, tą tylko iest różnica, iż tu troygraniasty kawałek płótna, *c*, przez połowę mnieyszy, ma kraie poboczne bardziéy zaokrąglone, i że do spodka zamiast dwóch, iedna tylko okręgowa opaska *d* iest przyszyta.

§. 288. Tab. XVI. Fig. 5. *Opaska T podwóyne do fistuły międzynożney Heliodora* (fascia T ad fistulam perinei) składa się z trzech opasek, z których 2 *c*, *d*, pięć ćwierci łokcia długie, a półtora cala szérokie bydź powinny. Każda iednym końcem przyszywa się do środkowéy części opaski trzeciéy *a*, *b*, w oddaleniu od siebie na ćwierć łokcia. Trzecia opaska ma szérokość $2\frac{1}{2}$ cala, a długość 2 łokcie.

§. 289. Tab. XVI. Fig. 6. *Opaska T podwoyne do fistuły zadniczéy P. Teden* (fascia T duplex ad fistulam ani) sporządza się takim sposobem: Do opaski okręgowéy *a*, *b*, dwa cale szérokiey, a 2 łokcie długiéy w bliskości końca *a* przyszywa się kawałek płótna wkształt klina wykroiony *c*. Tegoż kray wierzchni z rzeczoną opaską złączony, powinien mieć calów ośm, kraie boczne calów 10, kray zaś dólny cale dwa długości. Do tego spodkowego kraiu w środku nieco rozciętego przyszywaią się dwie okręgowe opaski *d*. *d*, maiące szérokości cal ieden, a długości dwa łokcie.

§. 290. Tab. XVI. Fig. 7. *Opaska T do części rodnich dla niewiast* (fascia T pro Mulieribus) nic innego nie iest iak

pas *a, b*, z mocnego we dwoie złożonego płótna, széroki półtory ćwierci łokcia, a pięć ćwierci długi, do którego o ćwierć łokcia od końca *b*, przyszyty iest ćwierć łokcia maiący czworkątny kawałek płótna *c*, a do tegoż na rogach dwie okręgowe cal ieden szérokie, a półtrzecia łokcia długie opaski *d, e*.

§. 291. Tab. XVI. Fig. 8. *Opaska T do części płodnich dla męższczyzn* (fascia T ad partes genitales) tak się sporządza: Do okręgowéy dwa cale szérokiéy, a siedm ćwierci łokcia, długiéy opaski w środku lub nieco bliżéy ku iednemu końcowi przyszywa się czworgraniasty kawałek płótna *c*, maiący powyżéy środka okrągłą dziurę mnieyszą większą według wymagaiącéy potrzeby; długość iego ćwierć łokcia, szérokość zaś w górze 6 cali, a u dołu 3, gdzie przyszyte bydź powinny dwie okręgowe opaski *d, e*, maiące półtora cala szérokości, i blisko dwa łokcie długości. Ta i poprzednia opaska biorą nazwisko od przeznaczenia swego.

§. 292. Tab. XVI. Fig. 9. *Opaska X dla niewiast* (fascia X Mulierum) składa się 1) z dwóch okręgowych opasek *a, b, c, d*, cal ieden szérokich, a pół pięta łokcia długich, w kształt litery X krzyżuiących się z sobą i w środku zszytych; 2) z troygraniastego kawałka płótna *e*, którego dwa kraie łączą się z końcami opasek *c, b*; maią one pospolicie 7 cali długości; kray zaś wolny ma cali 8. Ten troygraniasty kawałek płó-

tna

tna w środku blisko do połowy rozcięty bydź powinien, i tasiemeczkami *f*, *f*, do ściągnienia go opatrzony.

§. 293. Tab. XVI. Fig. 10. *Opaska* czyli *Proca dla męższczyzn P. Teden* (funda genitalium virilium Theden) sporządza się w ten sposób: Bierze się Opaska okręgowa 4 cale szeroka, a 4 łokcie długa; téyże obydwa końce rozcinaią się na równe poły, zostawuiąc w środku całkowite mieysce na 8 calów. Tym sposobem formuie się proca o cztérech końcach *a*, *b*, *c*, *d*; w któréy środku wyrzyna się dziura *e* dla przepuszczenia przez nią członka męskiego, wczasie użycia onéyże.

§. 294. Tab. XVI. Fig. 11. *Opaska*, czyli *wieszadło do moszen workowate P. Henkel* (Suspensorium sacciforme scroti) robi się tym sposobem: czworkątny kawałek płótna 7 calów długi i széroki, złożony we dwoie, skrawa się zacząwszy blisko od środka przegięcia płótna tak, aby z czworkątowego kształtu uformował sie okrągło-wypukły troykąt. Potém zszywaią się wypukłe kraie, i robi się niedoskonały worek *a*, to iest z iednego boku niezszyty. Do wolnych ieszcze wypukłych kraiów przyszywaią się 4 proste opaski: dwie w górze *e*, *f*, półtrzecia cala szérokie, a 7 cali długie; i dwie u dołu *c*, *d*, półtora cala szérokie, a dwa łokcie długie. W środku tego worka musi bydź wyrznięta okrągła dziura *b*, dla przepuszczenia członka w czasie użycia opaski.

§.

§. 295. Tab. XVI. Fig. 12. *Opaska czyli wieszadło do moszen workowate P. Widemann*, iest to worek okrągły *a*, proporcyonalnéy do moszen wielkości, od góry z iednego boku mniey, z drugiego więcéy wykroiony maiący przyszyte dwie okrągłowe opaski *b*, *c*, półtora cale szerokie, a półtora łokcia długie.

§. 296. Tab. XVI. Fig. 13. *Wieszadło do moszen z przodu fałdowane P. Wideman* (Suspensorium scroti anterius plicatum) nic innego nie iest iak woreczek okrągły przyzwoitéy do moszen wielkości, którego kray przodkowy o 3 cale wyższy od tylnego nakształt ięzyka iest zakończony. W mieyscu tego zakończenia wychodzą końce tasiemki *b*, *c*, na około kraiu zagiętego i obszytego zawleczonéy dla ściągnienia czyli sfałdowania w czasie potrzeby tegoż worka, w którego stronie przodkowéy trzy cale od brzegu wierzchniego powinna bydź dziura okrągła dla przepuszczenia członka.

§. 297. Tak XVI. Fig. 14. *Wieszadło do moszen z tyłu fałdowane P. Wideman* (Suspensorium scroti posterius plicatum) różni się od poprzedzaiącego, 1) że kray iego przodkowy zaokrąglony tylko cal ieden wyższy iest od tylnego, 2) że końce tasiemki na około kraiu zagiętego i obszytego zawleczonéy, nie z przodu lecz z tyłu wychodzą, 3) że nie ma w stronie przodkowéy dziury dla członka męskiego.

§. 298. Tab. XVI. Fig. 15. *Wieszadło*

do

do moszen workowate podwóyne, torbą myśliwską lub pasterską zwane (Suspensorium scroti sacciforme duplicatum, Bursa venatoria, Bursa Pastoris). Jest to worek płócienny czworgraniasty przyzwoitey według wielkości moszen obszerności, maiący dwa rogi spodkowe nieco zaokrąglone; od góry zaś opatrzony dwiema klapkami *a, b*. Do każdey klapki przyszyta bydź powinna prosta opaska równey z niemi szerokości, siedm cali długa. Ten worek przykłada się według następuiącego wizeruku:

§. 299. Tab. XVI. Fig. 16. Składa się tenże we dwoie tak, aby róg ieden wszedł w drugi, przez co i klapki *a, b,* z opaskami do nich przyszytemi we dwoie złożone zostaią. Taki worek bierze kształt, iaki się pokazuie na oznaczoney figurze. Wszystkie dotąd opisane wieszadła wzięły nazwisko naywięcey od mieysca, do którego są przeznaczone.

§. 300. Tab. XVI. Fig. 17. *Opaska przekłóta iednocząca do członka męskiego* (fascia pertusa uniens penis) nic innego nie iest, iak okręgowa opaska *d, b.* trzy cale széroka, a pół łokcia i dwa cale długa. Koniec *b*, w obydwóch bokach ścięty ma kształt wąskiey opaski. Do końca *d*, przyszywaią się dwie wąskie podwóyne tasiemeczki, a w środku w odległości 8 calów od tegoż końca *d*, robi się poprzeczny otwor *a*.— Zamiar, do którego używana bywa i mieysce, gdzie się przywiia daią nazwisko téy opasce.

§.

§. 301. Tab. XVI. Fig. 18. *Opaska okrążkowa członka męskiego* (fascia circularis Penis) robi się z okręgowéy prostéy opaski dwa cale szerokiéy, a pół łokcia długiéy, ścinaiąc ią z obydwóch kraiów na kształt klina. Teyże koniec szeroki *a*, zaokrąglony bydź powinien, do wąskiego zaś konca *b* przyszyć należy dwie wąskie tasiemeczki dla przy mocowania na mieyscu przyłożoney opaski.

Skończywszy składane opaski tułowiu, przystępuię do opisania opasek członków ostatkowych, to iest. Rąk i nóg, i te są następuiące:

§. 302. Tab. XVII. Fig. 1. *Temblak fałdowany* (Mitella plicata) sporządza się z chustki, w ktorey końcach robi się kilka podłużnych dziurek dla przewleczenia przez nie tasiemki *a*, *b*.

§. 303. Tab. XVII. Fig. 2. *Temblak czyli rękaw pospolity* (Mitella seu manica vulgaris) iest to rękawek bawełną lub pierzem wypchany, iakiego kobiety ochraniaiąc ręce od mroźnego zimna używaią. W środku ma przyszytą wstęgę lub tasiemkę podwóyną *b*, mnieyszéy lub większey długości dla zawieszenia go na szyi lub guziku.

304. Tab. XVII. Fig. 3: *Temblak* czyli *szarfa officerska* (Mitella Officialium). Jest to wstęga szeroka, w końcach na pętelkę związana, maiąca pomiżey dziurkę podłużną w obydwóch połowach do zawieszenia tey szarfy na guzik.

§.

§. 305. Tab. XVII. Fig. 4. *Opaska wielogłówna* (fascia Multicapitalis) sporządza się następuiącym sposobem: Bierze się pewna liczba okręgowych 2 cale szérokich opasek, stopniami coraz krótszych tak, aby iedna drugą np. o cal ieden w długości przewyższała. Układaią się potém wszystkie, zacząwszy porządkiem od naydłuższey aż do naykrótszey, na inney okręgowey opasce *a, b*, w taki sposob, aby środkiem poprzecz położone na niey, wierzchnim kraiem w trzeciey części na siebie zachodziły. Tak urządzone przytwierdzaią się dwoma szwami do opaski *a, b*, którey długość uważana bydź ma podług długości członka, do którege ta opaska iest przeznaczona; kładąc ią na udo wyrownywać długości uda, na goleń: długości goleni, na bark: długości barku i t. d. Podług długości maiącey bydź oparrzoney części łatwo miarkować można, wiele opasek *n, n, m, m, l, l*, dla pokrycia oney potrzeba. Długość tychże podług grubości członka rózna bydź może, pospolicie od 2 do 3 ćwierci łokcia zwykła bywać. Nazwisko bierze ta opaska od wielości końców czyli głów.

§. 306. Tab. XVII. Fig. 5. *Opaska zwana kijaster na poprzecz złamaną czaszkę kolana* (fascia Kijaster ad fracturam rotulæ transversalem). Jest tò proca, która się sporządza z kawałka płótna 3 cale szérokiego, a 10 cali długiego. Obydwa końce rozcinaią się na dwie poły, zostawuiąc wśrodku całkowite mieysce na 5 calów.

Tak formuie się proca o czterech równey długości głowach *a*, *b*, *c*, *d*, w którey środka owalna dziura przyzwoitey wielkości dla przepuszczenia czaszki kolana wykroiona bydź powinna. Pomiędzy tą dziurą i rozdziałem końców z obydwóch stron przyszywaią się poprzecz dwie obdłużne kompreski czyli podłużniki *ff*, trzy cale długie, cal ieden szérokie, a pół cala grube.

§ 307. XVII. Fig. 6. *Kompreſsy do poprzedniey opaski* sporządzaią się w ten sposob: Bierze się chustka, albo kawałek płótna, maiący blisko łokieć długości, a 10 calów szérokości *d*, *e*, *f*, *g*. Teyże zwiia się w torbeczki na obydwóch końcach *a*, *b*, ku środkowi *c*. Które wierzchnie *h*, *h*, tudzież spodnie *i*, *i*, zszywaią się, wnętrzne zaś *k*, *k*, *k*, *k*, zostawuią się wolne i nieprzyszyte. Zrobione torbeczki wypełniaią się bawełną lub strzępiem. Wczasie tey opaski zastępuią takowe kompreski mieysce lag fałszywych, i dla tego P. du Verney nazywa ie *faux fanons*.

308. Tab. XVII. Fig. 7. *Opaska płócienna do zródełek* (fascia ad fonticulos linea) sporządza się z opaski okręgowéy *a*, pół pięta cala szérokiéy, a pół łokcia długiey. Do końca iednego przyszywaią się trzy ćwierci łokcia długie tasiemki, które przewleczone przez dziurki w drugim końcu zrobione *d*, *c*, *b*, przyszywaią się z drugiey strony do drugiey opaski *e*, podobnie poł pięta cala szérokiey a 3 ćwierci łokcia dłu-

długiéy, któréy koniec zaokrąglony *f*, dwiema tasiemeczkami *g*, *h*, iest opatrzony.

§. 309. Tab. XVII. Fig. 8. *Opaska do obwięzywania źródełek*, która dawniéy używana była. Jest to mocna taśma *a*, długości dostateczney, do obięcia zupełnie członka, do któréy obydwóch końców przyszyte są tasiemeczki *d*; *e*, *b*, *c*.

§. 310. Tab. XVII. Fig. 9. Taż sama opaska zwana *Lorum*, która przywiniona będąc na rękę lub nogę, bierze kształt obrączki.

§. 311. Tab. XVII. Fig. 10. *Opaska blaszana do źródełek* albo *tarcza źródełkowa* (Lorum ad fonticulos). Jest to blacha owalna ziednéy strony nieco wklęsła, z drugiey więc wypukła, na którey znayduią się dwa rzędy karbików *a*, *b*, w bliskości końców. Przy iednym i drugim rzędzie karbików z przeciwnych stron znayduią się dziureczki *c*. *d*, dla przyszycia do blachy dwóch mocnych tasiemek *f*, *e*, z haczykami metalicznemi na końcach *g*, *h*, służącemi do zapięcia ich na pomienione karbiki.

§. 312. Tab. XVII. Fig 11. *Pończochy na nogi nabrzmiałe* (Tibialia pro ademate pedum) robią sié z płótna, barchanu, lub innéy mocnéy materyi, i tym się tylko różnią od pończóch pospolitych, że z boku w całéy swéy długości są rozcięte, i na obydwóch brzegach rozcięcia maią dziurki do sznurowania.

ROZDZIAŁ II.

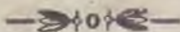
O wyborze należytym opasek co do ich kształtu.

§ 313. Jak sporządzane bydź powinny Opaski i iaki ich kształt, szérokość i długość, a zatém użycie w czasie potrzeby bydź ma, iuż się w powyższych Rozdziałach powiedziało. Jaki zaś wybór tychże względem dzielności i mocy skutkowania iest naydokładnieyszy, w tym Rozdziale mówić się będzie.

§. 314. Im są węższe opaski, tym mocniéy naciskaią części, na których leżą. Przeciwnie, im są szersze, tym mniéy działaią na oneż, co Chirurg naybardziey zważac, i pamięć o tym zawsze mieć powinien. I tak np. Opasce, która na dwa cale széroką bedzie, oprą się miękie części pod nią leżące w szérokości dwóch cali. Jeżeli zaś będzie miała szérokość iednego lub pół cala, wtedy tym mniéy opierać się będą części ciała nią opasane, a zatem ona dzielniéy skutkować musi. Im węższa iest opaska, tym mnieyszą ilość cząstek ciała zaymuie, lecz mocniéy one naciska, i łatwo wpaia się w ciało. Na co Chirurg w przykładaniu opasek chcący chorego od uszkodzenia ochronić, bacznym bydź powinien, to iest powinien według szérokości opaski i natury uszkodzenia stosownie i względnie ściągać i przymacniać opaskę. Jezeliby zaś opaska o połowę cala szczu-

szczupleyszę była, wtedy połowa, a gdyby o ćwierć cala, czwartą częścią siły działaiącéy powinna bydź ściągana. Prócz tego pamiętać należy i o tym, że opaski pospolicie przedłużaią się i zwolniaią, a przeto cały narząd opatrzenia zawsze się stać może przestrzeńszym na ciele. To także względem przestronności i ciasności obwiązek uważać się ma, czy opaska sucha czy wilgotna przykłada się, albo czy taż przy obwięzywaniu ma bydź naparzaniem odwilżona. Przez odwilżenie bowiem skraca się płótno, a tym bardziéy flanela. Takową więc opaskę przestrzeniéy przykładać należy. Uwaga ta tym potrzebnieysza iest, im boleśnieysze i tkliwsze np. zapalenie lub wzdęcie iakiey obrażonéy części ma bydź opatrywane. Dla tego powszechnie we wszystkich chirurgicznych naukach dawane bywaią napominania, że wszelkie opaski niepowinny bydź ani zaciasno, ani zbyt wolno przykładane, lecz zawsze z umiarkowaniem. Albowiem zbyt przestronna nie czyni należytego skutku, zamocno zaś przyciągniona sprawuie boleści, wzdęcia, zapalenia, gorączkowe wzburzenia; niespokoyności, mdłości, osłabienia, a nawet śmiertelną gangrenę. Daie nam o tym świadectwo *P. Platner*, iż do Lipskiego zgromadzenia Lekarzów przysłana była część ręki pewnego młodziana, któremu kat leczący złamanie tak mocno rękę związał i ścisnął łubkami, iż zupełnie uschła i stała się tak dalece, martwa że łatwo bez okaza-

nia

nia znaku krwi od stawu łokcia odiętą została. Podobnież doświadczono, że pewna niewiasta, którey Cyrulik po upuszczeniu krwi rękę obwiązał nieumieiętnie opaską, dostała drzenia członków sinością powleczonych spazmów i mdłości, a nawet w niebespieczeństwie gangreny zostawała. Jleż to razy nie trafia się, że dzieci przez nieumieiętne powiianie okropną uduszenia lub letargu staią się śmierci ofiarą? Jeżeli w tak pospolitych codziennych mnieyszey wagi działaniach tak wiele bywa złych przypadków coż dopiero w okolicznościach większey wagi w trudnieyszych i niebespiecznieyszych z natury swey okropnych czynnościach Chirurgicznych? ztąd iaśnie się popokazuie iak iest potrzebna przy każdym w Chirurgii użyciu opasek doskonała umieiętność i przezorność, iżby one okrążaiąc chorą część ciała bardzey ią pielęgnowały, nie zaś zbytecznym krępowaniem gniotły. Jak zbyt wolne opaski nie utrzymuią dostatecznie narządu opatrzenia, i za usuwaniem się z mieysca swego, dozwalaią poruszyć się części, którą przez opaskę nie wzruszoną mieć chcemy; tak zbyt ściągnione przez mocne naciskanie sprawić mogą zdrętwienie, uschnięcie lub otrupiałość ściśnionego członka. Dla tego naylepiey się czyni, gdy się część chora wprzód zwolną kilka razy okrąża nim należycie ściągnioną zostanie, i gdy końce opaski przy dokończeniu obwodów lekko są przystębnowane lub przyszyte podług prawideł sztu-

ki,

ki, ieżeli część chorą od złych wypadków zachować chcemy. Końce ostateczne opaski na samey ranie lub na iakimkolwiek uszkodzeniu ciała nigdy leżeć nie powinny, również początek oneyże, węzeł i wszelki szew, którym się one przymacniać zwykły, przez coby się rana zaognić, roziatrzyć i uszkodzenie bardziey pogorszyć mogło. Jdzie więc za tym, iż skutek opasek zależy nie tylko od wyboru, ale też od sposobu ich przykładania, które zawsze rostropne bydź powinno. Przeto nader potrzebną i chwalebną iest rzeczą znać wcześnie sposoby sporządzania, obierania i przykładania rozmaitych opasek, tudzież posiadać doskonałą wiadomość prawideł, podług których by te sposoby na pożytek cierpiącey ludzkości użyte bydź mogły, aby w dalszym czasie trafić się mogących smutnych przypadków uchronić się można.

ROZDZIAŁ III.

O własnościach opasek z różnych ich potrzeb wynikaiących.

§. 315. Własności opasek, zważaiąc różne ich przypadłości iuż to względem materyi z iakiey się robić zwykły, iuż względem kształtu w iakim się sporządzaią, iuż względem samego użycia i zamiaru, iak się na części uszkodzone przykładaią, wskazuią potrzebę prawideł nauk częścią fizycznych, częścią mechanicznych.

§.

§. 316. Co się tycze materyi do sporządzania Opasek, zwykło się używać płótna, nici, iedwabiu, bawełnianki, barchanu, flaneli, sukna, zamszu, różnych skór, i tym podobnych różnéy tęgości lub wolności, twardości lub miękkości, sprężystości lub nieugiętości materyałów, podług zamiaru działaiącego Chirurga w różnych przypadkach i uszkodzeniach ciała, aby w miarę swych własności stosowne sprawić mogły skutki. Zważaiąc przeto ściśle i rozmaitość zamiarów Chirurgii, i różny stan cierpiących części ciała; z drugiéy strony różność materyału i sposob sporządzania opaski, iaśnie się okazuie, że te wszystkie okoliczności względem wyboru onychże stosować się do siebie powinny. I tak np. w zamiarze pospolitego tylko obwinienia i zawiązania prostéy rany, opaska z pospolitszych i na doręczu będących materyałów obrana bydź może. W przypadku zaś gdzie Chirurg w okropnych rozciętéy lub pękłey, arteryi krwotokach, krew gwałtownie rzygaiącą mocnemi środkami natychmiast zatamować musi, tam wypada użyć opasek nie iuż z sprężystéy lecz z naytęższéy i naynaytwardszéy materyi, iako to taśm niciannych lub iedwabnych tęgo utkanych, z skór lub surowego rzemienia z dodatkiem niekiedy drzewa, blachy, żelaza i t. p. aby gwałt silnéy natarczywości mocnym także narzędziem był odparty. Przeciwnie zaś gdzie Chirurg chce słabe ciało wzmocnić, albo wargi ran z sobą ziednoczyć; albo potrze-

trzebne w ciele soki utrzymać, lub szkodliwe wilgoci z niego wypędzić, tam opaski z płótna, kitayki, barchanu, tkanek nicianych, iedwabnych, kamelorowych, z różnych skór miękich, irchy, zamszu, i innych mniéy lub więcey sprężystych materyałów służyć mu mogą podług stopnia uszkodzenia i natury uszkodzoney części ciała. A zatym w nader bolesnych lub zbyt tkliwych ranach, w srogich bolach i szczególnych ciała ckliwościach powinien bydź wybór opaski z delikatnego, cienkiego i wietkiego płótna, lub z miekiey bawełnianki. Takowego bowiem gatunku opaska przyłożona na roziątrzone ciało, delikatną swą miękością bodzca nie sprawuie, i owszem pielęgnuiąc zbyt tkliwe części zachowuie one od bolu. Z sukna nareszcie, kuczbaiu lub flaneli służą opaski w uszkodzeniach ciała, gdzie nabrzmiałość z klęsłością znayduie się naprzemiany. Te bowiem nie tylko sprężystością swoią raz ścieśniaiące drugi raz rozszerzaiące sie do ściągnienia, lub rozwolnienia części chorey iuż nabrzmiewaiącey iuż klęsnącey naylepiey dopomagaią, ale też zbyt tkliwe, boleiące, i ciepła potrzebuiące części właściwym kutnerem pielęgnuią i ogrzewaią. Ten sam skutek robi. Opaska z flaneli lub kuczbaiu w owych uszkodzeniach ciała, które ciepłych, odwilżaiących do goienia lub leczenia potrzebnych wymagaią naparzań.

§. 317. Dla téy samey przyczyny opaski ośmnasto główne, wielo-główne i inne

tym

tym podobne nietylko w stłuczeniach, złamaniach, zwichnieniach, ale też przy odeymowaniu tego lub owego członka bardzo używane, i podług prawideł sztuki przykładane bywaią. A tak gdy inne z innych z wyż wymienionych materyałów sporządzone opaski użyteczne są pospolicie do wiązania, ściągania, ściśnienia lub krępowania tey lub owey uszkodzoney części, opaska z flaneli lub kuczbaiu, ogrzewaiąc i pielęgnuiąc, iest z natury swéy do obwiiania onychże naygodnieysza. Lecz że nie zawsze, nie wszędzie, i nie każdy Chirurg rzeczone powyżey materyały do sporządzenia rozmaitych opasek stosowne na doręczu mieć może; przeto opaski z płótna, które od opasek iedwabnych, bawełnianych i flanelowych są wolnieysze i miększe iednych i drugich mieysce zastąpić i użytecznemi bydź mogą w wszelkich uszkodzeniach ciała, gdy się nad własnością gatunkiem i różnicą płótna zastanowiemy. Gdyby zaś płótno przez się samo do wykonania szczególnych Chirurga zamiarów, iak się czasem trafia w niespodzianych przypadkach zdatne nie było, w takim razie możnaby użyć tkanych według potrzeby opasek. Mimo to nie iest dosyć znać różne własności tych sprzętów z strony materyi, trzeba także znać ich kształt, i wynikaiące ztąd mnieysze lub większe na ciele uszkodzonym skutki, o których daléy mówić będę.

§. 318. Kształt nadany opaskom dwoiako

iako uważać się może. Raz, gdy te wykroione z tey lub owey materyi, są czworkątne, troykątne, okrągłe, szybiaste, iaykowate, długie, krótkie, wąskie, szérokie, rozcięte, przekłóte, foremnie lub nieforemnie składane, proste, poiedyncze, krążkowe i t, p. Powtóre, gdy opaski zwłaszcza proste lub krążkowe kładą się na ciało chore w rozmaitym kształcie iako to: Okręgowym, ślimakowatym, wiorowym, zwracanym, krzyżowym, kłosowatym, gwiazdzistym, łodzistym, szelkowatym, warkoczowym i t. d. podług których to rozmaitych kształtów i figur zwykły opaski w praktyce, chirurgiczney różne i szczególne mieć własności i w użyciu rozmaite sprawiać skutki. Co samo nawet doświadczenie potwierdza, iż ułożenie i kształt opasek wiele się przykłada w Chirurgii do szczęśliwego uskutecznienia zamiarów. Przeto w tey mierze potrzeba nie tylko czynić dobry wybór opasek co do kształtu onychże, ale też mieć szczególną baczność na własność materyi, na sposob sporządzania i przykładania onychże w tey lub owey długości, szérokości i innych podobnych przynależytościach. Gdy w powszechności uważamy opaski, które się w kształt pewny sporządzaią, lub z rozmaitych i wielu części składaią, takowe większego nad sporządzaniem siebie wymagaią zatrudnienia, niż nad sposobem onychże przykładania. Przeciwnie zaś opaski proste, poiedyncze, krążkowe lub pospolite mniey w sporządzaniu, lecz więcey

w przy-

w przykładaniu i skutkach swych potrzebuią zastanowienia. Codzienne prawie przekonywa nas o tym doświadczenie, iak wiele nieszczęśliwych trafia się przypadków z źle poznaney natury i stanu prostych krążkowych opasek, które aby się przy swey prostocie końcem sprawienia pomyślnych i tych rozlicznych na ciele chorym skutków, stały dzielnemi i użytecznemi, sama rzecz wymaga, iżby w różne sposoby i kształty, siłami do okoliczności stosownemi, z naygłębszym rozumu zastanowieniem przykładane była.

§. 319. Na tym istotnie zasadza się prawdziwy, dobry i nieomylny skutek krążkowych opasek: iż iako one w używaniu są naypowszechnieysze, w przykładaniu naytrudnieysze, w skutkach nayrozleglieysze, w swey mocy naydzielnieysze, tak też wymagaią ze wszech miar ściśleyszey przezorności i uwagi iuż to względem szczupłości lub miąższości członków samego chorego; tkliwości lub nieczułości części obrażonych; natury, rodzaiu, przypadłości choroby i t. d. Już względem zamiaru, iaki na tychże obrażonych członkach przedsięwzięty i uskuteczniony; bydź ma, iuż względem wyboru, gatunku, i kształtu opasek, iakichby w tym lub owym nadwerężeniu ciała użyć należało; iuż względem sposobu, podług którego by dobra cheć i zamiar Chirurga naylepszy skutek wzięły; iuż nakoniec względem sameyże mocy i przyrodzoney opasek siły działaiącey i rządzącey,

kló-

które pospolicie tak umiarkowane bydź maią, aby opaska i zamiarowi przed sobą mianemu, i kształtowi takim opaskom przyzwoitemu, i sposobowi zamysł dopełniaiącemu, i stanowi części chorego ciała, tkliwości i czułości iego, różnym i szczególnym przypadłościom choroby zarówno odpowiadała.

§. 320. Wszystko co się dotąd mówiło, iaśnie nam dowodzi, że w tak zawikłanych okolicznościach trudną iest rzeczą pewne teoryczney Nauki podać prawidła, sama tylko Chirurgiczna praktyka rozum oświecaiąca, i ciągłe pracowite doświadczenia mogą w umyśle młodego Chirurga iakie szczególne ustanowić prawideł początki. I dla tey to podobno trudności dokładnych nie mamy pism w Chirurgii o bandażach czyli opaskach, a ieżeli się iakie znayduią, te są bardzo nieporządnie ułożone. Ja tu tylko względem długości i szérokości prostych krążkowych opasek na czym wiele w praktyce zależeć zdaie się, takie przywodze ustawy, iakie są powszechnie przyięte. A naprzód, proste krążkowe opaski w swey długości powinny się zawsze mieć względnie, tak co do grubości, czyli obszerności, iako też co do szczupłości czyli subtelności członków, i części chorego ciała, na które się kładą, a zatém podług tego na kilka lub kilkanaście łokci mniéy lub więcéy dłuższe lub krótsze bydź mogą. Co zaś do szerokości: pospolicie proste krążkowe opaski sporządzane bywaią na cal ie-

den,

den, dwa, trzy, cztéry, a kiedy podług szczególnych użytków szérsze, i dłuższe, nie iuż o kilka calów, lecz o pół łokcia i więcey wszerz i wzdłuż używaią się. I tak np. na ieden cal szérokości używamy pospolicie opaski do obwiiania palców u rąk i nóg, warg, nosa i innych delikatnieyszych członków w stosowney długości. Na dwa cale do obwiiania w powierzchności głowy, a wszczególności oczu, nosa, policzków, i innych szczupleyszych ciała części iako to rąk, dłoni, przeguba reki, przedręcza, nartów, kostek i t, d. Na trzy cale do bandażowania ramion, barków, udów, goleni, łytek, szyi, pleców piersi, i innych miąższych ciała części. Na cztéry cale do obwiiania tułowiu, iako to klatki piersiowey, okolić brzucha, lędzwi, biodrów, krzyżów, grubych łydów, i innych ogromnieyszych ciała części. Nakoniec ieszcze széiszych opasek, iako to chustek, serwet i innych czworkątnych płócien używamy pospolicie na nagłówki, różne około głowy zawicia; na wieszadła noszące skaleczone członki, iako też na pokrycie i ochronę różnych tkliwych obrażeń. Długich zaś i szérokich iako to ręczników, powoyników, podpasań, i innych sztuk płócien wziętych poiedynczo, lub w kilkoro złożonych używamy do obwiiania, podpasywania, powiiania, i obwięzywania rozłożystszych i miąższych ciała chorego części. Te wszystkie tu położone początkowe zasady nie mogą się iednak nazwac stałecznemi i ieneral-

ralnemi prawidłami, gdyż one bez wyiątku nie są. I tak np. otyły i ogromny mężczyzna potrzebuie większych, szérszych, i tęższych opasek niż chudy i szczupły. Dla niewiasty okazałéy maiącéy ciało pulchne i wietkie trzeba innych opasek niż dla kobiety sucho-kościstey; słowem: Otyłość, pulchność i wietkość ciała wymagà zawsze tak w iednéy iak drugiey płci bardziéy szérszych niż wąskich opasek, bo wąskie opaski wpaiaią się w ciała tłuste, i za ustępowaniem tegoż łatwo się zwalniaią, a następnie nieprzylęgaiąc należycie do ciała, są słabe w swych skutkach; co także w paskach kiłowych uważać należy. Z tém wszystkim w szczególnych praktycznych doświadczeniach, opaski wąskie, lecz nieco przydłuższe są zawsze lepsze niż szérsze i krotkie. Szérokie bowiem lubo nie ściskaią ciała brzegami swemi iak wąskie opaski, zawsze iednak iest lepiéy nieco dłuższą choć węższą opaską kilka razy pomiernie obwinąć część cierpiącą, niż krótką nagle i mocno oneż ściągnąć. O czym potém mówić się będzie obszerniéy.

ROZDIAŁ IV.

O różnym stosunku, zamiarze i użyciu opasek.

§. 321. Zamiar używania opasek, podług ich różnicy, i ztąd wynikaiących niezliczonych w praktyce skutków, w tych

dwóch

dwóch względach uważać się tu może, to iest: albo względem własności ciała chorego i kształtu członków; albo względem natury obrażenia tegoż ciała, a zatym sposobu użycia opasek. Naprzód względem członków, iak są rozliczne i do każdey szczególney części ciała przeznaczone opaski, tak też tamże przyłożone różne zwykły sprawiać skutki. I tak np. są opaski, które samey tylko głowie użyteczne bywaią, iako to 1) Nagłówek wielki, chustka troykątna, Rak Galena; Jamułka Hipokratesa, i t. p. 2) Proca oczu, opaska iednoczna, dwuoczna i t. p. które na same tylko oczy służą. 3) Pochwa nosa, Jastrząb krzywonos, amint i t. p. które nosowi przynależą; uzda zaś prosta i podwoyna szczęce. 4) Proca Henkla i Proca Tedena brodzie, wargom i ich przyległym częściom. 5) Szor, kirys, klatce piersiowey. 6) Szelki, szkaplerze, powoie piersiom i grzbietowi. 7) Podpasania, powoyniki, powicia brzuchowi. 8) worki, wieszadła, torba pasterska, męskim płodnym częściom. 9) Niewieścim zaś rodnim częściom opaska krzyżowa T. proste, lub TT podwóyne wyobrażaiąca. 10) Tarcza temblaki, kilaster, opaski: wielogłówna, ośmnastogłowna, kręgowe, wiorowe, zwracane i t. p. do ostatkowych członków wyższych i niższych. 11) Paluch, rękawica, półrękawiczki służą do rąk. 12) Strzemie Pantofel, opaski krzyżowe, kłosowe samym tylko nogom.

Względem zaś natury obrażenia ciała,

a

a zatém względem zamiaru i sposobu użycia opasek, gdzie i iakim celem używane bywaią, również i w tym widoku podług okoliczności, potrzeby, i gatunku uszkodzenia ciała różnie użyte opaski, różne zwykły sprawiać skutki. I tak używamy 1) Opaski, nazwaney od skutku swego *opaską iednoczącą*, która będąc przyłożona na ciało spaia części ciała rozdzielone, ściągaiąc ie i ściskaiąc. Tego rodzaiu w szczególności są: prosta krzyżowa, przekłóta krzyżowa, krzyżowo niciana, przekłóta plastrowa Jakóba, i inne tym podobne, które do uskutecznienia tego zamiaru używane bywaią 2) Mamy *opaskę wypędzaiącą* czyli *wyciskaiącą*, którey powinnością iest zbyteczną ropę, nieczystość, i wszelkie obce w wrzodach, wrzedzenicach lub innych uszkodzeniach ciała, goieniu przeszkadzaiące rzeczy, przez umiarkowane naciśnienie wypędzić. Takiemi pospolicie są opaska ślimakowata, i wszelkie opaski wiorowe bądź to wstępuiące, bądź zstępuiące, poprzedzaiące lub następne, tudzież opaski krzyżowe kłosowate, wężowate, zwracane, i inne, które ten zamiar uskutecznić mogą. 3) Opaska *ściskaiąca* czyli *naciskaiąca*, albo *krępuiąca*, którey własnością iest część uszkodzoną lub rozdzieloną w iedności swey nie wzruszoney przez stosowne naciśnienie utrzymywać, a zatém usposabiać ią do pewnieyszego zagoienia. Takie opaski w szczególności są: gwiaździsta, skroniowa, jamułka do puchliny głowy Heystera, opaska

Jakóba do garbów, wszelkie krępulce do hamowania krwotoków, i inne tym podobne, które w przypadkach trwogi i rozpaczy staią się pewną ratunku nadzieią. 4) Opaska *utrzymuiąca*, którey powinnością iest, cały skład sprzętów narządu Chirurgicznego na części uszkodzoney i wszelkie zewnętrzne lakarstwa utrzymywać. Do którego zamiaru używać się mogą wszelkiego gatunku i kształtu opaski. 5) Są ieszcze do różnych zamiarów służące opaski, iako to *utrzymuiące*, *zginaiące*: pierwsze wprost utrzymuią głowę; drugie albo: zginaiąc głowę, spaiaią rany przerzniętego gardła i szyi, w karku zaś rozdzielaiąc one rozszérzaią; albo: podnosząc wprost głowę mogą spaiać wargi rany na karku, na szyi zaś rozdzielać Prócz tych gatunków opasek są ieszcze inne, ktore względem swego użycia różne własności i skutki posiadaią, o czym mówić będę niżey pisząc o każdey opasce w szczególności.

§. 322. Z tego, co się dotąd w powszechnosci o opaskach powiedziało, iaśnie się okazuie, że zupełne poznanie przygotowań Narządu Chirurgicznego, iego natury, gatunkow, własnosci, kstzałtu, mocy sposobu użycia, i wszelkich, w tey mierze okoliczności, iest pierwszą i istotną częścią umieiętności Chirurgiczney, ponieważ nie ma żadney choć naymnieyszéy operacyi, ani uszkodzenia ciała, gdzieby nie trzeba przezornego i zręcznego narządu opatrzenia; iest nawet wiele uszkodzeń i chorób;

któ

które iedynie zmienione bydź mogą przez dobrze przyłożoną opaskę. I tak np. Ruptury, kiszek, sadła i innych części; Opadnienie macicy lub kiszki prostokątney; Zwichnienie członków, złamania kości, wady kalectwa, nieforemności, ocieklizny żył, rozpadliny, rozszerzenie arteryi, i tym podobne prawie niezliczone przypadki, w których każdy członek, każda część ciała, gdzie opaska ma bydź przyłożona, czyni wielką różnicę, w téy zaś każda wada, każde uszkodzenie lub obrażenie chorego wymagaią szczególnéy uwagi, uwaga zastanowienia, zastanowienie przezorności, nakoniec przezorność stałéy determinacyi, któraby pomiędzy mnogością trudności, zawiłości i rozmaitości działań, pewnego i nieomylnego mogła się spodziewać skutku. Przeto narząd przygotowań nie tylko ma bydź stosownie obrany, ale też powinien bydź zręcznie przyłożony. Sama nawet wielkość, długość, szerokość, i skład opasek, tudzież naciskanie i siła naciskania onychże, podług różnego stanu uszkodzenia ciała i innych okoliczności decyduiąca, nie iest to rzecz małéy wagi. Aże pomimo tego wszystkiego zdarzaią się wpraktyce prywatnéy iakie szczególne przypadki; przeszkody, które istotny i pewny wybor części w skład narządu wchodzących trudnią, i częstokroć sprzeciwiaią się naylepszemu zamiarowi; przeto młody Chirurg dobrze czyni, gdy potrzebne zwłaszcza składane i szczególniéy te, których użycie w zdarza-

iących się nagłych przypadkach, do sporządzenia onychże żadney straty czasu nie dozwala, ma zawsze na pogotowiu, aby natychmiast w wypadku potrzeby mógł sobie zrobić wybór obwiązek któreby istotny podług wymagaiących okoliczności bez zwłoki sprawiły skutek.

ROZDZIAŁ V.

O użytkach narzędu opasek w zewnętrznych uszkodzeniach ciała.

§. 323. **Nim** się użytki opasek w zewnętrznych chorobach ciała wykażą, trzeba wprzód upomnieć młodego Chirurga względem następuiących do zachowania powszechnie potrzebnych prawideł, to iest: 1) Aby się starał cierpiącą część raz wraz w przyzwoitym utrzymywać stanie. 2) Aby w leczeniu onéyże stosownych chwytał się środków. 3) Aby od niey to wszystko oddalił, cokolwiekby iéy szkodzić mogło. Jnne tym podobne prawidła sama opaska wskazuie, która we wszystkich prawie zewnętrznych ciała przypadkach z naturą czynną iest naylepszym lekarzem, gdyż same natury siły, bez przyzwoitéy opaski bezskuteczne i niedostateczneby były. I tak np. w *świeżych ranach* otwory przeciętych naczeń przez opaski bliżey przychodzące do siebie, iż nawzaiem stykaią się z sobą; nie tylko ułatwiaią krwi krążenie i innych oddzielaiących się od niey soków, ale też sta-

łe części w nieustanney utrzymuią mocy. Tak więc szczęśliwy bywa *w świeżych ranach* skutek opasek, bez których natarczywość zewnętrznych rzeczy, przeszkadzałaby ropieniu i goieniu. Coż mówić *o złamaniach kości*, do których zagoienia sama natura, choćby należyte było złożenie i ułożenie, niedostateczną by była, gdyby iey nie dopomagała naprzód powszechna, a potém szczególna opaska. Toż samo rozumieć się ma o opasce *w zwichnieniu stawów*, która po naciągnieniu i w prawieniu zwichnionego członka, nietylko poskramia bodziec czyli drażnienie muskułów, lecz także wprawioną część w swym naturalnym położeniu raz wraz utrzymuiąc, od wszelkich kurczowych poruszeń też muskuły wstrzymuie, do odzyskania iakieykolwiek sprężystości wiązań i ścięgnów dopomaga. Również *w rupturach*, *wypukliznach*, gdzie *kiszki sadło* i t. p. lub u niewiast *macica*, *pochwa maciczna* wychodzi z swego naturalnego mieysca, po należytym na mieysce swoie naprowadzeniu, szczególney opaski skutki widzieć się daią. Słowem wszelkie *części stałe*, gdy do wykonywania zwykłych swych funkcyy w ciele staną się *osłabionemi* i *bezwładnemi*; wszelkie *wylewy soków*, czy to w swe właściwe, czy w obce mieysca, iak są np. *prawdziwe* lub *fałszywe rozsadzenia arteryi* (*anevrismata*), wszelkie *żył ocieklizny* (*varices*) *siniaki*, *dęgi* (*echymoses*), miękie wodniste *nóg nabrzmiałości* (*œdemata pedum*)

wszel-

wszelkie *wrzody, bolaki, wrzedzenice* i tym podobne uszkodzenia ciała bez pomocy opasek żadną miarą zagoione bydź nie mogą. Te bowiem wspieraiąc naturę w swych działaniach, i uchylaiąc zawady wszelkie, któreby na przeszkodzie tymże iey działaniom bydź mogły, stałym ciała częściom *moc* i *władzę*, płynnym zaś *zwrot* i *cyrkulacyą* do swoich mieysc przywracaią, ułatwiaią, i zupełną równowagę między niemi wprowadzaią.

§. 324. Nakoniec prócz tego, co się dotąd o potrzebie i użytku opasek w powszechności i szczególności wziętych, mówiło, i to wiedzieć należy: aby działania, które Chirurgia przedsiębrać zwykła, by też nayrudnieysze i nayzawilsze, a w wykonywaniu swym mniey niekiedy bespieczne, pewny i pomyślny otrzymać mogły skutek, potrzeba nietylko znać wszelkie zgoła przedmioty i prawidła w skład narządu Chirurgicznego wchodzące i tenże stanowiące iako to np. *własność* opasek, ich należyty *wybór*, i stosowny zamiar użycia; ale też wiadomość narzędzi, machin, leków, a nawet i obrotów sztuki téyże, naturę i moc w szczególności zupełnie posiadać. Takowa znaiomość wszystkich potrzebnych rzeczy stanowi dopiero ogół dostateczney umieiętności, którey Chirurgia nieodzownie wymaga, ażeby we wszystkich onéyże działaniach nieomylny wynikał skutek.

ROZDZIAŁ VI.

O korzyściach i skutkach narządu opasek nawet w chorobach wewnętrznych.

§. 325. Ze wszystkich Lekarskiey Nauki społeczności ludzkiey użytecznych wydziałów, Chirurgia czyli sztuka naywięcey działaniem ręcznym trudniąca się, iest nayużytecznieyszą częścią. Powinien nas o tym dostatecznie przekonać ważny oneyże przedmiot, który nie zasadza się tylko na leczeniu zewnętrznych uszkodzeń lub znoszeniu błędliwych ciała ludzkiego utworów za pomocą sprzętów, narzędzi, i Machin; ale też przy swych zewnętrznych czynnościach wewnętrzną kuracyą chorob wspomaga, iak się okaże niżey.

§. 326. Zaczym cel Chirurgii mówiąc w ogólności, od celu Nauki Lekarskiey czyli Medycyny różni się tylko samem ręcznem działaniem i rozmaitemi narzędziami, których Chirurgiczna sztuka do uskutecznienia wszelkich swych zamiarów, iako naywłaściwszych sobie środków używa. A że przypadki chirurgicznych chorób, iako to np. wielorakie obrażenia, kaléctwa, nadwerężenia, nieforemności, i inne tym podobne ludzkiego ciała uszkodzenia są różne, przeto różnego także i szczególnego, z wyż wymienionych środków wymagaią wyboru i użycia. Zdarzaią się bowiem zewnętrzne nadwerężenia ciała, lub niektóre wewnętrzne choroby, które za użyciem lekarstw,

karstw, albo dołożeniem się doskonałéy i doświadczonéy Chirurga ręki, dosyć łatwo i w krótkim czasie ustępuią. Bywa nawet naywięcéy takich, które bez użycia chirurgicznego narządu, bądź to w powszechności, bądź w szczególności wziętego, cale obeyśdz się nie mogą.

§. 327. Iż opaskami opatrzenie chorego w chorobab wewnętrznych, iako to np. w dobrowolnych krwotokach, pluciach krwią, nie pochodzących z pełności krwi lecz od mieyscowego uszkodzenia, wiele pomaga; przekonywaią nas o tym pisma i doświadczenia dawnych i teraźnieyszych Autorów. Powiedziałem od mieyscowego uszkodzenia: z pełności bowiem pochodzące plucie krwią, upustu krwi (iednak w miarę sił chorego) prawie zawsze potrzebuie. Co się zaś tyczé krwotoków mieysc innych iako to np. z macicy, lub w wielkich upławach niewieścich, w tych opaska nad łokciem lub też nad kolanem nie raz okazała się skuteczną, zwłaszcza ieżeli na krzyż (*decussatim*), to iest raz na prawéy drugi raz na lewéy ręce i nodze według rady *P. Rebenscheidt* wiązana i ódwięzywana będzie. Przez takowe bowiem rąk i nóg na przemiany zwięzywanie i odwięzywanie, namienione ciała części nie osłabią się iak mniema *P. Bennet*, ani się onym krwi powrot do nich, ciężarem staie. Wreszcie krwotokom z nosa lepiéy się zapobiega okładaiąc płodne części raz wraz zimną wodą, niż przez wiązanie moszen, iak czy-

nili

nili w takim razie *PP. Fabrycy, Hildan* i *Bechstedt.*

Powtóre. Pomocne iest używanie opasek w chorobach, które od konjestyi, czyli wezbrania i nacisku soków pochodzą. I tak np. aby głowie obciążoney katarem ulgę zrobić, wielki palec u nogi związać *Pliniusz* radzi; w bolu zaś głowy i oczów toż samo zachwala *Bechstedt.* a nawet przekłada nad same otwarcie żyły lub arteryi, nie pozwala iednak tego czynić cierpiącym pedogrę *P. Resenau* tymże zakazuie nawet wiązania pończoch lub bótów pod kolanami dla nacisku wilgoci do części chorey.

Po trzecie. Służą opaski w wyniszczeniu i wypróżnieniu soków przez kurcze czyli spazmy. I tak podług szczególnego doświadczenia *P. Bartholin* związanie prawego uda mocną opaską na ieden cal tylko szeroką uwolniło raz na zawsze pewną niewiastę od upornego histerycznego kurczu, a przytém i od letargowego uderzania, przeciw któremu żadne nie skutkowały lekarstwa. Atoli takowe wiązanie lub obciąganie na częściach z potrzebnego napływu soków ogołoconych lub uschniętych mieysca mieć nie może, ale tylko na częściach zdrowych. I tak *P. Tesseli* pewnego chorego, maiącego uschniętą prawą nogę, obciągnieniem lewey nogi krążkową opaską począwszy od palców aż do pachwiny, wkrótkim czasie uzdrowił, Tego samego skutku doznał drugi chory prawą rękę uschniętą maiący, któremu on lewą rękę

zdro-

zdrową aż do pachy podobną obciągnął o-
paską pomnażaiąc przez to napływ soków
ze zdrowey do chorey części.

Po czwarte. Pomocne są także opaski
do uśmierzenia bolów, które w tym razie
tyle mogą, ile obwiązka przyłożona na nerw
pchnięty i zraniony, któren ona swym na-
ciskiem otrętwia. Przyłożona zaś dla wznie-
cenia bolu zamiast lekarstwa na części
zdrowey, staie się wtedy bodźcem czyli dra-
żnieniem ciała, który to bodziec ciągle u-
trzymywany, wznieca bol i ocuca chorego.
I tym to sposobem *P. Bartholin* histery-
czną niewiastę od odurzałości, i inne oso-
by w wielkie mdłości lub apoplektyczną
niemoc wpadaiące, od tychże uwalniał, a
nawet w nieczułości ciała (anestesia) czy-
li łekkim paraliżu skutecznie ratował cho-
rych.

Popiąte. W puchlinach wodnych zwła-
szcza złączonych z bezwładnością ciała (ato-
mia corporis), oraz gdzie się flakowatość
tey lub owey części ciała wzmaga, mocne
ściąganie opaskami iest użyteczne: szkodli-
we zaś w wzdęciach czyli nabrzmiałościach
nóg edematycznych i kleiowatych, chyba
by one istotnie opuchłe były. Wtedy bo-
wiem podług rady *P. Sennert,* obmywszy
nogi ługiem, nie zawadzi obwinąć ie opa-
ską krążkową od dołu ku górze. Dobre
także w takim razie, iak radzą *PP. Platner
i Boerhawe,* bywaią bóciki z miękiey skór-
ki z paskami rzemiennemi, któremi opu-
chłe nogi codziennie ściągaią się zapomocą

sprą-

sprzączek, poki zupełnie nie sklęsną i nie wzmocnią się. Tenże sam skutek czynią opaski lub namienione dopiero bóciki w ocieklíznach (varices) u nóg niewiast wciąży będących, które to ocieklizny od nacisku macicy na wewnętrzne miednicy naczynia krwiste, swóy początek i wzrost maią.

Poszóste. Wchorobach pochodzących z ostrości szkorbutycznéy, iako to np. w uporczywych wrzodowatościach a nawet i gangrenie, wielkie daią pochwały opaskom *PP. Platner i van Switen.*

Posiódme. W bezwładności ciała czyli słabości z niedostatku naturalnéy mocy wynikaiącey, któréy podlegaią nayczęściey Hipokondrycy, szérokie i mocne dla ich niestrawności i bolu żołądka opasywanie brzucha nader iest użyteczne. Toż samo rozumieć się ma o obciąganiu pod czas ciężkiego kaszlu całych piersi dzieciom. Co się zaś tycze onychże powiiania, to gdy iest zręczne i mierne, nie tak szkodzi, iak tęgie, niezgrabne i niestosowne.

Naostatek pomimo wielu innych dobrych skutków, które wewnątrz ciała sprawuią opaski zewnętrznie przyłożone, służą one także do wyprowadzenia iadowitości z ciała. Starożytni używali kory z dzikich drzew, iako to np. z drzewa oliwnego, tamaryszku i t. p, zamiast rzemiennéy lub z innéy materyi zrobionéy opaski. Jakoż dotąd ieszcze, podług świadectwa. *P. Burkart* są takie kraie, gdzie pospólstwo używa świezéy kory z drzewa iasionowego

(Fraxi-

(fraxinus). Ludzie ci, mówi on, oddzielaią naprzód twardą korę zwierzchnią, aby mięka pod nią leżąca okazała się czysta, którą potém ostrym nożem w kunią spiralną czyli ślimakowatą na wylot tak przerzynaią, aby łatwo odstać mogła od drzéwa, Co gdy nastąpi, biorą ią i około wzdętéy części ciała, od iadowitéy gadziny np. Węża ukąszonéy z lekka oprowadzaią, aby krwi krążeniu nie przeszkodzić, co czynią w spiralnym czyli ślimakowatym kierunku aż do saméy rany, z tą bacznością, aby okrążanie téy kory iedno na drugim równo, sposobem wioru średniego (dolabra media) leżało tak właśnie, iak się opaski okrążkowe czyli wiorowe w Chirurgii podług prawideł sztuki zwykły robić. Skutek takowéy opaski iest, iż ona boleści i wzdęcie wkrótkim bardzo czasie, zmnieysza skaleczonemu człowiekowi lub bydlęciu zupełne przywraca zdrowie.

P. Burkart uważa tu, iż bole i kurcze które po ukąszeniu iadowitéy gadziny następuią, z obfitego napływu wilgoci ku zranionéy części pochodzą, który to napływ nietylko drażni nerwy i nerwowe pachewki rozpręża, lecz i inne małe krwiste naczynka wszystkie wraz rozciąga tak dalece, iż one naturalny ton swóy tracąc, do pozbycia się krwi staią się niezdolnemi. Przeto odwrócenie (revulsio) i wzmocnienie osłabionych naczyń, burzliwości zaś we krwi przytłumienie, są to prawdziwe w takich razach leczenia środki, które podać

dać może użycie opasek. Że zaś z kory świeżéy zrobiona ma bydź opaska, a do tego ieszcze wilgotna i zimna, nim się na część cierpiącą przyłoży, uwaga nad tym *P. Burkart* iest następuiąca:

Zwykliśmy, mówi on, wzdrygać się zimna w zapaleniach; lecz zapalenie od ukąszenia np. Węża, zdaie się mieć w sobie coś szczególnieyszego, gdyż to nigdy nie bywa przyczyną zsiadłości krwi (congestio), lecz bardziéy kollikwacyi czyli rozcieczy soków, która tym niebespiecznieyszą bywa, im iad iest subtelnieyszy, który się tam znayduie, i im łatwiéy cała krwi massa zaraża się, i naymnieysze naczynka ledwo nie do popękania są od niego wzdęte i rozsadzone. Zimna więc opaska nietylko zbytnią wilgoć wstecz cofa, naczynka rozciągnione zwolna ściąga; ale nadto zapobiegaiąc rozcieczy czyli kollikwacyi krwi, naturalny iéy stan przywraca, i krążenie krwi, które w tym razie za wielkie było, określa, nerwy zaś nadto wytężone i włokna skóry, naturalną swą wilgotnością rozwalnia i ich spazmy czyli kurczenie się poskramia.

Skutki te z obwiązki kory drzewa jasionowego podług doświadczeń *Matgola*, *Dodoneusza*, *Tabermontana*, *Remberta*, *Lonicera*, *Junkiera* i innych wielu Botaników i Lekarzów, pewnieysze są, niż kory innego drzewa. Obwiązka bowiem z kory iasionowéy, maiącey w sobie wiele oleiowatych, lotnych i powietrznych cząstek,

te

te cząstki w naysubtelnieysze naczynka ciała wciskaią się, one przenikaią i wzmacniaią. Takowa opaska utrzymuiąc soki w swey ściągaiącéy mocy, i one zgęszczaiąc skutecznie działa. Samo nawet nieco mocnieysze obwiązką ściągnienie, nie iest bez korzyści. Przez takowe bowiem ściąganie wszystkie cząstki naczéń w ciele, naszym lepiéy się z sobą nawzaiem łączą, i tym sposobem krążenie soków, roznosząc ie po ciele, nietylko ułatwiaią, lecz oraz iadowi szérzyć się daléy nie dozwalaią, i dla téy podobno przyczyny, iak się iuż wyżey namieniło, ukąszona część ciała z początku obwiązkami krążkowemi obwiia się. Te bowiem naciskaiąc komorkowatą błonę, w któréy iad szczególniéy mieścić się zdaie, i zkąd tenże po całym ciele nayprędzéy i naymocniey rozchodzi się, dalszemu szérzeniu się iadowitości zapobiegaią.

Idzie więc zatém: iż gdyby prócz tych tu uwag, szczególnieysza moc iasionowéy kory przeciw iadowi węża, zmii, i t. p. mocniéy ieszcze dowiedzioną była, obwiązka z niey zrobiona nad inne pospolite obwiązki przekładaną bydźby powinna. Lecz ponieważ rzecz ta prócz powszechnych skutków obwiązek trudna iest do wyiaśnienia, ile że wszelka po ukąszeniu rana sama przez się zamyka się, i ledwie ią dla małego niby zadrasnienia rozpoznać może. Przeto aby przez nią iadowitość zniszczona bydź miała, trudno temu bez fizycznych dowodów wierzyć, iak pospólstwo wierzy,

któ-

które na samym tylko doświadczeniu polega. To tylko sądzićby o niéy można, iż ona fermentacyą, to iest krwi burzenie, przez które iad mocy nabiera hamuie, to zaś hamowanie podług obrządku cyrkulacyi przenosi go naprzód do naczeń oddzielaiących (vasa secretoria). a ztych potém do pozbywaiących (vasa excretoria). Lubo to mniemanie zdaie się bydź gruntowne, ile że przez takową obwiązkę uleczona choroba żadnéy nie zostawia obawy powrotu onéyże; gdy iednak pospolstwo w niedostatku kory iasionowéy, bierze korę brzozy, iarzębiny lub buczyny, tym samym powyżey wzmiankowane zdanie upada, i skutki iasionowéy korze przepisane bardziey od opaski powszechnie wziętéy zdaią się zależeć.

Ażeby więc takowy narząd obwiązęk odpowiadać mógł pomyślnie zamiarowi Chirurga, powinien tenże doskonale znać, na czym naybardziéy zasadza się ich dobry skutek, gdy on swe czynności codziennie odbywa, o czym Chirurgia Lekarkarska w swym mieyscu naucza. Teraz następuie nauka iak się przykładaią opaski.

ROZDZIAŁ VII.

O używaniu i przykładaniu opasek w powszechności.

§. 328. Przedstawiwszy iuż przad oczy Uczniów Chirurgii, pierwiastkowe, istotne, wła-

właściwe tey sztuki, środki, sprzęty, i wszystkie pierwszego względu potrzeby, wskazawszy ich naturę, własności, skład, kształt, dzielność, moc, skutki, i użytki i t. p. przymioty; oraz przełożywszy następnie, z niemi w nierozdzielnym związku zostających drugiego względu sprzętów, to iest opasek, w sposob sporządzania, zamiar, wybor, własności, użytki, korzyści iakie na ciele ludzkim zwykły sprawować wpowszechności: Porządek wymaga, ażebym też na ostatek, o nayważnieyszym przedmiocie, to iest: o sposobie używania tychże środków, a mianowicie przykładaniu opasek, potrzebną podał naukę; na którey to doskonałey znaiomości, całe prawie, powszechne dzieło opatrywania, i jedyny sposob leczenia i i goienia uszkodzonego ciała chorego, słowem cała zaratowania zdrowia i ocalenia życia ludzkiego zwykła zależeć zaroda. Przekonawszy się zaś przez ciągie długiego czasu doświadczenia, iak dalece część ta nayistotnieysza sztuki Chirurgiczney, w tém tu kraju zaniedbaną upodloną i zapomnieważeraną ze wszech miar i zewszech stron znayduie się aż do podziwienia: Ponieważ nietylko ziedney strony od ciemnego pospolstwa w całey powszechney opinii przesądu tuteyszey społeczności, będąc zawsze lekce ważona, w poczet podłych rzemiosł policzona i znieważona; ale też za przykładem tym i od samymchże nawet podobnież ciemnych Chirurgów krajowych, iako rzecz małey wagi i powszechnie gardzona, a zatém

tém iako mniey pożyteczną i do wiadomości mniey potrzebną uważana, całkiem zaniechaną zostawszy, bardzo wiele przeto do niedołężności w tém kraiu sztuki Chirurgii a mianowicie do niedoskonałości praktyki oneyże przyłożyła się a tym samym i do wzrostu, oraz rozkrzewiania się i kwitnienia oneyże w tych krajach wielką przeszkodą stała się; a zatém abym takowe trudności, przeszkody i przeciwieństwa istotnie wzrostowi, pomnażaniu się rozkrzewianiu i kwitnieniu nauki tey, w kraju przeszkadzaiące nie iako ułatwił oddalił lub zmnieyszył, przymuszony iestem z porządku rzeczy na samprzód zwichnioną opiniią powszechną sprostować, i tym końcem obydwom stronom, tak powszechności iak i Chirurgom istotę rzeczy wprawdziwey swey postaci na iaw wystawić.

Nayprzód więc ażebym z iedney strony nie wiadomey w tey mierze powszechności, i całą rzecz w swoiey istocie okazał, powiadam, iż umieiętność użycia i sztuki przykładania Chirurgicznych opasek, iest zwłasney swey istoty natury nader głęboką i ważną umysłową, oraz połączoną umieiętnością i sztuką, podobnąż, iak i wszystkie inne tegoż rodzaiu szlachetne umieiętności i sztuki np. Matematyka, Geometrya, Mechanika, Chimia, Fizyka, Inżyniería i t. p. które lubo po większey części wszelkie właściwe sobie działania, mechanicznie i prawie z rzemieślniczą pracowitością wykonywać i odbywać zwykły, oraz

wszelkie naysubtelnieysze rozumu stanowienia i zamiary swey sztuki, i naydelikatnieysze dzieła, samą tylko rąk i narzędzi sprawnością wykonywać i uskuteczniać się zwykły, atoli iednak nigdy inaczéy działań i zamiarów swych dokładnie i pomyślnie do skutku nie są wstanie przyprowadzić, tylko przez moc głębokiego zastanowienia umysłu i natężenie usilności rozumu zwykły swego dzieła dopełniać

A zatém iako wszystkie te rzeczone Nauki, tak i Chirurgiia, będąc teyże samey natury iak i inne, nie może bydź podług mniemania ciemnego pospólstwa, iako proste i podłe rzemiosło; lecz iako wysoka Nauka oraz głęboka umieiętność, za połączoną z misterną sztuką uważana powinna bydź, i poważana. Zaiste nie dość iest na tém iak ciemne pospólstwo mniema, aby tylko iakikolwiek sprzęt pierwszey potrzeby, i flettuch iakimkolwiek mechanicznym sposobem przyłożyć lub wzbolałe ciało chorego człowieka wrazić i wtłoczyć; lecz potrzeba, aby to dzieło mocą władzy ludzkiego zdrowego rozumu, było, podług wszelkich zdarzaiących się w takowym razie różnych okoliczności, i w działaiącey naturze ludzkiey trudnych niezliczonych przypadłości, z wielkim zastanowieniem onegoż zewszech miar i rozsądnie wykonane i uskutecznione, zostało: Już to nietylko podług każdego szczególnego urządzenia Natury i konstytucyi ciała chorego, już to podług szczególnego gatunku chorey części

ści onegoż, iuż to podług rozmaitości stanu Natury i stopnia choroby, i niezliczonych towarzyszących z nią różnych przypadłości przystosowane; ale też podług różnego rodzaiu gatunku, własności, natury, mocy, i dzielności, skutków i użytków, samychże rozlicznych środków dokonane i uskutecznione było: Co wszysrko nie samey tylko potrzebuie rąk pracy mechaniczney: lecz głębokiego rozumu i natężenia, usilności onegoż wymaga: a zatem powinno by to ciemnote pospólstwa przekonać, iż ta Nauka nader ważna, nie tylko względem własności natury swoiey, iest wysoka i względem celu, zamiaru, i końca swego nader szacowna i droga: lecz oraz względem zacności przedmiotu około którego się trudni, iest poważna i nader szlachetna, a zatém od wszystkich innych prostych kunsztów i rzemiosł bardzo różna.

Z drugiey strony abym też i drugich to iest Chirurgów krajowych w tey mierze ciemnych oświecił, i z nałogu przesądu wyprowadził, muszę to im powiedzieć, naysamprzód: Iż dokładna umieiętność używania pierwszey potrzeby sprzętów, i sztuka przykładania opasek, iest to taka część Nauki Chirurgiczney na którey zasadza się prawie całe dzieło doskonałego opatrzenia chorego, która we wszystkich tak nayrnnieyszych równie iak i naywiększych Heroicznych i ostatniey potrzeby działaniach sztuki Chirurgiczney, nietylko z niemi towarzyszyć i one wspierać zwykła; ale

też oraz tychże rzeczonych działań wszelkie przedsięwzięte uszkodzonego ciała goienia i leczenia zamiary, nayistotniey uskuteczniać i do pomyślnego ostatecznego końca doprowadzać zwykłat Jnaczey, iakichby bowiem wypadków i niebezpiecznych następności, nawet po nayszczęśliwszém odbyciu operacyi np. po rznięciu kamienia, po świdrowaniu głowy, po urzynaniu ostatecznych ciała członków i t. p. heroicznych sztuki działaniach spodziewać by się należało? gdyby natychmiast po skończoney każdey krwawey operacyi, doskonałe opatrzenie chorego, to iest umieiętne użycie pierwszey potrzeby sprzętów, i kúnsztowne podług prawideł sztuki nie nastąpiło przyłożenie opasek, niech każdy sobie wniesie? A z tąd oraz przekona się, iak dalece doskonała i dokładna umieiętność i sztuka w praktyce codzienney powszechna, opatrywania chorego, iest nader pożyteczna, a zatém do wiadomóści istotnie potrzebna, iż żaden iakiegokolwiek bądź stanu i rangi Chirurg w praktyce swey nigdy bez niey obeyść się nie iest w stanie, tak dalece, iż chociażby ten, całe zasady, i wszystkie sposoby goienia i leczenia teoretyczne iak naylepiey znał i umiał, a podług zwyczaiu dotychczasowego panuiącego żadnych pierwiastkowych początków swey sztuki, a zatém żadney dokładney i urzędowney, ani pierwszych właściwych tey sztuce sprzętów i środków i użycia ich sposobów, ani poprzedniczych Nauk do istotney umieiętności

ści praktyczney sztuki Chirurgiczney usposobiaiących wiadomości żadney nie posiadał: Taki pospolicie Chirurg zwykł powszechnie w praktyce swey, więcey złego a niżeli dobrego wyrządzać swemu choremu.

O tey prawdzie chcąc się istotnie przekonać, nie trzeba nic więcey, iak tylko rzucić pilnym okiem po szpitalach i puścić ucho po lazaretach, a przypatrzywszy się różnym sposobom opatrywania chorych, nasłuchawszy się oraz ich ięków, płaczów i narzekania aż do sytości, podobno nie ieden przyzna, iż te Swięte mieysca, które dobrotliwa Zwierzchność, lub miłosierna społeczność ludzka, dla ratunku, pomocy i ulgi w dolegliwościach i bolach cierpiącemu człowieczeńswu zwykła wystawiać; częstokroć nie zdaią się mieć cechy miłosierdzia, lecz bardziey zdaią się bydź dla tych to smutnych ofiar tamże złożonych nie iaką męczarnią: gdzie zgromadzona z różnych szkół świeżo wychodząca młodzież Chirurgiczna, która prócz pospolitych i zwykły zasad teoretycznych Chirurgii na których iedynie całą swą nietylko teoryi lecz i praktyki swey zwykła pospolicie zasadzać umieiętności istotę; nie posiadaiąc, iż tak rzekę, naymnieyszey znaiomości poprzedniczych pierwiastkowych i powszechnych swey sztuki początków, a oraz i potrzebnych istotnych swiateł Nauk; które powszechnie do osiągnienia umieiętności sztuki Chirurgii prakty-

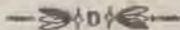
ktyczney, równie, iak i do dostatecznieyszego poięcia zawiłości zasad zwykłych teóretycznych oneyże pospolicie zwykły usposobiać, niemaiąc wiadomości; a przeto samo niemaiąc oraz żadnego wyobrażenia naypotrzebnieyszych nayużywańszych i naywłaściwszych swey sztuce i w praktyce sobie naypotrzebnieyszych przynależytości, to iest: pierwszey potrzeby sprzętów i środków, nie znaiących własności, natury, mocy, dzielności, skutków, i użytków, a nayosobliwiey sposobu ich używania, i onychże do okoliczności stanu, stopnia i natury choroby przystosowania ani manipulacyi podług prawideł sztuki, ani żadney przeto delikatnosci rąk zwrotów, takich, iakie sztuka swemi prawidłami wskazuie, a tkliwość natury ciała ludzkiego wymaga po każdym Chirurgu, nieznaiąc i nieumieiąc, idzie zatem iż każdy młody Chirurg takowy przeznaczony do lazaretów i szpitalów ku ratunkowi i pomocy chorych, przystępuiąc do swych obowiązków wykonywania działań swey sztuki, bez znaiomości ich prawideł, każdy podług swey arbitralności, każdy podług swego widzimi się mechanicznie i nawiasem zwykł w czasie opatrywania swego chorego używać mniey znaiomych sobie a nayistotnieyszych środków swey sztuki:

A z tad dzieie się, iż częścią przez nieumieiętność, częścią przez nieczułość, która bywa pospolitą i zwyczayną tym ludziom,

dziem, zwykło pochodzić owe to nieprzyzwoite z swemi choremi postępowanie i bo, chodzenie się, tak dalece, iż każde użycie sprzetów pierwszey potrzeby, każde narządu opasek przykładanie, i onychże z chorey części ciała odeymowanie, każde niepodług prawideł sztuki chorego uięcię, i niezgrabne dotknięcie się takowego Chirurga, zwykło onemuż choremu pospolicie więcey dolegliwości i przykrych bolów a niżeli ulgi, pomocy, i ratunku przynosić, iako codzienne doświadczenie naucza.

Z takich to więc i tym podobnych powodow i przyczyn, chcąc tę to rzeczoną umieiętność i sztukę opatrywania chorych zaniechaną w tym kraiu podzwignąc, i do lepszey znaiomości przyprowadzić, użyłem wprawdzie wielkiey usilności; lecz dla różnych właściwych tey sztuce zmian, zawiłości. i trudności, iey manipulacyi, gdzie każde szczególne uszkodzenie ciała zwykło wymagać osobliwszego sposobu opatrzenia, gdzie każdy szczególny stan konstytucyi urządzenia ciała chorego, i szczególna natura części onegoż; gdzie każdy szczególny stan, i stopień i natura każdego uszkodzenia ciała, pociągaiąc za sobą różne szczególne przypadłości rożnych chorób, zwykły pospolicie wymagać każde z nich rozmaitych szczególnych sztuki środków, przynależytości i użycia sposobów i manipulacyi bardzo różney, i nie iednostayney: Niemogąc więc z tych miar,

ża-

żadnych stałych iednostaynych i powszechnych prawideł w tey mierze ułożyć, umyśliłem przestać na tym i tym końcem wszystkie w swym porządku do wiadomości potrzebne i powszechnie do każdego opatrzenia chorego służące sprzęty, środki i sposoby w pierwszey części dzieła mego na samprzód przed oczy Uczniów moich przełożyć, to iest: aby przez ten sposob, poznawszy ich Naturę własności, skład, kształt. dzielność i moc ich przyrodzoną, mógł każdy onychże umieiętnie użyć, a nayosobliwiey rozległe onychże użytki, iako środkow rozprzestrzeniaiących uważanych, które, iako się iuż w zwyż wspomniało, czyli to one z Natury swey złe i ekonomii zwierzęcey przeciwne. *. czyli też dobre lub obojętne **. lecz wpraktyce sztuki Chirurgii nieuchronnie potrzebne, mógł takowe do każdey szczególney potrzeby choroby i uszkodzenia ciała, w opatrywaniu chorego przystosować i przyzwoiciey iak dotąd onez na dobro tegoż chorego obrócić i urządzić zdołał:

A że te dopiero wspomniane środki powszechnego opatrywania chorego tyczące się, wspólnie oraz przykładania i użycia opasek nieuchronnie wymagaią; do uzupełnienia więc Nauki tey, umyśliłem więc zaraz

---

*. §. 144. Rozd: XII; §. 146. Wydział I. §. 147. Wydział II.

**. §. 148. Rozd: XIV. §. 149. Wydział I. §. 150. Wydział II. §. 154. Wydziałał III;

raz tu następnie przydać naukę o nich i podać sposoby używania i przykładania opasek w szczególności, a ponieważ ta zostaiąc w swym ciągłym zaniedbaniu bez poprzedniczych powszechnych prawideł przez samo tylko ręczną demonstracyą będąc praktycznie tylko udzielana Uczniom, przeto iest ciemną, zawiłą i trudną a częstokroć młodym umysłom zwłaszcza swiatłem fizycznych Nauk nieopatrzonym, do poięcia niepodobną, iak ciągłe doświadczenie przekonywa: Przeto z powodu tego nim przystąpie do okazania sposobów używania i przykładania opasek każdey w szczególności, umyśliłem nayprzód, powszechney teoryi opasek, a osobliwie prostych, krążkowych, gruntowne ustanowić i podać nauki tey ustawy i zasady, powszechne, oraz przełożyć i okazać i stosowne prawidła, i wszelkie sposoby mocą których zwykły się pospolicie też ustawy w praktyce wykonywać i wypełniać, ażebym przez tę usilność moią i iakożkolwiek bądź naukę tę z natury swey nader trudną i zawiłą, pospolicie dotąd praktycznie tylko i prawie mechanicznie traktowaną, a zatém ciemną, mógł nieiako wyiaśnić i wszelkie pospolicie zachodzące właściwe i zwykłe naucé tey zawiłości ułatwić, do czego w porządku chcąc przystąpić nasamprzód w powszechności nad istotą, naturą, znaczeniem, to iest teoryą opaski prostey powszechney, na którey znaiomości cała prawie osnowa tey

to

to Nauki zdaie się zasadzać, wypada mi się wprzód zastanowić iak następuie.

Istota prostych opasek.

§. 309. To słowo opaska naypowszechniey w nauce tey używane, zwykło się brać w dwoiakim to iest: raz w fizycznym drugi raz w moralnym sensie.

Nayprzód tedy co do pierwszego, przez opaskę powszechną prostą w istocie swey materialności fizyczney wziętą, rozumie się wszelka taśma, pas, wstęga, lub iakakolwiek strefa z płótna lub podobnegoż materyału wykroiona, na cel 1, 2, 3, lub więcey szeroka, na kilka lub kilkanaście łokci, długa, do obwiiania iakiey uszkodzoney części ciała przeznaczona Tab. IX. Fig. 8.

Opaska ta gdy od iednego aż do drugiego końca, zwija się cała, w ieden krążek, pospolicie w sztuce nazywa się opaską prostą, iednogłówną albo iednokrążkową. Tab. IX. Fig. 9.

Gdy się zaś taż opaska od iednego i drugiego końca ku środkowi zwiia we dwie rolle czyli krążki, równe lub nie równe, wtedy nazywać się zwykła w nauce tey, opaską dwoygłówną lub dwukrążkową, czyli albo o dwu głowach o dwu rollach. Tab. IX. Fig. 10.

Sposób w iaki się zwykła zwiiać podług prawideł sztuki podaney iest w § 208.

Naostatek wiedzić i to należy iż opaska ta szczególnie względem swey fizyczney

czney materialności, wzięta w praktyce sztuki zwykła się opaską *krążkową* powszechnie nazywać.

§. 330. Powtóre zaś co do drugiego znączenia, przez opaskę prostą, powszechną, moralnie uważaną, to iest względem swego użycia i przykładania sposobu wziętą, rozumie się wszelkie wzwyż wspomnioney materyalney, opaski w około chorey części ciała okrążanie, obwodzenie, i obwijanie, które nie inaczey tylko przez różne sztuczne rąk zwroty i rozmaite manipulacyi sposoby wykonywać i uskuteczniać się zwykły, w takim to więc użycia swego sposobie, gdy rzeczona opaska okrążaiąca zupełnie w około ciała oprowadzoną zostaie i one zupełnie otacza i należycie go oblega, dzielność takowa opaski w kunsztosłowni (Teminologia) tey t nauki, nazywa się powszechnie *obwód (obvolutio, les tours)* der umfang.

Gdy zaś taż opaska krążąc około ciała, prowadzoną bywa od iednego mieysca do drugiego, takowe iey działanie i przechód powszechnie zwykł się nazywać *Przewodem (Ductus, le passage l' etendu,)* durzug streke.

Gdy zaś wszystkie takowe rzeczone *obwody*, i *przewody* opaski, po kilkrotnie powtarząne będąc, układaią się na sobie, ieden na drugim pozostaią, takowe warstw opaski ułożenie powszechnie w kusztosłowni nauki tey zwykło się nazywać *pokładem (Stratum, Couche, arrangement,)* *Schiehte reihe* Na-

Naostatek i to ieszcze wiedzieć należy iż opaska tego gatunku umysłowa, to iest w sposobie przykładania i używania swoiego wzieta, ma to właściwego w sobie, iż wszystkie właściwe iey rzeczone obwody, przewody, pokłady, w praktyce sztuki uskuteczniaiące się razem wzięte, zwykły stanowić istotnie tego gatunku opaskę umysłowa, która przeto z powodu różnych swych okrążaiących ciało *zwrotów* powszechnie w kunsztosłowni nauki tey opaską *powszechną okrążkową* zwykła nazywać się, dla uczynienia w nazwisku nawet samym różnicy, od w zwyż rzeczoney *opaski krążkowey* zwaney.

§. 331. A poniewaz opaska ta umysłowa, w powszechności okrążkową zwana, używaną będąc do obwinienia uszkodzonego ciała przez różne swe liczne i zawiłe i trudne i w rozmaite sposoby powtarzane obwody. przewody, i równe lub nierówne swe pokłady powszechnie okazała się bydź zawiłą i nadto trudną do wykonania zwłaszcza w całey swey ogólności wzięta, przeto ażeby w takowe właściwe iey trudności można było wniść łatwiey oddzielnie, i każdą w szczczególności o niey zawiłość rozebrać zważyć i roztrzasnąć, przeto, sztuka Chirurgiczna powszechną te opaskę okrążkową podzieliła na dwa osobne gatunki, to iest:

1.) Na opaskę powszechną *okrążkową równą* to iest: tę. którey wszystkie obwody przewody, i pokłady w czasie przykładania

nia swego tak równo układaią się na ciele, i pokładaią się ieden na drugim, iż, tylko ieden zewnętrzny pokład daie się widzieć formuiący i okazuiący kształt obrączki. Tab. XVIII. Fig. 1. *lit. a.*

2) Na opaskę powszechną *okrążkową nierówną*, to iest: taką, którey wszystkie tak obwody, przewody, iak i pokłady tak nierównie na sobie układane bywaią iż zawsze część oneyże opaski niepokrytą po części zostaie, formuiąc i okazuiąc kształt ślimakowaty. Tab XVIII. Fig. 2. *lit: b.*

§, 332. A ponieważ doświadczenie aż nadto nauczyło, iak dalece gatunki opasek tych w powszechności są zewszech miar trudne, nietylko w prawidłach swych, względem różnych i niezliczonych zawiłości, zwrotów, przewodów, obwodów, pokładów uskutecznienia, ale też i względem właściwey sobie kunsztosłowni, szczególnych swych różnych nazwisk i wyrazów sztuki rozliczności; które w młodych umysłach zwłaszcza fizycznemi wiadomościami nienapoionych, zwykły wrażać różne szczególne i ideograficzne przeobrażenia istoty rzeczy, przez co wielką zwykły czynić trudność w obięciu Teoryi nauki tey. Z tego przeto powodu chcąc podobne trudności ułatwić i Uczniów mych zdolnieyszemi do zrozumienia zdarzaiących się w nauce tey zawiłości uczynić, umyśliłem zatém nim przystąpię do tłómaczenia Nauki tey wprzód ostrzedź i na iaw wykazać wszelkie mniemane w nauce tey przeobrażenia

(me-

(metamorphoses) czyli raczey przełożyć przed oczy *młodzieży* powody, przyczyny, i okoliczności, mocą których powszechna krążkowa opaska zwykła przybierać na siebie różne odmienne nazwiska i wyrazy będąc w istocie samey zawsze iedną i tąż samą opaską powszechną okrążkową, co wszystko w tam przedsięwziąłem sposób przełożyć iak następuie.

1.) Pierwsza zmiana nazwiska opaski, która nasamprzód w umyśle młodego ucznia zwykła czynić nieiakie oneyże przeobrażenie, iest ta, iż gdy opaska z istoty swey materyalności w krążek zwiniona, a ztąd początkową opaską powszechną *krążkowa* zwana: potem taż sama z powodu sposobu użycia swego nie iuż krążkową, lecz opaską powszechną *okrążkową* zwykła się nazywać:

2.) Daley taż sama okrążkowa opaska powszechna, dzieląc się na dwa szczególne gatunki opaski *równey* i *nierówney*, a tak w pierwszym przypadku, zwykła brać imię na siebie i nazywać się, opaską powszechną *okrążkowową równą*, w drugim zaś przypadku, dla swych nierównych zwrotów, i przewodów, zwykła się mianowsć opaską powszechną *okrążkową nierówną*.

3.) Daley potem, tak znowu w obydwóch gatunkach zmienia się nazwisko, iż opaska pierwszego gatunku równych opasek powszechna, mianowicie we wszystkich swych użyciach na ciele, bierze inne imię na siebie, zwykła się nazywać opaską *obrą-*

czko-

czkową: a zaś w gatunku drugim to iest nierównych opasek, z powodu swych rozmaitych nierównych mniey więcey po między sobą różniących się, ślimakowatych ułożeń obwodów, przewodów, pokładów, także znowu przeobraża się i bierze nowe imię na siebie opaski *wiorowey* od podobieństwa swego do wiorów z pod hebla stolarskiego wypadaiących.

4.) Naostatek obydwa te gatunki nadto ieszcze w umyśle młodego ucznia nie iakie siebie przeobrażenie sprawować zwykły, gdy nauczyciele sztuki, ażeby się obeyść mogli bez składanych, długo ciągłych, zawiłych nazwisk i wyrazów, a ztąd wynikaiących w nauce samey z siebie dość trudney, uniknąć mieszaniny słów zawiłości, i nieobciężać tym sposobem umysłu i pamięci młodych uczniów, starali się, a mianowicie Francuzi, pierwsi naytroskliwsi i iedyni Chirurgiczney sztuki, stwórcy i opiekunowie, nadać krótsze ieszcze poiedyńcze nazwiska tymże opaskom, z których pierwszą z gatunku równych powszechnie nazywać zwykli *obrączką*: Drugą zaś z gatunku nierównych którą dotąd, rzadką kiedy, opaską okrążkową nierówną, opaską wiorową, ślimakową, swidrową i t. p. zwykli nazywać; lecz zgoła *wiorem*, tak iak opaskę obrączkową zwana, w krótkości *obrączką* nazwali, które to nazwiska krótkie wyrażne i naywłaściwsze wszystkim w ogólności okrążkowym, prostym opaskom, na których cała prawie za-

sa.

sadza się Teorya nauki opasek, naystosownieysze, w naszey kusztosłowni przyięte i w całym tym dziele używane zostaią.

§. 333. Dawszy przestrogę uczniom moim, względem wypadaiących w tey Nauce różnych wyrazów, nazwisk opasek powszechnych, sprawuiących w umysłach młodych, uczniów różne Ideograficzne przeobrażenia (metamorphoses), a ztąd wynikaiących w nauce zawiłcści, próżno umysł i pamięć młodych uczniów przez ustawiczną wyrazów i nazwik swych zmianę, obciążaiących: Przystępuję teraz podług ograniczoney wzwyż kunsztosłowni do tłumaczenia Teoryi onychże. A lubo w prawdzie wypadałoby z porządku przedsięwziąść wprzód tłómaczenie Teoryi opaski, równey, obrączkowey czyli obrączką zwaney: atoli z wielu szczególnych względów, wprzód postanowiłem Teoryą podaiącą sposoby przykładania i uskutecznienia opaski powszechney, okrążkowey nierówney to iest: *Wiorowey* podziś dzień istotnie *wiorem* nazwaney przełożyć.

Teorya wioru czyli opaski wiorowey.

§. 334. Opaska wiorowa, spomiędzy innych wszystkich tak prostych iak składanych opasek względem użytku swego będąc z iedney strony, w praktyce sztuki nader pożyteczną, potrzebną prawie nayistotnieyszą; z drugiey strony, względem ró-

żnych

żnych sobie właściwych niezliczonych prawie i trudnych rozmaicie między sobą różniących się, przewodów wiorów, oraz względem rozmaitych onychże rozmiarów i przystosowania sposobów i t. d. a przeto z istoty natury swoiey użytku, i rozległości, nader trudna i zawiła, a przytym nieuchronnie w praktyce potrzebna, dała Francuzom okazyą ustanowienia w tey mierze prawideł końcem ułatwienia wszelkich pierwiastkowych w tey sztuce trudności, i uprzątnienia w nięy wszelkich wad wiekami niewoli iey zastarzałych. Ci to więc, rzeczoną tę praktyczną naukę za nayistotnieyszą część medycyny i całey uniwersalney sztuki zdrowia uznawszy, przez przesąd i przemoc Medyków od wieków w rzędzie rzemiósł umieszczoną, i bez karnie wiekami upodloną i sponiewieraną, starali się podzwignąć, i do godności wysokiey nauki wynieść. Dla uskutecznienia tego dobrego zamiaru, tak względem cierpiącey łudźkości, iak wszelkiey słuszności. usiłowali oni zagładzone pierwiastkowe zasady sztuki, nowemi prawidłami wesprzeć, i Teoryą Chirurgiczną w naymnieyszych iey częściach do znaczney doskonałości posunąć, iuż to zbieraiąc iey rozsypane, szczątki, i do porządku przyprowadzaiąc rozrzuconą osnowe tey nauki od *czci godnego Hipokratesa* założoną, lecz przez nieprzychylność przeciwników w niepamięc puszczoną; iuż to zbogacaiąc onęż przez ustawiczne prace i zwykłe prawdziwym mi-

łośnikom ludzkości doświadczenia, słowem mówiąc, wszystko co sztuka nasza pożyiecznego posiada, winniśmy temu Narodowi który wydobywszy Chirurgiią z przemocy, starał się zwrócić na nią usilny wzgląd Monarchy, a tak przez to przywrócił iey należne prerogatywy, i do równego z innemi naukami dostoyności stopnia, doprowadził.

§. 335 Te te więc wzwyż wspomnione prawidła, które nam pierwsi Francuzi względem dokładnego sposobu używania i przykładania opasek w tey tu szczególney części nauki Chirurgiczney iako drogi upominek, wiele pracy umysłu, i usilności dowcipu kosztuiący, pozostawili, chętnie przyiąłem, a zachęcony ich gorliwością, oraz pobudzony konieczną potrzebą, nie tylko czynienia dla dobra uczniów moich, ale też i samey cierpiącey ludzkości przysługi, osądziłem za rzecz arcy przyzwoitą, i za istotną prac moich zasadę, przy utwarzaniu w oyczystym ięzyku moim początkowych prawideł nauki Chirurgii, iako też i tey to nader zawiłey i trudney części oneyże, postanowiłem trzymać się sposobów i wyrazów technologicznych przez Francuzów ustanowionych, którzy w praktyce swey przy używaniu opasek, a mianowicie wioru, uważaiąc powszechnie iak nader wielka wynika różnica między iey zwrotami, i iak rozlicznemi sztuki sposobami zwykły się wykonywać oneyże obwody, przewody i pokłady, które iuż to otaczaiąc

iąc części ciała w rożne swe kształty, iuż to obeymuiąc ią w rozmaite swe rozmiary, i w różne sposoby czyniąc swe zwroty, iużto zdołu do góry idąc, iuż z góry na dół spuszczaią się, niekiedy wstecz się cofaią. czasem daley a daley postępuiąc, iedne poprzedzaią drugie, tuż po nich następuią inne, z nich iedne z ukosa idą, drugie się zwracaią, inne układaią się na krzyż, inne sztuką węzłowatą na ciało działaią i t. p. inne niezliczone różne sposoby skutkować zwykły.

Takie to więc i t, p. okoliczności dały powód Francuzóm ustanowienia w tey mierze stałych prawideł: które aż dotąd w powszechnym są używaniu.

A ponieważ nauka tu tak potrzebna w praktyce Chirurgiczney istotna, powszechnie w narodach powiększey części zaniedbaną albo lekce ważona i powszechnie podług zwyczaiu dotąd panuiącego bez żadnych teoretycznych potrzebnych sobie gruntownych zasad, praktycznie tylko, i iż tak rzekę, mechanicznie, w początkowym swym nieporządku rozzrzucona będąc, traktowana i uczniom udzielana, zwykła wielkie przynosić trudności i odstręczać onych od siebie swoią zawiłością. Przeto chcąc to wszystko ułatwić, osądziłem za rzecz potrzebną wszystkie te rozrzucone początkowe prawidła w iedno zebrać, w porządek ułożyć, i przyzwoicie onez uczniom przed oczy wystawić, których po zebraniu w iedno znalazłszy w liczbie

szesnaście, rzeczą potrzebną osądziłem w tym tu następuiącym porządku ustanowić ośmnaście i oneż podług właściwey oyczystey, kunsztosłowni tu podać iak następuią:

1*mo*. Wiór mały, (le petit Doloir.
2*do*. Wiór średni (le mediocre ou moyen Doloir.
3*tio*. Wiór wielki (le grand Doloir.
4*to*. Wior czołgany czyli wężowaty (le Doloir rampant ou serpent.
5*to*, Wiór ukośny (le Doloir obligue.
6*to*. Wiór zwracany, łamany (le Doloir renversé, recourbé.
7*mo*, Wiór wstępuiący czyli wstępny albo w gorni (le Doloir ascendant
8*vo*. Wiór zstępuiący czyli zstępny albo wdolni (le Doloir descendant.
9*no*. Wiór postępny czyli postępuiący, w gorni czyli wstępuiący, zstępuiący czyli wdolni (le Doloir progressive, ascendant ou descendant.
10*mo*. Wiór poprzedni czyli poprzedzaiący, wstępny albo zstępny (le Doloir progressive, ascendant, ou descendant.
11*mo*. Wiór następny czyli następuiący, wstępny albo zstępny (le Doloir consecutive, ou successive, ascendant ou descendant.

12*mo*

12*mo* Wiór powrotny czyli powracaiący, wstępny albo zstępny (le Doloir regressive, ascendant, ou descendans.

13*tio* Wiór krzyżowy, prosty czyli poiedynczy, wstępuiący lub zstępuiący (le Doloir simple croisé, ascendant ou descendant.

14*to* Wiór krzyżowy pomnożony czyli kłos prosty, wstępny albo zstępny (le Doloir augmenté, ou epi du blé simple, ascendant ou descendant.

15*to* Kłos mieszany czyli składany albo poboczny (Epi double mixte, composé, ou laterale.

16*to* Wiór dwukrzyżowy, podwóyny, wstępny albo zstępny (le Doloir double croisé, ascendant ou descendant.

17*mo* Opaska krzyżowa gwiozdzista (le Bandage croisé en Etoile.

18*vo* Opaska węzłowata, zahaczysta (le Bandage nouex, ou crochu.

Wyliczone tu gatunki Wiorów stanowią, oraz zbiór i prawidła wszelkich wiorowych opasek, iakie w praktyce Chirurgiczney używane bywaią. Wprawdzie są to przedmioty sztuki Ideograficzne, wtłumacze-

cze-

czeniu wiele pracy Nauczycielowi, a Uczniowi utrudzenie umysłu sprawuiące, o czym mię własne doświadczenie przekonało. Zwłaszcza w początkach szkoły moiey, gdy daiąc Naukę te wsposób w iaki powszechnie od naysławnieyszych Nauczycieli moich podług zwyczaiu dotąd po wszystkich szkołach wziętego: nabyłem, a tak widząc w niey brak zwykły istotnych teoretycznych gruntowych zasad. przez samo tylko pokazywanie sposobów przykładania opasek praktycznie traktowaney, oraz uważaiac w niey niektóre niedostateczności i wady, które sprawowały mnie równie iak i uczniom moim wiele zawiłości i trudności. Zaczem z powodu tego wziąłem sobie za naypierwszy cel prac moich abym te zaniedbaną nauke zniedołężności iey mechaniczney wydobył, nie iako lepiey urządził, i do przyzwoitego stanu, i należyte go stopnia doskonałości przyprowadził. Tym końcem więc trzy zaniechane a szczególniey potrzebne w niey, postanowiłem podać wiadomości tyczące się tey nauki to iest:

1.) Ustanowić i wydobydź dotąd w nie wiadomości zakopane, pierwsze właściwe iey naypotrzebnieysze i gruntowe zasady na których cała istota powinna się wspierać i zasadzać tey nauki.

2.) Ułożyć podług tychże nowych rzuconych zasad, wszystkich pierwiastkowych w zwyż wyliczonych prawideł, podział i porządek, a którego nauka tu dla uniknie-

nia

nia wszelkich swych trudności i zawiłości nieuchronnie wymaga.

3.) Naostatek postanowiłem wytłumaczyć i wyiaśnić wszystkie iakie nauka tu zawiera w sobie prawidła, ich znaczenie i sposób, iakiego zwykła używać sztuka w przykładaniu opasek, które dotąd zostaiac w ciemnym zaniechaniu zwykły się wiele przykładać do ciemnoty, niedołężności i niedoskonałości teyże nauki, co wszystko chcąc ułatwić, w takim przystępuię porządku.

Nowe ustawy czyli zasady gruntowe powszechne nauki opasek,

§. 336. Wiedzieć należy, iż każdy Chirurg chcący umieiętnie podług prawideł sztuki, i doskonale podług wyciągaiącey natury rzeczy, opasek swych użyć, i one do okoliczności potrzeby, tak do wszelkich wskazań sztuki, iak i do różnych zamiarów swoich (niekiedy bardzo trudnych) chcąc należycie umieć przystósować, inaczey tego dokazać niepotrafi i nie może, tylko za pomocą znaiomości gruntowych zasad i ustaw od których cała istota doskonałego przykładania opasek zależy: a zatem z powodu tego każdy Chirurg opatruiacy swoiego chorego, przystępuiąc do przyłożenia iakiey opaski, powinien na samprzód i nadewszystko znać iey własności natury; a mianowicie zamiary i względy iakie ona w naturze krążenia swoiego w około ciała

sto-

stosowne do dopełnienia wszelkich zamiarów, i wskazań sztuki zwykła w sobie posiadać: ażeby przeto, w każdym naytrudnieyszym przypadku potrzeby, mógł onąż umieiętnie kierować, i oney stosownie użyć. Zatém tym końcem przy każdym opatrywaniu swoiego chorego, Chirurg nayistotniey te trzy następuiące całey sztuki swey zasady powinień znać dobrze i mieć ie w pamięci wyryte, to iest: aby przystępuiąc do swoiego dzieła uskutecznienia i wziąwszy opaskę w rękę, wystawić sobie umiał, iż ta opaska w naturze sposobu swoiego krążenia około ciała, posiada trzy łączne w sobie względy, czyli raczey trzy, wraz w iednymże czasie do dopełnienia potrzebne razem z sobą połączone; zamiary: to iest:

1.) Pierwszy, aby wszelka opaska w swym przykładaniu należycie do części ciała przyległa.

2.) Drugi, aby taż uszkodzoną część ciała w dostateczney rozległości obięła.

3.) Trzeci, ażeby taż w iednymże razie, tęż część chorą ciała dokładnie i przyzwoicie scisnęła.

Takie to więc są trzy główne okoliczności czyli zasady na których umieiętności cała sztuka przykładania opasek, doskonałość Chirurga w tym punkcie działania iego, i całey nauki Teorya zasadza się.

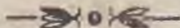
§. 337. Z tego więc co się w zwyż przełożyło, każdy poświęcaiący się nauce tey, wiedzieć i znać powinien, iż doskonała znaiomość własności natury okrążaiącey

się

się w około ciała opaski, oraz dokładna użycia oneyże troiakiey dzielności umiejętność, iest istotną Teoryą, na którey cały sposób przykładania opasek, i cała osnowa, znaczne w praktyce przynosząca pożytki, zasadza się: Nietylko bowiem, zwykła powszechnie obiaśniać i usposabiać umysł Chirurga, do rozsądnego użycia opasek, i czynić go, zdolnym tak do przystósowania onychże do każdego szczególnego przypadku potrzeby, iako też i do uskuteczniania wszelkich zamiarów i wskazań sztuki biegłym czynić praktykiem: Ale też nadto ieszcze zwykła go wspierać w iego działach, i wskazywać porządny sposób używania powszechnych i nader pożytecznych wzwyż § 335 wyrażonych gruntowych prawideł, które w początkowym swym nieporządku wspołem z sobą zmieszane i mechanicznie tylko uczniom udzielane ciemną i niedokładną naukę praktyczną zwykły były stanowić. Z tego powodu chcąc naukę tę, i z tey strony nie iako wyiaśnić i lepiey wytłumaczyć, taki w niey podział, porządek i sposób tłumaczenia przedsiębiorę iaki z natury dopiero ustanowionych zasad wynika.

Porządek, podział, i wykład powszechnych prawidek wiorów.

§. 338. Przystępuiąc więc bliżey do porządku i podziału do wykładania istoty natury powszechnych prawideł stósownego,

go, w porządku tym, wiedzieć należy, w szczególności, iż lubo wszystkie te prawidła w zwyż wyliczone §. 335. wiory w swym okrążaniu ciała odpowiadać zwykły wszystkim tym trzem w zwyż § 336 wyrażonym, względom i zamiarom sztuki, z przyczyny atoli swych rozmaitych szczególnych zwrotów, *iedne* zdatnieysze są do użycia w pierwszym względzie, *drugie* dogodnieysze są w drugim a *trzecie* użytecznieysze są w trzecim względzie; z tych powodów wszystkie te w zwyż wyliczone ośmnaście gatunków prawideł, pod imieniem pospolitym wiorów znane prawidła umyśliłem na trzy szczególne podzielić rodzaie, abym przez ten sposób, każdego z nich naturę sposób używania, przykładania a oraz i sposób szczególny na ciele działania i skutkowania mógł łatwiey i iaśniey uczniom moim przed oczy i w następuiących podziałach okazać.

§ 339. *Pierwsze* VI. służą do użycia w pierwszym względzie, to iest aby opaska należycie doległa do ciała. Drugie VI. służą w drugim względzie, aby opaska obszérniey obięła członek. *Ostatnie* zaś VI. służą do użycia w trzecim względzie, to iest aby opaska część chorą przyzwoicie ściągnęła, Których to odmiennych gatunków przykładania sposoby i onych znaczenia tak tłumaczę:

§. 340. I. Przez *wior mały* czyli *wąski* (Dolabra minor. le petit Doloire. kleine Hobelbinde) rozumie się w sztuce Chirur-

rurgicznéy sposob przykładania opaski krążkowéy w którym pokłady obwodów tak polegaią na sobie, aby tylko *trzecia część* spodniego pokładu niepokrytą została. Użytek takowego sposobu iest ten, że opaska przez gęstsze i częstsze koło części okrążanie staie się tęższą i bardziéy dolegaiącą do ciała niż inne następnie opisane wiory. Obacz Tab. XVIII. Fig. 1. *lit. c. na prawey ręce.*

§. 341 II. Przez *wiór sredni* czyli *mierny* (Dolabra media. le Doloire moyen. mittlere Hobelbinde) rozumieią się tak umierzone krążkowéy opaski obwodów pokłady, iż połowa tychże pokrytą, a druga połowa niepokrytą zostaie. Użytek téy opaski iest taki, że rzadsze obwody i pokłady mniey naciskaią ciało, i ztąd ten wiór nie iest tak tęgi i dzielny iak poprzedzaiący patrz Tab. XVIII. Fig. 1. *lit. d na lewéy ręce.*

§. 342. III. Przez *wiór większy* czyli *szérszy* (Dolabra major. le grande Doloire. Große Hobelbinde) rozumieią się takie pokłady opaski, że spodnich na ciało przyłożonych obwodów trzecia tylko *część pokrytą* zostaie. Użytek téy opaski szczególnieyszy iest w takich przypadkach, gdzie trzeba wolnieyszego naciśnienia i ściągnienia, albowiem rzadkie pokrycia obwodów spodem leżących, wolniéy działaią na ciało niż gęstsze obwody obudwóch poprzednich wiorów. Obacz Tab. XVIII. Fig. 1. *lit. e na lewym udzie.*

§. 343. IV. Przez *wiór wężowaty* czyli

czoł

czołgany (fascia repens le Bandage rampant, ou serpent. Krichende schlangenförmige binde) rozumie się pospolicie opaska około części ciała obwiniona, aby iey obwody i pokłady takie położenie miały, iżby się ledwo co dotykały brzegami swemi, niekiedy nawet cale oddalone są od siebie. Obacz Tab. XVIII. Fig. 1. *lit. f na prawéy nodze.*

Ten gatunek wiorów zwykł czasem mieć obwody znaczne *wiorem wężowym odsadzanym* (bandage rampant trancheé) zwąny. Co się tyczy użytku tey opaski: dla swego bardzo rzadkiego na ciele polegania, i będąc z natury swéy wolną i lekką, mało naciska, przeto używana bywa pospolicie do przytrzymowania sprzętòw przyłożonych na część chorą, tudzież do przymocowania słabych opasek, aby nie opadły.

§. 344. V. Przez *wiór ukosny*, czyli *krzywy* (Dolabra obliqua. Doloire oblique. Schiefe Hobelbinde) rozumieią się krążkowéy opaski takie obwody, które nie maią iak inne opaski obszernego do oparcia się przeciwległego zasady swoiéy mieysca, tylko iedno szczupłe; zwłaszcza gdy część potrzebuiąca opatrzenia, która opaską powinna bydź pokryta, daleko rozlegleysza iest, niż to przeciwległe zasady i oporu mieysce. Chcąc więc takową uszkodzoną część prostą wąską należycie i rozlegle pokryć, postępuie się takim sposobem: Okrążaiąc opaską część ciała z iednéy strony na przeciwległym wąskim zasady mieyscu, wszy-

stkie

stkie tamże przypadaiące teyże opaski obwody i pokłady układaią się ieden na drugim równolegle, gdy tymczasem z drugiéy strony na części ciała rozlegleyszéy tey saméy opaski, przewody coraz szérzey i ukośniéy rozchodzą się i bardziey od przeciwległego zasady mieysca ukośnie wiorami swemi oddalaią. Takowym sposobem część chorą obszérniéy obeymuiąc, stanowią tę krzywo na ciele leżącą opaskę. Obacz Tab. XVIII. Fig. 1. *lit. g. na głowie.*

§. 345. VI. Przez *wiór zwracany* czyli *łamany* (fascia reversa, inversa. Bandage renverseé, ou des tours renverseés. Umgekeherte Hobelbinde) rozumie się ieden z dopiero rzeczonych sposobów przykładania opasek, gdzie iednak niektóre obwody dla gładszego i równieyszego onychże na ciele ułożenia, zwracane czyli zaginane bydź muszą dla prostości kierunku swego. Gdy się przykłada opaska na część nierówną w iednym końcu cieńszą, a w drugim grubszą np. od kostki nogi ku kolanu, od kolana ku pachwinie, wtedy w owym mieyscu gdzie członek zaczyna bydź grubszy, ieden brzeg opaski do ciała przylega, a drugi się gurbi, i robią się fałdy, przezktóre opaska do ciała dolegnąć nie może. Chcąc więc aby taż foremnie i gładko przylegała, zwraca się opaska z brzegu odstaiącego od ciała, i zagina się ku sobie, a tym sposobem wprost skierowana daléy równolegle i gładko obwiia się koło członka. Takowe zaś zwraca-

ca-

canie czyli łamanie ku sobie opaski, tyle razy powtarza się na członku chorym, ile razy okrążaiące go obwody zaczynaią się fałdować czyli gurbić. Patrz Tab. XVIII. Fig. 1. *lit. h na lewey nodze.*

§. 346. Tych sześć pod n. 1.2.3.4.5.6. opisanych gatunków nazywam *wiorami pierwszego względu* czyli *intencyi* (Dolabræ primi respectus, seu intentionis) z dwóch przyczyn: 1) że one okrążaiąc doskonale członek, dopełniaią pierwszy i nay istotnieyszy zamiar sztuki przykładania opasek, to iest, aby początkowo założone obwody dokładnie do ciała przylegały; 2) że one stanowią zasadę wszelkich innych niżey opisanych opasek, które w swym przykładaniu bez tych pierwszego względu wiorów obeyść się nie mogą tak dalece, iż przykładaiący zawsze ie łącznie uważać musi.

§. 347. Wyłożywszy pierwszego względu wiory, postępuię daley do opisania drugiego względu opasek wiórowych, których naypryncypalnieyszą własnością iest, w dostateczney rozległości obiąć chorowity członek. Rząd tego rodzaiu wiorów podobnież składa się z sześć gatunków, wyżey iuż pod numerami 7.8.9.10.11.12. wyliczonych, których znaczenie i sposoby przykładania tak tłumaczę:

§. 348. I. Przez *wiór wstępuiący* czyli *wstępny* (Dolabra ascendens. Doloire ascendant. Aufsteigende Hobelbinde) rozumie się taki sposob przykładania opaski: Oto-

Otoczywszy wprzód kilkoma obrączkowemi obwodami mieysce poniżéy chorey części, idzie się potém z okrążaniem wyżéy, aby się układały w iakiekolwiek, wiory pierwszego względu, czyli to: małe, średnie, czyli to w większe, czołgane lub zwrscane, i w tym kształcie postępuie się coraz daléy w górę do zamierzonego mieysca, gdzie zakończa się zwykłemi obrączkowemi obwodami. Nazwisko téy opaski bieg onéyże do góry dostatecznie usprawiedliwia. Obacz Tab. XVIII. Fig. 2. *lit. m n. na prawym udzie.*

§. 349. II. Przez *wiór zstępuiący* czyli *zstępny* (dolabra descendens. doloire descendant. herabsteigende hobelbinde) rozumie się taki przykładania sposob, gdy opaska w górze założona i przez obrączkowe obwody, iak się wyżéy mówiło, przymocniona swemi iakiemikolwiek pierwszego względu obwodami, coraz niżéy ciągnie się na dół aż do przeznaczonego mieysca, gdzie na końcu obrączkowemi przytwierdza się obwodami aby się statecznie trzymała. Opaska ta bierze nazwisko od swego opuszczania się na doł. Patrz Tab. XVIII. Fig. 2. *lit. o. p. na lewym udzie.*

§. 350. III. Przez *wiór postępuiący* (Dolabra progrediens. Doloire progresif. Fortgehende Hobelbinde) rozumieią się te obwody opaski, któremi wczasie przykładania wiorów coraz daléy postępować zamyślamy albo musiemy. Takowy zamiar przywiązania opaski wiorowéy ieżeli się

usku-

uskutecznia w górę, wtedy wiór nazywa się *postępuiącym wstępnym* (Dolabra progressiva ascendens, doloire progressif ascendant. Fortgehende aufsteigende Hobelbinde). Tab. XVIII. Fig. 2. *lit. g na nodze prawey.*

Jeżeli zaś postępowanie do tego się ściąga, aby podobne wiory na dół zwrócone były, zstępuie się z niemi dla dosiągnienia zamiaru opaski; wtedy takowy wiór zowie się pospolicie *postępuiącym zstępnym* (Dolabra progressiva descendens. Doloire progressif descendant. Fortgehende herabsteigende Hobelbinde). Tab. XVIII. Fig. 2. *lit. r. na teyże nodze*

§ 351. IV. Przez *wiór poprzedzaiący* czyli *poprzedni* (Dolabra praegrediens Doloire precedent; Vorhergehende, Hobelbinde) rozumieią się takowe wiorowey opaski obwody, które następne po nich obwody inne, albo iuż poprzedziły, albo znatury swey lub podług prawideł sztuki dopiero poprzedzać maią; alboli też, gdy inne obwody na tym lub na innym mieyscu po nich z porządku rzeczy następowac muszą. Takowego więc gatunku i zamiaru wszelkie tak nazwane i uważane, obwody, ieżeli się z dołu do góry uskuteczniaią lub uskutecznić maią, podobnież iak w innych opaskach nazywaią się *wiorami poprzedzaiącemi wstępnemi* (Dolabra progressiva ascendens. Doloire precedent ascendant. Vorhergehende aufsteigende Hobelbinde). Tab. XVIII. Fig. 2. *lit. s. na prawey ręce*

Je-

Jeżeli zaś téy natury wiory zstępuiąc zgory ku dołowi zmierzaią, w takim razie zwykły się zwać *wiorami poprzedzaiącemi zstępnemi* (Dolabra prægrefsa descendens. Doloire precedée descendente. Verhergehende herabsteigende hobelbinde). Tab. XVIII. Fig. 2. *lit. t. na lewéy ręce.*

§. 352. V. Przez *wiór następuiący* czyli *następny* (Dolabra consequens, consecutiva. Doloire consequente. Nachgehende hobelbinde) rozumieią się te opaski obwody, które po przyłożonych iuż innych obwodach nowotnie następować mogą lub muszą, dla zakończenia opaski. Jeżeli się takowe obwodów zamiary uskuteczniaią lub uskutecznić maią w górę, wtedy nazywać się zwykły *wiorami następuiącemi wstępnemi* (Dolabra consecutiva ascendens. Doloire consecutif ascendent. Nachgehende aufsteigende hobelbinde). Patrz Tab. XVIII. Fig. 2. *lit. u na prawéy ręce.*

Gdy się zamiar czynienia tychże obwodów ściąga do tego, aby zstępowały z góry na doł, wtedy zowią się *wiorami następuiącemi zstępnemi* (Dolabra consecutiva descendens. Doloire consecutif descendent. Nachgehende; herabsteigende hobelbinde). Obacz Tab. XVIII. Fig. 2. *lit. w. na lewéy ręce.*

§. 353. VI. Przez *wiór powracaiący* czyli *powrotny* (Dolabra retrogrefsa. Doloire retrograde. Zurückkommende hobelbinde) rozumieią się takówe opaski obwody, któremi, doprowadziwszy obwiianie do pe-

pewnego stopnia lub mieysca, gdzie iuż nie wypada albo niepodobna daley prowadzić wiorów, znowu nazad powracać chcemy, albo podług prawideł sztuki musiemy. Jeżeli obwody przez zwrócenie opaski robią się z dołu do góry, wtedy podobnież iak w innych opaskach przyimek biorą i nazywaią się *wiorami powracaiącemi wstępnemi* (Dolabra retrogreſsa ascendens. Doloire retrograde ascendent. Zurüekkommende, aufsteigende hobelbinde). Patrz Tab. XVIII. Fig. 2. *lit. x. na lewey nodze.*

Gdy zaś rzeczonemi opaski obwodami przymuszeni iesteśmy powracać z góry na doł, i resztę opaski kończyć, wtedy takowe obwody zowią się *wiorami powracaiącemi zstępnemi* (Dolabra retrogreſsa descendens. Doloire descendent. Zurückkommende, herabsteigende hobelbinde). Patrz tamże *lit. z, na lewey nodze.*

§. 354. Te są wiory drugiego względu (Dolabra secundi respectu), czyli takie, których przeznaczeniem iest, aby część chorą w dostateczney rozległości otaczały. Dla czego zaś po pierwszych w rzędzie drugim naznaczone maią odemnie mieysce, są tego dwie dwie przyczyny: 1) że wiory drugiego względu w sposobach swego przykładania z własności natury nie są tak istotne iak wiory pierwszego względu, gdyż zawieraią w sobie odlegleyszą potrzebę, i tak np. gdy wiory pierwszego względu wykonywaiąc właściwy sobie cel przez dokładne okrążenie ciała, zadość czynią nayisto

tniey-

tnieyszéy i powszechnie każdey opasce naypierwszéy potrzebie, to iest, aby część chora należycie obwinioną była; tym czasem wiory drugiego względu przez swą własność zdaią się rozszérzać tenże skutek, pierwszych wiorów, obwiiaiąc rozłegléy; 2) że wiory drugiego względu nigdy nie mogą doskonale i przyzwoicie działać same przez się, nie wziąwszy wprzód iakowégo istotnego kształtu czyli rozmiaru któregokolwiek z wiorów, do pierwszego względu należących bądź to małego, średniego, lub wielkiego; bądź też czołganego, ukośnego lub zwracanego i. t. d.

§. 355. Przełożywszy wiory pierwszego i drugiego względu, przystępuię do tłumaczenia opasek wiorowych trzeciego względu, których istotnym iest zamiarem, aby członek, na który się opaska przywiia, dokładnie był ściśniony i należycie umocowany. A że wszelkie wióry trzeciego względu z natury swéy pospolicie bywaią krzyżowe, które maią siły połączone, zbiegaiące, się ze cztérech stron ku iednemu punktowi środka swego, przeto też większe i mocnieysze nad z wyż wymienione pierwszego i drugiego względu wiory posiadaią skutki, do ściśnienia części ciała, słusznie więc nad inne do ściągnienia uszkodzonego mieysca przykładać się zwykły. Rząd tychże składa się podobnież z sześć gatunków, na początku pod numerami 13. 14. 15. 16. 17. 18. wymienionych wiorów, których znaczenie i sposoby przykładania

 ze-

chcę wytłumaczyć, lecz wprzód wypada mi mówic o wiorach krzyżowych w powszechności.

§. 356. Przez *wiory krzyżowe* (Dolabrae cruciatæ. les Doloires en forme de croix, Kreutz förmige hobelbinden); w powszechności wtrzecim względzie uważane, rozumieią się pospolicie takie opaski okrążkowey obwody i przewody, które otaczaiąc członek raz z dołu do góry, drugi raz z góry na dół, tak układaią się na sobie, iż ieden po drugim ułożone pokłady formuią kształt krzyża, i tym sposobem staią się opaską pospolitą krzyżową prostą zwaną. Zeby zas takowe krzyżowe obwody i pokłady stanowiły istotną opaskę wiorową, czyli tak zwany wiór krzyżowy, potrzeba, aby r z e c z o n e o b w o d y postępuiąc ieden po drugim układały się przyzwoicie w iakiekolwiek wiory pierwszego względu, czyto małe, średnie lub większe, czy też czołgane, ukośne albo zwracane; to iest, aby za każdym opaski krzyżowym przewodem, iedna, dwie lub trzy części spodem leżących krzyżowych obwodów nie pokryte zostały. Jnaczey bowiem, gdyby się tych obwodów pokłady równo i prostopadle ieden na drugim układały, wtedy nie byłaby opaska gatunku czyli tak zwany wiór krzyżowy, lecz tylko *prosta krzyżowa* (fascia cruciata simplex. Bandage en croix simple. einfache kreützbinde) Obacz Tab. XVIII. Fig. 2. *lit. i. nad stopą prawey nogi.*

§. 357. Ponieważ wszelki wiór z natury

ry wymaga, aby wszystkie przewody opaski, czyli w gòrę czy na doł idące i nakrzyż przez siebie przechodzące zostawiały zawsze część iaką spodem leżącego przewodu wolną i od wierzchnich pokładów nie zupełnie pokrytą, takim więc sposobem układaiąc się wiory w różne kształty, nadaią opaskom tego gatunku, iako się niżey okaże, różne imiona, które oznaczać zwykły różny ich sposob wykonywania, a ztąd wynikaiące różne własności i skutki tyczące się szczególnie tych to trzeciego względu opasek, które tak tłumaczę:

§. 358. I. Przez *wiór krzyżowy prosty* czyli *poiedynczy* (Dolabra cruciata simplex. Doloire croiseé simple. Einfache Kreützförmige hobelbinde) rozumieią się te krążkowéy opaski obwody, które okrążywszy chorą część ciała, raz idąc z dołu, do góry, drugi raz zstępuiąc na dół, i układaiąc swe pokłady ieden na drugim, kształt krzyża formuią na uszkodzoney części ciała. Takowe obwody i pokłady opaski powtórzone dwa lub trzy razy, gdy się ułożą w iakikolwiek wiór pierwszego względu, i tym sposobem powtarzaiąc dwa lub trzy razy na chorey cześci ciała porządnie się uformuią, wtedy takowa opaska zwykła się nazywać *wiorem krzyżowym prostym*. Tab. XVIII. Fig. 2. *lit. k. na głowie.*

Gdy te obwody i pokłady krążącéy opaski biorą swóy początek od dołu, i coraz wyżéy podnosząc się w wiory pierwszego względu, znayduią się skierowane ku górze,

wte-

wtedy pospolicie nazywaią się *wiorami krzyżowemi prostemi wstępuiącemi* (Dolabrae cruciatae simplices ascendentes. Doloires croisés simples ascendens. Aufsteigende einfache Kreützförmige hobelbinde). Jeżeli zaś takowe obwody poczynaiące się w górze co raz niżey na dół opuszczaią się, wtedy nazywaią się *wiorami krzyżowemi prostemi zstępuiącemi* (Dolabrae cruciatae simplices descendentes. Doloires crosés simples descendent. Herabsteigende einfache Kreützförmige hobelbinde). Patrz tę samę Tab. i Fig. 2.

§. 359 II. Przez *kłos prosty* (spica simplex. Doloire ou Epi du bled simple. Einfache Kornährbinde) rozumie się opaska, z wyż rzeczonych wiorów krzyżowych licznie ułożonych składaiąca się to iest gdy cztery, pięć lub więcey tychże ieden po drugim porządnie uformowanych znayduie się, wtedy staie się opaska powszechnie kłosem nazwana, ponieważ wiory iey rządnie ieden na drugim ułożone, wraz uważane kształt kłosa wyobrażaią. Gdy się tak zwany kłos składa z wiorów krzyżowych w górę postępuiących, wtedy nazywa się *kłosem wstępuiącym* (spica ascendens. Epi du blede ascendent. Aufsteigende kornährbinde) Tab. XXXIV. Fig. 1. 2. 3. Jeżeli się zaś przeciwnie układa z wiorów krzyżowych opuszczaiących się na dół, wtedy zowie się *kłosem zstępuiącym* (spica descendens. Epi du blede descendent. Herabsteigende Kornährbinde). Tab. XXXI. Fig. 8.

§.

§. 360 III. Przez *kłos mieszany* albo *składany* (spica mixta seu composita. Epi du blede mixte ou composé. Vermischte Kornährbinde) rozumie się opaska z wiorów krzyżowych tak iak pierwsza lecz, w różny sposob ułożonych, gdyż z obydwóch razem gatunków, to iest z wiorów wstępuiących i zstępuiących powstaie, i ztąd swe nazwisko bierze. Od niektórych nazwana iest także *kłosem pobocznym* albo *podwóynym* (spica lateralis vel duplex. Epi du blede laterale, ou double. Seiten oder doppelt Kornährbinde), poniewaź te dwa kłosy z przyczyny sposobu iey przykładania i szczególnego onéy właściwego zamiaru pobocznie na części ciała układaią się. Tab. XXXIV. Fig. 11.

§. 361. IV. Przez *wiór dwukrzyżowy*, czyli *krzyżowy podwóyny* (Dolabra cruciata duplex. Doloire croisée double. Doppelte Kreützförmige hobelbinde) rozumieią się takie obwody, przewody i pokłady opaski prostéy krążkowéy, które dwa krzyże wraz przy sobie ułożone formuią. Wiór ten dwoiakim sposobem uskutecznić się może albo iednogłówną albo dwugłowną krążkową opaską iednogłowną uskutecznia się w taki sposob:

§. 362 Naprzód robi się kilka równych obrączkowych obwodów powyżey uszkodzonego mieysca; tym sposobem przymocniona w górze opaska prowadzi się ztamtąd na dół wężowemi széroko od siebie odsaczonemi obwodami. Otoczywszy tak

czło-

członek, niepowraca się w górę iak wzwyż rzeczoney poiedynczey krzyżowey opasce, lecz z ztąd daley robi się drugi podobny wężowy obwód poniżey części chorey, gdzie okrążywszy drugi raz członek powraca się iuż nazad ku górze; tamże przechodząc przez powtórny, niższy, z góry idący obwód, na nim układa się krzyżowo opaska, a tak zrobiwszy u dołu pierwszy krzyż, i otoczywszy potém część chorą postępuiąc ztamtąd w górę, i układaiąc swóy przewód na pierwszym z góry na krzyż idącym obwodzie, a tak robi sie krzyż drugi górni, którym to sposobem ułożonemi będąc pokłady opaski, wyobrażaią dwa krzyże obok siebie równoległe, i robi się istotny wiór dwukrzyżowy, który się przymacnia i zakończa opaską obrączkową zwyczaiem pospolitym, aby z członka nie opadł. Ten sposob rzadko używany bywa z przyczyny znaczney pracy i dłuższego czasu, którego w przykładaniu wymaga.

§. 363. Drugi sposob robienia wioru dwukrzyżowego, który częściey używa się w sztuce niż pierwszy, pospolicie wykonywa się opaską dwugłowną. Okrążywszy wprzód z tyłu część chorą ciała np. u dołu uszkodzenia, idąc potém daley z obu stron ku przodkowi oneyże, i tam zwykłym sposobem przemieniaiąc w ręku obie głowy opaski, i układaiąc onych przewody ieden na drugim, wtedy robi się tym sposobem krzyż pierwszy niższy, który uformowawszy i okrążywszy drugi raz członek chory, nie idzie się

na

na dół, iak się mówiło o poiedynczym wiorze krzyżowym, lecz po opasaniu członka obie głowy prowadzą się wyżéy części choréy ku przodkowi, i tamże powtórnie przemieniwszy w ręku obie rolle opaski, tychże obydwa obwody układaią się ieden na drugim formuiąc krzyż drugi wyższy, po którego uformowaniu, i po okrążeniu tamże części choréy, powracaiąc nazad z góry ku przódkowéy stronie oneyże, i podobnież przemieniaiąc w ręku głowy opaski, tamże obydwa oneyże przewody układaią sie na pierwszym krzyżu w kształcie wiorów pierwszego względu, czyniąc podług prawideł sztuki porządne pokłady, ztamtąd zstępuiąc na dół coraz niżéy, i podobne wiory ieden na drugim kładąc formuię sie drugi krzyż wiorowy. A tak rzeczonemi wiorowemi obwodami, trzecie pokłady uskuteczniaiąc formuie się zupełny wiór dwu krzyżowy, który nakoniec przymacnia się zwykłemi obrączkowemi obwodami. Patrz Tab. XVIII. Fig. 1. *lit. l. l. na kolanie lewym*

§. 364 Takowa opaska, gdy wiory układaią się coraz wyżéy do góry postępuiąc, wtedy nazywać sie zwykła *dwu krzyżowym wstępuiącym* (Dolabra cruciata duplex ascendens. Doloire croisée double ascendent. Aufsteigende zweyfache Kreützförmige hobelbinde). Gdy się zaś przeciwnie z góry na dół opuszczaią, wtedy zowie się *wiorem dwu krzyżowym zstępuiącym* (Dolabra cruciata duplex descendens

Do-

Doloire croisée double descendente. Herabsteigende zweyfache Kreützförmige hobelbinde). A ieżeli się niekiedy zdarzy, że w przykładaniu téy opaski wiory niżey uformowanego krzyża układaią się postępuiąc w górę, wiory zaś wyższego drugiego krzyża zstępuią z góry na dół i zdaią się z sobą schodzić, wtedy takową opaskę nazywam *wiorem dwukrzyżowym składanym* albo *mieszanym* (Dolabra dupliciter cruciata composita seu mixta. Doloire double croisée composée ou mixte. Vermischte zwey Kreützförmige hobelbinde).

§. 365. V. Przez *opaskę krzyżową gwiaździstą*, czyli *wiór gwiaździsty* (Dolabra stellata, stella simplex. Doloire á Etoile simple. Einfache Sternförmige hobelbinde) nic innego rozumieć się niema, iak tylko opaska krzyżowa wiorowa na obszérnéy płaszczyznie ciała w podobny sposob iak wyż wymieniona krzyżowa poiedyncza i prosta opaska w kształt krzyża ułożona, która od innych krzyżowych na wałkowatych okrągłych częściach ciała przyłożonych opasek, te dwie ma różnice: naprzód, iż ona nie poczyna się poprzednie przez równą obrączkową opaskę, iak wszystkie inne opaski wiorowe i krzyżowe zwykły się wprzód przymacniać i rozpoczynać, lecz układa się od razu wprost w wiory pierwszego względu, po których trzech lub cztérech ułożonych w sposob zwyczayny krzyżowy ma drugą różnicę, iż się bardzo rzadko zwykła kończyć opaską obrączko-

wą

wą iak wszystkie inne krzyżowe i wiorowe opaski zwykły się wprzód przymacniać, i rospoczynać, lecz układa się odrazu w prost, w wiory pierwszego względu, po ktorych trzech, lub czterech ułożonych w sposob zwyczayny krzyżowy, ma drugą różnice, iż się bardzo rzadko zwykła kończyć, opaską obrączkową, iak inne krzyżowe, wiorowe opaski przy końcach swych krzyżow; lecz kończy się pospolicie przez sam środek swego krzyża, które to zakończenie, wystawia krzyż w kształt gwiazdy uformowany. Tab. XXVI. Fig. 3.

Wiór ten podobnie iak inne wiorowe opaski, gdy w przykładaniu swym wszystkiemi pokładami dąży do góry, nazywa się *wiorem gwiaździstym wstępuiącym* (Dolabra stellaris ascendens. Doloire a Etoile ascendente. Aufsteigende Sternfömige hobelbinde). Jeżeli się zaś przeciwnie układaią pokłady opuszczaiąc się z góry na dół, wtedy taka opaska zwykła się nazywać *wiorem gwiaździstym zstępuiącym* (Dolabra stellaris descendens. Doloire a Etoile descendente. Herabsteigende Sternförmige hobelbinde). Tenże wiór robi się niekiedy podwóyny, i wtedy nazywa się *wiorem dwugwiazdzistym*, albo *gwiaździstym podwoynym*, (Dolabra stellaris dupplex. Doloire a Etoile double. Zweyfache Sternförmige hobelbinde), co się często trafia, gdy w przypadku iakim albo z potrzeby układaiąc gwiazdę z iednéy strony ciała np. na piersiach, podobnież gwiazdę for-

formuiemy na przeciwległey stronie to iest na plecach.

Ta gwiazdzista opaska czyli gwiazda bywa także innym sposobem robiona, lecz że w nim nie bywa układana w żadne pierwszego względu wiory, ale składa się z równych obrączkowych obwodów, i pokładów, przeto iako nie należąca tu od kłada się do rodzaiu opasek obrączkowych niżey opisanych.

§. 366. VI. Przez *opaskę krzyżową węzłowatą* (Dolabra nodosa. Doloire noueux Knotenförmige hobelbinde) rozumie się takie przykładanie opaski wiorowey w dwie głowy zwinioney, że ona, układaiąc się w iakiekolwiek wiory pierwszego względu wprzód około ciała, a potem na samo mieysce uszkodzenia przeszedłszy, przez przemienienie nawzaiem onychże, stanowi na mieyscu uszkodzenia węzeł, zkąd zwracaiąc się nazad i czyniąc około części przyzwoite pierwszym podobne wiory, następnie przychodzi na toż samo mieysce uszkodzenia i podobnymże zahaczeniem formuie węzeł, które to kilkokrotnie powtórzone obwodów, wiory i podobneż węzły, stanowią opaskę służącą do silnego naciśnienia nadwerężoney części, pospolicie *wiorem węzłowym* zwaną. Tab. XXVI. Fig. 4.

Opaska ta iako szczególna i nader mocno naciskaiąca pospolicie używana bywa w osobliwych iakich przypadkach gwałtowności, gdzie potrzeba nieuchronnie wymaga silnego oporu i nacisku części nadwe-

dwereżonéy np. w stérczeniu kości mostkowéy lub garbieniu się kolumny pacierzowéy zdarzaiącym się naypospoliciey w Angielskiéy chorobie. Ażeby więc gwałtowną chorobę, odpowiadaiącym odeprzeć gwałtem, oraz pomienione kości w swych zamknąć granicach, i w właściwych utrzymać ie karbach, kładą się na przód na mieyscu nadwerężonym miąższe i tęższe podłużniki, które się potém obwiiaią w zwyż rzeczoną wiorową opaską. Taż sama opaska, któréy węzły kładą się na tychże podłużnikach, obeymuiąc aż do końca całą część chorą potężnie naciska.

§. 367. Lubo ta krzyżowa węzłowata opaska sama z natury swéy iest znacznie mocna do obciągnienia części ciała, lecz w przypadkach, gdzie gwałtownieysze na dwerężenie wymaga ieszcze mocnieyszego oparcia się środka, dzielność i siła téy opaski dwoiakim zwykła się pomnażać sposobem: Naprzód, gdy opaska ta podług zwyczaiu przyłożona iest szérokiemi pierwszego względu wiorami, które okrążywszy obszérnie ciało, i przyszedłszy na mieysce części uszkodzonéy, rzadkie i rozległe stanowią węzły, a zatém opaska tym sposobem przyłożona na części chorey, zwykła mniey i słabiey naciskać. Chcąc więc takową opaskę dzielnieyszą uczynić, wtedy doprowadziwszy ią z góry aż na dół, nie kończy się iak zwyczay opaską obrączkową, lecz wiory onéyżey zwracaią się do góry, i te układaiąc na poprzedzaiących pier-

pierwszych obwodach w małe czyli wąskie pierwszego względu wiory, które po okrążeniu ciała przyszedłszy na samo mieysce uszkodzenia kładą swe węzły we środku pomiędzy pierwszemi poprzedniemi węzłami, i tak postępuiąc co raz daléy aż do samego końca uskutecznia sie opaska z podwóynych wiorów i z podwóynych węzłów ułożona, która z tego powodu w sztuce nazywać się zwykła *wiorem mieszanym podwóynym węzłowatym* (Dolabra mixta duplex nodosa. Doloire mixte double noueux. Vermischte zweyfachę Knotenförmige hobelbinde).

Powtóre, opaska ta w przypdku potrzeby ieszcze dzielnieyszą zrobić się może w taki sposob: Przymocniwszy naprzód opaskę tę zwykłym obrączkowym obwodem, wszystkie iak się wyżey rzekło, otaczaiące ciało obwody, układaią się w małe i wąskie wiory pierwszego względu, które będąc z natury swey gęste i ścisłe, sprawuią pospolicie, iż po przyłożeniu pierwszego wioru i onegoż węzła, drugi na nim układa się tak porządnie i prostopadle, żeby oba węzły ieden na drugim równo leżały. Ułożywszy tak wszystkie wiory i węzły aż do końca, wtedy cała opaska zakończa się i przymacnia zwykłemi obrączkowemi obwodami. W taki sposob przyłożoną będąc opaska pospolicie nazywać się zwykła *wiorim dwu węzłowym* albo *węzłowatym podwóynym* (Dolabra duplex nodosa. Doloire double noueux. Doppelte Knotenförmige hobelbinde). §.

§. 368. Niekiedy w bardzo okropnych Arterycznych krwotokach, zwłaszcza w skaléczeniach ramieniowéy arteryi (arteria brachialis), a osobliwie w niedostatku Turnikietu zwykła się używać ta opaska łącznie z opaską krzyżową wiorową, lub też krzyżową obrączkową, z których wyż rzeczona węzłowata opaska układa się na ciągu arteryi ramieniowéy, powyż łokcia idącéy, dla wstrzymania pędu i nacisku do rany krwi arteryczney, po przyłożeniu na niéy stosownych tęgich podłużników, i tamże gdy rzeczona opaska kilkorakiemi małemi wąskiemi wiorami i węzłami aż do samego mieysca zranienia arteryi i krwotoku doydzie, wtedy dopiero przykłada się tam mocna krzyżowo - obraczkowa albo krzyżowo wiorowa opaska gatunku takiego, iakiego gwałtowna potrzeba zdaie się wymagać. To wszystko skończywszy, przykłada się druga poniżey łokcia opaska wiorowa węzłowata wyż rzeczonym sposobem na ciągu arteryi, od ręki do łokcia idącéy, pierwszéy podobna, któraby ciasnemi wiorami i podobnemi tamtéy węzłami naciskała arteryą, aby tamże wstrzymać nacisk krwi do rany arteryi zwracaiącéy. Przez to przyłożenie opasek rzeczonych mamy troiaki zamiar: iuż to, iżby przez średnią krzyżową opaskę zastanowić okropne krwi rzyganie z arteryi; iuż to, aby przez mocną wiorową wezłowatą opaskę gwałtowny pęd krwi z góry, od serca do skaliczoney arteryi idącéy odwrócić, na ostatek, aby tenże

że pęd krwi zwracaiącey od reki do serca, i dążącey do rany arteryi zatamować przez porządne przyłożenie opaski wiorowey węzłowatey, przez które to sposoby uskuteczniaią się wszystkie zamiary sztuki tak dalece, że ten gatunek namienionych trzeciego względu opasek zdaie się bydź w naciśnieniu części ciała ze wszystkich naydzielnieyszym, który zwykł się nazywać *wiorem podwóyno węzłowato-krzyżowym* (Dolabra duplex nodosa cruciata. Doloire double noueux croisée. Doppelte Knotenförmige Kreütz-Hobelbinde).

§. 369. Te są ostatniego rzędu sposoby przykładania wiorowych opasek w trzecim względzie uważanych; które prócz innych, wszystkim opaskom spólnych przymiotów, tę ieszcze szczególnieyszą posiadaią własność, że chorowity członek dostatecznie ściągaią i umacniaią. Albowiem wiory pierwszego względu maią własność działania, aby opaska doskonale na ciele przyległa; wiory drugiego względu sprawuią, aby opaska w dostateczney rozległości członek otaczała; trzeciego zaś względu wiory nietylko działaią, aby część chora należycie ściągnioną i umocowaną była, co iest ich szczególną własnością, lecz oraz uskuteczniaią zamiary opasek pierwszego i drugiego względu. Jeżeli bowiem członek ma bydź dostatecznie ściągniony opaską, ta więc nietylko dolegnąć musi do ciała, ale też przez różne wstępuiące i zstępuiące obwody dostateczną rozległość mieć

po-

powinna, aby ściągnienie uskutecznione było. Ztąd oczywiście pokazuie się, że wiory trzeciego rzędu tu na końcu opisane posiadaią wszystkie własności opasek pierwszego, drugiego i trzeciego względu.

§. 370. Teorya wiorowych opasek zdaie się podobno trudną do poięcia uczniowi, któremu brakuie na idyograficznym poznawaniu zawilszych, przedmiotów chirurgiczney sztuki. Uważaiąc to, i maiąc chęć szczerą bydź użytecznym tym, którzy się tey zbawienney nauce poświęcili, końcem nabycia sobie i społeczności pożytecznych wiadomości, dodaie ieszcze, dla lepszego wyobrażenia rzeczy w tey materyi następuiące wyiaśnienia:

§. 371. Opaska pod tym nazwiskiem w ogólności uważana, znaczy to, co opasanie bandażami iakiego chorego członka. Opaska pod tym nazwiskiem w szczególności uważana, znaczy iakikolwiek wiór, którego obwody, przewody, pokłady stanowią całe opasanie chorey części, czyli w powszechności mówiąc przyiętym wyrazem, opaskę wiorową. Zaczym przez sposob przykładania iakiego wioru czyli opaski wiorowey, rozumie się w Chirurgii pewny sposob obwiiania nadwerężonego członka lub ciała, i tak np. gdy się mówi, że przyłożyć trzeba opaskę czyli wiór wstępny, niema się przez to rozumieć materyał do opasania członka służący, lecz takie prowadzenie opaskowego narzędu, aby wszystkie obwody i pokłady czynione były w

górę, a przeciwnie na dół, gdy się każe przyłożyć wiór zstępny, czyli opaskę zstępuiącą z góry na dół. Jeżeli zas te obwody i pokłady robią się na krzyż, wtedy to nazywa się przykładaniem wioru krzyżowego; a gdy takowe opasanie na krzyż członka dzieie się postępuiąc z obwodami i pokładami w górę, wtedy mówiemy, że się przykłada wiór krzyżowy wstępny; krzyżowy zaś zstępny, skoro z obwodami postępuie się na dół. Niekiedy robią się także obwody i pokłady w górę, a po nich znowu robią się na dół drugie, wtakim razie wiedzieć należy, że do zrobienia takich przeciwnych obwodów nie biorą się dwie osobne opaski krążkowe, lecz całe opasanie członka w górę i na dół wykonywa się iedną i tąż samą krążkową opaską, chybaby potrzeba wymagała użyć przewiązek, o których iako niewłaściwych opaskach mówić się będzie w trzeciey części,

Teorya obrączki czyli opaski obrączkowey.

§. 372. Podana i według możności obiaśniona teorya opasek wiorowych pospolicie nierównemi zwanych, które z szczególnego względu na korzyść uczniów moich wprzód opisać przedsiewziąłem, niewątpliwie oświeci onychże umysł, iż tym lepsze będą mieli wyobrażenie rzeczy i łatwiéy poymować będą naukę opasek okrążkowych równych, którą tu w pewnych zasadach zawrzeć postanowiłem, iak następuię:

§.

§. 373. Przez *opaskę okrążkową równą* rozumie się taki sposob przykładania na ciało opaski krążkowey prostey, aby teyże obwody i na nich pokłady tak równo ułożone były, iżby sam tylko wierzchni obwód, to iest ostatni pokład pod oczy podpadał. Patrz Tab. XVIII. Fig. 1. *lit. a. nad pępkiem.*

Tey okrążkowéy równey opaski znayduie cztéry pryncypalnie do wiadomości potrzebne gatunki, iako to są: 1) Opaska obrączkowa powszechna. 2) Opaska obrączkowa krzyżowa. 3) Opaska obrączkowa węzłowata. 4) Opaska słoneczna. Których, to gatunków w szczególności daię takie tłumaczenie:

§. 374. I. Przez *opaskę obrączkową powszechną* (fascia annularis. Bandage Rond. Ringförmige binde) rozumie się opaski prostéy krążkowéy tak równe obwodów onéyże około członka chorego ieden na drugim pokładanie, iż wszystkie po kilkakrotnie część ciała okrążaiące pokłady zdaią się formować ieden okrąg czyli obrączkę. Ztąd opaska ta podług świeżéy kunsztosłowni Chirurgicznéy sztuki krótkim wyrazem zwykła się nazywać *obrączką* (Annulus, Circulus, Rondeau. Ein Ring).

§. 375. To słowo *obrączka* ma w sztuce tak obszérne znaczenie, że tym imieniem powszechnie zwykły się oznaczać wszelkie gatunki opasek maiące własności okrążkowéy równéy opaski; iakoż ma ona

 wpływ

wpływ i użytek we wszelkich innych gatunkach prostych składanych, okrążkowych równych i nierównych opasek. Albowiem prawie żadnéy niema opaski, iakiegokolwiek bądź gatunku, którąby się bez spólnego lub wzaiemnego użycia onéyże w swym przykładania sposobie obeyść mogła. Krótko mówiąc, opaska obrączkowa powszechna naypospoliciey używana bywa raz, gdy niemal wszystkim opaskom za *rozpoczęcie* służy, powtóre, gdy *zakończenie* stanowi.

Co do pierwszego: Żadna opaska, prócz niektórych składanych, nie może bydź dokładnie podług prawideł sztuki na członek chory przyłożona, ieżeli początek onéyże umocowany nie będzie przez rzeczoną *obrączkę*. To poprzednicze przymocowanie czyli rozpoczęcie opaski inaczey nie dzieie się, tylko przez kilkokrotne równe opaski krążkowéy koło chorey części ciała oprowadzenie, czyli krótko mówiąc podług nowych wyrazów sztuki; przez poprzednicze włożenie na chorowity członek *obrączki*. Podobnież co do drugiego: nie ma prawie iednego opaski gatunku, któryby się w przykładaniu nie musiał kończyć opaską obrączkową, i to dla trwałości opasania, które, aby się przez niespokoyność chorego z mieysca nie ruszyło, powinno bydź na końcu dostatecznie umocowane, co się naylepiey uskutecznia przez przyłożenie *obrączki*, to iest stosowne koło ciała równemi obwodami zakonczenie. Te

dwa

dwa użytki obrączkowéy opaski, które iéy nadaią imie *powszechnéy*, wypływaią z zewnętrznego onéyże waloru, lecz powinna także mieć, iak wszystkie inne wiorowe opaski wewnętrzne swoie przymioty, które stanowią doskonałe przyłożenie onéy na chorym członku.

§. 376. Powiedziało się wyżey przy tłumaczeniu opaskowych wiorów, ze trzy są względy potrzebne do należytego przykładania opasek. 1) aby opaska dobrze doległa do ciała. 2) aby w dostateczney rozległości otaczała członek. 3) aby tenże należycie ścisnęła. Tym samym prawom podlegaią obrączkowe opaski, tylko w drugim względzie odchodzą nieco od powszechnego postępowania w przykładaniu wiorowych opasek, i różnica między niemi iest taka:

Chcąc aby członek otoczony był w większéy rozległości opaską wiorową, postępuie się z obwodami i pokładami coraz szérzéy w góre lub na dół, i wtedy z obwodów nierównych formuie się tak zwana nierówna opaska. Aże w obrączkowéy opasce obwody nierówne całe nie maią mieysca, lecz wszystkie prostopadle ieden na drugim leżeć powinny, przeto większa rozległość części zwykłą obrączkową opaską obięta bydź nie może. Aby zaś zadosyć uczynić temu drugiemu zamiarowi, szuka się więc rozległości nie iuż w sposobie przykładania lecz w naturze istoty materyalnéy, z którego to powodu dobiera się szérszey opaski dla obszérnieyszego obiecia

cia.

ciała, i ztąd dzieie się różnica w opasce obrączkowéy, co się w innych gatunkach opasek rzadko albo nigdy nie trafia, iż zwykło się dla rozszerzenia i wyrównania w tym drugim względzie innym opaskom, używać szerokich pasów, zawoiów, powoyników, napierśników i t.p. podpasań obszérnych. Patrz Tab. XXV. od Fig. 1 do 12.

§. 377. II. Przez *opaskę obrączkową krzyżową* (fascia annularis cruciata. Bandage annulaire croisée. Kreützförmige Ring Binde) rozumieią się takie obwody i przewody opaski obrączkowéy, które, układaiąc się ieden na drugim raz z dołu do góry, drugi raz z góry na dół, kształt krzyża formuią. Żeby zaś takowe okrążania członka stanowiły istotną opaskę obrączkową krzyżową, powinny tak równo i prostopadle leżeć na sobie, aby się zdawały iedną około ciała na krzyż położoną obrączką. opaska takowa względem swéy dzielności iest nader czynna w trzecim względzie, to iest w wściąganiu chorego członka, ponieważ z natury swéy pospolicie działa pomnożonemi siłami, które z cztérech stron schodząc się w iedno mieysce, to iest w środek krzyża nadaią iey moc naciskania dzielnieyszą od innych opasek, i przeto w przypadkach, gdzie potrzeba wymaga silnieyszego naciśnienia części ciała, iako to przy krwi puszczeniach z rąk lub z nóg, w gwałtownych krwotokach, aby sprawić mocny opór wielkiey natarczywości krwi, nayskuteczniey zwykła się pospolicie używać taka obrą-

czo-

czkowo krzyżowa opaska. Patrz Tab. XVIII Fig 2. *lit i na stopie prawéy.*

§ 378. III. Przez *opaskę obrączkową krzyżową węzłowatą* (fascia annularis cruciata nodosa. Bandage annulaire croisée noueux. Knotige Krützförmige Ring-Binde) rozumieią się obwody krążkowey dwugłówney opaski, którey obie głowy po opasaniu cześci chorey zszedłszy się w linii horyzontalney na mieyscu przeciwległym, tamże przez odmienienie się w ręku i zahaczenie formuią węzeł. Ztad przeprowadzone w tył części chorey i nazad poprowadzone, zmieniwszy od zrobionego węzła swóy przeszły kierunek, ciągnie się w górę iedną, a drugą na dół, zmierzaiąc ku tyłowi części chorey; gdzie zrobiwszy podobne iak pierwey zahaczenie i podobny węzeł, znowu ciągną się w linii horyzontalney na przodek ku chorey części, i przyszedłszy ku sobie, powtórnie odmieniaią się w ręku, i formuią drugi węzeł na tym samym mieyscu, gdzie iest pierwszy. Podobnym sposobem postępuiąc daley, i powtarzaiąc kilkakrotnie zahaczenie robią się licznieysze węzły podług wymagaiącey potrzeby. Nakoniec całe to opasanie kończy się obwodami w linii horyzontalney ułożonemi. Tab. XXI. Fig 2. 3. 4.

§ 369. IV. Znayduie się ieszcze iedna opaska do obrączkowych opasek należąca, która się składa po części z opaski okrążkowey równey, po części zaś z nierówney rozszerzoney i węzłowatey. Uskutecznia

się

się podobnież dwiema głowami, i tym samym sposobem iak poprzedzaiąca ztą tylko różnicą, że iéy obwody i pokłady nie idą wprost na krzyż, lecz ukośnie w różne strony rozchodzą się na kształ promieni, dla tego ta opaska nazwana iest *słoneczną*. W téyże gdy się przemienią głowy w ręku, zwykły się robić węzły podobne, iak w zwyż opisaney opasce. Patrz Tab. XXI. Fig. 1.

§. 380. Nakoniec, co się tycze opasek składanych, to tylko w powszechności o nich powiedzieć można, że iak są trudnieysze w swym sporządzania sposobie, tak są łatwieysze do przykładania na chorą część ciała. W téy mierze prawie żadnych powszechnych i iednostaynych nie można podać prawideł, ponieważ opaski składane wymagaią róznego sposobu przykładania z wielu powodów: 1) z powodu rozmaitego kształtu, iaki mieć one zwykły. 2) z powodu różnéy szérokości lub waskości, iaką otrzymuią podług szczególnéy wymagaiącéy potrzeby. 3) z powodu ilości i rozmaitości głów czyli równych lub nierównych kręgów, z których się składać zwykły: 4) z powodu różnych dodatków wskład ich wchodzących, iako to sznurków, tasiemek, guzików, sprzączek, różnego sznurowania, zszywania, rozpruwania, przedziurawienia, lub wielorakiego połączenia z sobą różnych osobnych opasek, albo podług okoliczności potrzeby spoienia razem użytych nawiązek; 5) z powodu różnych swych

szcze

szczególnych zamiarów, iakiemi się na uszkodzoną część ciała przywiiać zwykły, i różnych skutków, iakie na chorym członku sprawić maią. 6) z powodu części ciała, do których kształtu, rozległości i natury zastosowane szczególnieyszym sposobem używać się zwykły. Te wszystkie okoliczności wielkie czynią różnice, z których pospolicie wynikaią szczególne sposoby przykładania tychże składanych opasek.

Lubo dla tychże wymienionych tu licznych okoliczności arcy trudną iest rzeczą stałe i powszechne przykładania składanych opasek ustanowić prawidła, z tym wszystkim nie oszczędziłem moiey pracy, abym według możności podał wiadomość, iak w szczególności każda z osobna przykładana bydź powinna tak prosta iak i składana opaska. Na ten koniec postanowiłem wszelkie opaski, każdéy części ciała właściwie służące, zacząwszy od głowy aż do członków ostatkowych, porządkiem rozbiorowym opisać w Rozdziałach drugiego Rzędu.

R Z Ę D II.

O używaniu czyli przykładaniu opasek w szczególności.

§. 381. Młody Chirurg, chcący nabyć doskonałości w téy części Nauki Chirurgiczney, to iest w sztuce przykładania szczególnych opasek, tudzież przygotowań sprzę-

rów

tów do tychże należących. nie z samego tylko czytania i słuchania powinien nabywać wiadomości, lecz trzeba koniecznie, aby każdą opaskę od kogo w szkole robioną i sobie pokazaną widział. Prócz tego powinien się ćwiczyć w szpitalach, nabieraiąc praktyki od osob biegłych w tey sztuce; a następnie, maiąc iuż nieiakie poznanie, powtarzać prywatnie dla wprawy sposoby robienia każdey w szczególności opaski, oraz właściwych do niey należących sprzętów, aby one własnemi rękami sporządzać umiał, i do zręcznego przykładania tak nawykł, iżby prawie z nałogu działał, gdy mu się zdarzy w praktyce takowe przykładać na tkliwe ciało chorego. Taki Chirurg staie się i doskonałym w swey sztuce, i użytecznym cierpiącey ludzkości, gdy inny, iak pospolicie doświadczenie uczy, więcey przynosi uszczerbku i udręczenia biednemu choremu, niż ulgi i ratunku.

§. 382. Wszakże wyznać potrzeba, że dla wydoskonalenia się w tey części Chirurgiczney sztuki, wiele pracy i cierpliwości dokładanie się wymaga, dla tego, abym nie pomnożył Uczniom moim wstrętu od tey z natury swey przykrey nauki, umyśliłem podzielić ią na pięć Rozdziałów. W Rozdziale pierwszym opiszę w ogólności: *Opaski głowy*, W szczególności zaś: w Wydziale I. *Opaski czaski.* w Wydziale, II. *Opaski oczów.* w Wydziale, III. *Opaski nosa,* w Wydziale. IV. *Opaski skroń i uszów.* w Wydziale. V. *Opaki szczeki i brody*

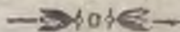
dy. w Wydziale. VI. *Opaski warg i wewnętrznych części ust.* w Wydziale VII. *Opaski szyi.*

W Rozdziale drugim opiszę w ogólności: Opaski wszelkie tyczące się *tułowiu ciała.* W szczególności zaś: w Wydziale. I. *Opaski powszechne piersiom i brzuchowi wspólne* w Wydziale. II. *Opaski klatki piersiowey.* w Wydziale. III. *Opaski piersi kobiecych.* w Wydziale IV. *Opaski brzucha.* w Wydziale. V. *Opaski podbrzusza.*

W Rozdziale trzecim opiszę w ogólności: opaski wyższych ostatkowych części. W szczególności zaś: w Wydziale I. *Opaski wyższego barku* w Wydziale. II. *Opaski ramienia.* w Wydziale III. *Opaski łokcia.* w Wydziale. IV. *Opaski ręki i palców.*

W Rozdziale czwartym opiszę opaski niższych ostatkowych członków. W szczególności zaś w Wydziale I. *Opaski uda.* w Wydziale II. *Opaski kolana.* w Wydziale III. *Opaski goleni.* w Wydziale IV. *Opaski stopy i palcow.*

W Rozdziale piątym opiszę w ogólności opaski używane przy *urzynaniu* lub *wycinaniu* ostatkowych części ciała. A ponieważ każda opaska, mówiąc w powszechności, wprzód nim na część chorą przyłożona zostanie, wymagać zwykła podług różney własności nadwerężonego członka, podług różney natury uszkodzenia i różnego zamiaru Chiruga, właściwego sobie narządu i przygotowania się z szarpii, różnych fleytuchów, polsterków, plumasolków,

ków, knotków, plastrów, kompres, i innych tym podobnych, mianowicie pierwszéy potrzeby sprzętów, bez których się obeyść nie może. Z tego powodu, nim się przystąpi do opisania sposobów przykładania każdéy szczególnéy opaski, postanowiłem na wstępie nieco wprzód napomknąć o właściwych i stosownych, do niey należących sprzętach i przyzwoitym przygotowaniu nakoniec w Rozdziale szostym o powiianiu całego ciała.

ROZDZIAŁ I.

O *opaskach głowy.*

§. 383. Ażeby się uchronić iakiego nieporządku i nieładu w opisowaniu sposobów przykładania szczególnych opasek obrałem więc taki, który się bydź zdaie nayprostszy, naypewnieyszy, mniey zawiły i nayprzyzwoitszy rospocząc opisywanie narządu opasek na sam przód służących rozmaitém uszkodzeniom i chorobom głowy. A że ta podług porządku anatomicznego zwykła się dzielić w powszechności na dwie części to iest na czaszkę włosami obrosłą i twarz: w szczególności, pierwsza dzielić się zwykła na przodek, wierzch, tył głowy i skronie; druga zaś na oczy, nos, uszy, szczęk i brodę, wargi i usta wewnętrzne i szyię. Z tego więc powodu i sposób opisywania opasek téy części służących podrządkiem tym opisywać postanowiłem.

Wy-

WYDZIAŁ I.

Opaski czaszki.

§. 384. Przed przyłożeniem główney opaski czaszki w uszkodzeniach głowy mnieyszey wagi, mogą się takie same używać sprzęty opatrzenia, iakie się używaią na innych częściach ciała. Jeżeli zaś uszkodzenie iest wielkie, mianowicie w swidrowaniu czaszki: Dawni Chirurgowie zwykli byli używać szczególnieyszych sprzętów, a tak w świdrowaną ranę kładli 1) syndony czyli krążki, które tey wielkości bydz musiały, iak wielki znaydował się otwór czaszki. Sporządzali ie z rożney materyi, iako to: kawałka płótna, Tab. III. Fig. 7. albo strzępia różnego kształtu Fig. 1. 2. 3. 4. albo hubki lub gąbki Fig. 5 6. Takowych zatykadeł w powtorzonych dwa lub trzy razy swidrowaniach różnych zażywali iuż podwóynych Fig 8. iuż potróynych Fig. 9 Które wciskali nożem szocewicznym (culter lenticularis) pomiędzy czaszkę i grubą mozgową błonę (dura mater). 2) Na krążki przykładali czasem dziurawą ołowianą blaszkę czyli druszlaczek *P. Beloste*. Tab. IV. Fig. 25. 3) Na tenże kładli różne polsterki lub plumasolki stosowney wielkości. Tab. II. Fig. 11, 12. 4) Przyłożone fleytuchy zwykli podług różnych okoliczności potrzeby i zamiaru pokrywać plastrami albo czworkątnemi. Tab. V. Fig. 1. 3. 6. 7. albo szybiastemi Fig 21 albo

albo okrągłemi. Fig. 22. 24. 25. i t. p. 5) Naostatek takie plastry przytwierdzali stosownemi kompreſsami dla ogrzewania i pielęgnowania rany. Tab. VI. Fig. 1. 4. 6. 14. 15. Gdy to wszystko uskutecznili, dopiero przystąpili do przywiiania przyzwoitych opasek głowy.

§. 385. Takowy sposob opatrzenia (zwłaszcza używanie blaszek i syndonów) dzisieysza Chirurgia uznaie za rozwlekły i zbyteczny, a nawet szkodliwy, ponieważ na błonę mozgową i sam mózg sprawuie przeciw naturalny nacisk, który przez swóy bodziec i rażenie łatwo wznieca zapalenie mozgowéy błony, i z téy to osobliwie przyczyny nie zwykło się cale używać druszlaczka *P. Boloste.* Albowiem po ukończonéy trepanacyi należy Chirurgowi w opatrowaniu dwa istotne uważać punkta: 1) Aby się strzegł wszelkiego nacisku mózgu i błony mozgowéy, więc narząd opatrzenia powinien bydź tak lekki, iak tylko można; 2) Aby nie tamował wolnego upływu wilgoci. Lecz opatrowanie nie może bydź zawsze czynione iednakim sposobem. Powinien Chirug albo otwartą utrzymywać ranę powłok, gdy mniema, że ieszcze więcéy pozostało extrawazacyi ropy lub ciał obcych; albo starać się zagoić ranę pierwszą intencyą, do czego on ma prawo, gdy po świdrowaniu zniesione są przypadłości przez wyprożnienie owych rzeczy.

§. 386. W pierwszym przypadku, kładzie Chirurg na otworze czaszki mozgowéy

wey plumasolkę z przedniey szarpii, posmarowaną ceratem z żółtka iaiecznego i oliwy. Wielkość i kształt plumasołki stosuie się do otwartości, lecz niepowinna ta plumasolka naciskać błon mozgowych, ale musi niby spoczywać na brzegach otworu czaszki. Na plumasolce kładzie się kompreska z miękiego płótna, i to wszystko umacnia się opaską iaką, np. Procą, lub ruchomą T opaską; naydogodnieysza iest siatkowa szlafmica, która nieobciąża głowy, narząd opatrzenia dobrze utrzymuie, a przytym wolny zostawia upływ, dla którego po opatrzeniu daie się głowie chorego sosowne według możności położenie.

W drugim przypadku, zbliżaią się do siebie wargi rany (lecz pod tym warunkiem, ieżeli Chirurg nie odiął żadney błony pod czas incyzyi), i zlekka ściągaia się do kupy zapomocą spaiaiącego plastru. Potem przykłada się cienka plumasolka i na niey lekka kompreska, która się umacnia iaką z powyżey rzeczonych opasek. W drugim sposobie opatrowania, powinien Chirurg mieć bardzo baczność na to, aby wargi rany nie zbyt mocno przyciskać na błonę mozgową gdyż nietylko nie dosięga się celu dla uskutecznienia ziednoczenia, ale też przez nacisk, niebespieczne przypadłości łatwo się sprawić mogą. Ostatni sposob opatrzenia powinien mieć pierwszeństwo od poprzedniego, ieżeli okoliczności pozwalaią, gdyż przystęp powietrza bardzo szkodliwy iest mozgowi w czasie odmiany narządu opatrowania, Opa-

Opaski tak zwane główne, których się używać zwykło w ranach przy swidrowaniu głowy, są następuiące:

§. 387. Pierwsza iest *nagłówek wielki, czworkątny*, (capitulum magnum, quadratum. le grand couvre chef, couvre chef en guerre. Grofse, oder Viereckigte hauptbinde). Bierze się serweta, lub chustka, albo też czworgraniasty kawałek płótna. §. 206. Tab. IX. Fig. 2.) Którego wielkość stosowna bydź powinna do wielkości, głowy chorego; tylko musi bydź nieco dłuższy niż szérszy, to iest maiący około $5\frac{1}{2}$ ćwierci długości, a $4\frac{1}{2}$ ćwierci łokcia szérokości. To płóno składa się poprzecz, lecz tak, aby spodek, któremu przypada leżeć na głowie, o trzy palce był dłuższy od części wierzchnicy. Aby zaś dostatecznie wiedzieć środek tegoż, składą się ieszcze raz wczworkąt, gdzie dłuższa połowa płótna wewnątrz leżeć powinna. Między te dwie połowy kładzie Chirurg ręce z rozciągnionemi zewnątrz palcami wielkiemi, i oddala się nieco od środka tak aby opaska, leżąca powierzchu rąk niby sklepienie iakie formowała, iżby wygodnie zgóry włożona bydź mogła na głowę bez naruszenia położonego iuż tam narządu opatrzenia, który tymczasem od pomocnika przytrzymany bydź musi. Przykłada się zaś na głowę takim sposobem, iżby iey środek na czaszce w równości z szwem strzelistym leżał, wypustka spodniey połowy po nad oczami wisiała, a krótsza połowa tylko do brwi do-

sta-

stawała. Zaczym pomocnik kładzie rękę na środek téy opaski tak dla przytrzymania iéy saméy iak i całego pod nią leżącego narządu opatrzenia. Daléy, oddziela od siebie Chirurg wiszące z obustron twarzy chorego, końce zewnętrzne prowadzi na doł pod brodę chorego, i daie albo iemu samemu, albo pomocnikowi do trzymania. Wiszącą na oczach część obiema rękami nieco oddalonemi od siebie, kładąc wielkie palce wewnątrz, a drugie zewnątrz, podnosi w górę tak, aby równo leżała na czole iakby falbanka, i prowadzi ią obiema rękami około głowy w tył karku, gdzie końce oneyże szpilką przymacnia.

Potém wziąwszy w lewą rękę obydwa końce trzymane pod brodą, przyciąga ie ku sobie, i równa; prawą zaś ręką, bierze część wewnętrzną lewégo końca, ściąga ią na dół i w tył, aby umnieyszyć marsczków i twarz odsłonić. Podobnież robi po drugiéy stronie odmieniwszy tylko ręce, i znowu bierze w lewą rękę obydwa końce iednak tak, aby prawy leżał poprzek lewego końca, i tu robi krzyżowy węzeł. Tab. XIX Fig 1. Chcąc zaś boczne części płótna czyli tak zwane gęsie nogi także do porządku przywieść, ciągnie ie iuż na przód iuż wtył dla umnieyszenia według możności fałdów.

Daléy uchwyciwszy po lewéy stronie prawą ręką wiszący drugi koniec, tenże przyciąga ku sobie wielkim, skazuiącym i średnim palcem prosto ku niższemu kątowi

wi szczęki; drugą ręką bierze spodnią część końca, naciąga, równa, i podnosi ią w górę na boku twarzy; tą samą lewą ręką trzyma ią mocno na głowie, odmieniwszy tylko ręce. Końce rogów z obustron krzyżowo kładzie ieden na drugi i szpilkami przymacnia. Tylną zaś część téy opaski stara się przez rozciągnienie urównać, którą przyłożywszy do głowy podobnież z obustron szpilkami przypina. Tab. XIX. Fig. 2.

§. 388. Ta Opaska bardzo poważana była od Chirurgów aż do nowszych czasów, i zachwalona iest iak nayprzednieysza po świdrowaniu czaszki obwiązka, a to z tego powodu, że głowę i potylicę w ciepie dobrze utrzymuie, od wpływu i natarczywości zimnego powietrza ochrania, i narząd opatrzenia mocno trzyma. Lecz że w tych czasach doświadczono, iż w uszkodzeniach głowy przeciwny leczenia środek to iest zimno pomyślne sprawuie skutki; powtóre, że dla misternego przykładania téy opaski sposobu, bardzo się porusza głowa, przeto traci ona u teraznieyszych Chirurgów swą dawną zaletę, co iest przeciw memu zdaniu i doświadczeniu.

Na obronę téy słusznie poważanéy opaski w ogólności to powiedzieć trzeba, że ona wszystkie trzy względy czyli własności posiada, iakie posiadać powinna każda doskonałe, a zatym użyteczna w sztuce opaska. Odpowiada ona względowi pierwszemu: obiegaiąc dokładnie na choréy części

cia-

ciała, i drugiemu: obeymuiąc ią w dostateczney rozległości, i trzeciemu: utrzymując należycie w mocy część chorą i cały narząd opatrzenia. W szczególności zaś: co się tycze wyż wspomnionego w uszkodzeniach głowy leczenia środka, to iest użycia zimna, muszę tu odpowiedzieć: Że nie wszystkie zranienia głowy przyimuią takowy sposob opatrywania, owszem z doświadczenia twierdzić mogę, że daleko częstsze bywaią przypadki, gdzie nietylko względem pory roku, lecz i względem sameyże natury potrzeba wymaga uczynić wybór ciepłego opatrzenia. Powtóre, co się tycze misternego tey opaski przykładania, zapytać mi się należy: Na co ustanowiona iest w sztuce Nauka opasek? zaiste na to, aby ie umieć zręcznie i doskonale przykładać. Albowiem niezgrabne przykładanie więcey uszczerbku choremu przynosi niż pomocy, i z tey przyczyny chętnie przyznaie to, co przeciw tey opasce dzisieysi Chirurgowie mówią, że dla zbyt sztucznego, a bardziey nieumieiętnego przykładania iey sposobu porusza się głowa: Co okazuie iż Chirurgowie daleko lepiey powinni by się uczyć Nauki opasek aniżeli podziś dzień maią we zwyczaiu.

§. 389 Nayistotnieyszy zaś użytek tey opaski iest ten, że ona, zawieraiąc w sobie wszystkie doskonałych opasek względy, broni chorą część ciała od wszelkich zewnętrznych krzywd powietrza. iako to zimna, gorąca, sucha, wilgoci, lub szkodli-

wego iakiego wpływu, które to przypadłości, iak powszechnie wiadomo, są wielkiemi nieprzyiaciołami wszelkich ran, zwłaszcza ran kości, a naybardziey rażą zranioną czaszkę głowy, która ich nacierania znieść nie może. Nagłownik wielki, tu opisany naylepiey pokrywaiący czaszkę, zabespiecza ią od pomienionych szkodliwości, zaczym słusznie nazwany bydź może nader użyteczną i potrzebną w sztuce Chirurgiczney opaską głowną.

§. 390. DRUGA opaska czaszki iest *nagłówek mnieyszy*, czyli *troykątny* (capitium minus, tegmentum capitis triangulare. le petit couvre chef. Kleine oder dreyeckigte kopfbiade) §. 2 6. Tab. IX. Fig. 3. 4. Bierze się serweta, chustka, albo czworgraniasty kawałek płótna, którego wielkość musi bydź stosowna do wielkości głowy Dwa przeciwległe rogi kładą się ieden na drugim, aby się zrobił troykąt, a dla oznaczenia środka, składa się ieszcze raz płótno. sposob przykładania téy opaski iest taki sam, iak poprzedzaiącéy. Srodek onéyże powinien leżeć na saméy czaszce i dosięgać brwi. Srodkowy koniec musi na potylicy wisiec, drugie zaś dwa na policzkach. Chirurg bierze obydwa końce do rąk wielkim palcem wewnątrz drugiemi zewnątrz, i prowadzi ie wtył głowy ponad zadnim rogiem, układaiąc one w fałdy. Potem, skrzyżowawszy ie na karku tak, aby prawy koniec, górą idący przymacniał lewy, przeprowadza przez boki głowy ku

przod-

przodkowi aż na czoło, gdzie one przypina szpilką razem skrzyżowane. Prowadząc te końce na przodek, trzeba uważać, aby brzegi czyli załomek do góry był obrócony. Tylny róg płótna rozciąga się nieco i prostuie; potém założywszy go cokolwiek na bokach i na końcu, podnosi się na potylicy w górę, i przypina się szpilkami. Jeżeli zapobiedz trzeba, aby opaska nie usunęła się, gdy chory bardzo iest niespokoyny, lub sobie nieprzytomny, wtedy przytwierdzaią się po bokach onéyże dwie taśmy, albo się przypinaią nad czołem. Tab. XIX. Fig. 5. Gdy uszkodzenie znayduie się w tyle głowy, albo gdy lepiéy utwierdzona ma bydź opaska, wtedy okrążywszy głowę i skrzyżowawszy końce na potylicy, teżsame przeprowadzaią się na przodek, i zawięzuia pod brodą. Tab. XIX. Fig. 4. 5. Takie ułożenie lepiey ogrzewa i utrzymuie sprzęty.

§. 391. **TRZECIA** opaska czaszki iest *proca większa Galena* czyli *opaska czworgłówna* (funda major capitis, funda Galeni, fascia quatuor capitum, la fronde de la tete, couvre chef a quatre chefs. Die Schleuder des Galens, Vier Köpfigte Hauptbinde) §. 210. Tab. X. Fig. 1. Sporządza się z kawałka płótna 1 lub $1\frac{1}{2}$ łokcia długiego i ćwierć łokcia szerokiego stosowna do wielkości głowy. Rozcina się na obydwóch, aby otrzymać cztéry rolie czyli głowy. W środku zostaie na na trzy cale nierozcięte. Można tę opaskę prawie na wszystkich mieyscach głowy,

po-

podług mieysca uszkodzenia, przykładać przykładanie zaś iéy iest różne:

§. 392. 1) Gdy uszkodzenie znayduie się na czole, wtedy bierze Chirurg w obie ręce środek opaski, i przykłada część nierozciętą na ranę, którą pomocnik przytrzymuie iedną ręką. Niższe rolle opaski prowadzi Chirurg po nad uszami ku tyłowi głowy, i tamże ie zwięzuie, albo kładzie wprzód ieden koniec na głowę a drugi po nim przyprowadza, i przypina szpilką. Drugie dwie wyższe rolle, które tymczasem w górze trzymał pomocnik, prowadzi ku potylicy, krzyżuie one w tym mieyscu i okrąża koło szyi Tab. XIX. Fig. 7.

§. 393. 2) Jeżeli iest uszkodzony wierzch czaszki, podobnież przykłada się na ranę bezpośrzednie część środkowa opaski. Tylne rolle prowadzą się ku przodkowi pod brodę, gdzie złożone na krzyż przypinaią się szpilką, albo zwięzuią. Przednie zaś rolle wiodą się w tył, tak aby się z tamtemi krzyżowały na obydwóch bokach głowy, potém zwięzuią się, lub oprowadzaią około szyi. Tab. XIX. Fig. 6.

§. 394. 3) W przypaku zranienia potylicy, położywszy środek opaski tamże na ranę prowadzą się wyższe rolle na przodek czoła, i robi się niemi obwód koło głowy; podobnież niższe rolle prowadzą się na przodek kładą się na krzyż, i znowu zaprowadzaią się nazad ku bocznym częściom głowy, gdzie przymacniaią się szpilkami. Niektórzy przytwierdzaią wyższe rolle na

czo-

czole, niższe pod brodę albo robią węzeł. Tab. XIX. Fig. 8.

§. 395. 4) Gdy iest rana, na niższych częściach głowy lub na szyi, wtedy środek opaski kładzie się na uszkodzenie, i umacniaią się należycie sprzęty opatrzenia; niższe rolle przytwierdzaią się one pod brodą, około szyi, wyższe po nad wierzchem głowy.

§. 396. 5. Jeżeli potrzeba obwiązać na karku zawłokę lub ranę od plastru pryszczącego (*vesicatorium*), wtedy pokrywa ią Chirurg środkiem opaski, i dwie wyższe rolle prowadzi ku przodkowi do czoła, a niższe koło szyi. Tab. XIX. Fig. 9.

§. 397. Opaska ta iest iedna z nayużywańszych i naywygodnieyszych do pokrycia nie zbyt wielkich uszkodzeń, głowy, iako to ran, wrzodów, zgniecień, i do przymocowania sprzętów narządu opatrzenia. W tym także ma pierwszeństwo od innych opasek, że nie zbyt ciepło utrzymuie głowę, oraz dozwala użyć zimnych okładań.

§. 398. CZWARTA opaska czaszki iest *proca mnieysza* czyli *opaska czworgłówna obliczna* (funda minor, fascia quatuor capitalis faciei. Fronde mineur, bandage, a quatre chefs de la face. Kleine Schleüder, Vier Köpfigte Gesichts binde), §. 211 i 212. Tab. X. Fig. 2 3. 4 5. Sporządza się tak iak poprzedzaiąca, ma ten sam kształt i własności co proca większa, w tym tylko się różni naprzód: Że będąc

da-

daleko węższą, służy do ograniczonych mieyść, i w małych uszkodzeniach używana bywa; powtóre: Że maiąc swoie cztéry głowy czyli rolle daleko dłuższe niż tamta, w inny sposob przywiiąć się zwykła; potrzecie: że okrążaiąc swemi dłuższemi rollami członek, mocniey do niego przylega, i lepiéy utrzymuie sprzęty na choréy części położone. Z powodu długich końców naypospoliciéy w pięciu mieyscach twarzy używana bywa, to iest w uszkodzeniąch brwi, końca nosa, wyższéy i niższéy wargi, lub brody i uszów, co się takim sposobem dzieie:

§. 399. 1) Chcąc Chirug przywinąć tę opaskę na zranioną iednę. lub obie brwi: przyłożywszy wprzód stosowne do okoliczności i stanu rany knotki, plumasolki, plastry, kompreski i t. d. bierze w każdą rękę po dwie rolle téy opaski, i kładzie środek onéyże na mieyscu uszkodzenia, gdzie położone są sprzęty. Potém, dawszy potrzymać dwie wyższe rolle pomocnikowi, prowadzi niższe z obydwóch stron przez skronie ku tyłowi głowy, i tamże albo ie zawięzuie, albo przypina szpilkami, lub też, skrzyżowawszy one w tyle głowy, sprowadza na przodek pod brodę, gdzie ie zwięzuie, albo przymacnia według wymagaiącéy potrzeby. To zrobiwszy, bierze drugie dwie wyższe rolle, przeprowadza z obydwóch boków nieco po niżéy skroń na dół ku karkowi, tu przemieniwszy one w ręku krzyżuie ie, i ztąd prowadzi po wy-

żéy

żéy skroń na przodek aż do czoła, gdzie drugi raz krzyżuie, a nakoniec sprowadza do karku, i tam przymacnia.

Opaska ta ma tę szczególną własność, iż wypukłą część brwi z iednéy strony u dołu niższemi rollami swemi ku górze podpiera, wyższemi zaś rzeczoną część twarzy dobrze obeymuie, i onęż wraz z sprzętami na niéy położonemi należycie utwierdza. Tab. XIX. Fig. 11.

§. 400. 2) Chcąc tę opaskę przyłożyć nakoniec nosa z wyższą wargą zranionego, postępuie się podobnym sposobem. Naprzód środek opaski kładzie się na mieysce uszkodzone, potém niższe rolle przeprowadzaią się górą ku tyłowi głowy, i tamże przemienione w ręku i skrzyżowane sprowadzaią się znowu przez obie skronie aż do czoła, gdzie się przytwierdzaią lub zawięzuią. Drugie wyższe opaski rolle, obiąwszy koniec i grzbiet nosa, przeprowadzaią się naprzód do karku, gdzie podobnież krzyżuią się, naostatek sprowadzaią się przez skronie aż do czoła, i tamże zawięzuią się lub przymacniaią. Fig. 12.

§. 401. 3) Przykładaiąc tę wąską opaskę na zranioną wyższą warge, postępuie się tak, aby opaska, idąc niższym brzegiem przez usta, zaymowała spód wyższéy wargi. Też same niższe iéy rolle prowadzą się po bokach i obydwóch skroniach górą ku tyłowi głowy, gdzie skrzyżowane po przemienieniu w ręku, sprowadzaią się aż do czoła, i na nim się przytwierdzaią. Potém

tém drugie wyższe dwie rolle prowadzą się ku karkowi, i tamże skrzyżowane podobnież sprowadzaią się ku przodkowi do czoła, gdzie także przymacniaią się lub zwięzuią. Fig. 13.

§ 402. 4) Obwiiaiąc koniec zranioney brody, po przyłożeniu pomienionych sprzętów, przyzwoitemi plastrami przymocowanych, przeprowadzaią się naprzód dwie wyższe rolle do karku, tamże skrzyżowane prowadzą się przez skronie do czoła, gdzie przytwierdzaią się lub zwięzuią; drugie zaś niższe rolle, obłożywszy wprzód środkiem opaski podbrodek i położone na nim sprzęty, prowadzą się na sam wierzchołek głowy, i tam się przytwierdzaią. Tab. XIX. Fig. 14.

§. 403. 5) Do obwiązania ran ucha i utrzymania na nim sprzętów, kładzie się opaska podłużnie z góry na dół obrócona, gdzie znayduiące się dwie rolle, oprowadziwszy ie około szyi i karku, tamże kończą się i przytwierdzaią; potém drugie dwie będące w górze, przeprowadzaią się wprzód skrzyżowane, z drugiéy strony ucha aż do szyi, którą okrążywszy, przytwierdzaią się lub zawięzuią. Tab. XIX. Fig. 15.

§. 404. PIĄTA opaska czaszki iest *opaska sześciogłówna, rak Galena zwana* (fascia sex capitum, cancer Galeni. Bandage a six chef. Sechsköpfige Hauptbinde), §. 212. Tab. X. fig. 6. Sporządza się ta opaska z kawałka płótna łokieć ieden długiego, a pół łokcia szérokiego, albo bierze

się

się sztuka podług wielkości głowy. Obydwa końce rozcinaią się po dwa razy, a tak robią się na każdey stronie trzy rolle czyli głowy opaski.

Przed przyłożeniem, podkłada Chirurg obydwie ręce grzbietem pod opaskę dla przyzwoitego wyciągnienia iey na głowie chorego. Srednia część opaski powinna leżeć prawie na samey czaszce, a rolle czyli końce oneyże powinny wisieć na dół z obustron. Dwie przodkowe rolle prowadzi Chirurg około brody i przypina ie razem szpilkami. Część zaś przednią opaski ponad brwiami zawiia nieco downątrz aby się uformował załomek; potém prowadzi rzeczone dopiero rolle przez uszy ku potylicy w okręgowych obwodach, i przytwierdza ie razem. Tylne rolle także sprowadza na przodek do czoła, kładąc iednę na drugiéy, i podobnież przytwierdza szpilkami. Niektórzy zwykli owe średnie wraz spięte końce nazad prowadzić przez głowę, co iednak iest cale niepotrzebne, gdy rolle pod brodą służą do umocnienia całéy opaski. Można wprzód przytwierdzić czy tylne, czy przednie, czy średnie podług mieysca, na którym się uszkodzenie znayduie w tyle, na przodku lub w środku. Tak mogą wprzód te pierwsze do porządku przyprowadzić, a na ostatku przytwierdzić rolle średnie. Tab, XIX Fig. 16 17.

Ta opaska obeymuie dobrze głowę i mocniey niż inne osiada, przeto może bydź lepiéy użyta w uszkodzeniach powłok, ma-

ią-

iących obiętość większą. Z tym wszystkim, ponieważ całą okrąża głowę, a przeto przeszkadza przykładaniu zimnych okładań, gdzie one są potrzebne, w tym więc przypadku bywa mniey użyteczna.

Nayduie się także opaska Galena o ośmiu głowach, lecz ta nieprzynosi lepszego użytku niż poprzedzaiąca opaska sześciogłówna. Sposob przykładania oney niewiele się także różni od dopiero opisanego. Cztéry przednie rolle przytwierdzaią się na potylicy, a tylne cztéry pod brodą.

§. 405. SZOSTA opaska głowy iest *maska większa* czyli *zasłona twarzy* (larva seu Velum magnum faciei. la masque. Stummacpende binde). § 113. Tab. X. Fig. 7 Ta opaska służy w rzadkich tylko przypadkach uszkodzenia całey, twarzy; z tego powodu od nie wielu iest nauczycielów wspomniana i tym mniey ieszcze opisana, aby iednak uczniowi Chirurgii nic nie było taynego, coby się czasem zdarzyć mogło przeto umyśliłem ią tu opisać.

Robi się podobnym sposobem iak poprzedzaiaca o sześciu głowach opaska. Wielkość kawałka płótna taka bydź powinna, aby począwszy od samego czoła aż pod brodę dostarczał, a rzeczone rolle obeymowały całą głowę, np. łokieć ieden i dwa cale długości, a pół torey ćwierci szerokości. W tym tylko różni się od raka Galena, że, gdy na całą twarz przyłożoną bydź ma, należy w niéy porobić poprzeczne otwory dla ust, nosa i oczów, Tab. XIX. Fig. 18.

Po

Po przyłożeniu na twarz stosownych sprzętów, albo też według okoliczności sàma przez się zmaczana w oliwie lub iakim lekarstwie przy kłada się następuiącym sposobem: Naprzód kładzie się otworami swemi na oczy, nos i usta i przytrzymuie się; potém wyższe dwie rolle przeprowadzaią się wtył głowy i tam się zwiężuią lub przypinaią. Daléy, podobnież drugie dwie średnie rolle sprowadzaią się wtył i tam się umacniaią iak pierwsze. Na ostatek biorą się z obustron trzecie dwie rolle, któremi obiąwszy należycie, gdy tego iest potrzeba, podbrodek, idzie się ponad uszami do góry, gdzie w tyle głowy przypinaią się, albo tamże skrzyżowane, sprowadzaią się do czoła i tu dopiero kończą się i przymacniaią.

Użytek téy opaski iest znakomity w takich przypadkach, gdyby cała twarz warem iakim sparzona lub prochem opalona była; albo gdyby iakimkolwiek sposobem tak uszkodzoną została, iżby cała pokrytą bydź musiała dla ochronienienia iéy od szkodliwego powietrza, lub dla utrzymania na niéy stosownych sprzętów i leków.

§ 406. SIODMA opaska głowy iest *opaska sześciogłowna wąska, rak mnieyszy Galena*, §. 214. Tab X. Fig. 8. podobna do opaski pod Nem 5. opisanéy, od któréy tylko szérokością i długością się różni. Ponieważ naypospoliciéy zwykła się używać do przytrzymania sprzętów lub kataplazmów na gardło przyłożonych, przeto

też

też nazywa się *opaską sześciogłówną gardłową* (fascia sex capitum ad anginam). Przykłada się zas iak nastepuie:

Po przyłożeniu sprzętów lub leków na gardle, kładzie się środek głów czyli rol średnich, od drugich nieco szérszych pod brodą, oba zaś środkowe końce opaski prowadzą się po obydwóch bokach głowy przez skronie aż do wierzchołka głowy i tam się zwięzuią lub przypinaią. Potém drugie dwa niższe końce oprowadzaią się około szyi ku karkowi, i tam skrzyżowane prowadzą się aż do czoła, gdzie zwięzuią się lub przytwierdzaią. Naostatek trzecie dwa wyższe końce, skoro środek opaski należycie obeymie brodę i wargę niższą, prowadzą się podobnież ku karkowi, i tam skrzyżowane iak tamte, sprowadzaią się ku przodkowi aż na wierzch czoła, gdzie się wiążą, lub przymacniaią. Tab. XIX. Fig 19.

Opaska ta z pomiędzy innych iest nayużytecznieysza w zapaleniach gardła, w których to przypadkach staramy się utrzymać w iednostaynym cieple okolico gardła za pomocą stosownych leków i przyzwoitéy opaski około szyi, inne bowiem opaski nigdy doskonale nie ogrzéwaią podbrodka dla ustawicznego ruchu głowy.

§. 407. OSMA opaska głowy iest *maska mnieysza* czyli *półmaska* (larva minor, semilarva), §. 215. Tab. X. Fig. 9. Która podobna iest do maski wyż opisanéy o 6 głowach a czasem o 4ech. Różni się od tamtéy w tym, że całey twarzy nie zasła-

nia

nia, i tylko na niektóre iéy części używana bywa, iako to: na czoło i oczy albo na nos i oczy, albo też na nos, usta i brodę w szczególnych przypadkowych okolicznościach. Przykładaiąc tę opaskę, podobnież zawięzuią się końce wyższe wyzéy, średnie niżéy, a dólne ieszcze niżéy w tyle głowy. Używa się iak maska większa dla przytrzymania na części twarzy stosownych sprzętów; albo też w spaleniach i oparzeniach oneyże znacznych i bardzo bolesnych, zmaczana w oliwie lub iakiey kleiowatości, niekiedy też sama przez się przykłada się na uszkodzoną część twarzy, wczym praktyka Chirurgiczna naucza. Tab. XIX. Fig. 20.

§. 408. DZIEWIĄTA opaska głowy iest tak zwana *przedzielnia głowy* (Discrimen capitis. Difference, division de la tete. Unterschiedsbinde) ponieważ za pośrednictwem przewodów téy opaski głowa dzieli się na dwie częsci, przeto opaska takowa ztąd bierze nazwisko. Składa się ona z iednego krążka, który rozwiniony ma pięć łokci długości i dwa cale széroköści. Używana bywa iak poprzedzaiąca, w krwi puszczaniu z czoła. Na otworze żyły kładzie się mała kompreska, potém odwiia się z rolli taki kawałek, aby od czoła do karku dosięgał. Odwiniona ta część zostawia się zwieszona przez twarz chorego, i kładzie się opaska na kompresce. Potem prowadzi się rolla opaski przez szew strzelisty, do potylicy, gdzie okrążywszy ią, robi się odwrót,

odwrot, a potém obrączkowy obwód koło głowy, przez co przymacnia się wiszący na czole kawałek. Tenże prowadzi się przez ciemię do karku, i znowu się przytwierdza obrączkowemi obwodami, które robią się tak długo, poki opaska starczy.

Podług innego sposobu przykładania odwija się większy kawałek rolli, aby dwa razy przez głowę wystarczył. Wyższa część tey odwinioney rolli kładzie się na kompresce, potém rolla opaski oprowadza się, prawą ręką odwrócona, przez uszy ku potylicy, i robią się koło głowy obrączkowe obwody. Po przyzwoitym umocowaniu zwieszonego kawałka, tenże prowadzi sie przez ciemię do karku, i znowu się przytwiedza obrączkowym obwodem; potém odwraca się nazad od karku do czoła, i powtórnie umacnia się obwodem obrączkowym i kończy się opaska. Tab. XX Fig. 1.

Ta opaska służy do opatrowania takich uszkodzeń, które zaymuią średnią część głowy, zwłaszcza zaś do przymocowania małych sprzętów, plumasołków, kompresków i t. p. która byłaby podobno doskonalsza, gdyby po przyłożeniu opaski podług którego z tych z wyż opisanych sposobów, i przy obwodach obrączkowych, z któremi nakoniec koło głowy aż do lewego ucha się idzie, zrobiony był odwrót, i przymocowany potém szpilką, a dopiero rolla opaski pod brodą aż do prawego ucha, gdzieby iey pokład przymocował szpilką; na-

naostatek znowu poprzecz przez głowę do lewego ucha prowadzona była, i tamże zrobiwszy znowu odwrót, taż opaska obwodami obrączkowemi umocowaną i zakończoną została. Tym sposobem opaska nietylko staie się tęższą, ale taż w uszkodzeniach większey obiętości, większe opatrowania sprzęty daią się przez nię tym lepiey umocować.

§. 509. DZIESIĄTA opaska głowy iest *opaska czółnowata* (scapha. Scaphe pour la saignee. Kahnförmige kopfbinde), która ma iednę rollę; szérokość iey iest 2 cale, a długość 5 lub 6 łokci. Nim się ta opaska przykłada, trzeba odwinąć tak długi kawałek, aby od czoła aż do karku dosiągnął. Odwiniona część zostawia się wisząca przez twarz ukośnie, i położona na iakiey kompresce w środku czoła, przytrzymuie się lewym wielkim palcem.— Potém prowadzi się rolla opaski prawą rękę ukośnie przez prawą kość ciemienia, ku potylicy, ztąd przez lewe ucho do czoła po nad wiszącym kawałkiem, aby go umocnić. Tenże kawałek zwrócony prowadzi się ukośnie przez lewą ciemieniową kość ku potylicy, a przytwierdza się obrączkowym obwodrm; reszta opaski kończy się na podobnych obwodach Nazwisko tey opaski pochodzi od obydwóch pokładow ciągnących się przez głowę, które schodzą się na czole i karku wkątach, a tak iakby iakie czółno wyobrażaią się na głowie. Tab. XX. Fig 2.

Można użyć tey opaski dla przymo-

cnienia małych narządu sprzętów w uszkodzeniach trafiaiących się na kości ciemieniowey z przodu i w tyle. Dozwala ona użycia zimnych obkładań, ponieważ głowy cale nie pokrywa, może się iednak łatwo spieść na takich głowach, gdzie kości czaszkowe bardziey posunięte są w górę. Do opatrowania po upuszczeniu krwi z czoła, gdzie dawniey bardo zaleconą była, zapewne w tych czasach rzadko zażywana bywa, gdyż przez otworzenie żył na czole niedopina się szczęgólnego zamiaru.

§. 410. JEDYNASTA opaska głowy iest *opaska mitrowa* czyli *królewska* (fascia mitralis capitis), która podobnym sposobem robiona i przykładana bywa iak poprzedzaiąca, w tym tylko różni się od tamtey, że iest mocnieysza i lepiey utrzymuie cały narząd opatrzenia na głowie; powtóre, że końcami swemi ukośnie tak iak na środku głowy należycie obeymuie mieysce; nakoniec i tę ma zaletę, że może bydź przywiniona nietylko z boków lecz i na przodku głowy. Tab. XX. Fig. 3. 4 5.

§. 411. DWUNASTA opaska głowy iest *jamułka Hipokratesa* (Mitra Hypocratis. Capeline de la tete, ou du Bonnet de Hypocrate. Schaub Hut, die Mütze des Hypocrates). Do zrobienia teyże jamułki bierze się 2 lub 3 cale széroka, a 10 lub 12 łokci długa prosta opaska o dwóch rollach. Chirurg staie przed chorym trzymaiąc w każdey ręce głowę czyli rollę idnę opaski, i zaczyna zakładać opaskę na czole. Obie

rolle

rolle prowadzi powyżey uszów, i na karku oneż krzyżuie. Rollę wyższą czy lewą czy prawą, ieżeli z prawey strony, przeprowadza do lewego ucha, i tam przytrzymuie ią mocno prawą ręką. Rollę zaś spodnią, która na potylicy była odwraca, i po nad wyższą środkiem głowy podług kierunku szwu strzelistego do przodka przez czoło aż do nosa prowadzi, gdzie lewą ręką trzyma ią mocno; a rollę, którą na lewym uchu trzymał, podobnież przeprowadza na czoło po nad rollą idącą z tyłu przez środek czaszki. Potém przemieniwszy rolle w rękach, prowadzi lewą ręką wprost na czole będącą rollę aż do prawego ucha. Przez to umacnia się obwód na czole zstępuiący z tyłu przez czaszkę. Potém prowadzi Chirurg nazad po nad korzeniem nosa horyzontalnie położoną rollę, prawą ręką przez czaszkę ku potylicy. Ten przewód może się zrobić w prawo lub wlewo, tylko powinien po części pokryć pierwszy na środku głowy znayduiący się przewód. Lewą ręką prowadzi teraz swą rollę od prawego ucha do karku, i przytwierdza ciągnący się z przodu przez głowę przewód. Potem przemieniaią się znowu rollę i obwody powtarzaią się tym samym sposobem iak przedtém ztą tylko tylko różnicą, aby przewód idący przez głowę iuż po prawéy iuż po lewey stronie poprzedni przewód do połowy pokrywał. W kierowaniu iednak tych przewodów trzeba mieć na to baczność, iżby się z przodu i z tyłu

więcey pokrywały wzaiemnie, niż na środku głowy. Tak długo prowadzą się rolle, czyniąc opisane przewody, poki boczne części głowy przyzwoicie okryte i przytwierdzone nie będą, poczym reszta opaski kończy się obwodami obręczkowemi koło głowy, i przypina się szpilkami. Im bliżéy przewodów wypada formować pokłady na głowie, tym mocniéy trzyma opaska. Można takie kilkoma sztychami igły przewody z sobą spoić. U osob maiących bardzo styrczące kości czaszki trudno ustrzedz się splezienia opaski, bez tych ostatnich umacniaiących środków. Tab. XX. Fig. 6.

Dawniéy miała ta opaska zaletę w puchlinie mózgu częścią dla zapobieżenia powiększaniu się głowy, częścią dla uskutecznienia wsiąknienia wody przez iéy nacisk. Lecz obydwóch tych zamiarów z trudnością dopełnić może ta opaska, gdyż onéy działanie iest zasłabe. Dla długości czasu, którego ona w przykładaniu wymaga, i dla łatwego splezienia się obwodów prawie za zbyteczną maią Chirurgowie.

TRZYNASTA opaska iest *Jamułka na puchlinę głowy* (Mitra capitalis pro Hydrocephalo), która tym samym sposobem przykłada się iak poprzedzaiąca, tylko że przewody téy tu, nie idą od czoła ku tyłowi głowy, lecz od iednéy skroni do drugiéy; i we środku dopiero dla lepszego przymocnienia, iest przewód ostateczny od czoła ku potylicy głowy zrobiony. Tab. XX. Fig. 7.

§.

§. 412. CZTERNASTA opaska iest *T ruchome*, czyli *opaska główna T P. Schreger* (fascia T mobile, fascia capitalis Schregeri. Die bewegliche T binde), która się składa z iedney horyzontalney, i dwóch wertykalnych czyli pionowych części, które w czasie potrzeby pomnożone bydź mogą, trzecią. Długość iey iest różna podług okoliczności przypadków. Wertykalne kawałki nie są przyszyte do horyzontalnego, lecz tenże otaczaią tylko lekko, aby na nim tam i sam suwane bydź mogły. Dla tey własności zdatna iest taka opaska we wszystkich uszkodzeniach głowy, na iakimkolwiek mieyscu znayduiących sie, byleby Chirurg umiał ruchome części oneyże podług siedliska uszkodzenia przyzwoicie ułożyć. Dla tego sposob przykładania teyże opaski iest różny.

Jeżeli się rana nayduie np. na czole albo na tylney części głowy, wtedy ruchome części opaski odsuwaią się od siebie na dwa lub trzy cale, a będący między niemi przestwór kładzie się na potylicy; krótsza część trzyma się mocno lewą ręką, a dłuższa prowadzi się prawą ręką około głowy w obwodach obrączkowych, i daie się trzymać pomocnikowi. Potém wiedzie Chirurg obie części ku czaszce, i tamże skrzyżowawszy, prowadzi ie w równey od siebie odległości iak na potylicy do czoła, gdzie one obwodami obrączkowemi umacnia. Przyszedłszy z rollą opaski aż przed prawe lub lewe ucho, i przytwierdziwszy tamże

obwód

obwód szpilką; robi odwrót, i prowadzi rollę przez policzek pod brodę na przeciwległey stronie w górę poprzek czaszki aż do tego mieysca, gdzie się początek zrobił. Ten obwód może bydź także powtorzony, ieżeli się opaska ieszcze nie skończyła. Przez co cała opaska, zwłaszcza będące na czaszce przewody zmacniaią się, i zapobiega się splezieniu onychże.

Jeżeli uszkodzenie większéy iest obiętości, albo znayduie się więcéy nadwerężeń na głowie, wtedy można pomnożyć rzeczone części opaski. Gdy się znayduie rana na boku głowy, wtedy np. środkowa część kładzie się na uszy, a drugie, skrzyżowane na czaszce, prowadzą się na przeciwległą stronę. Chcąc opatrzyć ranę, idącą wzdłuż przez głowę, przeprowadzaią się części z tyłu na przodek w równoległym kierunku, i tym sposobem może się różnie odmienić przyłożenie opaski według mieysca uszkodzenia.

P. Scheger nie małą, zrobił sobie zasługę przez wynalazek téy opaski w sztuce opatrowania głowy, gdyż przez tę iedyną opaskę prawie wszystkie inne opaski czaszkowe większą częścią stały się niepotrzebnemi. Opaskę czółnowatą, jamułkę Hipokratesa, przedzielnią, zastępuie doskonale, w wielu nawet przypadkach może zastąpić mieysce procy, i raka Galena. Wreszcie posiada ona wszystkie własności dobrey opaski głowy, nad to przewyższa prawie wszystkie w trwałości bez naymnieyszego u-

cię-

ciążenia głowy, do tego dozwala użyć zimnych fomentacyy. To tylko iest, co przeciw téy opasce powiedzieć można, że w czasie przykładania potrzebuie iednego lub więcéy pomocników, i że wymaga, gdy tož dokładnie uskutecznione bydź ma, tyle czasu, ile potrzeba do przyłożenia innych opasek. Ważna okoliczność w uszkodzeniach głowy, gdzie chory albo dla gwałtownego zranienia, albo z niedostatku przytomności, głowy prosto trzymać nie może.

§. 413. PIETNASTA opaska głowy iest *opaska iednocząca* czyli *spaiaiąca* (fascia uniens capitis. Bandage unifsante, l' incarnatif de la tete. Zusammenfügende Hauptbinde), któréy znayduią się w praktyce trzy gatunki, to iest: 1) Opaska spaiaiąca krzyżowo wiorowa; 2) Opaska spaiaiąca przekłóta czyli rozpruta; 3) Opaska spaiaiąca, niciami przerabiana. Niektórzy do tych gatunków iednoczących opasek dodaią także plastry lipkie *Emplastra stictica)*, których częstokroć z wielkim pożytkiem używa się do spoienia ran świeżych granastych, o czym w swym mieyscu mówić się będzie. Patrz Tab. V. Fig. 51. 52. 53. 54 i t. d.

Z powodu zwykłego używania takowych opasek w ranach ieszcze krwawiących się, przygotowanie sprzętów narządu opatrzenia naypospolitsze bywa takie: naprzód przykładaią się dwie małe nieco podłużne kompreski, długości i szérokości do rany stosownéy, w nieiakiey odległości od

brze-

brzegów oneyże; potém kładzie się knotek czyli burdonecik miękki, albo plumasolek w iakim balsamie lub innym podobnym płynie zmaczany, alboli też suchy podług okoliczności; na ostatek przykłada się iedna z wyż wspomnionych opasek.

§. 414. *Opaska prosta, wiór iednoczący krzyżowy* (fascia simplex, Dolabra uniens cruciata. Doloire unissante croisée. Einfache vereinigende hobelbinde) powinna mieć długość stosowną do wielkości głowy, tudzież do większey lub mnieyszey liczby obwodów, które koło téyże robić chcemy, szérokość zaś oneyże powinna się stosować do długości rany. Przykładanie téy opaski, która sie zwiia w dwie rolle podług mieysca uszkodzenia iest różne. Chirurg robi początek środkiem opaski, zawsze od przeciwległéy strony rany. A tak gdy rana iest na czole, wtedy naprzód przykłada sie środek opaski w tyle głowy, prowadzę się obie rolle po obydwóch bokach aż do czoła, i tamże na samym środku rany skrzyżowane, odprowadzaią się zstępuiąc nieco ukośnie pod uszami ku karkowi, gdzie po przemienieniu tychże w ręku i skrzyżowaniu, staie się tym sposobem pierwszy krzyżowy pokład opaski; ztamtąd znowu prowadzą się obie rolle po nad dopiero zrobionym obwodem, wreszcie podług okoliczności potrzeby, robią się następuiących obwodów pokłady albo obrączkowe równe, albo wiorowe nierówne wstępuiące, lub gdy się użyteczniey zdaie,

zstę

zstepuiące krzyżowe, i to powtarza się dwa lub trzy razy do należytego tey spaiaiącey opaski uskutecznienia. To skończywszy można według potrzeby ieden koniec rolli w tyłe głowy przypiąć i utwierdzić, a koniec drugiey rolli przeprowadzić około głowy, tak aby tenże przez poprzednie wszystkie krzyżowania po nad samym środkiem rany swym okrążaniem przechodził, gdzie obrączkowemi obwodami koło głowy oprowadzony przytwierdza się; albo około szyi kończy. Tab XX. Fig. 9.

§. 415. Podobnież robi się *wiór krzyżowo-spaiaiący skroniowy* (Dolabra cruciata uniens temporalis) Tab. XX. Fig. 10. Tym samym sposobem *wiór krzyżowo-spaiaiący pod-uszny*, (Dolabra cruciata uniens parotica) Tab. XX Fig. 11. Tudzież *wiór krzyżowo-spaiący tylnoglowny* (Dolabra cruciata uniens occipitalis) Tab. XX. Fig. 12. Które to krzyżowe wiory wygodnie używaią się w podłużnych zranieniach na czole, skroniach, pod uszami, w tyle i tym podobnych częściach do poiednoczenia warg rany, lecz nayużytecznieyszemi są takie wiory w ranach cietych, nietylko podłużnych, lecz i ukośnych niby poprzecznych tak na samym środku ciemienia, iak i na bocznych częściach głowy zadanych. Rozpoczyna się zaś opaska takowa tym sposobem:

Naprzód sam środek onéyże kładzie się pod brodę, ztamtąd przeprowadziwszy obie rolle opaski nad ciemię zranione, gdzie

zro-

zrobiwszy pierwsze skrzyżowanie, prowadzą się one ukośnie po nad uszami ku karkowi, tamże znowu skrzyżowane, oprowadzaią się około szyi, i tu podobnież nie iako przemienione w ręku, podług pierwszego obwodu i pokładu, formuią drugi obwód i pokład, i tak daley postępuie się według upodobania lub potrzeby albo obrączkowemi równemi obwodami, albo wiorami krzyżowemi wstępnemi lub zstępnemi, iak się użyteczniey zdaie aż do zakończenia opaski. Tab. XX. Fig. 8. Jeśliby zaś potrzeba wymagała ieszcze raz ten obwód powtórzyć; gdy się iuż iedna rolla opaski skończy i przytwierdzi, druga przeprowadza się sposobem poprzedzaiącym przez ranę iednak tak, aby nią w samym środku obydwóch wiorów krzyżowych stało się skrzyżowanie, lub też robi się obwód obrączkowy, albo iak się wyżey rzekło, powtarza się ieszcze ieden wiór krzyżowy ile bydź może dogodniey dla rany.

§ 416. *Opaska spaiaiąca przekłóta* (fascia uniens pertusa capitis. Bandage unissante precée de la tete Durchstochene Vereigende Hauptbinde) §. 224. Tab. XI. Fig. 1. przykłada się tym sposobem: środek przekłóty opaski kładzie się na przeciwległey stronie rany, i iedna rolla przewleka się przez rozprucie opaski i potém ściągaią się obie rolle, tak aby szpara czyli rozcięcie opaski ukośnie na wargach rany leżało, i wargi dobrze się z sobą spoiły, gdzie iedna rolla opaski powyżey rany, a dru-

druga poniżéy onéyże oprowadza się obrączkowemi lub też wiorowemi obwodami, i przymacnia co wszystko podług natury i kształtu członka, podług własności uszkodzenia rożnie uskuteczniane bywa.

W głębokich ranach, w których ta opaska naypospoliciey używać się zwykła, przykładaią się pod opaską przy każdey wardze rany w stosownym do głębokości rany oddaleniu od brzegów warg; podługowate wąskie kompreski czyli podłużniki Tab. VI. Fig. 24. tak długie iak iest rana, i tym grubsze, im iest ona głębsza, które sciskaią do kupy wargi rany, za pośrednictwem ściągaiącéy oneż opaski. W przykładaniu takowéy opaski trzeba, daleko większéy pilności i baczności, niż się z pierwszego weyrzenia zdaie. Jeżeli bowiem przyłożona i ściągniona iest za mocno, wtedy wznieca ból, wzdęcie, zapalenie. i przeszkadza ziednoczeniu się rany. Gdy zaś przyłożona iest zbyt wolno, wtedy niedolegaiąc należycie na ranie nieuskutecznia spoienia i połączenia się warg onéyże. Że zaś w podłużnych tylko ranach ma mieysce, przeto zawsze nieco mocniey ściągnioną bydź powinna. Zwykła się przykładać na czole, ciemieniu i innych mieyscach głowy. Tab. XX. Fig. 13. na ciemieniu *a* na czole. *b* i t. p.

§ 417. *Opaska spaiaiąca sznurkowana*, czyli *niciami przerabiana* (fascia uniens filamentosa. Bandage unissante filamenteuse, ou des filets. Die vereinigende Schnur-

Schnurbinde-) wprawdzie iest bardzo składana, lecz wygodnieysza od pierwszych obydwóch opasek. Zwykła się sporządzać w różne sposoby, §. 225, Tab. XI. Fig. 2. naypospoliciey iednak sporządza się z 4 sztuk, tamże Fig. 2. Opaska zwierzchu *e* rozrzyna się na dwie części, które stanowią cztéry sztuki czyli konce téyże opaski, wyższe *a. b.* niższe *c. d,* połączone z sobą za pośrednictwem mocnych nici, lub iedwabnych sznurków na krzyż przyszytych i umocnionych, których to wewnętrzne strony, maiące leżeć na samych wargach rany powinny bydź posmarowane plastrem spaiaiącym lipkim, aby lepiéy do skory ciała przylgnęły, i wargi rany dostatecznie ściągnęły. Tu także można podługowate kompreski z obydwóch boków rany pod opaskę przyłożyć, zwłaszcza, ieżeli rana iest zagłęboka. Gdy iuż obydwa końce *a b.* na część chorą przyłożone zostały, wtedy na przeciwległéy stronie rany, powinny bydź kilką ścigami igły szyte, tak aby krzyżuiące się sznurki na samym środku rany ułożone i niepokryte były; końce zaś opaski *c. d.* oprowadzaią się wbliskości rany ieden powyżéy, a drugi poniżéy onéyże. A tak może Chirug widzieć, czy ziednoczanie się warg dzieie się przyzwoicie, i czy goienie rany następuie; przeciwnie, wyż opisane opaski pokrywaiące cale ranę, niedozwalaią widzieć, czy wargi oneyże należycie są z sobą spoione? czy opaska przyłożona iest przyzwoicie; ani zbyt mocno, ani zbyt wolno?

tudzież czy rana zapalona iest lub nie? Prócz tego wiedzieć należy, że wyż opisane opaski pospolicie gurbią się w fałdy, które wargi rany nierówno naciskaią, rażą, zapalaią, i bliznę nieforemną zostawuią.

Opaska o którey tu mowa, uważana iak powszechna opaska lubo iest nader użyteczna w ranach podłużnych, zdaie się iednak że nie na każdym mieyscu głowy może bydź łatwo użytą; z tym wszystkim usilna praca i ciągłe doświadczenia przekonały, iż ona z przodu twarzy Tab. XX. Fig. 14. *a. b c* z tyłu głowy Fig. 15. *a. b. c.* tudzież pobokach w rozmaitych mieyscach Fig. 16. *a. b.* Fig. 17. *a. b.* Fig. 18. *a. b.* z pewnym pożytkiem choć z niedogodnością chorego i pracą Chirurga użytą była, w poprzecznych nawet ranach czoła, ciemienia i tyłu głowy, iak okazuie Fig. 19 i 20 pod *lit. a. b. cc. d: e. f. g. h. i. k. l. m. n. o p.* Do którego to zamiaru iak się sporządzać zwykła, mówiło się §. 226. Tab. XI. Fig. 3. Wizerunek tey opaski dla tego starałem się młodemu Chirurgowi pokazać, iż iest do opisania trudna, i rzadko używana bywa, tylko w zdięciu czaszki.

§ 418. SZEŚCNAŚTA opaska głowy iest *opaska gwiazdzista, słoneczna, węzłowata na skronie* (fascia Stellaris, solaris, (fascia nodosa temporalis. Bandage Solaire, l'Etoile, Die Stern oder Knotenförmige Schlafbinde), która ma do 8. łokci długości, a cal ieden okładem szérokości, i zwi-

zwiniona iest we dwa równe krążki czyli rolle. Srodek opaski kładzie się na stopnistą kompresę, obydwie rolle prowadzą się koło głowy chorego aż do przeciwległéy kości skroniowéy, gdzie odmieniaią się i sprowadzaią nazad, powtórnie odmieniaią się, i razem robi się na kompresce i otworzonéy arteryi węzeł. Potém prowadzi się iedna rolla, idąca od czoła przez ciemię, a druga rolla pod brodę, któréy iednak nienależy bardzo ściągać, aby chory w iedzeniu nie miał przeszkody, gdy tego potrzeba nie wymaga.

Potém odmieniaią się rolle na drugiéy skroniowéy kości, prowadzą się znowu nazad na zrobiony przewód, i powtornie robi się węzeł, obok pierwszego lub pod nim, albo też na nim, podług biegu arteryi, która otworzoną została, tak aby rolla, od podbrodka w górę idąca, prowadzona była do czoła, druga zaś wtył głowy. Jeżeli potrzeba wymaga, można także trzeci węzeł zrobić na drugim węzłu lub przy nim. Gdy się ściągaią węzły, trzeba to bardziéy uskuteczniać rollą, która nie przechodziła pod szyią, aby opaska zbyt mocno przywinioną nie była. Teraz powtórnie odmieniaią się rolle, i robią się nowe przewody. Nakoniec idzie się koło głowy i kończy się opaska obrączkowemi obwodami.

Ta opaska ściska naruszone arterye, utrzymuie narząd opatrzenia mocno, i tym sposobem przyspiesza się zagoienie. Można używać onéyże nie tylko w Arterioto-

mii

mii skroniowéy Tab. XXI. Fig. 2. ale też w uszkodzeniach całéy skroni Fig. 1 tudzież w zranieniach uszów, zausznic (parotides), i t. p. Fig. 2. 3. 4. Opaski tego gatunku naypospoliciey używane bywaią w trzecim względzie, gdzie zamiarem iest sztuki, aby część uszkodzona dostatecznie naciśnioną była, czy dla zatrzymania krwotoku iakiego, czy dla inney przyczyny, a naypowszechniéy używaią się w krwi puszczaniu z Arteryi skroniowéy, o czym Chirurgia uczy.

§. 419. SIEDMNASTA opaska głowy może się się między innemi liczyć *sprężyna stalowa* czyli *opaska zelazna sprężysta do arteryi skroniowéy B. Bell* (fascia elastica Bell, le Resſor de Bell. Stahlfeder Binde von Bell), który od różnych innych opasek, zaleconych do ścisnienia arteryi skroniowéy tak po arteriotamii, iak i po przypadkowym uszkodzeniu onéyże niedoświadczył tego skutku, iaki mu stalowa sprężyna okazała. Albowiem opaski z płótna lub podobnego materyału sporządzone folguią, a przeto nigdy nie czynią tego skutku, co żelazna opaska, która zawsze pewniéy zostaie na mieyscu, na którym położona była; nawet mniéy uciążliwości sprawuie choremu. Tę opaskę stanowi dobrze hartowana stalowa sprężyna, która się powleka miękką skórką, i iest téy saméy tęgości, co sprężyna przy pasie brzuchowym. Gdy się zawiąże rana, i mała kompreska położy na nię, wtedy rozewrzeć

trze-

trzeba ramiona tego sprzętu, i przyłożyć na tylną część głowy tak, aby dwa końce leżały na skroniach, iżby ieden z nich przyciskał kompreskę, ktora pokrywa ranę. Jeżeli ten sprzet zrobiony iest z przyzwoitego kruszcu, i ma dostateczną tęgość, wtedy bez żadney inney pomocy utrzyma się statecznie na tey części, na którą go położono. Aby iednak przez iaki przypadek nie był zesuniętym, przeto opatrzony iest sprzączką i rzemieniem; zapośrednictwem tychże przymacnia się doskonale, gdy się rzemień mocno na sprzączce ściągnie na czole. Taki sprzęt musi bydź blisko trzy ćwierci cala szeroki, a dwanaście do czternastu cali długi, i taki do wielkości każdey głowy iest zawsze stosowny.

§. 420. OSMNASTA opaska głowy może się także liczyć *siatkowa nocna czapka* (Pileus nocturnus reticularis. Bonnet de nui reticulaire. Netzförmige Nacht mütze), Jest to pospolicie tak zwana szlafmica na drutach robiona w siatkę. Na przod ku téyże iest wstążka przyszyta, a w tyle dwie waskie wstążeczki do ściągnienia i umocowania iey na głowie. Naywięcey używana iest w wyższéy części Jtalii i w południowych Niemieckich kraiach w Austryi, Czechach i t. d. do pokrycia głowy przez noc. Dla zdrowia iest ona pożyteczniejsza niż zwyczayne gęste nocne czapki, w których głowa bardzo się parzy. Dla tego iestem tego zdania, że ta siatkowa czapka bardzo iest zdatna i wygodnie słu-

żyć może za prostą i użyteczną opaskę w wielu uszkodzeniach głowy i to z następuiących powodów: 1) Takowa czapka stosowna iest do każdéy głowy iakiegokolwiek bądź kształtu. 2) Bardzo dobrze obeymuie głowę i umacnia narząd opatrzenia bez naymnieyszego obciążenia głowy. 3) Przykładanie onéy iest łatwieysze i prędsze niż innéy opaski, i trzeba ią tylko zawdziać na głowę, a wstążkami ściągnąć. 4) Nie trzyma głowy gorąco dla swéy lekkiéy tkanki i dziurek, a przeto dozwala użycia zimnych okładań. Jeżeli chory iest niespokoyny, można ią ieszcze przytwierdzić wstążką pod brodą.

§. 421. DZIEWIETNASTĄ opaską może się również liczyć *peruka* (capillamentum, caliendrum, la peruque, die peruke) i to z następuiących powodów: ponieważ iest sprzętem przez sztukę nagradzaiącym poniesioną stratę włosów, i ztąd nastąpioną niekształtność poprawuiącym tudzież ochraniaiącym głowę od tego, coby iéy szkodliwe bydź mogło; zaczym ten sprzęt iest zawsze przedmiotem Chirurgicznych czynności, przeto słusznie daie mu się tu mieysce.

Do noszenia peruki zniewalaią ludzi 1) pomienione uszkodzenia głowy, zwłaszcza gdy znaczna część czaszkowych kości utraconą została; 2) zawczesna łysina (*calvitium*); 3) wypadanie włosów (*alopecia, ophiasis area*) u tych osób, których stan i godność wymagaią głowy okrytéy

 wło-

włosami, albo całe fryzowaney, lub których funkcye powołania wyciągaią ciągłego okrycia głowy, zwłaszcza gdy głowa iest słaba i na zimno bardzo czuła czy to przez choroby, wiek, albo przyzwyczaienie oney do ciepła; 4) dogodność, aby się uwolnić od fryzowania własnych włosów; 5) brzydzenie się czerwonym lub zawcześnie siwym włosem.

Przymuszonym nosić perukę daię przyiacielską radę, aby zbyt grubey nie nosili, nie mocno oney zapinali, często zdeymowali i odmieniali. Grube peruki tudzież wszystkie ciężkie czapki, do których należą tak zwane szlafmice utrzymuią zawsze w cieple głowę, która ztąd osobliwey czułości nabiera, a przeto za naymnieyszym zaziębieniem cierpi, niekiedy cała nerwowa budowa przez to podpada niełądowi. Nie może bydź bowiem głowa ciepła bez większego krwi napływu; im więcey zaś skupia się krew w głowie, tym bardziey osłabiaią się wnętrzne naczynia, mózg nawet cierpi; co daie zasadę do Apoplexyi i do wad umysłowych. Nie mniey doznaią uszczerbku oczy od tego pomnożonego wpływu soków. Gdy się pracuie głową, albo się używa gorących trunków, wtedy powstaie burzenie krwi, zaczym niebespieczeństwo musi bydź tym większe; im mocniey spięta iest peruka, gdyż zewnętrzne naczynia głowy naciskaią się i zwężaią, a soki bardziey wpędzaią się do wnątrz. Gruba peruka bardzo zagrzewaiąca głowę ro-

bi

bi ią czułą i przyzwyczaioną do mocnieyszych porów, czego każdy noszący perukę pewnie doświadcza w lecie, albo po większym ruchu ciała. Gdy zaś transpiracya przy iakiéy choć nieznaczney okazyi przytłumioną zostaie, wtedy powstaią choroby, których się podobno noszeniem peruki ustrzedz chciano. Z tego co się mówiło pokazuie się, że bardzo dobrze czynią osoby wiele pracuiące głową, gdy w tym czasie perukę odkładaią, albo ią przynaymniéy odpinaią. Dla samego ochędostwa trzeba perukę częściéy odmieniać, co się iednak w czasie zapocenia dziać nie powinno bez ostrożności, aby uniknąć zaziębienia głowy; a że transpiracya dla uciętych włosów regularniey utrzymana bydź może, przeto należy częściéy oczyszczyć głowę grzebięniem gęstym.

WYDZIAŁ II,

Opaski oczów.

§. 422. Wiadomo powszechnie, że oko iest narzędziem iednego z naydelikatnieyszych zmysłów w budowie swéy naymisternieyszym, dla tego dziwić nas nie powinno, że oczy tak licznym chorobom podpadaią, a zatym szczególniey koło siebie wymagaią pieczołowitości tak względem wad, które cierpieć zwykły, iak i względem rozmaitéy natury składaiących ie części. I tak iedne przyczyny choroby obrażaią po-

wieki, drugie sięgaią w głębią łzowego worka; gdy, tym czasem inne zaymuiąc samą bankę oka przenikaią aż do wnętrznego wzrokowego nerwu, i psuią misterną budowę onegoż. A iako wszystkie z takowych przyczyn wynikaiące skutki to iest wady oczów, są różne, tak też narząd leczących ie środków, to iest sprzętów, opasek i leków w praktyce Chirurgiczney musi bydź rozmaity. Jeżeli np. chore są powieki, przykładaią się więc stosowne fleytuszki Tab. II. Fig, 1. 2. albo plumasolki Fig. 12 albo według wielkości złego, plastry Tab. V. Fig. 18. 19 20. 29. 30. Następnie kładą się kompreski czworkotne, lub podłużniki Tab. VI. Fig. 24. 26 28. które się przytwierdzaią albo zawoiem Tab. XXI. Fig. 6. albo chustką troykątną Fig 5. ktora się nie rożni od nagłówka mnieyszego tylko sposobem przykładania, to iest: gdy iedno oko iest chore, przywiia się ukośnie; gdy obrażone są oba, przykłada się horyzontalnie zawoiowym sposobem, w którym spuszcza się aż do samego korzenia nosa, i przypina się szpilkami do czapki. W innych wadach, uszkodzeniach i ranach oczów różnego gatunku, własności i zamiaru zwykły się w sztuce Chirurgiczney używać opaski: iuż to proste krążkowe, których mamy trzy gatunki; iuż to składane, których znayduie się w Chirurgii znaczna liczba podług różnych okoliczności zdarzaiących się ran, chorob lub wad oczów, podług różney natury części składaiących oko,

ko, nakoniac podług różnych zamiarów, iakie sztuka Chirurgiczna stara się uskutecznić.

§. 423. PIERWSZA opaska oczów iest wyżéy opisana *opaska troykątna* czyli *prosty zawóy* (fascia triangularis simplex oculorum. Mouchoire en triangle, ou Bandeau pour l' oeile. Die dreyeckigte Augenbinde). Wszczególności mówiąc: gdy się chustka lub czworkątny kawałek płótna przeciwległemi końcami raz złoży i środkiem na oku przywinie, taka pospolicie nazywać się zwykła *opaską prostą troykątną* Tab. XXI. Fig. 5. Gdy zaś chustka złożona bywa w kilkoro, wtedy zowie się *zawoiem.* Tab. taż sama Fig. 6.

Ta opaska może zastąpić mieysce prawie wszystkich opasek ocznych. Można nią potrzebne sprzęty opatrzenia, iako to kompreſsy i tym podobne, bardzo dobrze umocować bez naymnieyszego obciążenia oka. Można np. po operacyi katarakty na środku, onéyże dwie podłużne kompreski przyszyć, aby przez oczy na dół wisiały, co naywygodnieyszy stanowi narząd opatrzenia odbywszy rzeczoną operacyą.

§. 424. DRUGA opaska oczów iest krążkowa, którą pospolicie zowiemy *opaską iedno-oczną prostą* (fascia simplex oculi, oculus simplex. Bandage l' oeil simple. Einfache einaugige Binde) Tab. IX. Fig. 8. 9. która ma 2 cale szérokości, a 2 lub 3 łokcie długości. Po przyłożeniu całego narządu opatrzenia na oko uszkodzo-

ne

ne, kładzie się koniec téy iednogłównéy opaski na potylicy, ztąd przeprowadza się rolla ukośnie kraiem ciemieniowéy, kości do czoła. Potém idąc przez środek chorego iuż opatrzonego oka, prowadzi się daléy pod ucho wtył głowy, gdzie przymocniwszy iéy początkowy koniec, następnie przeprowadza się obwodem obrączkowym przez skróń prawą ku lewéy, gdzie, opasawszy głowę tym samym sposobem, przytwierdza się lub przypina szpilkami. Opaska ta, dla tego nazwana iest prostą, iż się przykłada prostemi krążkowemi obwodami, i bardzo łatwym sposobem, przeto też naypospoliciéy we wszystkich przypadkach uszkodzonego iednego oka używana bywa. Tab. XXI. Fig. 7.

§. 425. TRZECIA opaska oczów iest *iedno oczna ukośno wiorowa*, czyli *wiór iedno oczny ukośny* (fascia ascialis monoculi. Doloire oblique de l'oeil simple. Einaugige schiefe hobelbinde) Tab. IX. Fig. 9. która się przykłada takim sposobem: Gdy np. prawe oko zawiązane bydź ma, wtedy robi się początek na karku, idzie się pod prawym uchem na przodek i postępuie się przez kąt spodniey szczęki ukośnie wzdłuż policzka w górę aż do oka. Nakrywszy oko, prowadzi się rolla opaski ukośnie przez czoło i przez lewą kość czaski ku potylicy. Dla przytwierdzenia początkowego końca opaski robi się ieden obwód koło szyi; potém idzie się znowu przez policzek i przez oko, i powtarza się przeszły obwód

tak,

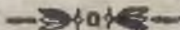
tak, aby drugi krzyżował się z pierwszym nad okiem, i tym sposobem formował się wiorowy przewód iedèn wstępuiący na policzku a drugi zstępuiący na czole. Można ieszcze zrobić trzeci obwód tym samym sposobem. Opaska kończy się koło głowy obrączkowemi obwodami. Tab. XXI. Fig. 9.

Podług innego sposobu przykładania, zaczyna się obrączkowemi obwodami około głowy, i idzie się od karku przez kąt niższéy szczęki po nad oko podług prawideł pierwszego sposobu. Jnni zstępuią, uczyniwszy kilka obrączkowych obwodów koło głowy, z czoła przez oko ukośnie na dół ku potylicyi, a ztąd przez czaszkę do czoła, poczym powtarza się ten obwód.

W chorobach źrzenicy oka nie może bydź użytą ta opaska, gdyż przez iéy nacisk obciąża się oko, dla tego po operacyach katarakty cale nie iest użyteczną. Lecz w uszkodzeniach powiek i pobliskich oku częściach do przymocowania narządu opatrzenia, np. po operacyi fistuły łzowéy można iéy użyć; służy także w powstaiącym zlekka opadnieniu źrzenicy, końcem wstecz zatrzymania iey, podobnież po włożeniu nazad téyże nagle opadnionéy, dla zapobieżenia powtórnemu przypadkowi.

§. 426. CZWARTA opaska oczów iest *opaska dwu oczna prosta* (fascia oculus duplex Bandage de deux oeiles simple. Einfache zwey augige binde), którą chcąc przyłożyć na oba oczy, kładzie się koniec

opa-

opaski zwinionéy w iednę rollę na karku, potém prowadzi się rolla ukośnie w górę bokiem prawéy ciemieniowéy kości; daléy spuszcza się na dół także ukośnie przez prawe oko i lewy policzek pod ucho lewe, zkąd przez kark prowadzi się pod ucho prawe na policzek prawy, i przez oko ciągnie się w górę bokiem lewéy ciemieniowéy kości wtył głowy; ztamtąd prowadzi się przez obydwie skronie, i oprowadza się obrączkowym obwodem parę razy około głowy, na ostatek przypina się szpilkami. Tab. XXI. Fig. 8.

§. 427. PIĄTA opaska oczów iest *opaska dwuoczna* czyli *wiór dwuoczny krzyżowy* (Fascia Binoculus, Dolabra cruciata Binoculi. Doloire croisée a l' oeile double. Dopellte Kreützförmige hobelbinde); Długość iéy iest 10 lub 12 łokci, szérokość dwa cale; może bydź w iednę lub w dwie rolle zwiniona. Wiednę rolle przykłada się tak:

Koniec opaski kładzie się na karku, i prowadzi się rolla przez uszy około głowy, dwa lub trzy razy. Przyszedłszy znowu z rollą opaski do karku i umocowawszy koniec onéyże obrączkowemi obwodami, idzie się znią pod uchem na przodek przez kąt niższéy szczęki, i daléy przez korzeń nosa, a tak przykrywa się iedno oko. Potém prowadzi się opaska ukośnie przez czoło około głowy, i idzie się z ukosa dla przykrycia drugiego oka przez czoło, korzeń nosa, gdzie pierwszy obwód krzyżuie się z

dru

drugim, i przez szczękę dałem ku potylicy. Tu powtarzaią się dwa lub trzy razy przeszłe obwody, a reszta opaski kończy się na obrączkowych obwodach.

Opaska zaś o dwóch rollach przykłada się takim sposobem: końcem opaski robi się początek na karku, potém prowadzą się obie rolle z pod uszów na przodek, i przez niższą szczękę aż do korzenia nosowego w górę, tu przemieniaią się w ręku rolle i krzyżuią się ztąd prowadzą się ukośnie przez czoło i po nad uszami ku potylicy, gdzie znowu przemieniaią się rolle, i przeszłe obwody powtarzaią się dwa razy, tak, aby obydwa oka przykryły; naostatek kończy się opaska obrączkowemi obwodami koło głowy. Tab. XXI. Fig. 10.

We wszystkich przypadkach, gdzie opaska iedno oczna zaleconą była, może też bydź ta opaska użyta, gdy obydwa oczy cierpią.

§. 428. SZÓSTA opaska oczów iest *opaska okularowa P. Wencel* (fascia ophtalmica Wenzelii. Bandage des yeux de Wenzel. Die Augenbinde von Wenzel) Tab. XXXVI. Fig. 2. Składa się ona z dwóch kawałków gładko polerowanego hebanowego drzewa, które wydrążone są według wielkości oczów. Takowe przymacniaią się na czarney lub zieloney wstędze. Na każde oko kładzie się strona wydrążona, a wstęga zawiązuie się w tyle głowy.

Przez przyłożenie téy opaski może się udzielić choremu tyle światła, ile mu przy-

zwoi-

żwoite iest, i oko ochronić można od zbytecznego ciepła, od powietrza i wszelkiego nacisku. Również użytą bydź może dla zyzowatych nie wiele odmieniwszy. Trzeba kazać mnieysze wydrążenia zrobić, które się potém powoli powiększaią tak, iak się wzrok poprawia. Przez nie musi się zyzowate oko przyzwyczaić do tego samego kierunku, iaki ma oko zdrowe.

P. Böttcher podobną opaskę podaie. Do dwóch z iakiego metalu zrobionych obrączek, w które wprawiaią się dwa wypukłe szkła, przymacniaią się dwie wstęgi, które się zawiązuią w tyle głowy. Tey opaski zamiarem bydź ma, zapobiedz powrotowi długo ciągłych zapaleń oczów u takich osob, które są do nich skłonne, ponieważ przez nię zachowuią się oczy od szkodliwego powietrza, prochu i t. p.

§. 429. SIODMA opaska oczów iest *opaska P. Theden dla zyzowatych* (fascia pro lumine luscis Thedenii Bandage pour les Louches, ou bigles. Binde für Schielende von Theden), §. 232. Tab. XI. Fig. 7. Jest to taśma aksamitna, iedwabna lub płócienna półtora łokcia długa *a. b*, maiąca przyszyte dwie miseczki z dziurami *c. d*, które przyłożywszy prosto na przeciw środka oczów czyli zrzenicy, obwiia się opaska około czoła i głowy, tam się zawięzuie lub przymacnia szpilkami. Tab. XXI. Fig. 16.

§. 430. OSMA opaska oczów iest *opaska P. Widemann podobnież dla zyzo-*

wa

watych, §. 233. Tab. XI. Fig. 8. która składa się z dwóch taśm płóciennych lub iedwabnych, horyzontalna czyli pozioma *a. b* ma dwa otwory dla oczów, wertykalna zaś czyli pionowa *c*. przyszyta iest do niéy w środku między temiż otworami. Przykłada się tym sposobem: kładzie się opaska *a. b*. swemi otworami na same oczy, potém oprowadza się koło głowy, i w tyle przytwierdza. Aby się zaś nie zsuszyła z mieysca, przeprowadza się opaska *c* przez śrzodek ciemienia wtył głowy, i tamże do pierwszego okręgowego obwodu opaski przypina się szpilką Tab. XXI. Fig. 19.

Obie te opaski szczególniéy używane bywaią dla zapobieżenia, aby dzieci nie nawykły zyzem patrzyć. Niektóre matki tym końcem używać zwykły iedwabnych wstążek przedziurawionych sposobem, iak się powiedziało. W zastarzałéy zyzowatości częstokroć są one bezskuteczne.

§. 431. DZIEWIĄTA opaska oczów iest *proca na oczy prosta* (funda oculorum simplex. Fronde simple pour les maladies des yeux. Einfache Augenschleuder), §. 231. Tab. XI. Fig. 6. Która używana bywa w tych tylko przypadkach, gdzie iedno oko całkiem zawiązane, a drugie zdrowe wolne zostawione bydź musi. Przyłożywszy wprzód stosowne kompressy lub inne potrzebne sprzęty na oko chore, kładzie się rzeczona proca na oko zdrowe, tak aby otwór na saméy zrzenicy, reszta zaś opaski na drugich częściach oka leżała. Wszystkie czté-

cztéry rolle oprowadzaią się koło głowy aż do tyłu, gdzie wyższe wyżéy, a niższe niżéy razem się przytwierdzaią lub zwięzuią. Tab. XXI. Fig. 13.

Nie którzy końcem ziednoczenia ran brwi podłużnych, podobną dziurawą robią opaskę, którą możnaby nazwać *opaską brwi przektótą spaiaiącą* (fascia pertusa uniens superciliorum. Bandage unissante de Sourcils. Die vereinigende Augenbraunenbinde), Takową opaskę, maiącą 4 lub 5 łokci długości, a cal 1 szérokości, oprowadziwszy kilka razy koło głowy, i przyszedłszy znowu do rany, wyrzyna się tamże w téy opasce szpara, która powinna leżeć na ranie, a tak za ściągnieniem opaski, schodzą się do kupy wargi rany i staie się ziednoczenie.

§. 432. DZIESIĄTA opaska oczów iest *opaska owalna P, Theden do fistuły łzowéy* (fascia ovalis ad fistulam lacrymalem Thedenii. Bandage ovale pour la fistule lacrimale. Die Eyförmige Augenbinde zum Thränensack). §. 234. Tab. XI. Fig 9 Która przykłada się w taki sposob: Naprzód kładzie się owalny środek opaski wykroioną stroną obrócony ku nosowi. potém częśc teyże opaski, iedna w górę, druga na dół nieco ukośnie zwrócone oprowadzaią się koło głowy, i w tyle przytwierdzaią się szpilkami lub zwięzuią.

Opaska takowa naypospoliciéy używaną bywa w chorobach ocznych zastarzałych lub długociągłych, gdzie potrzeba wymaga nieco dłuższego noszenia opaski; iakoż zdaie

ie się ona bydź naystosownieyszą dla swéy prostoty i łatwego przykładania, Tab. XXI. Fig. 16.

§. 433. JEDYNASTA opaska oczów iest *opaska* czyli *naciskadło do fistuły łzowey dla ubogich* (fascia ad fistulam lacrymalem, seu crinale pauperum. Crinale pour les pauvres. Binde zum Thränensack für Arme). §. 235. Tab. Fig. 10. Któréy przykładanie iest takie: Naprzód trzeba ułożyć przyszytą do teyże opaski troykątną. nieco przytwardszą kompreskę *h* na worku łzowym np. lewym, tak aby róg troykąta *g.* znaydował się przy samym korzeniu nosa, trzymaiąc go palcami nienaruszenie w swym mieyscu. Tym czasem opaski téyżé część wyższa *a. b.* przyłożona stosownie do téy okoliczności na czole oprowadza się daléy około głowy i przytwierdza się w tyle. Potém, przytrzymuiąc ciągle tę troykątną opaskę na worku łzowym, prowadzi się druga część téyże opaski *c. d.* położona na wyższéy wardze około głowy, i przymacnia się na czole. Opaska takowa tak przyłożoną zostawszy, aby się cale nie ruszyła z mieysca, częstokroć taki ubogim czyni skutek, iaki zwykło czynić metalowe naciskadło osobom maiętnym. Tab. XXI. Fig. 18.

§. 434. DWUNASTA opaska oczów iest *opaska utrzymuiąca powiekę niższą* (fascia contentiva palpebræ inferioris. Bandage contentifla paupiere inferieure. Unterlied haltende Binde), §. 236. Tab. XI Fig. 11.

11. Która ma taki skład iak poprzedzaiąca. W przykładaniu kładzie się wprzód czworkątna kompreska *e* na sprzęty opatrzenia oka, która się przytrzymuie w mieyscu palcami. Potém oprowadza się wyższa część tey opaski *a. b.* około czoła, i w tyle głowy przymacnia się lub zwięzuie. Podobnież bierze się druga część *c. d* i opasawszy nią głowę, zwięzuie się na karku. Tak ułożone części opaski utrzymuią należycie średni czworkąt wraz z sprzętami przyłożonemi. Opaska takowa może bydź także skuteczną w uszkodzeniach i ranach policzków, gdy dobrze przyłożoną będzie według wymagaiącéy potrzeby. Tab. XXI. Fig. 19.

§. 435. TRZYNASTA opaska oczów iest *opaska zwieszona* czyli *zasłona* (fascia pendula seu velum oculorum. Bandage pendante, le voile des yeux. Augen-Schirmbinde) § 229. Tab. XI. Fig. 4. Którą przykładaiąc prowadzi się *a. b.* około czoła i głowy i tam się przytwierdza, czworkątny wiszący przed okiem płatek zostawuiąc dla zasłonienia oka, iak pokazuie Tab. XXI. Fig. 17.

Jeżeli ta opaska przykłada się na osłabione albo kleiowatością powleczone oczy, aby na nich położone leki bez naciśnienia utrzymane bydź mogły, wtedy do opaski okręgowey *a. b.* zamiast płatka płóciennego przyszywa się woreczek. Do wiszącego na oku iednym lub obiema woreczka kładą się stosowne do okoliczności choroby,

le-

lekarstwa np. kompreska likworem iakim skutecznym napoiona, albo kamforą na proszek tártą posypana, i wtedy taka opaska zwykła się nazywać *opaską oczną worko-wą* (fascia saccoformis oculorum). W przypadku zaś, gdy według zamiaru sztuki trzeba na oczy przyłożyć zioła aromatyczne, podobnież kładą się kładą się takoweż do tego woreczka i w ów czas, opaska taka zowie się pospolicie *opaską oczną materacową* (cucupha ad oculos. Matracium oculorum).

Lubo tego gatunku opaska nie razi oczów, przecie nie ma ona potrzebnych własności dobréy opaski, gdyż wisząca nad policzkami onéyże część, będąc cale wolną, dozwala przystępu swiatła. Dla poprawienia téy wady, trzeba u dołu téy wiszącey części wąskie tasiemki przyszyć, i te pod brodą skrzyżowawszy, około szyi obwinąc i zawiązać, takim sposobem staie się taka opaska nie tylko do okoliczności stosownieyszą, lecz i mnieyszą. Tab. XXI. Fig. 17.

§. 436. CZTERNASTA opaska oczów iest *T podwóyne P. Schreger* (fascia duplex T Schregeri. Bandage double T. Die doppelt T Augenbinde von Schreger). *Pan Schreger* sporządza ten narząd cale ruchomy. Opasek dwóch pionowych nie przyszywa on do horyzontalnéy, iak się pospolicie czynić zwykło; lecz porobiwszy na nich niby antabki albo pętelki, nawleka obie na horyzontalną opaskę. Podług mego sposobu zwykłem tę opaskę iak T do nosa spo-

sporządzać. Patrz. §. 238. Tab. XI. Fig. 13. Przykłada się zaś następuiącym sposobem: Kładą się naprzód potrzebne sprzęty i kompreski, które sie przyszywaią lub przypinaią szpilkami do opaski. Potém horyzontalną częścią opaski *a. b.* robią się obrączkowe obwody około czoła i głowy, wertykalne zaś *c. e. d. f.* prowadzą się po nad obiema kompreſsami będącemi na oczach, i spuszczaią się na dół przez brodę, potém ułożone na krzyż obwiiaią się koło szyi tak, iak horyzontalna wyższa część opaski około głowy, obrączkowemi obwodami.

Ta opaska większą ma zaletę od wyż opisaney opaski *P. Böttcher.* Albowiem pewniey ochrania od przystępu światła, przytwierdzaiąc mocniey przyłożone kompreſsy bez żadnego rażenia oczów, gdyż od woli Chirurga zawisło, opaskę tę podług okoliczności wolniey lub mocniey przyciągnąć. Tylko potrzeba, żeby pionowe czyli na dół idące opaski wąskie były, przeprowadzaiąc bowiem one przez policzki, zasłaniałyby po części usta, coby choremu nieznośne było.

§. 437. PIETNASTA opaska oczów iest *opaska X krzyżowa* (fascia X oculorum. Bandage X des yeux. Die X Augenbinde), §. 237. Tab. XI Fig. 12. Która sporządza się z dwóch opasek dwa łokcie długich, a cal lub półtora cala szérokich. Te poprzek ułożone i zszyte nakształ X, formuią nieiako krzyż S. Jędrzeja.

Opa-

Opaska ta zwykła się używać w tych samych przypadkach iak poprzedzaiące. Po przyłożeniu na oczy przyzwoitych kompres, biorą się pierwsze dwie rolle *a. b.* obrócone ku górze i prowadzą się około głowy, gdzie w tyle skrzyżowane, sprowadzaią się przez kark do szyi, koło którey przytwierdzaią się. Drugie zaś niższe rolle opaski *c. d.* poprowadzone przez policzki pod uszy do karku i tamże skrzyżowane przeprowadzaią się nad uszami aż do czoła, gdzie się kończą i utwierdzaią.

Takowa opaska naypospoliciéy używa się w chorobach zastarzałych dla należytego naciśnienia przy korzeniu nosa będącéy fistuły łzowéy, i przeto na tymże mieyscu w samym środku znayduie się wszyty troykątny płatek, iżby tenże przyłożoną na worku łzowym grubą kompreskę mógł lepiéy naciskać. Dogodniey ieszcze użytą bydź może ta opaska do fistuły łzowéy, gdy rolle *c. b.* przyłożone do czoła oprowadzaią się koło głowy i tam się przymacniaią; a druga téyże opaski część, to iest *a. d.* (przyłożywszy wprzód należycie w mieyscu łzowego worka troykątny onéyże płatek *e* do większego kąta oka) przeprowadza się mianowicie: *a* do góry nad ciemię *d* zaś na dół pod brodę A tak okrążywszy pionowo głowę, obydwie na przeciwległéy stronie przytwierdzaią się.

§. 438. SZESNASTA opaska oczów iest *opaska do katarakty pospolita* (fascia ad cataractam communis. Bandage ordina-

ire pour la cataracte. Die gemeine Staarbinde) §. 230. Tab. XI. Fig. 5. Przykłada się zaś takim sposobem: opaska *a. b.* oprowadza się koło głowy, tak aby dziura *c.* na oku chorym, a dziurki mnieysze *d. i. e. f.* na bokach głowy czyli skroniach leżały. Ułożywszy opaskę i onęż przytwierdziwszy, bierze się tasiemka *g.* prowadzi się naprzód w górę przez wierzch głowy, ztamtąd idąc przewleka się z iedney strony przez dziurkę *d.* i prowadzi się pod brodę; wstępuiąc zaś w górę z drugiey strony, przewleka się drugi raz przez dwie dziurki *f. e.* nakoniec przypina się szpilką na ciemieniu.

Ponieważ ta opaska nayposPolicièy używana bywa po operacyi katarakty, gdzie częstokroć potrzebne są niektóre lekarstwa do odwilżenia lub goienia oczów, przeto w tym iest ona wygodna, iż przez dziurę *c.* która iest przeciwległa choremu oku, przyłożyć się może likworem iakim broniącym od zapalenia napoiona kompreska, uformowana w kształt serca, która każdego czasu bez odeymowania opaski, i bez naruszenia spoykoyności chorego odmienioną bydź może, o czym praktyka Chirurgii dostatecznie naucza, Tu tylko wspomina się dla tego, że ta opaska w takim razie zdaie się bydź naydogodnieyszą. Tab. XXI Fig. 11. 12.

§. 439 SIEDMNASTA opaska oczów iest *narzędzie sprężyste na przepuklinę łzowego worka* (Instrumentum seu fascia elastica ad herniam lacrymalem. l' appareil pour la fistule lacrimale. Das Werckzeug

zum

zum Thranensack). Takowe narzędzia rzadko w tym przypadku pomagaią, gdyż nacisk onychże albo za mocno działa i sprawuie ból i zapalenie, albo za mało, i wtedy nie wstrzymuie się przepuklina łzowego worka.

Operacya fistuły łzowey zwykła mieć trudności czasem w swym wykonywaniu, czasem w wyborze sprzętów, które stanowić maią narząd opatrzenia. W pewnych przypadkach używa się tylko iakiego knotka Tab. IV. Fig. 11 albo swieczki Fig. 27. W innych trzeba użyć iakiey rurki z ołowiu lub złota Fig. 20. 21. A niekiedy gąbki woskowaney. Następnie zaś wypełnia się otworzony łzowy worek mięką szarpiią i pokrywaią się wargi rany małym plastrem. To opatrzenie zostaie do kilku dni, poki się niepokaże ropienie. Gdy kanał nosowy przebity został sondą, wkłada się potém strona kiszczana, a poźniey ołowiana rurka. Obok tey strony wtyka się do worka łzowego burdonecik z miękiéy szarpii, aby zapobiedz wczesnemu zamknięciu się otworu. Strona się zagina i kładzie się p umasolek, a na tymże ieszcze kompreska, co się przytwierdza opaską iedno oczną. Następnie przykrywa się ta rana samym lipkim plastrem.

§. 440. OSMNASTA opaska oczów iest *ciennik* czyli *umbrelka na oczy*, (umbraculum oculorum. l' abbat-jour. Die Augen Schirm-Binde) sprzęt dosyć prosty lecz bardzo użyteczny dla tych, którzy ma-

ią wzrok nader czuły, iż nie mogą znieść zbyt żywych promieni światła, a naybardziey owym, którzy przymuszeni są pracować przy świeci. W sztuce Chirurgicznéy iest on nieuchronnie potrzebnym dla tych osob, które odbyły operacyą katarakty z dobrym skutkiem, ponieważ w pierwszym czasie, gdy się dozwala choremu patrzyć na swiatło, tak mocno cierpi ten organ, że go znieść nie może. Ażeby więc przywyknąć do widoku światła, trzeba mu nie dozwalać nagłego przystępu tylko stopniami, do czego naylepiey służy ciennik czyli umbrelka, która się sporządza takim sposobem:

Robi się ramka prawie czworkątna z mosiędzu, albo gdy się podoba, ze śrebra, szérokość i długość oneyże powinny bydź stosowne do wielkości twarzy chorego. Wysokość zwyczayna iest, 4 cale, szérokość zaś ku wyższéy części ośm, a ku niższéy siedm cali. Część ramki tykaiąca się bezpośrednie ciała, powinna bydź przynaymniey drugie tyle szérsza od innych części, które naywięcéy iedną lub dwie linie mieć powinny. Od końców téyże części ciągnie się stalowa sprężyna lamka 3 lub 4 linie széroka, kt a stanowi opaskę około głowy. Na iednym końcu teyże lamki dodaie się guziczek stalowy, a na drugim robi się kilka dziurek do zapięcia oneyże, i użycia umbrelki według potrzeby. Jeżeli kto nie chce mieć opaski około głowy, wtedy można przytwierdzić na części wyższéy ramki

ka-

kawałek sprężystéy blachy dość długiev, aby módz onęż wcisnąc na szlafmicę lub perukę. Rzeczona ramka mosiężna obszywa się gładko kawałkiem iedwabnéy materyi zielonéy lub czarnéy, podobnież obrączkowa opaska stalowa, oprócz mieysc, gdzie się znayduie guzik i dziurki do zapięcia. Niektórzy zamiast takowey umbrelki używaią ciennika z blachy białéy żelaznéy zielono malowanéy, lecz taka zasłona iest zaciężka i nie tak wygodna, iak wyż opisany sprzęt cieniowy.

WYDZIAŁ III.

Opaski nosa.

§. 441. Jak w innych częściach ciała różne trafiaią się wady choroby i uszkodzenia, tak nos onymże podobnież podlega; atoli z pomiędzy tych wszystkich złamanie i zwichnienie nosa iest połączone niekiedy z bardzo ciężkiemi ranami i przypadłościami. A że przypadki takowego złamania lub zwichnienia są różne, przeto też rozmaity narząd sprzętów opatrzenia iest tu nieuchronnie potrzebny. Leczenie tey części ciała pospolicie rozpoczyna się od wnętrznego opatrzenia nosa miękiemi, stosownym do iego choroby likworem napoionemi knotkami czyli burdonetami prostemi Tab. II. Fig. 1. 2. 4. 5. albo podług okoliczności potrzeby nieco twardszemi czopkami Tab. IV. Fig. 10. 11. 12. albo dla

wol-

wolnieyszego przedechu różnemi kurkami Fig. 14 15 16. 17. A to wszystko dzieie się, aby kości nosa podparte i utrzymane były w swym naturalnym położeniu. *Powtóre*, ieżeli się rana nayduie na powierzchni nosa, wtedy według prawideł sztuki opatruie się albo samą szarpiią, albo plumasolkami stosowney wielkości Tab. II. Fig. 11 *Potrzecie*, takowe sprzęty pokrywaią się lub przytwierdzaią podług okoliczności potrzeby, różnego kształtu plastrami Tab. V. Fig. 41. 42, 43 44. 45 albo nie kiedy ściągaią się wargi rany plastrami lipkiemi Fig. 52. 53. 54. 55. 56. 57 *Poczwarte*, takowe plastry zwykły się naciskać stosownemi kompressami Tab. VI. Fig. 15. 16. 17. 16. 19. *Naostatek*, do utrzymania tego całego narządu opatrzenia przykłada się iaka z niżey opisanych opasek:

§. 442. PIERWSZA opaska nosa iest *opaska X. zwana* (fascia X Nasi. Bandage X pour les maladies du Nez. Die X Nasebinde) §. 237. Tab. XI. Fig. 12. Która w przykładaniu iest bardzo prosta i łatwa. Po przyłożeniu potrzebnych sprzętów i leków naprzód kładzie sie troykątny płatek *e* na samym uszkodzeniu nosa, potém dwie wyższe krzyżowe rolle *a. b.* prowadzą się około głowy, i w tyle skrzyżowane sprowadzaią się pod brodę i na szyi przytwierdzaią się. Tym czasem drugie niższe rolle c. *d.* dobrze ułożone na nosie ztamtąd prowadzą się po obydwóch stronach ku tyłowi głowy, zkąd, skrzyżowane będąc, przeprowa-

wadzaią się iak pierwsze nazad do czoła, i tam powtórnie skrzyżowane po nad obwodami pierwszych dwóch końców opaski, odprowadzaią się znowu wtył głowy, gdzie trzeci raz skrzyżowane obwodzą się koło szyi, i pod brodą utwierdzaią się iak pierwsze. Tab. XXII. Fig. 1.

§. 443. DRUGA opaska nosa iest *troykątna składana P. Henckel* (fascia triangularis composita Henckelii. Bandage triangulaire composée. Dreyeckigte zusammengesetzte Nasenbinde) §. 239. Tab. XI. Fig. 14. Która się przykłada w taki sposob: Naprzód kładzie się troykąt *a. b. c.* na środku nosa, tak aby niższy onegoż brzeg *g*, na samym końcu leżał dla wolnego oddechu. Potém obie opaski rolle *d. e.* prowadzą się przez policzki do karku, i tam skrzyżowane zwykłym sposobem sprowadzaią się nazad do czoła, gdzie powtórnie skrzyżowane przeprowadzaią się znowu w tył, i trzeci raz skrzyżowane oprowadzaią się około szyi, i przytwierdzaią pod brodą. Dla lepszego umocowania sprzętów lub leków na kości przyłożonych, końce tasiemki przez troykąt przechodzącéy *f. g.* przeprowadzaią się z obustron po nad uszami do karku i tam skrzyżowane, a potém oprowadzone koło szyi przytwierdzaią się pod brodą iak pierwsze dwa końce opaski. Tab. XXII. Fig. 2.

§. 444. TRZECIA opaska nosa iest *proca troykątna składana P. Theden* (funda triangularis composita Thedenii. Banda-

dage ou fronde triangulaire composée. Die Dreyeckigte zusammengesetzte Nasenbinde) §. 240. Tab. XII. Fig. 1. Która się przykłada takim sposobem: Po przyłożeniu sprzętów kładzie się naprzód troykąt *a. b. c.* tak, aby zrobione w nim dziurki przeciw nozdrzom leżały. Potém wyższe dwie rolle *d e. d. e.* prowadzą się przez policzki do karku, i tam skrzyżowane zwykłym sposobem, sprowadzaią się na samo ciemię, gdzie się przytwierdzaią. Daléy, drugie dwie niższe rolle *f g. f. g.* wraz z środkiem przykładaią się na wardze wyższéy, tak aby nozdrzom wolny zostawiony był oddech. Potém przeprowadzaią się po nad uszami ku tyłowi głowy, gdzie skrzyżowane sprowadzaią się ztamtąd aż do czoła, i tu przytwierdzaią się. Nakoniec ostatnie dwie rolle *h. i.* opasawszy niemi głowę i przeprowadziwszy ie aż do karku, tamże skrzyżowane oprowadzaią się koło szyi, i przytwierdzaią Tab. XXII. Fig. 3.

§ 445. CZWARTA opaska nosa iest podobnaż zwana *sześciogłówna P. Theden na polip. nosowy* (fascia sex capitum ad polypum Nasi Thedenii. Bandage a six chef pour le polipe. Sechs köpfige binde zum nasen polip). §. 244. Tab. XII. Fig. 1. Którą przykładaiąc, biorą się dwie naywyższe rolle *d. e.* i prowadzą się rozdzielone po bokach ciemienia aż do karku; i tam się utrzymuią do dalszego drugiemi opaskami umocnienia. Potém biorą się dwie średnie rolle *f. g.* Które sprowadzone pod uszami

do

do karku, i tam skrzyżowane, obwiiaią się koło szyi i przytwierdzaią pod brodą. Nakoniec biorą się niższe dwie rolle, które przeprowadziwszy w tył głowy i skrzyżowawszy, powtórnie sprowadzaią się do czoła, i tamże drugi raz skrzyżowane znowu się zaprowadzaią wtył głowy. gdzie trzeci raz skrzyżowane obwiiaią się koło szyi, i pod brodą przytwierdzaią. Tab. XXII. Fig. 3.

§. 446. PIĄTA opaska nosa iest *opaska krzyżowa P. Theden na złamanie nosa* (fascia cruciata ad fracturam Nasi Thedenii. Bandage en croix pour les fractures du nez. Die Kreützförmige Naserbinde) §. 245. Tab. XII Fig. 6. Téyże opaski koniec *f.* układa się na ciemieniu, sama zaś opaska spuszcza się na dół aż do karku. Potém tenże koniec przymacnia się opaską krzyżową *g. h.* Która kilka razy koło głoobwiedziona w tyle przypina się szpilkami. Daléy, ułożywszy nad korzeniem nosa opaski część *b,* biorą się drugie dwie rolle *c. d.* oprowadzaią się koło głowy, i na karku zwykłym sposobem skrzyżowane, z tamtąd sprowadzaią się pod brodę, i tamże przytwierdzaią. Trzecie dwie wąskie rolle *e. f.* albo się krzyżuią po nad nosem, iak się w opasce Jastrzębia robić zwykło, albo prowadzą się po nad uszy do tyłu głowy, gdzie skrzyżowane, znowu się sprowadzaią na przodek. i ieszcze raz skrzyżowane nad samym uszkodzeniem czyli raną nosa, przypinaią się, do opaski pierwszey tenże okrą-

żaiącéy, w mnieyszéy lub większéy odległości od niego, iak okoliczności mocnieyszego lub słabszego utwierdzenia onegoż wymagaią. Tab. XXII. Fig. 6.

§. 447 SZOSTA opaska nosa iest *opaska ipsylon* zwana (fascia Y nasi) § 242. Tab. XII. Fig. 3. Którą przykładaiąc bierze się część opaski *a.*, prowadzi się przez środek ciemienia aż do karku i tam przytrzymuie się palcami. Potém układa się troykąt *d.* na środku nosa, tak aby niższe rogi onegoż *f. f.* obok nosa, a zaś tasiemka środka iego, idąca *g.* na grzbiecie i końcu onegoż spoczywała. To ułożywszy biorą się obie rolle opaski *b. c.* oprowadzaią się koło głowy aż do potylicy, gdzie skrzyżowane sprowadzaią się po nad uszami do czoła i tam się przytwierdzaią. Tab. XXII. Fig. 7.

§. 448 SIODMA opaska nosa iest *opaska horyzontalna nós utrzymuiąca* (fascia horisontalis contentiva nasi. Bandage horisontale contentif du Nez. Die Aufrecht haltende horisontal Nasenbinde) §. 241. Tab. XII. Fig. 2. Która się przykłada w następuiący sposob: Ułożywszy na nosie troykątną średnią część opaski *f. f. g.* przykłada się naprzód wyższa horyzontalna połowa opaski *a. b.* na czole, która oprowadzona koło głowy, tam sie przytwierdza. Potém kładzie się druga niższa połowa *c. d.* na wardze wyższéy, i podobnież opasawszy nią głowę tamże przytwierdza się. opaska ta, dla swéy prostoty i łatwego przykła

kładania sposobu dość dogodna bywa dla utrzymania złamanego nosa, iak i sprzętów na nim położonych, zwłaszcza w chorobach zastarzałych, gdzie potrzebne iest ciągłe używanie opaski. Tab. XXII. Fig. 9.

§. 449. OSMA opaska nosa iest *opaska horyzontalna workowata* (fascia horisontalis sacciformis nasi) §. 246 Tab. XII Fig. 7. która podobnież w złamaniu nosa używana bywa, i przykłada się iak poprzedzaiąca, to iest: Ułożywszy na czole opaskę wyższą *d. e.* i oprowadziwszy ią około głowy, przymacnia się tamże troykątny oneyże woreczek, przetkany pręcikami lub leszczotkami z rybiego rogu *a.* dla utrzymania onegoż w tęgości lepszey. Potém kładzie się niższa część horyzontalna *b. c.* na wardze wyższey, która oprowadzona około głowy tamże przytwierdza się iak pierwsza opaska.

Użytek tey opaski bardzo prostey i łatwey do przywiiania okazuie się widocznie w złamaniach kości nosa. Możnaby nawet z obydwóch tych nosowych opasek sporządzić do innego zamiaru służącą opaskę, to iest: zamiast troykątney w pierwszey opasce wspomnioney kompreski; zamiast leszczotek czyli pręcików włożonych w troykąt dopiero opisaney opaski, sporządziwszy materacik albo woreczek otwarty, w którytby włożone bydź mogły stosowne zioła albo suche albo likworem iakim skropione, czy to do ogrzewania na sucho, czy do odwilżenia części uszkodzonych, lub bronienia od takich

kich szczególnych w naturze przypadłości, o czym Chirurgia dostatecznie naucza.

§. 450. DZIEWIĄTA opaska nosa iest opaska zwana *jastrząb o trzech rollach* (fascia Accipiter nasi trium capitum. l' epervier a trois chef. Die dreyköpfige Habicht Binde) § 243. Tab. XII. Fig. 4. Względem téy opaski wiedzieć należy, że tu nie są potrzebne dwie boczne części opaski *e. f g h.* Składa się bowiem z troykąta *a.* z opaski *b. c* i z drugiey do troykąta przyszytéy *d.* Tak sporządzona opaska iest owa nazwana: *Jastrząb o trzech głowach.* Przywiiianie dzieie się następuiącym sposobem: Zwinąwszy końce opaski w dwie rolle, kładzie się spodek troykąta na wyższą wargę i to tak, aby dziury opaski prawie na nozdrzach leżały; rolle opaski prowadzą się przez policzki pod uszami ku potylicy. Pomocnik wyższą część opaski przeprowadza przez czoło i czaszkę do karku, potém odmieniaią się rolle, przez co ona przymacnia się. Daléy, sprowadzaią się z pod uszów na przodek, wstępuie się ukośnie przez policzki i korzeń nosa, gdzie znowu się krzyżuią, a przeprowadziwszy ie przez ciemien owe kości, i w tyle głowy powtórnie przemieniwszy, kończą się obrączkowemi obwodami około czoła.

§. 451 DZIESIĄTA opaska nosa iest opaska nazwana *Jastrząb o pięciu rollach* (Accipiter quinque capitum. l' Eperviar a cinque chef. Sünfköpfige Habichtbinde) §. 243. Tab. XII. Fig. 5. Która ma podobień-

bieństwo do poprzedzaiącey, w tym tylko nieco się różni, że blisko troykąta przyszyte ma z ukosa dwie wąskie opaski. Nim się ta opaska przyłoży, trzeba wprzód urządzić inne opatrzenia sprzęty, to iest lipki plaster, plumasolki, kompreski. Potém przykłada się, iak się wyżey mówiło, spodek troykątu na wyższą wargę, a część horyzontalna dwa lub trzy łokcie długa, prowadzi się przez policzki pod uszy do karku. Trzy kawałki opaski trzyma tymczasem pomocnik, i przeprowadza średnią opaskę przez czoło ku potylicy, a drugie dwie, po skrzyżowaniu onych po nad nosem, przez boczne części głowy, podobnież do potylicy. Potém przeprowadza się część horyzontalna po tych trzech kawałkach w tyle głowy, przez co się one przymacniaią, a skrzyżowawszy tamże obydwa końce, prowadzą się przez uszy i czoło koło głowy w obwodach obrączkowych. Tab. XXII. Fig 6.

§. 452. JEDYNASTA opaska nosa, iest tak zwana *Przedzielnia* (Discrimen Nasi. Discrimen pour les maladies du Nez. Unterschiedsbinde für die Nase), która ma 6 lub 7 łokci długości, a cal ieden szérokości, i iest zwiniona w iednę rollę, Przykładaiąc onę, odwiia się kawałek tak długi, aby od nosa do karku dostarczył, który zostawia się wiszący na piersiach. Wyższy koniec odwinionego kawałka przyciska się wielkim palcem lewéy ręki do wyższéy wargi pod prawą dziurką nosa, i prowadzi

się

się opaską po prawéy stronie tegoż przez korzeń onegoż nieco z ukosa, przez czoło, i przez lewą kość ciemieniową aż do potylicy. Ztąd idzie się pod prawym uchem na przodek przez policzek i wyższą wargę, a tak przymacnia się zwieszony kawałek. Daléy, idzie się przez lewy policzek i pod uchem téy saméy strony aż znowu do potylicy i powtarza się ten obwód. Teraz wiszą a część opaski prowadzi się wzdłuż, po lewéy stronie nosa przez korzeń iego i przez prawą czaszkową kość w górę, a ztąd do karku. Potém idzie się z rollą opaski, ztąd pod prawe ucho na przodek, przez kąt niższéy szczęki ukośnie przez korzeń nosa, pomiędzy brwiami, i ciągnie się ią przez lewą skroń około tyłu głowy. Następnie przez prawą skroń, i wtedy zstępuie się między brwiami ukośnie przez nos, krzyżuiąc ten przewód z przeszłym, przez lewy policzek na dół, i pod uchem téy saméy strony do potylicy. Jeżeli chcemy, aby ta opaska mocniéy trzymała, wtedy przyszedłszy przez lewą skroń do tyłu głowy, robi się koło szyi obwód, i potém dopiero przez prawą skroń zchodzi się ukośnie po twarzy na dół, i daléy idzie się pod lewe ucho aż do karku. Ztąd robią się obrączkowe obwody koło czoła i kończy się opaska. Tab. XXII. Fig. 10.

Takowa opaska może bydź użyta tylko do umocowania innych opatrzenia sprzętów, iak dwie poprzednicze opaski. Atoli, ma ona mniey trwałości niż wyż opisane

Ja-

Jastrzębie opaski, zwłaszcza ostatnia, która lepiéy tzyma, i nie iest uciążliwa choremu dla tego, iż w niéy nie ma przewodów przez niższą szczękę Przyczyna mnieyszéy trwałości téy tu opaski iest ta, że ukośne przewody łatwo się spleść mogą. W przypadku zaś, gdyby się bez tey opaski nie można obeyść, wypadałoby obwody przytwierdzić albo ścigami igły, albo wąskiemi wstążkami.

§. 453. DWUNASTA opaska nosa iest *prosto utrzymuiąca* (fascia directiva Nasi. Bandage directif du Nez. Die aufrechthaltende Nasenbinde), która ma cal ieden szérokości a 8 lub 9 łokci długości. Przykładaiąc ią, postępuie się tym samym sposobem, iak się o przykładaniu poprzedzaiącey *przedzielnią* zwanéy opasce mówiło. Podobnież względem trwałości téy tu opaski toż samo rozumieć się ma, co się powiedziało. Tab. XXII Fig. 11.

§. 454 TRZYNASTA opaska nosa iest *opaska* albo *wiór podwóyny, ukosny, nos prostuiący* (fascia contentiva torti nasi, Dolabra duplex obliqua nasi. Bandage au Nez tortué. Die schiefe aufrecht haltende Nasenbinde) która przykłada się podobnym sposobem, iak obydwie poprzedzaiące, z tą tylko różnicą, że odwiniony koniec opaski powinien bydź zwieszony z téy strony nosa, na którą iest tenże skrzywiony, i że pokłady téy opaski układaią się na nosie i na czole w takie przewody, które stanowią w górze wiory ukośne wstę-

pne,

pne, a u dołu na samym nosie ukośne zstępne, przez co by tenże mógł bydź dobrze naciśnionym na stronę przeciwną. W reszcie rolla okrążkowa, przytwierdzaiąc tak na wardze iak karku część zwieszoną tey opaski, czyni ią mocną i dostateczną do utrzymania nosa w prostości i należytym kształcie. Co się widzieć daie na wizerunku Tab. XXII Fig. 12.

§. 455. CZERNASTA opaska nosa iest *opaska Aminta* (fascia Aminthæ(. Lubo ta opaska ma coś podobnego do wyż opisaney przedzielni, i tę samą może mieć szérokość długość, przykłada się iednak właściwym sposobem: Wziąwszy w ręce obie rolle, kładzie się środek opaski na wyższey wardze, rolle zaś oprowadzaią się koło karku, tamże przemienione w ręku i nie iako skrzyżowane sprowadzaią się na zad po pod uszami przez policzki, a doprowadziwszy ie ku nosowi, tamże układaią się na krzyż, tak aby nos należycie był obięty; z tamtąd idąc w górę oprowadzaią się koło głowy, gdzie skrzyżowawszy one w tyle, albo powtórnie krzyżuią się na nosie, albo oprowadziwszy obie rolle koło głowy, i czoła, tamże robi się iednego pokładu załamanie, i kończy się opaska obrączkowemi obwodami.

§. 456. PIETNASTA opaska nosa iest *opaska T podwóyne* (fascia T duplex nasi. Bandage T. double pour les maladies du Nez. Doppelt T Nasenbinde) §. 238. Tab. XI. Fig. 13. Która różnym sposobem zwy-

kła

kła się przykładać: W przypadkach małéy wagi sam środek opaski z wywróconym T kładzie się na wyższéy wardze, oprowadza się koło karku i na szyi przytwierdza. Potém prowadzą się w górę oba pionowe końce onéyże, które skrzyżowane będąc nad korzeniem nosa, przypinaią się do szlafmicy, lub do wstążki obwinioney koło czoła. Tab. XXII. Fig. 14. Albo bierze się opaska dwa łokcie długa i cal ieden széroka, do któréy przyszywaią się inne dwie także cal ieden szérokie i 4 lub 5 łokci długie, Tab. XI. Fig. 13. *c. e. d. f.* Srodek opaski T. przykłada się na wyższą wargę, tak aby obie opaski *c. e. d. f.* obięły nos należycie; potém przeprowadzaią się na krzyż ułożone w górę po bokach kości ciemieniowéy aż do tyłu głowy; gdzie skrzyżowane przeprowadzaią się na dół pod uszy zkąd idąc ku twarzy, pokładaią się na nosie wyżey lub niżey podług wymagaiącéy potrzeby, i ztąd znowu prowadzą się w górę wtył głowy, a ztamtąd, skrzyżowane będąc, znowu nazad sprowadzaią się do czoła, i tam ieszcze raz skrzyżowane przeprowadzaią się wtył głowy i przymacniaią, lub około szyi oprowadzaią.

§. 457. SZESNASTA opaska nosa iest tak zwana *proca nosowa* (funda nasalis. la fronde du Nez. Die Schleüder der nase), która iak się iuż mówiło w §. 211. o procy mnieyszéy, opisaney w §. 211. i 212. Tab. X. Fig. 2. 3 różnie się zwykła przykładać podług długości swych końców. Wizeru-

 nek

nek iéy po?any iest na Tab. XIX. Fig. 12. Naypospolicziey zaś zwykła się składać z iedney strefy płótna, łokieć lub półtora długiey, a dwa lub trzy cale szerokiéy. W obydwóch końcach iest prawie aż do środka rozcięta, którego zostaie tylko kilko calowa szérokość. W téy śrzedniey części wyrzynaią się dwie dziury, dla wolnego oddechu. Srodek opaski nie rozcięty kładzie się na nos, albo przeciw nosa, i zadnie rolle prowadzą się w tył głowy. Skrzyżowawszy ie tamże, sprowadzaią się na czoło. i zwięzuią albo się kilko ścigami igły przytwierdzaią. Wyższe dwie rolle prowadzą się głębiey w tył, i przemienione sprowadzaią, się przez kości czaszkowe do czoła, gdzie przypinaią się do przeszłych. Tab. XIX. Fig. 12. Téy procy zwykło sie używać do ran spodniéy części nosa, zwłaszcza gdy cięcie doszło aż do chrząstki, albo taż całe przeciętą została. Zamiast téyże opaski skuteczznieysza iest strefa lipkiego plastru, po obydwóch końcach podobnież rozcięta, a w środku maiąca dwie dziurki. Srodek kładzie się pod spód albo naprzeciw nosa, końce wyższe przeprowadzaią się przez policzki obok zewnętrznych kątów oczu, niższe zaś prowadzą się poprzecz przez twarz pod uszy.

§. 458. SIEDMNASTA opaska nosa iest *opaska plastrowa* (fascia Emplastica nasi. Bandage d' Emplatre. Die pflaster Nasenbinde), którey używa sie do spoieni ran nosa. Takie plastrowe opaski stano

wia

wią różnego kształtu plastry, iak okazuie Tab. V. Fig 53. i 54. nayużywańsze zaś są plastry tego kształtu, który wyrażaią Fig. 56. i 58. Horyzontalne części dólna i średnia przykładaią się na wyższey wardze pod samym nosem; obie zaś wertykalne poprowadzone przez nos, krzyżuią się na mieyscu zranionym, a końce ciągną się aż do czoła i tam się przytwierdzaią. W przypadkach, gdzie potrzeba wymaga wilgotnych okładań, tam opaski plastrowe są bezskuteczne; w takim razie należy obrać iaką z wyż opisanych opasek, któraby wargi rany w należytym położeniu utrzymać mogła, choć odwilżona będąc.

WYDZIAŁ IV.

Opaski skroń i uszów.

§. 459. Wiadomo powszechnie, że ucho, będąc częścią odsaczoną od głowy, częstokroć szczególnym podpada uszkodzeniom, które w leczeniu, różnych wymagaią sposobów sztuki. Gdy ucho ostrzem narzędzia po części tylko od głowy oddzielone zostało, w takowym razie zagoienie tegoż uskutecznić można przez lipki spaiaiący plaster, i przez iednoczącą opaskę, ponieważ czaszka iest dostatecznym dla niey punktem oporu. Krwawe zszywanie ucha ma mieysce w nieregularnych, nieforemnych, kątowych ranach, albo gdy ucho całkiem iest odcięte; gdzie bowiem szew suchy sam

przez się nie iest dość mocen utrzymać brzegi rany zbliżone do siebie, tam szew krwawy iest zapewne potrzebny.

Gdy ucho iakim z tych dwóch sposobów spoione zostanie, wtedy cały słuchowy otwór, tudzież wszystkie wklęsłości i nierówności ucha wypełniaią się szarpią pulchną, podobnież mieysce między czaszką i uchem, miękką wyściela się kompreską, a tak opatrzone ucho obwiia się iaką opaską, którey wybór okoliczności potrzeby wskazuią. Różne służyć mogą do tego opaski, lecz naypospolicíéy używane bywaią następuiące:

§. 460. PIERWSZA i nayprostsza opaska uszów iest *opaska troykątna* czyli *zawóy głowy*, o którym się mówiło w §. 206. Tab. IX. Fig. 3. 4. Środek chustki opisanym tamże sposobem złożonéy kładzie się pod brodę, potém oba końce onéyże przeprowadzaią się przez uszy i na ciemieniu zawięzuią się.

§. 461. Druga opaska uszów iest *proca* (funda Auricularis. Fronde des oreilles. Die schleuderförmige Ohrbinde) Tab. X. Fig. 3. Która po opatrzeniu ucha przyzwoitemi spszętami i lekami kładzie się na uchu swym środkiem, końce zaś onéyże oprowadzaią się koło głowy, i na przeciwległey stronie przytwierdzaią. W takich zaś przypadkach, gdzieby rana cięta rozciągała się wzdłuż od czaszki aż do szyi, opaska ta czworgłówna przykłada się w ten sam sposob, iak się w Wydziale I. mówi-

wiło, dla utrzymania sprzętów podłuż na uchu położonych. Tab. XIX Fig. 15

§. 462. TRZECIA opaska uszów iest *Opaska T proste* czyli *poiedyncze* (fascia T. simplex auricularis. Bandage T. simple pour les oreilles. Einfache T Ohrbinde), którą chcąc przyłożyć, naprzód oprowadzaią się koło szyi horyzontalne części opaski, i tam się przymacniaią, potém wertykalna czyli pionowa część oneyże przeprowadza się przez ucho na drugą stronę szyi, i tamże do pierwszéy opaski przytwierdza się. Przyłożonéy tym sposobem opaski wizerunek podobny pokazuie się na Tab. XXI. Fig. 20.

§. 463. CZWARTA opaska uszów iest *opaska X albo krzyżowa* (fascia X seu cruciata aurium. Bandage croisée des oreilles. Kreützförmige Ohrbinde) §. 237. Tab. XI. Fig. 12. która się przykłada w taki sposob: Naprzód środek téy opaski, a mianowicie troykąt *e*. Kładzie się na samym środku ucha; potém dwie horyzontalne rolle opaski *c*. *b*. prowadzą się przez skronie około głowy i tam się przytwierdzaią. Daléy, biorą się drugie dwie rolle *a*. *d*. Rolla *a* prowadzi się w górę przez ciemię, a rolla *d* na przeciwległéy stronie spuszcza się na dół pod brodę. Opasawszy tak głowę, i nie ako przez skrzyżowanie zahaczywszy te opaski na przeciwnéy i zdrowéy skroni, robi się obrączkowy obwód, i tamże zwięzuią się się z sobą lub przypinaią. Tab. XXI. Fig. 20. Opaska takowa iest

dość

dość mocna utrzymać w swym mieyscu przyłożone na ucho sprzęty Uszkodzenia zaś ucha przez poszarpanie, lub pokąsanie i wszelkie nieforemne kątowe lub owalne rany, oraz gdzie większa część ucha od dzieloną iest od głowy, powinny wprzód bydź krwawym szwem połaczone. W tym iednak razie nie należy chrząstków ucha, lecz samę tylko powierzchnią skórę przebiiać igłą, boby się więcey złego niż dobrego sprawić mogło. Jeżeliby zaś takowe spoienie ucha za pomocą igły niepodobnie było, i toż utracone zostało, wtedy niepozostaie więcey iak tylko przyprawienie sztucznego ucha.

§. 464. PIĄTA opaska uszów iest *wiór iednoczący krzyżowy* (Dolabra cruciata uniens temporum et aurium. Bandage unissante croisée des temples. Die Vereinigende Kreützförmige Schlaf und Ohrenbinde), która się uskutecznia opaską prostą krążkową o dwuch rollach 4 lub 5 łokci długą, półtora cala szeroką. Teyże środek przykłada się na przeciwległey stronie to iest skroni, z tamtąd przeprowadzaią się obie rolle na mieysce uszkodzone, gdzie skrzyżowane zwykłym sposobem nad samą chorą częścią, przeprowadzaią się drugi raz do drugiey zdrowéy skroni, i tamze znowu skrzyżowane prowadzą się podobnież nad chorą część i układaią się w wiór średni. Toż samo uczyniwszy trzeci raz i ułożywszy opaskę w wiory krzyżowe, taż oprowadza się koło głowy środkiem tych

wszy

wszystkich krzyżowych wiorów. Na ostatek kończy się opaska obrączkowemi obwodami i przytwierdza. Ten gatunek opaski używany bywa w takich tylko przypadkach, gdzie mocnieyszego naciśnienia części trzeba, niż się uskutecznić może przez inne opaski. Patrz Tab. XX. Fig. 10.

WYDZIAŁ V.

Opaski szczęki i brody.

§. 465. Wiadomo iest, że szczeka a mianowicie niższa ruchoma przez szczególny swóy kształt, tudzież przez ustawiczny ruch tak w mówieniu, iak braniu pokarmów zwyka niekiedy doświadczać pewnego nadwerężenia, a zatém wymaga ona w uszkodzeniach swego kształtu lub swéy funkcyi właściwych ratowania środków.

Naypospoliciéy iednak szczęka niższa podpada zwichnieniu lub złamaniu albo z iednéy tylko strony albo z obydwóch razem a niekiedy w saméy także brodzie. Jeżeli złamaną została z iednéy strony, wtedy po złożeniu i ułożeniu onéyże podług prawideł sztuki, przykłada się na nię naprzód iedna kompreſsa, Tab. VI. Fig. 22. 23. potém kładzie się kompreſsa druga Fig. 10. 11. 12. Która napuszcza się płynem iakim broniącym od zapalenia, na téyże kompressie układa się łubka podobnego kształtu, a na łubce kompreſsa trzecia dostateczney grubości nakształt procy rozcięta bez dziury.

ry. Ten cały narząd opatrzenia, położony na części chorey, powinien bydź przytwierdzony iaką stosowną opaską. Znaczna iest liczba służących w uszkodzeniach szczęki opasek, lecz naypospoliciéy używane bywaią następuiące;

§. 466. PIERWSZA opaska szczęki iest *opaska T podwóyne* (fascia Maxillaris T duplex. Bandage T double de machoire. Die doppelte T Kinnbinde) §. 238. Tab. XI. Fig. 15. która się tak przykłada: Biorą się obie rolle opaski *a. b.* i kładą się swym środkiem *c. d.* na brodzie, potém oprowadzaią się koło szyi do karku, gdzie skrzyżowane sprowadzaią się z tamtąd koło głowy do czoła, i tam się przytwierdzaią. Potém drugie dwa na dół wiszące końce *e. f.* skrzyżowawszy pod brodą, prowadzą się do góry aż na środek ciemienia, tamże znowu skrzyżowane spuszczaią się na dół przez skronie pod brodę, gdzie ieszcze raz wyżéy lub niżéy podług wymagaiącéy potrzeby skrzyżowane przeprowadzaią się do karku, i tamże powtórzywszy trzeci raz skrzyżowanie, nakoniec sprowadzaią się do czoła i przytwierdzaią iak pierwsze. Tab. XXII. Fig. 16. 17.

Chcąc tę opaskę w złamaniu lub zwichnieniu szczęki mocnieyszą zrobić, możnaby ten obwód i pokład iego dwa lub trzy razy powtórzyć, układaiąc opaskę w wiory krzyżowe wstępne lub zstępne. Takim sposobem należycie zrobione obięcie

ca

całéy brody i szczęki iest daleko zdólnieysze do utrzymania onych w swym przyzwoitym mieyscu. Patrz Tab. XXII. Fig. 18. 19.

§. 467. DRUGA opaska szczęki iest *uzdzienica podwóyna* czyli *o dwóch głowach* (capistrum duplex, seu duorum capitum le Chevetre double a deux chefs. Die doppelte Halfter mit zwey Köpfen), do któréy zrobienia bierze się opaska 8 lub 9 łokci długa i dwa cale széroka, w dwie rolle zwiniona. Téyże środek kładzie się pod brodą na samym mieyscu uszkodzenia, potém prowadzą się obie rolle w górę przez skronie aż na wierzch ciemienia. Tamże zwykłym sposobem skrzyżowane przeprowadzaią sie do karku, gdzie znowu skrzyżowane będąc, oprowadzaią się koło szyi ku przodkowi, a przyszedłszy pod brodę krzyżuią się z sobą na mieyscu uszkodzonym, zkąd prowadzą się ku wierzchowi głowy, i tam podobnież skrzyżowane przeprowadzaią się drugi raz do karku, gdzie podobnym sposobem skrzyżowane będąc, sprowadzaią się powtórnie pod brodę, układaiąc pokłady onychże w sposob wiorów krzyżowych małych. Potém robi się trzeci raz podobny obwód, który skrzyżowany na wierzchu głowy, daléy na karku, z tamtąd prowadzony około głowy i czoła kończy obrączkowym torem całą opaskę. Tab. XXII. Fig. 20.

Lubo ta opaska nie iest dostateczna utrzymać w swym mieyscu szczękę, do cze-

go

go inne sposoby podaie sztuka, wtedy iednak zwykła się używać, gdy niższa szczęka z obydwóch stron nie iest bardzo zwichniona, złamana, lub innym iakim sposobem gwałtownie uszkodzona. Do robienia takich obwodów i pokładów może bydź także użyta opaska o iednéy głowie. Patrz Tab. XXIII. Fig. 4.

§. 468. TRZECIA opaska szczęki iest *uzdzienica prosta* czyli *poiedyncza* (capistrum simplex, le chevetre simple. Einfache zaumbinde, która ma 6 lub 7 łokci długości a dwa cale szérokości, i iest o iednéy głowie czyli rolli. Używana bywa pospolicie w zwichnieniach i złamaniach niższéy szczęki po iednéy tylko stronie. Przykładanie téyże opaski iest różne podług strony uszkodzonéy. Jeżeli iest uszkodzona lewa strona, przykłada się więc następuiącym sposobem;

Zakłada się koniec opaski na karku, i rolla oneyże prowadzi się przez prawe ucho koło głowy, aby ów koniec dwoma obrączkowemi obwodami był umocniony. Przyszedłszy znowu z rollą aż do karku, sprowadza się taż pod prawym uchem na przodek przez przednią część szyi aż do mieysca uszkodzenia. Idzie się w górę przez toż mieysce i przez chory policzek obok zewnętrznego kąta oka, i postępuie się ukośnie przez czaszkę w tyle prawego ucha na dół, i pod szczękę na przodek aż do uszkodzonego mieysca, przez które idzie się w górę tym samym sposobem iak w prze

szłym

szłym obwodzie, tylko żeby tenże do połowy ku tyłowi był okryty. Na czaszce robi się przewód nieco wiecéy ku przodkowi, idzie się w tył prawego ucha na dół aż do potylicy przez stronę chorą, i robią się dwa obrączkowe obwody przez szczękę, Potém idzie się na stronie chorey koło szyi, i wstępuie się w górę przez prawą niższą szczękę i zdrowy policzek obok zewnętrznego kąta oka ukośnie daléy przez czaszkę, a w tyle lewego ucha ku potylicy na dół aż do zdrowego mieysca. Ztąd idzie się pod szczęką daléy, i wstępuie się w górę trzeci raz, przez stronę chorą. Na czaszce robi się ten przewód bardziey ku przodkowi niż drugi. Teraz idzie się znowu w tył prawego ucha do karku ku chorey stronie, i wstępuie się potém przez ucho téy saméy strony do czoła w górę, i kończy się opaska obrączkowemi obwodami koło głowy. Tab. XXII. Fig. 1. 2. Podług rozmaitości złamania szczęki odmienia się ta opaska więcéy lub mniéy. Jeżeli niższa szczęka złamana iest poprzecz, wtedy po obrączkowych obwodach koło głowy zaraz się zaczyna z przewodami ukośnie przez szczękę i potylicę. Tab. XXIII Fig. 3. Gdy zaś złamanie iest z ukosa, wtedy przykłada się opaska, iak się wyżéy opisało.

§. 469. CZWARTA opaska szczęki iest *uzdzienica podwóyna o iednéy głowie* (capistrum duplex capite simplici. le chevetre double a un chef, Die doppelte hal-

fte-

fter mit einem kopf) która iest nieco dłuższa niż poprzedzaiąca, lecz téy saméy szérokości. Z téyże odwiia się kawałek blisko łokieć długi. Srodek tego odwinionego kawałka przykłada się pod szczęką, a koniec prowadzi się przez prawy policzek w górę aż do czaszki; rolla opaski podobnież przeprowadza się przez lewy policzek ku czaszce po nad końcem opaski, przez co się tenże umacnia. Teraz zstępuie się na dół z rollą w tyle prawego ucha, przez potylicę i przez lewą stronę szyi aż pod brodę. Potém idzie się znowu w górę przez prawy policzek tak, aby obwód drugi do połowy pokrywał ku tyłowi ów pierwszy, i zstępuie się ukośnie przez czaszkę i w tyle lewego ucha przez potylicę na dół, potém na przodek pod prawym uchem aż pod brodę. Tu wstępuie się powtórnie przez lewy policzek w górę, i daléy ukośnie przez czaszkę, gdzie sie krzyżuią przewody; potém idzie się na dół w tyle prawego ucha, daléy przez potylicę, i pod lewym uchem na przodek przez szczękę i znowu ku potylicy. Ten ostatni przewód powtarza się ieszcze raz. Potém prowadzi się rolla pod lewym uchem na przodek aż pod brodę, i robi się trzeci wiorowy obwód przez prawy policzek, czaszkę i kark, i podobnym sposobem przez lewy policzek aż ku potylicy, poczym koniec opaski prowadzi się przez głowę w obrączkowych obwodach.

Niektórzy przykładaią uzdzienicę podwoyną o dwóch głowach, zakłada się opa-

ska pod brodą, i prowadzą się obie rolle przez policzki aż do czaszki, gdzie skrzyżowane będąc, spuszczaią się w tyle obydwóch uszów aż do potylicy. Tamże krzyżuią się powtórnie, i prowadzą się w górę za uszami aż do czaszki, a po skrzyżowaniu przez obydwa policzki na dół aż pod brodę. Tu odmieniaią ssię znowu rolle, i robi się trzeci wiorowy obwód iak przedtym. Ta opaska podleysza iest od pierwszéy, ponieważ iéy obwody łatwo się spleść mogą.

Podwoynéy uzdzienicy zwykło się używać, gdy spodnia szczęka złamana iest na obydwóch stronach, albo zwichniona. W takim przypadku widząc, że iest potrzebna łubka, daie się téyże kształt taki, iaki się okazuie na Tab. XXII. Fig. 20. Jeżeli zaś niższa szczęka złamana iest na iednéy stronie, w takim razie otrzymuie łubka formę Fig. 4. Tab. XXIII.

§. 470. PIĄTA opaska iest *proca szczękowa* (funda maxillaris. la fronde pour la machoire inferieure, mentoniere. Die kinn-Schleuderbinde) §. 211. i 212. Vab. X. Fig. 5. Któréy sposob przykładania na szczękę opisany iuż iest między powszechnemi opaskami głowy. Patrz. Tab. XIX. Fig. 14. Używa się zaś naypospoliciéy w złamaniach szczęki niższéy. Chcąc iéy użyć w ukośnym złamaniu, wtedy niepowinny się przytwierdzać zewnętrzne onéyże rolle na karku, lecz idzie się z niemi ukośnie przez uszy ku tyłowi głowy, gdzie się krzy-

krzyżuią, i oprowadzaią iak pierwsze obrączkowemi obwodami około głowy, i tamże albo na czole albo w tyle przypinaią się lub przytwierdzaią.

Czasem w prędkości robi się takowa proca z kawałka czworkątnego płótna, do którego przyszywaią się cztery tasiemki. Przykładać się zwykła podobnym sposobem iak pierwsza Tab. XII. Fig. 8. przyłożona ukazuie się Tab. XXIII. Fig. 5.

§. 471. SZOSTA opaska szczęki iest *proca troykątna składana* (funda triangularis composita maxillaris. la fronde triangulaire composeé mentoniere. die Dreyeckige zusammengesetzte schleuder für die Kinnlade) §. 248. Tab. XII. Fig. 9. Która się tak przywiia: Naprzód kładzie się środek troykątny opaski *a.* tak aby dziura téyże znaydowała się naprzeciw ustom. Potém średnie rolle *d. e.* przeprowadzaią się w tył głowy, i tam skrzyżowane oprowadzaią się koło głowy do czoła, gdzie się przytwierdzaią. Potém drugie dwie rolle *b. c.* podobnież przeprowadzone w tył głowy i tam skrzyżowane sprowadzaią się do czoła, i tam się przytwierdzaią iak pierwsze. Na ostatek tasiemka, u dołu przewleczona, okrążywszy iey końcami szyię aż do karku, tamże przytwierdza się. Opaska ta użyteczna iest w przypadkach, gdzie szczęka wraz z wargami uszkodzoną została, dla wygodnieyszego utrzymania na nich sprzętów. Tab. XXIII. Fig. 6.

§. 472. SIODMA opaska iest *szczękowa opa-*

opaska P. Schreger (fascia Maxillaris Schregeri. Bandage mentoniere de Schreger. Unterkinnlade binde von Schreger), która się składa 1) z kawałka płótna środkowego w kształt obłęku wykroionego; 2) z dwoch opasek do końców tego środkowego kawałka przyszytych, których długość stosuie się do wielkości głowy i stanu uszkodzenia; 3) z dwóch lub czterech krótkich tasiemek, które na skrzydłach rzeczonego obłęku są umocowane. Przykłada się ta opaska w taki sposob: Srodek onéyże kładzie się na przodkowéy części szczęki, tak aby broda wgłębi wykroienia leżała. Obie opaski rolle prowadzą się przez kąt niższéy szczęki ku potylicy, gdzie skrzyżowawszy ie, idzie się z niemi tyłem uszów w górę aż do czaszki, i przemieniwszy one powtórnie, zstępuie się przez policzki aż pod brodę. Tu się znowu zwykłym sposobem krzyżuią, i wstępuie się z niemi na téy saméy drodze, z któréy się zeszło, aż do czaszki. Te obwody można kilka razy powtórzyć według okoliczności potrzeby, a potém zakończyć opaskę obrączkowemi obwodami koło głowy. Tasiemki na skrzydłach obłęku przyszyte zwięzuią się pod brodą.

Użytki, które ta opaska przynosi podług podania samego wynalazcy są następuiące: 1) Przez tasiemki, które się zwięzuią pod brodą, zapobiega się, że opaska zwłaszcza owa część, która się znayduie na przodku szczęki, w górę usunąć się nie mo-

może; 2) boki czyli skrzydła opaski obeymuią prawie całą przednią rozciągłość szczęki; a ponieważ także w tył działaią, przeto w złamaniu poprzecznym przedkowy koniec kości przytyka do tylnego, i obydwie utrzymuią się w spoieniu; 3) srodkowy kawałek działa z równą siłą na wyższy i niższy brzeg szczęki, a przeto utrzymuie wraz wszystko, co leży między obiema brzegami, dla tego ta opaska iest także pożyteczna w złamaniach szczęki ukośnych.

WYDZIAŁ VI.

Opaski wargi i wnętrznych części ust.

§. 473. Części składaiące zewnętrzną i wewnętrzną ust budowę, iak są różne i szczególne w swéy naturze, kształcie i funkcyi, którą sprawuią w żyiącym ciele, tak też różnym i właściwym każda z tych części zwykła podpadać wadom, chorobom lub uszkodzeniom, które podobnież wymagaią od sztuki Chirurgiczny szczególnéy pomocy. Z pomiędzy tych części są wargi, które zostaiąc na powierzchni, wystawione są na wszelakie zewnętrzne gwałtowności i krzywdy; niemniey i zewnątrz ukryte części: Język, zęby, dziąsła, podniebienie podlegaią choć rzadko uszkodzeniom, i podobnież potrzebuią ratunku.

§. 474. Sztuka Chirurgiczna zwykła różne wynaydować leczenia środki stosowne do natury, mieysca, funkcyi, gatunku uszko-

uszkodzenia tychże części. Między chorobami warg, potrzebuiącemi opatrzenia, naypospoliciéy maią mieysce *zaięcze wargi* czyli tey części rozdzielenie. Takowa szczerba w wargach, czy ona pochodzi od przyrodzonéy wady, czy iest następnością iakiéy operacyi, lub iakiego gwałtownego przypadku, zawsze iednego wymaga narządu opatrzenia; z tym wszystkim bywaią okoliczności, które przymuszaią Chirurga odmienić tak sprzęty, iak i wybór całego w téy mierze obrządku opatrywania, co się niżey okaże.

§. 475. Nieforemność warg pochodząca z przyrodzonéy wady, może bydź zniesioną tylko przez operacyą, w któréy obrzynaią się brzegi tego dzielenia, i poiednoczenie rozdzielonych części przez stosowne obwiązanie uskutecznia się. Według dawnego sposobu działo się takowe poiednoczenie, przez krwawy szew dwoiakiego gatunku, z których ieden dotąd nayczęsciey był w używaniu. Atoli wszelkie zszywanie krwawe z tego powodu zarzucić by należało że igła prócz zadawania bólu choremu, zawsze iak bodziec na ranę działa, przez co częstokroć tak mocne, zapalenie i ropienie powstaie, iż się całe uchybia zamiaru względem przywiedzenia do skutku potrzebnego poiednoczenia; a nakoniec igły w mieyscach, gdzie leżały, zostawiły by blizny. Zamiast szwu krwawego zachwalone są spaiaiące opaski, i różne inne obwiiania sposoby mniey lub więcey składa-

ne, o których poniżey mówić się będzie. Tychże wynalazcy twierdzą, że one uskuteczniaią poiednoczenie bez rażenia i bolu, i przez nie zapobiega się szkodliwym skutkom. Lubo zaprzeczyć nie można, że w niektórych przypadkach zaięcze wargi przez spaiaiące opaski skutecznie uleczone zostały, każdy iednak Chirurg, ktory miał okazyą opatrywać więcey takowych wad, zapewne przyzna, iż poiednoczenie przez wzmiankowane środki, zwłaszcza u dzieci, u których iest bardzo trudno dać dobre położenie i trwałość opasce, i przez których niespokoyność i krzyk, opatrzenie łatwo wzruszone bydź może, bardzo rzadko, a przynaymniéy z wszelko niepewnością udaie się, i że w niektórych przypadkach poiednoczenie przez opaskę, cale iest niepodobne.

§. 476. Chcąc uskutecznić poiednoczenie za pomocą bandażów. potrzeba wymaga, że nietylko oberznięte brzegi w ciągłym stykaniu się z sobą utrzymane bydź muszą, lecz także od szczęki przyzwoicie wsparte bydź powinny. Lecz iakże to bydź może, gdy szczęka i podniebienie są rozdzielone albo gdy szczęka iest tak źle uformowana, że iéy połowa iedna wyżéy a druga niżéy iest osadzona, albo gdy na rozpadnionéy szczęce znayduią się styrczące nadrostki? We wszystkich takowych przypadkach musi się Chirurg udać do tego gatunku szwu, przez któryby brzegi rany nad rozpadliną szczęki przyzwoicie wraz utrzymane bydź

mogły, z tego widzieć się daie, iż się obeyść nie można bez krwawego zszycia, i że ono względem pewnego poiednoczenia przed wszystkiemi innemi sposobami ma pierwszeństwo. Mimo małego bolu, który wprowadzenie igieł sprawuie, może Chirurg uchronić się wszelkich tymże przypisanych niedogodności, gdy się z niemi obchodzi podług wyraznych prawideł sztuki, i wyciąga one w prawym czasie. Dla czegoż mielibyśmy niepewne środki leczenia przekładać nad pewny? W własnym bowiem doświadczaniu uczemy się znać mnogie trudności, które się nastręczaią w przykładaniu opasek, lipkich plastrów, machin, zwłaszcza u małych dzieci, dla osobliwey formy ich głowy, i dla subtelności części. U większych dzieci, a bardziey u dorosłych mogłoby się poiednoczenie prędzey udać przez szew suchy, zwłaszcza gdy rozdzielenie iest poiedyncze. Nayprzyncypalnieysze sposoby poiednoczenia rozdzielonych części, w zaięczych wargach są następuiące:

1) Poiednoczenie przez szew krwawy, który się dzieie podług pewnych prawideł praktyczney sztuki, o czym Chirurgia uczy.

2) Poiednoczenie przez spaiaiącą opaskę, maiącą cal ieden szerokości, a trzy lub cztery łokcie długości, zwinioną we dwie rolle, które staie się w ten sposob: Zakłada się opaska na czole, potem prowadzi się przez oba ucha ku potylicy, gdzie

 odmie-

odmieniaią się rolle, Daléy sprowadza się po pod uszy na przodek przez kąt niższéy szczęki i poprzecznie przez policzek ku ranie. Po obydwóch stronach policzków kładą się dwie małe kompreski, po których przeprowadzaią się rolle opaski. Gdy się zeszły się razem na rozpadlinie, wtedy albo się robi zakładka, albo rozrzyna się w połowie iednéy opaska, i przez tę szparę przewleka się druga rolla. Potém ściągaią się obie rolle tak mocno, iak trzeba do spoienia warg rany. Następnie prowadzą się rolle przez policzki i po pod uszy nazad, krzyżuią się, a w tyle głowy i około téy kończą się w obrączkowych obwodach. Dla lepszego umocnienia kładzie się ieszcze przez czoło i poprzek głowy bandeletka. *P. Louis* zaleca tę opaskę iak dostateczny poiednoczenia środek po operacyi warg zaięczych. U dzieci dla ustawicznego krzyku i ruchu niższéy szczęki zwalnia się opaska i obwody łatwo się spleść mogą, przez co, skoro wargi rany odchodzą od siebie, ginie zamiar spoienia rany, i operacya powtórzyć się musi. W ranach wyższéy wargi niespodzianie zadanych, pospolicie ta opaska dostateczną bywa u osób dorosłych. Wreszcie może bydź także użyta po ukończonym poiednoczeniu brzegów warg zaięczych dla uchronienia się nowego rozdzielenia u większych osób.

3) Poiednoczenie przez lipki spaiaiący plaster, zachwalone iest iuż od dawnych Chirurgów: *Franka Sylwiusza*, a naybar-

dziev *Pibraka.* W nowszych zaś czasach *P. Evers* z dobrym skutkiem na wargi zaiecze przykładał długie spaiaiące plastry. Dwie strefy pół łokcia długie a iak średni palec szérokie powlekaią się równo zwyczaynym lipkim plastrem; iedna strefa przykłada się na karku, i prowadzi się pod ucho na przodek, potém na policzek poprzek. Na przeciwległéy stronie przykłada się druga strefa; obie przyciągaią się mocno iak trzeba, i przeprowadzaią się przez uszkodzone mieysca nie na rozpadlinie, lecz tylko obok téyże, gdzie krzyżuią się z sobą a ich końce przymacniaią się na policzkach.

Z tym wszystkim bez krwawego szwu nie są dostateczne spaiaiące plastry do poiednoczznia warg zaięczych; lecz po wyciągnieniu igieł, dla wsparcia zrośnionych warg rany są tylko użyteczne, i częstokroć przekładać ie trzeba nad spaiaiącą opaskę. *P. Stark* użył nastepuiącego sposobu: Wziął on płócienną strefę łokieć długą, a na palec széroką, posmarował ią mocnym lipkim plastrem. Srodek tego plastru przyłożył na karku, obydwa zaś końce rozciał iak długość piędzi. Potém poprowadził onęż pod uszami na przodek i poprzecz przez policzki aż do rany, a rozcięte końce włożywszy między siebie, dobrze przyciągnął, i na policzkach przytwierdził. Którego sposobu używał z pomyślnym skutkiem po wszystkich przedsięwziętych zaięczych warg operacyach. Tu ma Chirurg

w

w swéy mocy, iż może ściągnąć ranę tak, iak za potrzebne uznaie,

Opaski do obwiązania warg od wynalazców podane są następuiace:

§ 477 PIERWSZA opaska warg iest *narząd opatrzenia P. Stückelberger*, który się składa z strefy płócienny 4 cale szérokiéy i tak długiéy, aby opasana koło głowy od iednéy aż do drugiey części rozdzielonéy wargi dostawała. Na końcach téy strefy są opaski mosiężne z dziurkami, aby na niéy przyszyte bydź mogły. Obie blaszki zagięte są w kolanko ku przodkowi, i znowu położona iest blaszka, na któréy znayduią się trzy mosiężne guziczki. W środku opisanéy horyzontalnéy strefy przymocowana iest druga wertykalna tak długa, aby z tyłu głowy aż na przodek czoła dostawała, na końcu téyże strefy są przyszyte dwie haftki, w środku zaś onéyże przydana iest długa wstęga obeymuiąca boki głowy, która zwięzuie się pod brodą i służy iey do tego, aby się nie splezła.

Przykładanie téy opaski dzieie się w ten sposob: Strefa horyzontalna przykłada się w tyle głowy, końce onéyże prowadzą się przez policzki na przodek, blaszki mosiężne umieszczaią się blisko rozpadliny, koło guziczków obwiiia się nić, którą przyciągaią się do siebie rzeczone blaszki tak mocno, aby się stykały z sobą brzegi rany. Aby się zaś one niesplezły z górnéy wargi, obydwa więc końce nici w kształcie koło guziczków oprowadzonéy, prowadzą się

obok

obok nosa w górę aż do czoła, okręcaią się na haftkach strefy wertykalnéy, przeprowadzonéy z karku przez głowę do czoła. Wstęga wisząca spuszcza się po bokach głowy. Wstęga wisząca spuszcza się po bokach głowy na dół, i pod brodą zawięzuie się pętlicę.

Ten narząd ma przed innemi w tym pierwszeństwo, że między mosiężnemi blaszkami zawsze zostaie wolne mieysce, które dozwala w leczeniu obzierać rany, tudzież zostawia sposobność przyciągnąć mocniey wargi rany, ieżeli odchodzą od siebie, albo ie w przeciwnym razie zwolnić. Są iednak przeciw temu narządowi zarzuty, o których wyżey wspomniałem. Może on bydź użytym w poiedynczem warg rozdzieleniu, nie zaś w takim, gdzie szczęka lub podniebienie iest rozpadnione. Prócz tego ma on ieszcze inne niedogodności: 1) Blaszki leżące na wargach sprawuią znaczny nacisk, który bardziéy dokucza choremu niżeli bodziec igieł, i choćby się podłożyły kompreski, przecie tegoż nacisku uchronić się nie można; 2) Takowy narząd dla każdego chorego w szczególności sporządzony bydź musi i przystosowany, gdy przezeń zamiar poiednoczenia rozdzielonych warg uskutecznić chcemy; zachodzi tu ieszcze kwestya, czy on iest zawsze zdatny dla dzieci, które niespokoyne są i bardzo krzyczą, aby wargi rany w spoieniu statecznie utrzymane bydź mogły.

§. 478. Druga opaska wargi iest *na-*

rząd

rząd opatrzenia P. Kochring, którego to narządu taki iest opis: Po rznięciu brzegów zwyczaynym sposobem, robią się w szérokości wargi dwa lub trzy ścigi krzywą igłą, w którey nawleczona iest nić wywoskowana; to zrobiwszy przeciągnioną nić przez świeże rany zawięzuie się w pętelkę. Na szwach kładą się dwa spaiaiące plastry, a między wargę i dziąsło wsuwa się cienka podwóyna balsamem peruwiańskim posmarowana szmateczka. Potém kładzie się choremu szczególniey do tego sporządzona i stosowna płócienna czapka, do którey styrczących rogów przymocowane są dwie mosiężne blaski powleczone płótnem i plastrem lipkim posmarowane, które naciskaiąc wypręzaią policzki; przez znayduiące się zaś na każdéy blaszce trzy haftki do ściągnienia nicią, która się koło nich w kszsałcie ∞ obwiia, uskutecznia się tym mocniey poiednoczenie warg rany, i szew się utrzymuie. Czapka włożona zwięzuie się pod brodą dwiema wstęgami. Żeby się zaś nie spłezła z głowy, kładzie się koło niéy i na czole 3 cale széroki lipki plaster. Siodmego dnia przecina się ścig wyższy, i nić się wyciąga. Ośmego lub dziewiątego ścig niższy, a potém kładą się na ranę spaiaiące plastry; lecz czapkę nosi ieszcze chory przez sześć dni.

§. 479. Łatwo poznać można, że ten narząd opatrzenia bardzo iest skomplikowany, a przy tym żadney istotney korzyści nie przynosi. Przez zszywanie warg robi

się

się ten sam ból choremu iak przez zwyczayne wkładanie igieł. Nić podobnie działa iak bodziec. Czapka i do niey przymocowane blachy, są prawdziwie dwie bardzo niedogodne i uciążliwe sztuki, zwłaszcza że czapka z osobna dla każdego chorego sporządzona bydź musi. Ponieważ przez ten sposob nie oszczędza się użycia krwawego szwu, zaczym nie widze w nim żadney osobliwości a w rozpadnionéy szczęce nie pomoże podobno szew do utrzymania brzegów rany. Wreszcie podpada wątpliwości, czyli ten tu narząd iest kopią tamtego, lub nie, ponieważ obydwa prócz krwawego szwu bardzo sie z sobą zgadzaią.

§. 480. TRZECIA opaska wargi iest *narząd opatrzenia po operacyi wargowego raka* (Deligatio post operationem carcinomatis Labiorum. l' Appareille apres le cancer des Levres. Verband nach der operation des Lipp-Krebses), który iest różny, ieżeli rak większą lub mnieyszą część wargi naypospoliciey niższéy zaymuie. Gdy się rozciąga od iednego ust kąta do drugiego, wtedy otrupiała część według możności odrzyna się, a po zatrzymaniu krwotoku, pokrywa się rana mięką szmatką zmaczaną w ołowianéy wodzie gularda, lub w wódce rozcieńczoney. Przez ten postępowania sposob pospolicie bardzo się oszpeca chory, a slina nieustannie płynie mu zgęby, przeto Chirug stara się temu zapobiedz, iak tylko może. Jeżeli iest rak na wardze, lecz nie wielkiey bardzo obię-

to-

tości, wtedy wyrzyna się kawałek wkształcie V, i potém robi się poiednoczenie brzegów rany przez szew igłami i przez spaiaiącą opaskę. Przez takie opatrowanie staie się uleczenie prędzey, i chory bynaymniéy oszpeconym nie zostaie, przeto według możności wypada użyć tego sposobu. Można nawet znaczną część wargi odiąć, poiednoczenie bowiem udaie się pewnie.

§. 481. CZWARTA opaska wargi iest *iednocząca niciana*, czyli *sznurkowana* (fascia uniens filamentosa labiorum. Bandage unissante filamenteuse les levres. Die vereinigende zwirn-Lippenbinde), §. 225. i 226 Tab. XI. Fig. 2. 3. która się tak sporządza: 225 i 226. Wziąwszy razem obie opaski z krzyżowanemi niciami *a. b. c. d.* kładą się prosto na ranę, a potém biorą się z osobna dwie opaski *a. b.* otacza się niemi szyia, i na karku zszywaią się kilka ściegami igły. Przytwierdziwszy tym sposobem pierwsze części téy opaski, oraz ułożywszy na wardze kompreſski lub inne potrzebne sprzęty, biorą się drugie dwie opaski *c. d.* ściągnąwszy niemi ranę podług prawideł sztuki, oprowadzaią się na około aż do karku, i tamże skrzyżowane prowadzą się w górę po nad czoło, gdzie się przytwierdzaią. Tab. XX. Fig. 14.

Opaska służyć może zamiast szwów suchych, nawet zdaie się bydź lepszą od nich, byleby pilnie od Chirurga podług prawideł sztuki przyłożoną była. Mozna iéy

tak-

także użyć w ranach bocznych podłużnych szczęki. Patrz tamże Fig. 16. 17.

§. 482. PIĄTA opaska wargi iest *proca iednocząca wargę wyższą* (funda uniens łabii superioris. la fronde unissante du levre superieure. Die oberlippe vereinigende Schleuderbinde, §. 211. 212 Tab. X. Fig. 2. 3. 4. 5. która przykładać się zwykła tak, iak się mówiło przy opisaniu powszechnych opasek głowy w Wydziale II. Tab. XIX. Fig. 13. a lubo szczególniéy przeznaczona iest dla wargi wyższéy, może bydź także dogodną, tym samym sposobem przyłożona na wargę niższą.

§. 483. SZÓSTA opaska iest *półmaska na wargę wyższą i niższą*, (semilarva pro labio superior. et infer. Petit masque pour les levres super. et infer. Die kleine maske für die obere und untere lippe), o któréy lubo się iuż powiedziało przy powszechnych opaskach głowy, §. 215 Tab. XIX. Fig. 20. aby iednak do przyłożenia na obie wargi, i sąsiedzkie ich części to iest nos i brodę podług wymagaiących okoliczności dogodnieyszą była, wypada więc ią z osobna opisać. Robi się ta opaska takim sposobem: Bierze się według długości i szérokości twarzy, a osobliwie według granic uszkodzonych części, stosowny kawałek płótna, w którym wyrzynaią się dla oczów, nosa i ust otwory czyli dziury; aby się zaś płótno w mieyscach tychże otworów nie wystrzępiało, i częściom pod niemi leżącym nie czyniło iakiey przykrości, obrębuie

buie się więc na około. Z obydwóch stron tegoż płótna przyszywaią się po trzy tasiemki, któremiby opaska dobrze przytwierdzona bydź mogła. Można. ie ziedney sztuki wykroić, i po obydwóch bokąoh rozdzielić na trzy rolle, iak się częściey iuż namieniło. Opaska ta pospolicie używana bywa w takich zranieniach, gdzie przy wargach nos, broda, policzki są razem nadwerężone.

§. 484 SIÓDMA opaska wargi iest *utrzymuiąca* czyli *T podwóyne* (fascia continens seu T duplex labiorum. Bandage contentive de levres, ou double T pour les levres. Die haltende oder doppelt T Lippen Binde), Która się składa z trzech opasek z sobą połączonych, cal ieden szérokich a dwa lub trzy łokcie długich, §. 238. Tab. XI. Fig. 13. i to w taki sposob: Do opaski Horyzontalnéy *a b*. przyszywaią się wertykalne opaski *c. e d. f.* w takiey od siebie odległości iak są szérokie chorego usta. Chcąc takową opaską obie wargi obwiązać, a przytym wolne zostawić usta, bierze się horyzontalna opaska *a. b.* i przykłada się swym środkiem *c. d.* na niższéy wardze, potém oprowadzaią się obie rolle opaski koło głowy do karku i tam zwykłym sposobem skrzyżowane przeprowadzaią się do czoła, gdzie się przymacnia opaska. Daléy, biorą się drugie dwie rolle wertykalnéy opaski *c. e. d. f.* i prowadząc one w górę, krzyżuią się nad korzeniem nosa między brwiami, tak aby nie zasłaniały oczów; ztamtąd od czoła przewodzą się po obydwóch bo-

kach

kach czaszki, i przyszedłszy do tyłu głowy, tam się krzyżuią, z kąd znowu przeprowadzone będąc po pod uszy ku przodkowi twarzy, prowadzi się wprzód iedna rolla pod nosem przez warge, potém przeprowadzona przez nię druga rolla załamuie się po tamtéy pierwszéy, tak aby równym obrączkowym sposobem leżały na wardze, co zrobiwszy i przymocniwszy wyższą wargę, iedna z iednéy, a druga z drugiey strony przeprowadzaią się w tył, głowy, gdzie przemienione w ręku i skrzyżowane sprowadzaią się potém obie na czoło, i tam się związuią lub przytwierdzaią; albo też wyżey na ciemieniu skrzyżowane przeprowadzaią się pod brodę, i około szyi oprowadzone tamże przytwierdzaią się. Patrz Tab. XXII Fig. 18. *z boku zaś* 19.

§. 485. OSMA opaska warg iest *opaska spaiaiąca przekłóta* (fascia uniens pertusa labiorum. Bandage unissante percée ou pertuis des levres. Die vereinigende durchstochene lippenbinde), która ma cal szczupły szérokości, a dwa łokcie mniéy lub więcéy długości. Przykłada się na obie wargi w taki sposob: Kładzie się środek opaski na przeciwległéy téy stronie to iest na karku, przeprowadzaią się potém z tamtąd obie rolle pod samo zranione mieysce, czyli uszkodzoną wargę niższą, tam przyszedłszy, iedna z tychże rozcina się nożem, tak aby zrobiona szpara na przeciw ranie czyli uszkodzeniu była, przez którą przewleka się druga częśc opaski, i tak obie części nieco

uko-

ukośnie z sobą połączone, układaią się na wardze niższéy i onę ściągaią. Potém przeprowadzaią się te rolle do karku, i tam skrzyżowane sprowadzaią się drugi raz ku przodkowi twarzy, i przyszedłszy po nad wargę wyższą, podobnież iak pierwéy rozcina się iedna rolla, a przez szparę przewleka się druga, które tak połączone będąc, nieco ukośnie iakby skrzyżowane coraz lepiéy ściągaią się, i podobnież zbliżaiąc do siebie brzegi rany, robi się poiednoczenie. Nakoniec obie te rolle prowadzą się ku tyłowi głowy, i tamże skrzyżowane sprowadzaią się do czoła, gdzie się zwięzuią lub przymacniaią podług okoliczności potrzeby. Tab, XX. Fig. 13. *a. b*.

Uszkodzenia ukrytych wewnątrz ust części bywaią rozmaite, naypospoliciéy iednak zdarzać się zwykło nadwerężenie ięzyka, zębów i podniebienia, w pierwszym przypadku służy.

§. 486. DZIEWIĄTA opaska czyli *narząd opatrzenia na skaliczony ięzyk*. Do ziednoczenia poprzecznych ran ięzyka albo się używa krwawego szwu, gdy Chirug do mieysca uszkodzonego dostać się może, albo podług rady *P. Pibraka* kładzie się ięzyk do woreczka, który się utrzymuie za pomocą właściwie do tego zgiętego drutu. Lecz ten bandaż przeszkadza w poruszaniu ięzyka na przodek i na boki, w tył zaś dozwala ruchu. Ten sam zamiar dosięga się lepiéy bez bandażu, kazawszy choremu trzymać usta zamknięte, do czego służy

chustka

chustka złożona, podłożona pod brodę i na wierzchu głowy związana.

§. 487. Co się tycze innych wewnątrz ust zdarzaiących się uszkodzeń, iako to np. krwotoków dołków z zębowych dołków po wyrwaniu zębów, z których nieznaczne pospolicie ustaią, gdy chory cokolwiek winnego octu w usta bierze; lecz znacznieysze po téy operacyi krwotoki, wymagaią szczególnego opatrzenia, to iest: kładzie się w dołek zęba tampon z szarpii skrobaney, lub z bawełny, napoioney octem, wódką lub wodą hałunową. Dla mocnieyszego naciśnienia tego tamponu, można nań położyć korek oberznięty w kształt klina, przez który, gdy chory usta zamknie, przyciska się do dołka włożona szarpiia.

WYDZIAŁ VII.

Opaski szyi.

§. 488. Ponieważ szyia iest pośrzednią częścią między głową i tułowiem ciała, przeto Autorowie opisuiący opaski służące téyże części, różne w swych układach dawać im zwykli mieysca. Jedni kładą opaski szyi, w rzędzie opasek głowy, drudzy w rzędzie opasek tułowiu i to z powodu, iż one częścią do tegoż, częścią do tamtéy przytwierdzać się zwykły. Uważaiąc zaś, że pospolicie opaski szyi nietylko większe maią społeczeństwo z głową, ale też względem swego pomiaru i sposobu przywiiania

bar-

bardziéy stosuią się do opasek głowy niż do opasek tułowiu; nadto, że rany cięte lub rznięte części tey, lub karkowi zadane, podobnież szczególnieyszych wymagaią sposobów przykładania opasek, iak rany twarzy lub innych części głowy, z któremi maią osobliwy związek, zwłaszcza gdy zagoienie ran poprzecznych na karku lub szyi zawisło naybardziey od zwieszenia lub sprostowania głowy, iak się okaże niżey, przeto zdaniem moim iest, że opaski szyi bardziey w rzędzie opasek głowy niż w rzędzie opasek tułowiu umieścić należy.

Względem środków leczenia ran poprzecznych na wyższéy i niższéy części szyi, różnią się w swych zdaniach Chirurgowie. Jedni zalecaią zszywanie, drudzy toż, iak niebeśpieczne, czynić odradzaią. Pewna iest, że zawsze iest lepiéy gdy można wargi rany utrzymać zbliżone ku sobie, nie używaiąc szwu krwawego, zwłaszcza w takim razie, gdzie rana nayduie się na części ciała, która się da łatwo zgiąć lub wyprostowac. W takim przypadku zaiste bardziéy służy opaska iednocząca.

Dobre opatrzenie rany np. na gardle rozerzniętym, zależy na tym, aby głowa zaraz zgięta była dla zbliżenia do siebie warg rany. Potém przykładaią się plumasolki albo polsterki suche, lub iakim spiritusem broniącym od zapalenia napoione, któreby obeymowały ranę na cal ieden. Do tego trzeba utrzymować w górze i u dołu skórę i wargi zbliżone do siebie przez ma-

łe

łe stopniste kompreski. Tab. VI. Fig. 30. Następnie kładzie się inna kompreſsa, któraby obięła to wszystko. Fig. 13. 14. Nakoniec cały ten opatrzenia narząd powinien bydź utrzymywany przez stosowną opaskę prostą oprowadzoną koło szyi. Żeby zaś, zgięta głowa stale zostawała w swym ułożeniu, dodaie się ieszcze drugi opaska, która od skutku swego, zowie się opaską iednoczącą szyie czyli gardło, o czym mówić się będzie niżey, wyliczaiąc stosowne w tey mierze opaski, których do okoliczności potrzeby może bydź uczyniony wybór.

§. 489. PIERWSZA opaska szyi iest *iednocząca ranę szyi z nachyloną głową*, (fascia inclinando caput uniens vulnera colli, seu incarnans. Bandage abaiſsante la tete dans les playes transversales de la gorge ou incarnatiſ. Die fleischmachende binde des halses), która się składa z następuiących części: Obwiiaią się piersi pod pachami złożoną serwetą, która się przytwierdza szpilkami, albo kilką ścigami igły. Na głowę chorego zawdziewa się czapka, przyszywszy do boków oneyże dwie wstęgi, które zwięzuią się pod brodą. Gdy potém głowa chorego na przodku ku piersiom nachyloną zostanie, biorą się dwa podłużne wąskie kawałki płótna, i tychże końce przytwierdzaią się tak do czapki, iak i do serwety, którą obłożone są piersi. Te dwa kawałki płótna na to są przeznaczone, aby wstrzymywały głowę, iżby się nie cofała. Tab. XXIV. Fig. 2.

Takowy opatrzenia narząd dostateczny iest tylko do poiednoczenia poprzecznych ran, gdy chory swoią wolą przykłada się do utrzymania swéy głowy w ułożeniu na przodek zgiętym. Jeżeli zaś chory iest na umyśle słaby, to iest, sobie nieprzytomny, wtedy to opatrzenie nie daie pewnego bespieczeństwa, tak, iak w ogólności nie bardzo mocno obciega, ponieważ łatwo usunąć sie może czapka, która razem stanowi punkt umocowania.

§. 490. DRUGA opaska szyi iest *opaska iednocząca T podwóyne P. Ewer* (Fascia uniens T duplex Eweri. Bandage unissante double T de Ewer. Die vereinigende doppelt T binde) §. 241. Tab. XII. Fig. 12. która sporządza się podobnym sposobem iak zwyczayna T opaska, tylko że część horyzontalna ma 5 łokci długości i trzy cale szérokości, i że zwiniona iest we dwie rolle. W środku téy horyzontalnéy części przyszywa się część wertykalna 3 łokcie długa i tyleż iak tamta széroka. Wertykalna rozcina się, tylko pół łokcia zostaie całkowitéy. Srodek horyzontalnéy opaski kładzie się tak na potylicy, aby wertykalna leżała w tyle głowy na czaszce; Rolle zaś téyże horyzontalnéy części prowadzą się przez plecy i pod pachy ku grzbietowi, wysłane kompressami gdzie odmieniaią się, i kończy się opaska około piersi w obrączkowych obwodach. Rozcięte końce wertykalnéy części skrzyżowane na czaszce przeprowadzaią się przez twarz do piersi

na

na dół ku dołkóm pachowym, przyciągaiąc ku sobie rollę tak mocno, iak tylko można, i tamże robi się przytwierdzenie. Tab. XXIV. Fig. 5. 6.

P. Ewers zachwala szczególniey tę opaskę w ranach poprzecznych, które zachodzą aż do oddechowey rury. Lecz i ten narząd nie ma stałego położenia, bo wertykalna część, idąca przez głowę łatwo się spleść może. Chcąc tey opasce większą dać trwałość na mieyscu, trzeba ieszcze iednę wstęgę przeprowadzić poprzek przez czaszkę, którą pod brodą związać można, a na środku oneyże wertykalną część szpilkami nad czaszką przytwierdzić do czapki.

§. 491. TRZECIA opaska szyi iest *czapka skórzana wynalazku P. Köhler* (Pileus coriaceus Köhleri. le Bonnet de cuir. Die lederne Mütze von Köhler), która się tak sporządza, aby należycie leżała na głowie chorego. Po obydwóch stronach wiszą łapki, które przykrywaią uszy, i te pod brodą dwiema rzemyczkami zwięzuią się; W tyle téy czapki, są przytwierdzone dwa długie rzemienne paski, które na karku skrzyżowane będąc, sprowadzaią się po bokach szyi na przodek, na piersiach znowu się krzyżuią, i pod pachami ciągną się ku grzbietowi, gdzie się zawięzuią. Blisko brzegu czapki, przyszyty iest mocny rzemień, idący na około, do którego w nieiakiéy odległości przytwierdzonych znayduie się kilkanaście obrączek. Przez iednę lub

więcéy tychże obrączek przewleka się mocna wstęga, i przywięzuie się do skórzanego pasa bocznemi rzemieniami, który to pas koło piersi chorego oprowadzony, zapina się na sprzączkę. Tą wstęgą może się głowa nakierować na tę stronę, gdzie chce mieć Chirurg.

Ten narząd opatrzenia wprawdzie daie większą tęgość i trwałość opasce, niż poprzednicze, i może bydź użytym nawet w takich przypadkach gdyby się chory zranił nie będąc przy dobrych zmysłach, i nie dopuszczałby opatrzenia; lecz tylko względem powszechnego użycia ta iest niedogodność. że Chirurg nie zawsze na doręczu mieć może takową czapkę.

§. 492. CZWARTA opaska szyi iest *opaska owalna do rznięcia krtani* (fascia ovalis pro bronchotomia. Bandage ovale pour Bronchomie. die ovalbinde nach dem Luftröhre Schnitte), §. 249. Tab. XII. Fig. 10. która się pospolicie przykłada po wspomnioney operacyi w taki sposob: Srodek opaski *a*. Kładzie sie na otworze, krtani. Dwie oneyże rolle prowadzą się około szyi. Tab. XXIII. Fig. 7. albo iak się zdaie dogodniéy operuiącemu podług sposobu rznięcia, które przedsięwziąść może dwoiakim kształtem:

1.) Gdy przytłumione oddychanie wskazuie potrzebę operacyi, wtedy dzieie się otwieranie krtani właściwym narzędziem, które się zowie *Bronchotom*. Nim się instrument wbiie w błonisty przetwór między

dzy chrząstkowe obrączki, zawdziewa się nań mięka kompreſsa, częścią dla wstrzymania nacisku iego na szyię, częścią też dla oddalenia iednego końca bronchotomu od tylnéy ściany krtani, a przez to zmnieyszenia uciążliwego bodźca do kaszlu. Jeżeli kompressa sama iest niedostateczna, wtedy można pod rurką bronchotomu, kilka burdonetów włożyć do rany powłok. Umocowanie rurki bronchotomowéy staie się, gdy przez dziurki talérzyka, który się znayduie na samym końcu onéyże, przewleka się kilka nici, i te oprowadzone z obu stron koło szyi zwięzuią się, albo przytwierdzaią plasterkami lipkiemi. Że zaś przez ten umocowania sposob tylko głowa rurki utrzymuie się w tęgości, a drugi koniec téyże, który się nayduie w krtani, przez tę samą rurkę w kaszlu porusza się i mocne rażenie sprawuie, przeto dogodniéy iest położyć parę wąskich podłużników z obu stron na talérzyku bronchotomowéy rurki tak iednak, aby otwór onéyże został wolny. Na podłużnikach kładzie się lipki plaster, przez co talérzyk przyciska się do krtani, iż się nie może podnieść lub odsunąć. Na cały ten narząd kładzie się kawałek krepy, która sie plastrami lipkiemi przytwierdza, dla zapobieżenia wpadnieniu do krtani ciał obcych. Zniósłszy przeszkodę oddychania, wyimuie się rurka z krtani, i Chirurg stara się poprzeczną ranę krtani zamknąć przez położenie zgięte na przodek. Uczyniwszy to, iednoczą się wargi rany spaiaiącym plastrem.

2)

2) Jeżeli zaś krtań otworzona bydź ma podłuż dla obcego ciała w niéy utkwione go. wtedy po wyciągnieniu onegoż trzeba dać choremu takie położenie, aby głowa nieco w tył zgięta była, iżby brzegi rany zawsze w kupie utrzymane bydź mogły, inaczéy bowiem wargi téyże rany odłączaią się, i łatwo się formuie *emphysema*. Ranne wargi integumentów ściągaią się do kupy przyzwoicie snaiaiącym plastrem

§. 493. PIĄTA opaska szyi iest *rozdzielaiąca szyię* czyli *prostuiąca głowę* (fascia dividens Colli, seu erigens caput. Bandage divisive du col, ou pour tenir la tete Die zertheilende, oder den, Kopfaufrecht haltende Halsbinde), która się tak przykłada: Bierze się półtora łokcia długa opaska, i kładzie się przez głowę wzdłuż szwu strzelistego, tak, aby koniec ieden wisiał przez twarz, a drugi między plecami. Potém bierze się druga opaska 8 lub 9 łokci długa, a 3 cale széroka, zwiniona w dwie rolle. Srodek onéyże kładzie się na karku, obie zaś rolle prowadzą się koło głowy do czoła, gdzie krzyżuią się, iednę z nich od wracaiąc. Potém prowadzą się obie przez uszy ku tyłowi, gdzie odmieniwszy ie w ręku, idzie się pod pachami na przodek, a ztąd przez plecy do grzbietu, gdzie ieszcze raz one skrzyżowawszy, kończy się opaska obrączkowemi obwodami koło piersi. Końce idącéy przez głowę mnieyszey opaski zawiiaia się w tył, i przypinaią szpilkami. Patrz Tab. XXIII. Fig. 9. 10. 11. 12. i Tab. XXIV. Fig. 1.

Ta

Ta opaska zachwalona iest do poiednoczenia ran poprzecznych w tylnéy części szyi, ponieważ ciągnie ku grzbietowi głowę. A że od niektórych zalecona iest także wpoprzecznych ranach na przodku szyi, które długo otwarte utrzymane bydź muszą, albo gdzie się obawiać trzeba skurczenia skóry, iak np. w oparzeniach, przeto nazywa się także *opaską rozdzielaiącą.* Nadto, przywłaszcza się ieszcze téy opasce przymiot, że po rozerznięciu muskułów szyi, prostuie głowę, lecz do tego ona nie iest dostateczna.

§. 494. SZÓSTA opaska iest *opatrzenie ran podłużych szyi lub karku.* To się dzieie przez ściąganie do kupy warg rany spaiaiącemi plastrami, które do zagoienia takowych ran pospolicie są dostateczne. Dla przymocowania plumasolków, i kompressów, które się kładą na ranę, używa się obrączkowéy opaski, albo zwyczaynego halsztuka. Jeżeli zaś trzeba mocnieyszego przytwierdzenia lub naciśnienia, iak np. po otworzeniu zewnętrznéy żyły szyi, wtedy robi się kilka obrączkowych obwodów koło głowy, idzie potém ukośnie na dół do karku, i na boku szyi, gdzie otworzono żyłę ku przodkowi, aby umocować kompreskę na téyże. Daléy robi się ieden obrączkowy obwód koło szyi aż do karku na dół, aby ieszcze ieden obrączkowy obwód zrobiony bydź mógł koło teyże. Tożsamo postępowanie może się dwa lub trzy razy powtórzyć, poczym kończy się opa-

ska

ska na obrączkowych obwodach koło głowy.

§. 495. Przeciwne zaś *opatrzenie ran poprzecznych* na przodkowéy części szyi, nayprzyncypalniey dzieie się przez przyzwoite położenie, nachylaiąc głowę na przodek, tak, aby broda na piersiach spoczywała. Prócz tego wargi rany iednoczą się albo przez przyłożenie spaiaiącego plastru, albo przez szew krwawy. Dla utrzymania głowy w położeniu nachylonym na przodek, służą te same narządy opatrzenia, które iuż powyżey są opisane.

§. 496. SIODMA opaska szyi iest *prostuiąca skrzywioną szyię* (fascia pro curvatura colli. Bandage pour courboire du col. Verband für den schiefen hals). Tu pospolicie używać się zwykły albo opaska T podwóyne *P. Ewer*, patrz Tab. XXIV. Fig. 7. albo w mnieyszych przypadkach prosta opaska *P. Wencel* w ten sposob: Bierze się opaska cal ieden széroka a dwa łokcie mniéy więcéy długa, która oprowadza się koło czoła i głowy obrączkowemi obwodami, tak aby ku stronie chorey skierowaną była. Te obrączkowe obwody przytrzymuią się iedną ręką, drugą zaś pociąga się opaska podle ucha na stronie zdrowey, potém niżéy w tyle głowy, daléy podobnież podle ucha w téyże stronie przeprowadza się aż do czoła; ztamtąd prowadzi się kraiem wyższym opaski, który to kray dobrze się umacnia kilkoma pokładami onéyże aby się opaska z mieysca nie ruszyła. Reszta

zaś

zaś opaski prowadzi się ku stronie zdrowey, ztamtąd w tył tego samego boku, albo co lepsza pod pachę ku przodkowey stronie piersi, i coraz bardziéy się ściąga. Takim sposobem z ukośnego opaski od czoła aż do tylnego barku kierunku wynikaią trzy skutki: *naprzód*, głowa nachylona podnosi się w górę; *powtóre*, kieruie się też ku przodkowi; *potrzecie*, utrzymuie się w téy sytuacyi, i przez to samo działa przeciw sile muskułu nieobrażonego, wykręcaiącego głowę. Albowiem gdy się opaska w kierunku takowym przyłożona ściąga, prostuie się podług upodobania część skrzywiona ku zdrowemu bokowi, od którego odwracać się zwykła. Gdy się zaś opaska zwolni, wtedy znowu się zgina ów muskuł *sterno mastoideus* zwany, i podobnie twarz nachyla się ku chorey części i skrzywia. Za pośrednictwem téy opaski, sam chory, pociągaiąc ią lub zwalniaiąc może łatwo podnieść, spuścić, trzymać lub skierować głowę według potrzeby. Przypiąwszy na ostatek onęż na przodku sukni szpilkami, może bez cudzéy pomocy w zwykłym utrzymać ią położeniu. Nienależy iednak prostować głowy tylko stopniami; a że opaska sporządzona z płótna, z własnéy natury tego słabego materyału nie ma dostateczney tęgości, przeto sztuka podaie nam skutecznieysze środki do wyprostowania karku.

Krzywa szyia, gdy od skrócenia skóry lub muskułów karku pochodzi, a żadnéy inney przyczyny swego skrzywienia nie ma,

ma, sprostowana bydź może przez opaskę, która głowie przyzwoity kierunek daie, i przez to skóra skurczona znowu się rozciąga. Nawet w przykrych przypadkach, gdzie przecięcie skóry lub muskułów iest potrzebne, po operacyi nie można się obeyść bez takiego narządu, chcąc aby głowa utwierdzoną była w postawie prostey, i aby się formowała széroka blizna. Następuiący sposób w tym zamiarze iest doświadczony: Bierze się 3 lub 4 łokcie długi, 2 lub 3 cale szeroki, we dwie rolle zwiniony mocno utkany pas, tak iak się do turnikietów używa (Opaski płócienne nie maią dostateczney tęgości) Pół łokcia opaski odwiia się, i ta odwiniona część zostaie wisząca przez twarz chorego. Rolla opaski prowadzi się przez głowę po szwie strzelistym do karku, tam odwróciwszy opaskę, ciągnie się przez uszy i czoło w dwóch lub trzech obrączkowych obwodach koło głowy. Potem część przez twarz wisząca przeprowadza się przez czaszkę w tył głowy, i przytwierdza się kilkoma ścigami igły do obwodow obrączkowych na karku. Pozostała opaski część kończy się na podobnych obwodach koło głowy. Daléy, bierze się kawałek pasa 3 lub 4 łokcie długi, i tegoż środek kładzie się na głowie poprzecz, tak aby po obu stronach był zwieszony. Na obydwóch bokach przyszywa się mocno do obwodów obrączkowych. Teraz przyprowadza się głowa do prostości, i w téyże utrzymuie się, gdy tym czasem kawałek

pasa

pasa wiszący na zdrowéy stronie, tak mocno przyciąga się, i pod pachami umacnia, iżby głowa nie mogła opaść na przeciwległą stronę. Chcąc zaś zapobiedz, aby się obrączkowe na głowie obwody niespleżły, przyciąga się także wiszący koniec na stronie chorey, i przytwierdza się pod pachami. Przytwierdzenie może się stać albo na iakim kaftaniku opatrzonym rzemiennemi paskami, albo u mocnych osob do pasa otaczaiącego piersi.

Do prostowania krzywéy szyi można także użyć skórzanéy czapki wyżey pod Nem 3 opisanéy.

Machina do sprostowania nakrzywionego karku, którą *P. Bell* zachwala, zdaie się mniey dogodna. Składa się ona z dwóch żelaznych strzemieni, z których iedno blisko półkole wyobraża. Toż zakłada się na plecach, przymacnia się za pomocą rzemienia, który się przyprowadza pod pachę. Drugie strzemie powleczone iest skórką, i zakłada się przez uszy na głowie, gdzie się przytwierdza otaczaiącym rzemieniem. Oba strzemienia złączone są z sobą przez sztabkę żelazną, w któréy środku znayduie się rzemień z sprzączką, przez co, to narzędzie przymacnia się na szyi, a głowa kieruie się do prostości. Lecz ten narząd opatrzenia łatwo się zleść może tak z pleców, iak i z głowy. Gdy więc chory nie stara się sam trzymać głowę prosto, albo gdy nią czasem rusza, machina się usuwa, a wtedy zamiar Chirurga zostaie nieskutecznionym.

§.

§. 497. OSMA opaska szyi iest *opaska do krwi puszczenia z téyże części* (fascia colli pro sangvinis mifsione. Bandage pour la saignée du col. die Aderlassbinde am halse), §. 250. Tab. XII. Fig. 11. Któ-rasię tak przykłada: Bierze się opaska *a. b.* i oprowadza się koło karku poduszeczki *c. d.* kładą się po obydwóch stronach szyi na żyłach tuż przy oboyczyku leżących, któ-re gdy się opaska co raz bardziéy ściąga, wznoszą się. Oba końce opaski przytwier-dzaią się około piersi, i przystępuie się do krwi puszczenia wiadomym sposobem. patrz Tab XXIV. Fig 8.

§. 498. DZIEWIĄTA opaska szyi iest *utrzymuiąca* (fascia continens Colli Bandage contentive du col. die haltende halsbinde), do którey potrzebne są dwie opaski. Jedna łokieć ieden lub półtora długa, i cal ieden do półtora széroka, kładzie się po-przecz przez głowę, tak aby końce na ple-cach wisiały. Drugą opaską, 2—3 łokcie długą, 2—3 cale széroką i w iednę rollę zwinioną robi się na pierwszéy kilka obrą-czkowych obwodów koło szyi. Potém wi-szące konce pierwszey opaski przewiiaią się nazad przez głowę, przypinaią się szpil-ką. Ta opaska powinna bronić, aby obrą-czkowe obwody koło szyi, zwłaszcza gdy ta iest długą, niespelzły się. Reszta opaski dłuższey kończy się na takichże obwodach koło szyi; albo gdy ieszcze zostało wiele, idzie się w górę od karku do głowy, i tam-że kończy się obrączkowemi obwodami,

przez

przez co raz przytwierdzaią się obydwa odwrocone końce Tab. XXIII. Fig, 8.

Ta opaska używa się tylko w ranach i uszkodzeniach szczególniey po puszczaniu krwi z szyi dla przytwierdzenia na części cierpiącey potrzebnych opatrzenia sprzętów. Lecz można zamiaru tego dopiąc daleko prościeyszym sposobem, przez samą obrączkową opaske, albo przez nieco szérzéy złożoną chustke. Dla tego ta opaska za niepotrzebną słusznie iest uznana.

§. 499 DZIESIĄTA opaska szyi iest *czworkątna o czterech rolkach* (fascia quadrata quatuor capitum. Bandage quadrangulaire a quatre chefs. Viereckigte vierköpfige halsbinde), do którey bierze się czworgraniasty kawałek płótna w górze nieco węższy, a u dołu szérszy. Do każdego rogu przyszywa się wąska wstęga. Wyższe wstęgi prowadzą się przez plecy i przytwierdzaią się na piersiach. Niższe oprowadzaią się koło brzucha, i zwięzuią się razem na przodku.

Ta opaska może bydź użyta iak dobry przytwierdzaiący sprzet pryszcze robiącego plastru (vesicatorium), zawłoki i t. p. na karku lub między plecami, tudzież innych opatrzenia sprzętów po operacyach np. po wyrznięciu iakiego wzdęcia, lub podobnych nabrzmień na owych częściach. W którym to zamiarze można tę opaskę także przykładać na innych mieyscach na kuprowey kości, biodrach i t. d

ROZ.

ROZDZIAŁ II.

Opaski tułowiu. *.

§. 500. Nim się przystąpi do opisania opasek tych części, z których składa się mnąższość ludzkiego ciała w szczególności, wypada wprzód w ogólności namienić o opaskach, których używanie w pierwiastkowych sztuki Chirurgiczney czasach, od tey pierwszy początek swóy wzięło tak dalece, iż starożytne tułowiu opaski iako źródło wszystkich poźniey wynalezionych, a teraz w praktyce obficie znayduiących się opasek, słusznie uważać można.

Śledząc w starożytności początku używania opasek, trafiamy na dwa rodzaie. Naród ludzki troskliwy o zachowanie bytu swego, bez wątpienia starał się aby płód człowieczy od momentu przyyścia swego na świat takie miał opatrzenie, któreby wątłe iego członki od uszkodzenia zabespieczyło. Do tego zamiaru znalazł on środek zawiiać dziecie w materyą miękką np. w płótno, które dziś zowiemy *powiiaczami,* i te stanowiły pierwszy opasek rodzay. Daléy, gdy w podrastaniu i wzmacnianiu się tego subtelnego ciałka, uważano, że to pierwotne opatrzenie nie iest dostateczne tak do poprawienia błędów natury, które się później odkrywać zwykły, iak i do zapobie-

że-

---

*. *Tułów* znaczy korpus bez głowy, rąk i nóg (*Truncus. Tronc. Rumpf*).

żenia przyszłym wadom ułomności ludzkiey, wynaleziono drugie dziecięcia opatrzenie, to iest ubierano go w sznurówki, korsety i t. p. A że obydwa te sposoby pielęgnowania człowieka w pierwszym iego życiu, nic innego nie są, iak tylko opaski, przeto słusznie twierdzić można; że wszelkie w sztuce Chirurgiczney znayduiące się gatunki opasek od tych pierwiastkowych rodzaiów opatrzenia, początek swóy wzięły.

Uważaiąc zaś własności opasek we wszystkich względach, to iest: Aby część ciała należycie obięta, rozlegle okryta, i dostatecznie ściągn ona była, te one posiadaia zupełnie. A lubo niektórzy Autorowie zwykli podzielać opaski na szczególne i ogólne, przecie nie znayduią się żadne tak powszechne i spólne wszystkim częściom ciała, iak te dwa rzeczone rodzaie, które nie tylko tułowiu i piersiom właściwemi są opaskami, lecz oraz w różnych przypadkach do ostatkowych także części rąk i nóg, a nawet samey głowy używane bywaią, i przez swe sposoby owiiania i sznurowania ciała, staią się użytecznemi, o czym poprzednie uwiadomić moich Uczniów postanowiłem.

WYDZIAŁ I.

Opaski piersiom i brzuchowi spólne.

501. Opasek piersiom i brzuchowi

spól-

spólnych, czyli tułowiu ciała powszechnych są dwa rodzaie, iak się iuż powiedziało.

PIERWSZY rodzay zowiemy się w sztuce *podpasaniem piersi, brzucha szkaplerzowym* (fascia scapularis, pectoris, abdominis. le Bandage de poitrine, de ventre scapulaire. die brust—bauch—scapulierbinde), które się składa z dwóch szczególnych części, to iest: z powoynika i szkaplerza, i toż dzieie się następuiącym sposobem: Bierze się wielka strefa płótna, albo ręcznik, maiący długość i szerokość stosowną do grubości tułowiu ciała, §. 203. Tab. IX. Fig. 5. Tenże albo się składa w kilkoro na powoynik piersi. Fig. 6. albo złożony bywa we dwoie na podpasanie brzucha. Fig. 7. czyli robi się z niego węższa lub szersza opaska podług wymagaiącey potrzeby. Chcąc tak złożoną strefę lub ręcznik przyłożyć na ciało podług prawideł sztuki, zwiia się tenże we dwie głowy czyli rolle, z których iedna powinna bydź mnieysza. Bierze się potém w każdą rękę iedna rolla, przykłada się opaske, tak aby środek oneyże na samym środku chorego mieysca i na sprzętach opatrzenia leżał. Daley, odwiia się większa opaski rolla, i prowadzi się zręcznie, aby swemi obwodami na około okrążała ciało. Przeprowadzona potém na przodek, podwiia się tamże pod drugą rollę, albo koniec oneyże przyszywa się do niey, lub też przytwierdza się szpilkami.

§. 502. Aby zaś to podpasanie mo-

cniey-

cnieysze i trwalsze było, powinno bydź u-
trzymane przez iaki szkaplérz, który wte-
dy stanowi drugą część opaski. Różne ga-
tunki szkaplérzów, i sporządzania ich spo-
soby opisane są w Rozdziale I. i na Tabli-
cy XIII. wyobrażone. Niekiedy w przy-
padkach szczególnéy potrzeby zamiast rę-
czników i prostych powóyników używane
bywaią do tychże szkaplérzy opaski dłu-
gie, patrz tamże Fig. 13. Albo też pasy
tęgie, z nici mocnych tkane, na haftki lub
guziki zapinane Fig. 14 do których przy-
twierdzaią się rzeczone szkaplérze. Sposob
przymocnienia szkaplérza do powoynika
lub podpasania bywa różny podług różne-
go szkaplérzów składu i kształtu. Albo
bierze się np. Opaska przyzwoitéy długo-
ści, i obwinąwszy środek onéyże około
szyi, spuszczaią się oba iéy końce aż do
powoynika lub podpasania, i tamże przy-
pinaią się szpilkami. Tab. XIII. Fig 1.
Albo też wziąwszy strefę płótna dwa łokcie
długą i 6 lub 8 cali széroką, robi się w
środku onéyże rozpór tak wielki, aby prze-
zeń głowa chorego łatwo przeyść mogła,
potém kładzie się szkaplerz rozporem tym
przez głowę na barki, którego końce spu-
szczaią się aż do podpasania, i do tegoż
przypinaią się szpilkami ieden z przodu, a
drugi z tyłu, Fig. 2. Podobnież wszystkie
inne szkaplérze, iako to: Rozcięty, Fig. 3.
Krzyżowy, Fig. 4. Krzyżowo podwóyny,
Fig. 5. Prosty zwracany opaskowy Fig. 6.
Szelkowy, Fig. 7. Jarzmowy, Fig. 8. albo

przytwierdzaią się szpilkami, albo zapinaią się na guziki lub haftki. Jnne zaś szkaplérze zwykły się połączać z powoynikami lub podpasaniami przez różne w końcach onychże porobione rozpory, iako to: Obwiiany rozpruty, Fig. 9. Szkaplérz miłosierdzia przepruty. Fig. 10. Tenże w dwoynasob przepruty i rozcięty, Fig. 11. Krzyżowy rozcięty, Fig. 12. Które to gatunki szkaplérzy naypospoliciéy używaią się do wzwyż wspomnionych mocnych pasów, zwłaszcza gdy chory przez długi przeciąg czasu i nieustannie nosić musi takowe szkaplérzowe podpasania.

§. 503. Względem własności opąsek tego rodzaiu wiedzieć należy, że wszelkie powoyniki i podpasowania, posiadaiące naturę opaski okrążkowéy równéy, w czasie przykładania, niemogą przez sztukę swych obwodów tak obeymować ciała, iak obeymuią nierowne opaski. Albowiem oprócz pierwszego i trzeciego względu, to iest, że do ciała należycie przylegaią, i toż przyzwoicie naciskaią, niemaią iednak własności drugiego względu, aby ciało obwodami swemi rozlegle otaczać mogły. Gdy zaś potrzeba wymaga obszernieyszego obięcia ciała, wtedy chcąc onéy zadosyć uczynić, nie ma innego sposobu, iak tylko poszukiwać rzeczoney własności w rozległości materyału, i użyć powoyników lub podpasań szérszych. Dla tego, takiego rodzaiu opaski podług różnéy swéy szérokości różne maią nazwiska w sztuce. Są bowiem

po

powoyniki, podpasania, zawoie węższe, średnie, szérokie, które służą do różnéy miąższości ciała.

Co się tyczé użytku onychże: Powszechnie używane bywaią we wszystkich uszkodzeniach, zranieniach, osłabieniach i rozwolnieniach brzuchowych części, przeto też powszechnemi nazywać się zwykły.

§. 524 DRUGI rodzay powszechych tułowiu opasek iest *sznurówka pospolita* (Obstrigilium corporis commune. le corps ou corset. die Schnürbrust), która lubo początkowo nie była wynalazkiem Chirurgicznym, i przeznaczoną do sprostowania garbu, w następnych iednak czasach była do tégo użyta, i od *P. Heister* zachwalona, u którego to czytamy.

„Jeżeli się wcześniey nie zapobiega „garbowi, wtedy kości pacierzowe zarastaią coraz bardziey i tak krzywo, że iuż wiecéy pomódz nie można,' dla tego niepodobna iest garb zastarzały uleczyć. Gdy „się zaś zaraz z początku używa zabiegaiących środków, wtedy można one znowu „sprostować lub przynaymniey przeszkodzić, żeby zbyt szpetne nie były. To się „staie, gdy się takowym dzieciom kładą „sznurówki z mocnéy, rybiéy kości, z grubéy tektury, a nawet w środek daie się „żelazna blacha; naytwardsze bowiem powinny bydź w tym mieyscu; gdzie garb „wychodzi; i takie sznurówki muszą nosić

„dzień i noc, aż iuż obawy żadney nie ma „powiększenia się garbu."

P. Kamper iest cale innego zdania; mówi on: „Sznurówki służą tylko do ozdobnego ubioru. Używanie onychże można by dozwolić, gdyby przez nie budowa ciała nie cierpiała odmiany. Albowiem tam, gdzie od natury nayrozleglеysze są boki i żebra naydłuższe, też same naciskaią się gwałtownie downątrz, aby dać subtelną postać środkowi, i małym piersiom doskonałą okazałość. Tym czasem dziecię rośnie; pacierz, zostaiący w wielorakim uciśnieniu i kieruiący się podług sznurówki, staie się krzywym, a córeczka, którą mieć chciano piękną i kształtną, prawie, przez to samo robi się garbatą." Mimo to wylicza on ieszcze inne szkodliwe skutki, które zwykło sprawiać używanie sznurówek: Osłabienie całego ciała, wąskość piersi, choroby nerkowe, rodzenia trudne, które częstokroć staią się śmiertelne matkom dla przeciw naturalnego zwężenia miednicy.

§. 505. Lubo sznurówki nie maią powszechney zalety, przecie bywaią takie przypadki, gdzie dla ulepszenia i sprostowania wzrostu cale się nie można bez nich obeyść. Znayduią się bowiem dziewice, które w pewnych wieku latach iak trzcina rosną; wtedy są one chude, blade, i widać po ich utrzymaniu się, że rośnienie i silenie się muskułów, nie są w przyzwoitym stosunku; maią one słabowitą pociągłość pacierza, przez co tu i tam uciążliwość

czu

czuią, którey się uchronić staraią rozmaitym piastowaniem ciała. Jeżeli więc to odmienne piastowanie dłużéy trwa, utracaią muskuły iednéy strony tyle mocy, ile przeciw działaiące zyskuią na drugiey stronie. Są także przypadki, gdzie dorosłym osobom potrzebna iest sznurówka zwłaszcza tym, które od dzieciństwa przywykły do niéy, ponieważ dla zwątlonych żyłek ledwo się prosto trzymać mogą. Albowiem muskuły pacierzowe, którym sznurówka przeszkadza, poruszyć i podeprzeć pacierz, są prawie paralityczne, dla tego ciało zaraz się nachyla ku przodkowi, gdy osoba nie nosi sznurówki.

Jeżeli potrzeba wymaga nosić sznurówkę, wtedy ta musi bydź stosowna do wielkości, grubości i budowy ciała, powinna tylko wspierać osłabiony pacierz, nie zaś naciskać naczynia, tym mniéy znayduiące się w piersiach i podbrzuszu wnętrzności. własności dobrze sporządzonéy z miękiego rybiego rogu sznurówki są te: aby w swey tęgości i dzielności wszędzie równa była, ruchu pacierza i ciała nie tamowała, nakształt sprężystéy łubki wprawdzie żywot podpierała i wzmacniała, lecz nigdzie nie uciskała, i nie ściągała; tudzież gdy część onéyże utraci swą sprężystość i formę, aby mogła bydź przerobiona i z równym skutkiem użyta.

Młodzież w któréy się pokazuią poprzedzaiące poznaki garbu, musi każdéy nocy odmieniać położenie swego leżyska;

to

to iest, dziś tam leżeć powinna głowami, gdzie wczoray nogi były, przez co otrzymuie się naypewniey zmiana położenia. Spiący takim sposobem więcéy na prawym, a przyszłéy więcéy na lewym boku leżeć będzie. Piernaty są szkodliwe, gdyż łatwo folguią naciskowi ciała, i dzieci z nawyknienia krzywo na nich leżą, naylepiéy więc iest pokładać im materace.

§. 506 *Angielskie korsety sznurowane*, które biodra łagodnym sposobem naciskaią, i piersi podnoszą, są bardzo wygodne do upięknienia wzrostu. Nie maią one nic takiego w sobie, coby naturę przez krępowanie ciała zepsowało; a że zupełną wolność działania zostawuią ciału, przeto piękność tegoż rozwiia się według upodobania. Wstęgi idące przez barki, utrzymuią takowy korset w mierze, iż środek onegoż dosięga tylko piersi, przeto te są całe wolne.

§. 507. *Machiny do prostowania istotnego garbu*, które PP. *Heister*, *Plisson*, *Bell*, *Vacher*, *Scheldracke* i inni podaią, są to sztuczne narządy opatrzenia, wymagaiące bardzo zdatnego Artysty, o którego w tym kraiu trudno, aby mogły bydź przyzwoicie sporządzone, ia iednak dla wiadomości Uczniów moich, opis onychże w dalszym ciągu tego dzieła podać nie zaniedbam.

WY

WYDZIAŁ II.

Opaski klatki piersiowéy.

§. 508. Uszkodzenie klatki piersiowéy, które właściwiéy w okolicach onéyże zdarzać się zwykło, dzieie się troiakim sposobem: albo przez złamanie mostkowéy kości i żeber; albo przez zwichnienie onychże; albo nakoniec przez iaką operacyą tamże przedsięwziętą, które to przypadki wymagaią szczególnego opatrzenia i właściwych sobie opasek, przeto sztuka Chirurgiczna obmyśliła stosowne w téy mierze sposoby leczenia, w których podaię różnego gatunku opaski.

§. 509. PIERWSZA opaska klatki piersiowéy iest tak zwany *kirys na złamanie kości piersiowych* (cataphracta, qvadriga pro fractura ossium pectoris. le plastron, cataphracta, le Qvadriga pour les fracturer des os de poitrine. die harnischbinde) Tab. XXVI. Fig. 1. Ta opaska zwiniona iest we dwie rolle, długość ma 10—16 łokci, a szérokość 3—4 cali. Zaczyna się z zasadą opaski pod przeciwległą uszkodzeniu pachą, i idzie się w górę z obiema rollami na plecy, gdzie odmieniaią się one i krzyżuią; z nich iedna prowadzi się ukośnie przez grzbiet aż pod pachę. Tu znowu się odmieniaią i krzyżuią, potém idzie się z niemi na plecy. Skrzyżowawszy ie tu podobnym sposobem, przeprowadza się znowu

io-

iedna przez piersi, a druga przez grzbiet aż pod pachę, gdzie się zaczęło. Tu przymacnia się ieden obwód pod drugim uważaiąc, aby rolla, prowadzona w tył, spodnią była. Wtedy robi się z tą spodnią rollą od wrot, i prowadzą się obie rolle na około wyżéy brzucha iak potrzeba aż pod drugą pachę, gdzie się podobnym sposobem postępuie, iak pod tamtą pachą. Teraz powtarzaią się obwody koło ciała, lecz w wiorach zstępuiących do poty, aż się przyydzie pod uszkodzenie, poczym kończy się tamże opaska obrączkowemi obwodami Tab. XXIV. Fig. 1.

Ta opaska zachwalona iest pryncypalnie po złamaniach żeber, i mostkowéy kości, względem których są takie uwagi: Złamanie żeber bez wyruszenia się z mieysca, rzadko się poznaie, a ieżeli niema żadnego obocznego uszkodzenia, wtedy też żadnego osobliwego opatrzenia nie potrzebuie. W złamaniach żeber z wyruszeniem się zależy na tym, czy końce złamania downątrz, czy zewnątrz są wyparte. W cofnieniu się onychże downątrz; przez przyłożenie opaski nic sprawić nie można. W takim przypadku starać się musi Chirurg przez inne środki uskutecznić wprawienie, po czym może on tylko napoione potrzebnemi lekami kompressy wolną opaską na cierpiącey części przytwierdzić. Gdy zaś końce złamania wyruszone są zewnątrz, co się rzadko trafia, wtedy trzeba na wzniesionym mieyscu tychże końców mierny nacisk spo-

rządzić za pomocą zręcznego opatrzenia, i przez to uskutecznić wprawienie nazad. Na ten koniec kładzie się na mieyscu złamania nieco grubsza kompressa; żeby zaś końce złamania nie usunęły się ani na dół ani w górę, wypełnia się więc mieysce między żebrami powyżéy i poniżéy złamania wąskiemi przyzwoitemi podłużnikami, i to wszystko przymacnia się stosowną opaską, do czego służy albo krzyżowo piersiowa. albo obrączkowa opaska, które aby się nie spełzły, zapobiega się opaską plecną.

W przypadkach złamania mostkowéy kości, ieżeli iest wyruszona z mieysca, wtedy zależy tylko na dobrym wprawieniu. Opaska stanowi tu bardzo małą część uleczenia; służy iedynie do przymocowania sprzętów opatrzenia na cierpiącym mieyscu, przez co sporządzaią się potrzebne środki do odwrócenia przypadłości. Kładą się więc kompressy napoione wskazanemi lekami na kości mostkowéy, i przytwierdzaią się albo czworgłówną piersiową opaską albo szkaplérzem.

§. 510. DRUGA opaska klatki piersiowéy iest *opaska węzłowata na zwichnienie piersiowych kości* (fascia nodosa pro luxatione ossium pectoris. Bandage nouex de poitrine. Die knotenförmige brustbinde), Tab. XXVI. Fig, 4 która 12—15 łokci iest długa, a 3—4 cali széroka, zwiniona zaś iest we dwie rolle. Srodek téyże opaski przykłada sie na karku, obie rolle sprowadziwszy na przodek przeciw mostko

wéy

wéy kości, też przemieniaią się w ręku, i przeprowadzaią pod pachy z iednéy i drugiéy strony w tył aż do pacierzowéy kolumny; tamże powtórnie przemieniwszy ie w ręku, znowu przeprowadzaią się nazad ku przodkowi do kości mostkowéy, gdzie trzeci raz przemienione zahaczaią się iak pierwéy, i tak idzie się coraz daléy obwodami zstępnemi, powtarzaiąc trzy lub więcéy razy podobne obwody aż do mieysca po niżey uszkodzenia, i tamże obwodami obrączkowemi przytwierdza się i kończy opaska. Jeżeliby zaś była potrzeba mocnieyszego naciśnienia, iak się zdarzać zwykło w wielkim wysadzeniu mostkowéy kości lub zwichnieniu zewnątrz żeber, wtedy zakończywszy aż na dół opaskę, drugi raz podobne robią się obwody i zahaczenia węzłowate wstępnemi obwodami aż pod same pachy, gdzie obrączkowemi obwodami iak u dołu opasuią się piersi, albo postąpiwszy w górę, kończy się opaska około szyi, i tam się przytwierdza cały opatrzenia narząd. Tab. XXVI. Fig. 2.

Wiadomo iest, że żebra zwichnione bydź mogą w różny sposób, co czyni wprawienie onych mniéy lub więcéy trudne, lecz uskutecznione bydź może, ieżeli iest nie zupełne. W takich przypadkach za narząd opatrzenia używano dawniéy dwóch obdłużnych kompres czyli raczéy podłużników, na których kładły się leszczotki, albo blachy ołowiane wzdłuż, obok kolczystych wysad (apophyses spinosæ); lecz *P.*

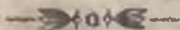
Pe-

Petit sławny Chirurg wprowadził zwyczay przykładać kompressy czworkątne stopniste, Tab. VI. Fig. 30. tak, aby iedna po nad drugą coraż daléy występowała podług okoliczności mieysca i potrzeby, na którą kładzie on potém inną széroką kompressę nakszałt zawicia obeymuiącego całą część chorą. Co wszystko przytwierdza się podobną opaską, a naypospoliciéy powoiem utrzymywanym przez szkaplérz, albo też inną powoynikową piersiową opaską.

§. 511. TRZECIA opaska klatki piersiowéy iest tak zwana *opaska jarzmowa* czyli *szkaplérzowa* (fascia scapularis. le Bandage scapulaire. Die Schulterbinde mit skapulier oder Jochbinde) która nic innego nie znaczy, iak tylko iedna z powszechnych tułowiu opasek, o których się poprzednie mówiło, od 19. i 254. aż do §. 262. w wizerunkach Tab XXV. Fig. 1—12 pokazało. Z tym wszystkim umyśliłem ią iako szczególniéy tu należącą opisać iak następuie:

Opaska ta składa się z dwóch sztuk: 1) z serwety lub czworgramastego kawałka płótna, który iest tak długi, aby półtora razy obstawał koło żywota chorego. Tenże składa się wzdłuż trzy lub cztéry razy, i zwiia się w iednę lub dwie równe albo nierówne rolle. Kładzie się naprzód albo na uszkodzenie, albo też w niektóych przypadkach np. w podłużnych ranach piersi, podbrzusza i t. p. na stronie przeciwległéy ranie, i prowadzi się koło ciała, a końce

iego

iego przytwierdzaią się ieden na drugim 3) z szkaplérza, to iest z iednéy strefy płótna, łokieć ieden i pół, albo dwa łokcie długiéy i sześć lub ośm cali szérokiéy. W środku rozrzyna się ta strefa, tak aby głowa chorego wygodnie przez rozpór przeyść mogła. Jeden koniec onéyże wisi na piersiach, który przypina się szpilkami, drugi zaś wisi na grzbiecie, i podobnież przytwierdza się do opaski około żywota. Niektórzy rozcinaią tę strefę od iednego końca aż do środka, i kładą potém rozcięte końce na grzbiecie albo na piersiach na krzyż i przytwierdzaią ie do serwety.

Ta opaska może bydź użyta w wszelkich uszkodzeniach piersi i podbrzusza, i iest daleko wygodnieysza dla chorego w przykładaniu niż opaski obrączkowe, w użyciu których zawsze bardzo poruszonym bydź musi chory. Szkaplérz zaś do tego także służy, aby zapobiedz usunięciu się innych opasek podbrzusza, a przeto może bydź także użyty bez serwety. Tenże narząd opatrzenia iest szczególnieyszy pod czas operacyi pompowania ropy z piersi, który podaie i zachwala *P. Hofer* według następuiącego sposobu:

W zrobiony otwór rany piersiowéy kładzie się zawłoka lub syndon dla utrzymania dalszego upływu ropy. Na ranę dla oddalenia od niey powietrza przykłada, się kompreska i przytwierdza się opaską, do któréy sporządzenia bierze się podłużny czworkątny kawałek płótna lub barchanu,

bli-

blisko półtorey lub dwie ćwierci łokcia széroki, a podług obiętości ciała pół trzecia łokcia długi Na iednym końcu robią się w równey odległości cztéry podłużno-czworkątne rozcięcia, które aby się nie strzępiły, obszywaią się. W środku ku górze, blisko 4 cale od iednego szérokiego brzegu w odległości robi się znowu rozcięcie podłuż. W przykładaniu, przeprowadza się ręka cierpiącey strony przez ten rozpor. Na drugim końcu przerzyna się płótno, i robią się cztéry rolle, które się podobnie przeprowadzaią przez wyż rzeczone 4 rozcięcia po drugiey stronie, i po dwie zwiezuią się razem, a tak cała opaska przytwierdza się koło piersi. Ta opaska bardzo dobrze przylega, i może bydź użyta z pożytkiem prawie we wszystkich uszkodzeniach piersi, gdzie sprzęty opatrzenia umocować należy.

Prócz tych trzech opasek klatce piersiowéy właściwych, używa się także w różnych chorobach téy części ciała opaska Tab. XXVI: Fig. 3. *Gwiazda piersiowa* zwana, o któréy mówić się będzie w następuiącym wydziale.

WYDZIAŁ III.

Opaski kobiecych piersi.

§. 512. Co się tycze narządu sprzętów do leczenia nadwerężeń téy części potrzebnych, te są tak rozmaite, iak rozmaite by-

bywaią uszkodzenia ktorym podlegaią kobiece piersi; lecz z pomiędzy wszystkich innych ciężkich chorób tymże właściwych, nayokropnieysza bez wątpienia iest *rak*. Narząd opatrzenia piersi po wykorzenieniu tego złego zaiste wymaga naywiększego zastanowienia i baczności Chirurga. Rozpoczynaiąc, operacyą trzeba się opatrzyć w różne potrzeby dla przypadku gwałtownego krwotoku, to iest: w hubkę, w mocne woskowane nici i igły stosowne do związania krwawiących się naczyń; trzeba także mieć na doręczu knotki, burdonety, polsterki, plumasolki, iako też kawałki, cienkiego płótna i miękie szmatki dla naciśnienia tychże naczyń; niemniey przysposobić trzeba strzępie czyli szarpiią do wypełnienia głębokości rany, tudzież kompressy czworkątne i miąższe, których trzy lub cztery na wierzchu przykładać się zwykły, co wszystko utrzymane bydź musi na części cierpiącey przyzwoitą i do okoliczności stosowną opaską.

Opaski właściwe kobiecym piersiom naypospoliciey używane są następuiące:

§. 513. PIERWSZA opaska cyców iest *opaska gwiazdzista* czyli *wiór krzyżowy* (fascia stellata seu dolabra cruciata ad mammas. Bandage en Etoile, ou le Doloire croisée des mammelles. Die Stern, oder Kreutzförmige hobel brüstbinde), która ma 6—8 łokci długości, 4 cale szerokości, i zwiniona iest w iednę rolle. W przykładaniu tey opaski kładzie się oneyże koniec

niec po między oba cyce, potém prowadzi się opaska przez plecy na chorèy stronie, i przychodzi się z nią pod ręką na przódek. Daléy, wstępuie się w górę przez spodnią część chorèy piersi ukośnie przez plecy na zdrowèy stronie, przychodzi się pod ręką na przódek, i znowu się idzie pod spód zdrowego cyca aż do pleców na chorèy stronie. Tymże sposobem robią się na chorèy piersi dwa lub trzy wstępuiące wiorowe przewody. Potém, przyszedłszy znowu na plecy chorèy strony, idzie się pod ręką na przodek, lecz zamiast prowadzić opaskę przez pierś, idzie się przez plecy i grzbiet, a pod ręką zdrowèy strony na przodek znowu przez plecy i grzbiet aż pod rękę. Teraz prowadzi się opaska ukośnie przez pierś, i kończy się na obrączkowych obwodach dla przytwierdzenia wiorowych przewodów. Tab. XXVI. Fig. 3.

Gdy obydwa cyce są chore, w przykładaniu téyże opaski nie ma żadnèy różnicy, tylko, przyszedłszy z pierwszym obwodem pod ręką na przodek, możnaby iść daléy pod obiema cycami, i potém dopiero robić wyż opisane przewody.

Ta opaska służy do podniesienia w górę cyców w różnych chorobach onychże. Lecz używana także bywa częścią dla umocnienia rozmaitych opatrzenia sprzetów, iako to kompres, plumasolków położonych na piersiach po operacyi; częścią dla zrobienia przez nią nacisku, spodziewaiąc się

krwo-

krwotoku, albo gdy zapobiedź chcemy wezbraniu się ropy w piersiach.

§. 514. DRUGA opaska cyców iest *powoynik* czyli *zawóy piersiowy* (Vinctura pectoris. le Bandau de les mammelles. Die Brustbinde), §. 265. Tab. XIV. Fig. 1 Która służy do obwiązania piersi w taki sposob; Kładzie się środek opaski na samych cycach iednak tak, żeby brodawki onychże przez otwory *e. f.* wystawione były zewnątrz, potém podniółszy i ułożywszy ie przyzwoicie, aby nie opadały, biorą się naprzód dwie niższe opaski rollę *c. d.* o prowadzaią się około ciała, i pod piersiami zawięzuią. Na ostatek biorą się drugie dwie opaski rolle *a. b.* kóre podobnież oprowadzaią się koło ciała, i przeprowadzone na przodek podnoszą się w górę pod pachami aż do karku; gdzie się przytwierdzaią.

Opaska ta pospolicie używana bywa po porodzeniu dla obwiązania piersi, i uskromienia nagle przybywaiącego pokarmu.

§. 515. TRZECIA opaska cyców iest *wiesiadło składane proste* (suspensorium compositum mammiliare simplex. le suspensoire composée d' un mammelle. die zusammengesetzte einfache aufhebende Brustbinde), §. 266. § 267. Tab. XIV. Fig. 5. 6. do którey sporządzenia bierze się czworgraniasty lub okrągły kawałek płótna przyzwoitey wielkości. Do każdego rogu przyszywa się dwa łokcie długa, a dwa cale szeroka wstęga iednak tak, aby dwie z nich

nich na zewnętrznym kraiu przytwierdzone były horyzontalnie, a drugie dwie na spodnim brzegu perpendykularnie, czyli pionowo, Tab. XXVI. Fig. 5. 6. Przykładaiąc tę opaskę, kładzie się onéyże część, do którey horyzontalnie przyszyte są wstęgi, pod samą chorą piersią, podniosłszy ią w górę; rzeczone wstęgi oprowadzaią się koło ciała, i skrzyżowane na grzbiecie sprowadzaią się znowu na przodek, gdzie się pod piersiami przytwierdzaią. Potém przykrywa się czworgraniastym płótnem cierpiąca pierś, i przyszyte w górze do brzegów wstęgi przeprowadzaią się przez plecy, krzyżuią się w tyle, sprowadzaią się pod pachami na przodek, i przytwierdzaią się szpilkami pomiędzy piersiami.

Ta opaska używa się dla utrzymania kataplazmów na piersi, i dla umocnienia różnych sprzętów opatrzenia, po odbytych operacyach na piersiach, gdzie mocnieysze naciśnienie cale nie iest potrzebne. Niekiedy daie się téyże opasce kształt okrągły, Tab. XIV. Fig. 2. i wtedy zwykła się nazywać *wiesiadłem składanym okrągłym*, opisana zaś tu opaska zowie się *wiesiadłem czworkątym*.

§. 516. CZWARTA opaska cycowa iest *wiesiadło składane podwóyne* (suspensorium compositum mammillare duplex. le suspensoire composée des deux mammelles. Die zusammengesetzte doppelte aufhebende Brustbinde), §. 268. §. 269. Tab. XIV. Fig. 4. 5. która sporządza się i

przykłada podobnym sposobem iak poprzedzaiąca, tylko bierze się większy kawałek płótna, aby obydwa chore cyce dostatecznie okryte bydź mogły, patrz Tab. XXVI. Fig. 7 8. Takowe wiesiadła używane także bywaią przy odrzynaniu piersi, którey opatrżenie po operacyi może bydź dwoiakie:

1) Chirurg Gdy może przy odrzynaniu piersi tyle oszczędzić skóry, ile do pokrycia zrobioney rany trzeba, w takim przypadku iednoczy on wargi rany spaiaiącemi plastrami, albo też w rzadszych przypadkach, ieżeli te znayduie niedostateczne przez kilka szwów krwawych. Wszakże i tu trzeba użyć spaiaiących plastrów na pomoc, dla poiednoczenia przestworów między krwawemi szwami. całą obiętość wyrzniętey piersi pokrywa on mięką nieco ogrubnią kompressą, i stara się taką przyłożyć opaskę, przez którąby mogły bydź płatki skóry do piersiowego spodem leżącego muskułu miernie przyciśnione, i prędkie ziednoczenie uskutecznione. Naylepiey nadaie się tu wyż opisana, opaska podnosząca, czyli wiesiadło składane proste, poniewaź ona sprawuie równo umiarkowany nacisk na całą obiętość cierpiącey piersi. Następnie, gdy się iuż poiednoczenie w większey części stało, i mocnieyszy nacisk nie iest więcey potrzebny, przykłada się dla przytwierdzenia potrzebnych ieszcze sprzętów, czworgłówna piersiowa opaska. Podwiązanie krwistych naczyń, którego nayczęściey potrzeba wymaga, iest daleko pe-

pewnieyszym ściśnieniem, tamto nawet nie równie mniey niż to przeszkadza poiednoczeniu się prędkiemu. Nici wiązania zozostawuią się wiszące z kątów rany, i przytwierdzaią się strefą lipkiego plastru. Dla przyspieszenia poiednoczenia, kładzie się ręka na cierpiącey stronie w serwetę.

2. Jeżeli Chirurg przymuszony iest tyle skóry dla zepsucia oneyże odiąć, że obiętość rany nie może bydź cale pokryta skórą, wtedy musi goić ranę przez ropienie. W opatrywaniu, przyciąga się według możności pozostała skora spaiaiącemi plastrami, dla zmnieyszenia nieokrytego mieysca rany, ile bydź może. Na tę kładą się plumasolki ceratem posmarowane, a na nich grubnia kompressa, to wszystko przymacnia się opaską, albo pokrywa się obiętość rany poczwórną, razem przyszytą czwórkątną kompressą, do którey dodane są wstęgi, i ta się przytwierdza.

§. 517. PIĄTA opaska cyców iest *opaska T podwóyne Heliodora* (fascia T duplex mammillare. Bandage T double pour la mammelle. Die T binde zu den Brüsten), §. 270. Tab. XIV. Fig. 6. Która użyta bydź może za wiesiadło do podniesienia piersi, tylko dwa razy tak szeroka bydź musi, iak zwyczayna T opaska, Horyzontalna część prowadzi się pod piersią koło ciała, a końce zwięzuią się na grzbiecie. Potém kładzie się na cierpiącą pierś podniesioną w górę, czworgraniasta kompressa, i krzyżuią się wertykalne strefy opaski,

które się prowadzą przez plecy, i znowu skrzyżowane na grzbiecie sprowadzaią się pod ręką do piersi, gdzie się zwięzuią z sobą. Tab. XXVI. Fig. 9.

§. 518. SZÓSTA opaska cyców iest *wiesiadło* czyli *opaska T troykątne podwóyne* (suspensorium seu fascia T triangulare duplex mammillare. Suspensoire ou Bandage T triangulaire double de les mammelles. die Dreyeckige doppelte aufhebende T Brustbinde), §. 271. Tab. XIV. Fig. 7. którą chcąc przyłożyć, biorą się dwie horyzontalne rolle *a. b.* i te założywszy pod cycami, oprowadzaią się koło ciała, i tam się przymacniaią lub przypinaią szpilkami. Potém biorą się troykątney opaski obydwa końce *c. d.*, które ułożywszy wprzód na obydwóch cycach opatrzonych przyzwoitemi kompressami, aby ie obięły, podnoszą się w górę aż za kark, gdzie się razem zwięzuią. Tab. XXVI. Fig. 10.

Obie te opaski używaią się, iak inne tey klassy, do utrzymania kataplazmów, różnych leków i sprzętów narządu opatrzenia, po rozmaitych operacyach piersi, zwłaszcza gdzie te, od mocnego nacisku ochraniać wypada.

§ 519. SIODMA opaska cyców iest *opaska owalna* (fascia ovalis mammillarum. Bandage oval des mammelles. Die Eyförmige Brustbinde), §. 272. Tab. XIV. Fig. 8. którą przykładaiąc, bierze się owalny opaski środek *e*, i kładzie się na obydwóch cycach, tak aby brodawki onychże

mie-

mieściły się w zrobionych dla nich otworach. To zrobiwszy i w przyzwoity okrąg ułożywszy obie piersi, biorą się potém obie opaski rolle *a b.* które oprowadzone koło ciała, przytwierdzaią się nieco wyżéy pod piersiami, aby ie niejako podnosiły i podniesione utrzymywały. Tab. XXVI. Fig. 11. Opisana tu opaska wygodnie i łatwo używać się zwykła tak w połogach, iak i różnych zranieniach i uszkodzeniach kobiecych piersi.

§. 520. OSMA opaska cyców iest półkorsecie czyli korset wdowi (semistrigium mammillare, Demi Corp ou corset pour soutenir les mammelles. Halbes corset. ktory się sporządza takim sposobem: Nayprzód bierze się kawałek płótna albo prosta opaska sześć lub siedm cali széroka, półtora łokcia długa, mniéy lub więcéy, aby wokoło piersi osoby wygodnie obstawała. Powtóre: Bierze się dwie proste zwykłe opaski, dwa cale szérokie a trzy ćwierci łokcia długie. Potém przyszywaią się obie te wąskie opaski na obydwóch końcach pierwszey opaski szérokiéy w taki sposob: iż przyszywa sie koniec ieden onéyże do wyższego rogu i brzegu, a drugi zaraz po niżéy onegóż; to samo dzieie się z drugiéy strony z opaską, a tak staie się opaska széroka z dwoma iakoby szleykami, którą, wyobraża półkorsecie z dwoma naramiączkami.

Chcąc przyłożyć opaskę tę na piersi: bierze się iedno z tych naramiączek, i w

kła-

kłada się z tyłu na ramię np. prawéy ręki, ztamtąd przeprowadza się opaska po pod pachę lewéy ręki do piersi które dobrze ułożywszy, prowadzi się opaska pod pachę prawéy ręki aż do grzbietu, gdzie bierze się druga szleyka czyli naramiączko i w kłada się z tyłu na drugie ramię lewéy ręki, a tym sposobem formuie się iakoby korset prosty do podnoszenia i utrzymywania zdrowych cyców dosyć wygodny.

Chcąc zaś też samę opaskę do opatrowania cyców boleiących i tkliwych użyć, i dogodnie onęż przyłożyć: wtedy bierze się opaska prosta siedm lub i więcey cali podług wymagaiącey potrzeby szeroka a 3 łokcie lub więcey długa, potém rozrzyna się taż tak z iednego, iak z drugiego końca na trzy ćwierci łokcia, to uczyniwszy, z iedney strony opaski téy rozerznięte części przyszywaią się końcami swemi do siebie, tak aby formowały szleyki czyli naramiączka; z drugiego zaś końca pozostawuią się wolne i niezszyte. Opaskę takową chcąc wygodnie na boleiącą pierś przyłożyć, bierze się nayprzód koniec opaski zszytéy, i w kłada się iak się wyżéy rzekło z tyłu na iedno ramię przeprowadziwszy ią przez grzbiet po pod pachę drugiéy ręki ku przodowi; wtedy dopiero opatrzywszy wprzód boleiącą część potrzebnemi kataplazmami lub innemi lekami, oprowadza się sam srzodek około piersi opatrzonych, a ztamtąd dopiero po pod pachę ku tyłowi onęż sprowadziwszy, oba iéy końce około ramienia

nia drugiey ręki przywięzuią się lub szpilkami przytwierdzaią. Opaska ta iak się widzi bydź prosta, tak iest nader dogodna i nietylko do podnoszenia i utrzymywania zdrowych, ale też do opatrywania bolesnych, nader tkliwych kobiecych piersi iest bardzo użyteczna.

§. 521. DZIEWIĄTA opaska cyców iest *opaska wynalazku P. Jakobi* (fascia mammillaris Jacobi, Bandage mammillaire de M. Jacobi. Die Brustbinde von Jacobi), §. 273. Tab. XIV. Fig 9. ktorą chcąc przyłożyć, bierze się tey opaski środek *c.* i kładzie się z tyłu na pacierzach grzbietowych. Potém oba onéyże boki *a. b.* składaią się wraz po nad piersiami; następnie tychże końce *d. e.* oprowadzaią się około karku, i tam się przywięzuią. Na ostatek wiszącemi tasiemkami sznuruią się piersi mocniey lub wolniey podług wymagaiących okoliczności. Tab. XXVI. Fig. 12.

Opaska ta iest nader użyteczna osobliwie w takich przypadkach, gdzie potrzeba wyciąga utrzymywać piersi przez długi przeciąg czasu, w równym i umiarkowanym ściągnieniu onychże.

WYDZIAŁ IV.

Opaski brzucha

§. 522. Jak inne części ciała, tak i brzuch z przyczyny swéy wewnętrzney budowy bardziey ieszcze podpada uszkodzeniem

niom nietylko przez przypadkowo odebrane, ale też przez sztucznie zadane sobie rany; tudzież podlega on rozmaitym wadom, iako to: w obwisłości wnętrzności, w przepuklinie pępka, w puchlinie wodnéy, w brzemienności i połogu u niewiast. Zaczym tenże w swych różnych ułomnościach i nadwerężeniach wymaga po Chirurgu potrzebnych opatrzenia sprzętów, i wyboru stosownych, do zdarzaiących przypadków, opasek nayużywańsze tu podaię:

§. 523. PIERWSZA opaska brzucha iest *pas brzuchowy* (cingulum abdominale. la cincture du bas ventre. Der Leibgürtel), §. 263. §. 264. Tab. XIII Fig. 13 14. Któréy mieysce w powszechności zastępować mogą wszelkie powoiowo szkaplérzowe opaski, o których się na początku tego Rozdziału dostatecznie mówiło. Z tym wszystkim podług szczególnych uszkodzeń lub chorób téy części ciała zwykła się ta opaska tak sporządzać: Robi się ten pas z zmiękiéy skóry przyzwoitéy długości i szérokości, i wewnętrzna strona wyściela się barchanem albo, flanelą. Tab, XXV. Fig. 1. 5. 9. Na iednym końcu tego pasa, są trzy rzemienie, a na drugim tyleż sprzączek, na które się zapina, opasawszy nim żywot, mocniéy lub wolniéy aby się zaś niesplezł, dodaią mu się dwa szélkowe paski, które idą przez plecy i krzyżuią się na piersiach. Takowy pas może bydź użyty pożytecznie w uszkodzeniach nietylko tych, które dotykaią dołek piersiowy, ale też owych, które zaymu-

ią

ią podbrzusze, ponieważ łatwo zwolniony lub przyciągniony bydź może podług wymagaiących okoliczności. Daie on więcey tęgości niż opaska plecna, iest także łatwieyszy do przyłożenia niż krzyżowa piersiowa opaska.

§ 524. DRUGA opaska brzucha iest *powoynik dla położnic* (Vinctura abdominis puerperarum, le cincture de femmes accouchées. Der Weiber Gürtel), §. 277. Tab. XV. Fig. 1. który się przykłada w taki sposob: Kładzie się onegoż środek *c.* na środku brzucha. Potém dwie niższe rolle *b. b,* oprowadzaią się koło żywota, a sprowadziwszy ie nad samo łono, związuią się tamże tasiemkami. Podobnież wyższe dwie rolle *a. a.* oprowadzone koło żywota, związuią się w tym samym mieyscu iak pierwsze. Tab. XXVII Fig. 8.

Ponieważ muskuły brzucha przez nabrzmienie macicy, podczas brzemienności bardzo są rozciągnione, a przez mocne rozdęcie podbrzusza w ostatnich miesiącach brzemienności, trudnieysze iest chodzenie, przeto dla zmnieyszenia tey uciążliwości pożyteczny bywa brzemiennym niewiastóm taki powoynik. Lecz tym potrzebnieysze iest takowe opasanie żywota po porodzeniu, aby w czasie ciąży bardzo osłabione muskuły brzucha wesprzeć, ściągnienie onychże przez stosowną kompressyą przyspieszyć, i obwisłości brzucha powstaiącey przez opadnienie wnętrzności zapobiedź. Od dawności iuż poznano się na skuteczności takowey opaski, tylko przykładano ię czę-

szęstokroć w sposób cale do zamiaru niestosowny. Niestety, ieszcze w tych czasach zwyczay iest u kobiet odbieraiących dzieci, że one zmarszczony recznik koło żywota położnicy tak tęgo ściągaią, iż ta ledwie dychać może, przez który to mocny nacisk powstaią rozmaite nieporządki w podbrzuszu.

Dobry powoynik dla położnic powinien cały przodek podbrzusza obeymować, i tenże równo naciskać, lecz miernie zaraz po porodzeniu; poźniey zaś może się nacisk powoli powiększyć. Takowe własności posiada także opaska z płótna, barchanu lub flaneli sporządzona, albo bierze się wewnątrz płótno a zewnątrz barchan.— Czworgraniasty kawałek blisko sześć ćwierci łokcia długi i széroki, składa się w troykąt. Tak boczne iak i środkowe końce obcinaią się, tylko uważać trzeba, żeby opaska zupełnie stosowała się do brzucha, aby więc lepiey przylegała, przerzyna się od spodu aż blisko do środka. Brzegi przerznięcia zakładaią się ieden na drugim, i zszywaią, tak, aby opaska na tey stronie, która ma leżeć na brzuchu, wklęsła była. Do iednego końca opaski, przydaie się trzy cale széroka i tak długa strefa, aby koło żywota obstała. Obrąbiwszy gładko opaskę, taż przeszywa się w odległości cala iednego od spodniego brzegu, i przewleka się między obiema szwami wstążka, za pomocą którejby można ściągnąć lub zwolnić brzuchowy płatek. Wreszcie na obydwóch

dwóch końcach przyszywaią się wąskie wstążki, dla przytwierdzenia opaski.

W niedostatku takowéy opaski można ręcznik zwinąć we dwie rolle. Srodek kładzie się na przodkowéy części podbrzusza, i prowadzą się obie rolle do grzbietu, gdzie się krzyżuią, i znowu sprowadzaią na przodek, dla przymocowania ich razem. Trzeba tylko dołożyć pilności, aby ręcznik na przodzie dobrze rozszérzonym został, i potym się nie marszczył.

§. 525. TRZECIA opaska brzucha iest tak zwana *podnośnia* czyli *wiesiadło brzuchowe* (fascia gestatoria seu suspensorium abdominis. Suspensoire abdominale. Tragbinde für der bauch.) §. 278. Tab. XV. Fig. 2. która w swych skutkach równa się dopiero opisanéy opasce, przykłada się zaś takim sposobem: Srodek téyże opaski *a*. *b*. kładzie się na podbrzuszu, tak, aby onegoż brzegi *g*. *g*. nad samym łonem i pachwinami leżały, brzegi zaś *h*. *h*. powyżéy pępka. Potém, oprowadziwszy oba końce *c*. *d*. około ciała, przewleka się opaski koniec *c*. przez rozpór *e*, będący w środku drugiego końca, i podobnież tenże przez rozpór tamtego końca. Przewleczone nawzaiem oba końce opaski przeprowadzaią się na przodek, gdzie ściągnąwszy ie wprzód należycie, przewlekaią się przez tasiemkowe antabki *f*. *f*. na obydwóch bokach, środka przyszyte, a tak przewleczone, i przez ściągnienie lepiéy utwierdzone w swych mieyscach na ostatek zwięzuią się na samym

dole

dole podbrzusza tasiemkami *c. d.* na końcach przyszytemi. Tab. XXVII. Fig. 5.

Opaska tak iest wielce użyteczna w takich przypadkach, gdzie żywot przez nadwerężenie, zostaie obwisły i wysadzony, w którym to przypadku potrzebuie koniecznie wsparcia, aby bardziey nie opadł. Dla tego taki opatrzenia narząd, iest bardzo pomocny, tak ciężarnym niewiastom, iak i zbyt otyłym lub nabrzmiałością iaką obciążonym osobom.

§. 526. CZWARTA opaska brzucha iest *opaska do pompowania puchliny brzuchowéy* (fascia pro paracenthesi abdominis. Bandage pour la Paracenthesie abdominale. die Binde nach der operation des bauchstiches), §. 280. Tab. XV. Fig. 4. przez tę opaskę, zapobiegamy szkodliwym przypadłościom, które przy pompowaniu wody z podbrzusza dla tego powstaią, iż naczynia krwiste nagle pozbawione są ciężaru, i krew gwałtownie pędzi ku tymże osłabionym naczyniom; staramy się bowiem za pomocą onéyże oprzeć się temu skutkowi, naciskaiąc iednostaynie podbrzusze, i w tym samym czasie hamuiąc zaprędkie wezbranie wody. To zaś uskuteczniać się zwykło:

1) Przez długi ręcznik mierney szerokości, którym wyciągnionym, opasuie się wzdęte podbrzusze, a końce tegoż przytwierdzaią się należycie wstęgami. Lecz iak tylko woda upływa, i podbrzusze opadać zaczyna, trzeba ręcznik od czasu do

czasu coraz mocniey przyciągać. Takiego opatrzenia dobrze użyć można w niedostatku sztuczney opaski. Niektórzy zachwalaią do tego zamiaru flanelową opaskę 8 lub 10 łokci długą i 5 cali széroką, która się przykłada na żywot w obwodach wiorowych. Ponieważ zaś opaska częścią niestatecznie naciska, częścią też mocniey ściągnioną bydź nie może, według opadania podbrzusza, przeto nie iest tak skuteczna iak ręcznik.

2) Przez pas wynslazku *P. Monro* wyobrażony na tablicy i figurze wyżéy wytkniętéy, który się sporządza z flaneli, i podszywa mocnym płótnem; obszérność tego płatka musi bydź według potrzeby. Spodni brzeg iego powinien bydź w końcach skroiony ukośnie, aby część w środku zostawiona okryła okolice łona. W rogach tego skroionego kawałka, przyszywaią się dwie taśmy albo rzemienie *l. l.* maiące na końcach sprzączki *m. m.* Te taśmy przeprowadzaią się między nogi w tył, i łączą się zdwiema innemi taśmami *n. n.* które do wyższego brzegu płatka są przyszyte, i idą przez plecy na dół. Przez te taśmy, gdy się przyciągną, zapobiega się, żeby pas nieusunął się i niezmarszczył. Na iednym końcu tegoż płatka nayduią się przydane cztéry mocne wstęgi *b. b. b b.* a na drugim końcu podobnież cztéry gładkie sprzączki *c. c. c. c.* Prawie na spodzie pasa blisko każdego końca wyrznięte iest małe okienko

d.

d. które się zamknąć może rzemykiem i sprzączką. Tab. XXVII. Fig 4.

Chirurg zabieraiący się do operacyi, oznacza sobie mieysce, gdzie pchnąć zamyśla, potém przykłada pas flanelą do ciała, uważaiąc, aby oznaczony punkt do środka iednego okienka przyszedł. Na grzbiecie kładzie się kompressa z płótna, aby nie uciskały sprzączki. Gdy taśmy na nich zapięte, nieco przyciągnione zostaną, ciśnie się woda w wielkiey mnogości ku części podbrzusza, gdzie się naymniey oporu znayduie, co iest owym mieyscem, na którym otwartemu okienku leżeć przypada. Na tymże mieyscu oddalaią się od kiszek powłoki, na oznaczonym punkcie robi się większe spięcie, przez co zmnieysza się niebespieczeństwo nadwerężenia trzewiów końcem trokaru. Podług upływu wody przyciągaią się mocniey taśmy, aby kompressya pasa, nacisku wody zastąpiła mieysce. Stopień kompressyi, naylepiey poznać można z oddechu chorego. Ciężkie oddychanie osób maiących puchlinę wodną ztąd tylko pochodzi, że woda błonę poprzeczną w górę ciśnie, i płuca ściska, Gdy więc iaka inna siła, która tak mocno iak woda gniecie, wszystkie części podbrzusza ściska, wtedy ten sam skutek nastąpić musi. Dla tego chory powinien Chirurgowi oznaymić gdy czuie, że wolno oddychać może, aby tenże tak mocno przyciągnął taśmy, ażby się oddech stał znowu ciężkim

iak

iak przedtém. Wszakże Chirurg powinien się strzedz, aby pas za mocno ściągnionym nie był, co podobnież z drugiéy strony złe skutki mieć może. Gdy się tym sposobem w pompowaniu postępuie, można wiele wody naraz wytoczyć chorym obciążonym puchliną wodną, nie doświadczywszy żadnéy przykréy okoliczności. Skoro iuż wszystka woda wyszła, co się bardzo przyspiesza przez pomierną kompressyą, wtedy kładzie się na otwór, wyciągnąwszy z niego rurkę trokaru zwykłym sposobem, nieco szarpii, która pokrywa się plastrem, na tymże przykłada się kompreska i zamyka się okienko, które według upodobania otworzyć można, chcąc ranę opatrzyć, pas zaś może bydź popuszczony albo przyciągniony według wymagaiącey potrzeby.

§. 527. PIĄTA opaska brzucha iest *opaska sznurowana do poiednoczenia ran podłużnych* (fascia amentata ad unienda vulnera longitudonalia abdominis Jacobi. Bandage garotée pour unire les playes longitudinales du bas ventre. Die vereinigende Schnürbinde bey länglichten Wunden des Unterleibes), §. 177. Tab. XV. Fig. 3. Tę opaskę poprzedzaią długie wąskie spaiaiące plastry, które przykładaią się z obu stron w przyzwoitéy odiegłości od rany, i sprowadzaią się ku téyże, skoro pomocnik obiema rękami wargi rany ścisnął do kupy. Po nad raną, robią się w plastrach z iedney strony szpary, przez które przewlekaią się drugie z drugiéy strony, i należycie

przy-

przyciągaią. Długość rany wyznacza liczbę plastrów.

Na tych plastrach, przykłada się sznurowana opaska, która się sporządza z barchanu, wewnątrz zaś daie się płotno. Część tylna iest węższa, przodek, tak musi bydź skroiony, aby opaska całe podbrzusze od kości łonowey aż do pępka okrywała. Z obu stron rany kładą się potroynie stopniowane kompressy, do spodniego kąta onéyże, kładzie się zawłoka dla wolnego upływu wilgoci, na niéy zaś saméy pęczek szarpii, potem sznuruie się opaska. Aby się iednak nie posunęła w górę, do części grzbiet okrywaiącéy przyszywaią się dwie wstęgi, ktore między nogi przeprowadzone, z obu stron nad kościami biodrowemi przytwierdzaią się przyzwoicie. Tab. XXVII. Fig. 6. 7.

Ponieważ skład téyże opaski iest nieco sztuczny, można więc użyć następuiącego narządu opatrzenia, który iest prosty i równie skuteczny. Biorą się 3 lub 4 strefy płótna albo flaneli, blisko pół trzecia długie, i dwa lub trzy całe szérokie. Srodek onychże, kładzie się na grzbiecie, i potém przeprowadzaią się przez ranę wprzód przyzwoicie opatrzoną. W mieyscu, gdzie te strefy schodzą się z sobą na ranie, robią się po iedney stronie rozpory, przez które przewlekaią się końce strefy z drugiey strony. Teraz przyciągaią się strefy w przeciwległym kierunku, i przypinaią się szpilkami, albo zszywaią. Zamiast stref płócien-

ciennych można użyć tak długich i szérokich spaiaiących plastrów, których końce rozcinaią się aż po ranę, i razem się krzyżuią. Takowe plastry więcéy tęgości maią niż rzeczone strefy, i w tym ieszcze są dogodnieysze, że się nie usuwaią.

W spaianiu ran poprzecznych, które trafiaią się dość wielkie na téy że części, ciała, na tym naywięcéy zależy, aby choremu dać takie położenie, iżby kuper i piersi wysoko były, okolica zaś nérek głęboko leżała, i uda do brzucha przyciągnione zostały końcem muskułów tegoż, ile bydź może zwolnienia. W którym to położeniu nieustannie chory przez cały czas leczenia zostawać powinien.

Nakoniec we wszystkich tak poprzecznych iak podłużnych ranach powinien Chirurg dać baczność, czy do poiednoczenia onychże, sama tylko spaiaiąca opaska prócz stosownego do stanu rany położenia iest dostateczna, albo, czy szew krwawy nie iest potrzebny. W czystych, ciętych i rzniętych ranach, ieżeli nie są wielkie, stosownie przyłożony narząd poiednoczenia w wielu przypadkach iest dostateczny. Przeciwnie w wielkich szérokich ranach podług doświadczeń naysławnieyszych Chirurgów zdaie się, że bez szwu krwawego rzadko obeyść się można, przynaymniéy iest on tu pewnieyszy. W ranach ukośnych, nierównych, poszarpanych, z trudnością staie się poiednoczenie bez szwu krwawego. Z tym wszystkim we wszelkich przypadkach,

 gdzie

gdzie się używać musi tego środka, zawsze iest potrzebna dla wsparcia tegoż iednocząca opaska.

§. 528. SZÓSTA opaska Brzucha iest *opaska sznurkowa do rznięcia cezarskiego* (fascia filamentosa ad sectionem cesaream. Die Schnurbinde nach dem Kaiserschnitt), Tab. XXVI. Fig. 1. Która się przykłada podług prawideł sztuki iak następuie Ponieważ rana zadana przez tę operacyą w niczym się nie różni od ran podbrzusza prostych podłużnych, zaczym to wszystko, co się mówiło o opaskach ran brzuchowych, ma także tu mieysce. Lubo po rznięciu cezarskim poiednoczenie téy tak znacznéy rany w niektórych przypadkach bez krwawego szwu uskutecznić się dało, przecie pewnieysze zawsze iest spaiać ranę dwiena lub trzema ścigami krwawemi, zwłaszcza u mocnych otyłych osób. Na spoione wargi rany kładzie się pęczek szarpii, a na nię kompressa, z obu stron zaś rany stopniowane podłużniki. To wszystko przymacnia się iakim z opisanych iuż narzadów opatrzenia. Naystosownieysze są tu wyżéy podane flanelowe lub plastrowe strefy. Spodni kąt rany, utzymuie się wolny przez włożony burdonet lub syndon dla łatwego upływu wilgoci w iamie podbrzusza rozlanych.

P. Siebold dla oszczedzenia krwawego szwu po rznięciu cezarskim podał spaiaiącą opaskę, na tablicy powyżéy wyobrażoną. Składa się ona z czterech stref bar-

cha-

chanowych lub płóciennych, trzy cale szérokich i stosownie do rany długich. Do każdéy strefy przyszyte są trzy tasiemki tak długie, aby około żywota obstały. Te cztéry strefy połączone są ziedwabnemi sznurkami, lub wąskiemi wstążeczkami takim sposobem, aby rząd ieden tychże przyszyty znaydował się na brzegach pierwszéy i trzeciey strefy, drugi zaś rząd na brzegach drugiéy i czwartéy; lecz pierwszy rząd sznurków musi przechodzić przez dziurki drugiéy strefy, a drugi rząd, przez dziurki trzeciéy, tak żeby się sznurki z sznurkami między drugą i trzecią strefą krzyżowały.

Przykładaiąc tę opaskę, naprzód ściska do kupy pomocnik wargi rany, i iednoczy ią spaiaiącemi plastrami. Tymczasem Chirurg kładzie środek opaski na ranę, i zwiężuie taśmy pierwszéy i czwartéy strefy na grzbiecie. Potém przyciąga taśmy i trzeciéy strefy, i podobnież przymacnia ie na grzbiecie, przez co utrzymuią się wargi rany w spoieniu. Ta opaska wymaga w przykładaniu wiele dokładności, a przeto więcéy też pomocników, ponieważ się łatwo zwikłać może. Z tym wszystkim, daie oną Chirurgowi tę korzyść, że on stan rany zawsze uważać, i podług potrzeby okoliczności iuż przyciągnąc iuż zwolnić opaskę może. Żeby się zaś nie splczła, niebyłoby od rzeczy, gdyby utrzymywana była w swym przeznaczonym mieyscu, przez przyszytą do niey opaskę plecną, i dwa udowe paski.

§. 529. SIODMA opaska brzucha iest *opaska pępkowa* (fascia Umbilicalis. Bandage pour les maladies du nombril. Die Nabel Binde), §. 281. Tab. XV. Fig. 5. która się przykłada w taki sposob: Naprzód rozciąga się opaski środek *a a.* z góry na dót pod pępek, i kładzie się poduszeczka *e. e* na samo uszkodzenie pępka, i potém przytwierdza się poprzeczną opaską *d. d.* kilka razy oprowadzaiąc ią koło ciała Daléy, biorą się dwie wyższe rolle *b. b* i podobnie dwie niższe *c. c.* które połączaią się w tyle przez związanie lub przypięcie, albo też pierwszą poprzeczną opaską przytwierdzaią się około ciała obrączkowym sposobem.

Opaska ta w różnych chorobach i wadach pępka używana bywa pożytecznie, zwłaszcza gdy chory przymuszony iest z łóżka wstawać i podlega rozmaitemu poruszeniu ciała.

WYDZIAŁ V.

Opaski podbrzusza.

§. 530. Podbrzusze iest to ciała łono, do którego należą pachwiny, części płodnie, rodnie i zadnica. Wszakże te wymienione części tak względem swéy osobliwéy natury, budowy i kształtu, iako też względem swego przeznaczenia, mieysca i położenia bardzo się różnią od siebie, a zatym każda z nich szczególnym podpadać

zwy-

zwykła wadom i uszkodzeniom. Dla tego sztuka Chirurgiczna ma zawsze na doręczu różne opatrowania środki, nie tylko przyzwoite każdey w szczególności, lecz i stosowne do wszelkich chorob, którym one podpadaią. W tym zamiarze p daią się tu różnego gatunku opaski, i tychże używania sposoby.

§. 531. PIERWSZA opaska podbrzusza iest *opaska wiorowa na kiłę pachwinową* (fascia pro hernia inqvinali. le Bandage inquinal Die Leistenbruch Binde), która ma 9—12łokci długości, a 3 okładem cale szérokości, i iest w iednę rollę zwiniona. Początek téy opaski, iest koło ciała w dwóch obrączkowych obwodach, przyłożywszy iéy koniec z przodku na zdrowéy stronie. Potém prowadzi się ukośnie na dół p zez uszkodzenie, około wyższéy części uda i na wnętrznéy tegoż stronie znowu do góry; pierwszy przewód krzyżuie się na uszkodzeniu, gdzie kłosowemu wiorowi leżeć przypada, i idzie się z nim daléy w górę w tył koło grzbietu aż na przodek, gdzie się zaczęło. Potém powtarzaią się przewody przez uszkodzenie ieszcze dwa lub trzy razy w wiorach wstępnych krzyżowych. Tu zaś uważać trzeba, aby trzeci lub czwarty przewód, który zakończyć ma kłos iednym wstępuiącym krzyżowym wiorem, przyszedłszy w górę na wewnętrznéy stronie uda, prosto ku piersiom prowadzony był, aby tam zrobić odwrot, i z znowu go prowadzić nazad aż do zewnetrznéy strony uda,

da, gdzie idzie się ztąd w górę wiorem wstępuiącym ukośnie, przez uszkodzenie dla zakonczenia około ciała obrączkowemi obwodami. Przewód zrobiony ku piersiom w górę, gdzie się stanęło, fałduie się na dół i przytwierdza się z osobna do resztu iącey opaski szpilką, co służy do lepszego pokrycia uszkodzenia, i powiększenia lub zmnieyszenia na nim kompressyi. Jeżeliby wymagała potrzeba, aby moszna wraz opatrzone były, wtedy można ieszcze przyłożyć wiesiadło z opaską, gdy się z przewodem na dół z chodzi po odwrocie opaski. Tab. XXVIII. Fig. 2.

Opaska ta dawniéy używana była przy rznięciu kił pachwinowych, i w innych uszkodzeniach, przeto opaską pachwinową iest nazwana. Lecz okoliczności po operacyi takowey kiły, mogą bydź różne, podług których Chirurg w opatrowaniu rządzić się powinien iak następuie:

1) Gdy wszystkie opadłe części nazad włożone zostały, a części zewnątrz brzuchowéy obrączki są zdrowe, wtedy starać się trzeba, aby rana iak inna rznięta przez prędkie poiednoczenie zagoiona była. Przeto ściągaią się do kupy wargi rany za pomocą spaiaiącego plastru, i pokrywaią się kilkoma plumasolkami i iedną kompressą, albo okrągłą iak talar wielką, spłaszczoną poduszeczką, która się sporządza z płótna i wypchana iest szarpiią lub bawełną. Całe opatrzenie przymacnia się opaską T. Téyże środek tak się przykłada, koło ciała,

aby

aby obydwa końce na przodzie z sobą połączone bydź mogły; prostopadła część opaski kładzie się płatkiem troygraniastym na ranę, i pokrywa sprzęty opatrzenia, węższa część przeprowadza się między nogi do grzbietu, i tamże przytwierdza się do paska. Ponieważ przy odnawianiu opatrzenia za każdym razem miedzynożna część w tyle odwiązana i znowu przywiązana bydź musi, co sie stać nie może bez wzruszenia chorego i innych niedogodności, zaczym daleko wygodnieysza iest taka opaska T, do którey w tyle przymocowana iest międzynożna część opaski, maiąca na końcu szeroki płatek z podwóynego płótna, którego brzegi ściągnione bydź mogą, aby wewnątrz był wklesły, a tym sposobem zdatny do obięcia moszen i pokrycia rany, do czego przyszywaią się, dwie wąskie tasiemki, maiące bydź po opatrzeniu związane razem z tasiemkami do opaski przyszytemi.

Przez ten prosty narząd opatrzenia częstokroć zagoienie rany może bydź w 7 lub 9 dniach zupełnie ukończone, gdy przez drugi sposob kilka tygodni potrzeba. Dziwna rzecz, że zaraz po operacyi przedsięwięcie poiednoczenia rany, którego iuż *Franko* i po nim wielu inni używali, aż do nowszych czasów zaniedbane było, i zamiast tegoż chwycono się we wszelkim względzie szkodliwego przykładania fleytuchów, które wkładano do obrączki brzuchowey. Tym sposobem częścią główny Chirurga zamiar, aby po operacyi worek kiłowy zamknięty m,

i obrączka brzuchowa zwężoną została, u skuteczniony nie był, częścią przez nie zrobiło szkodliwe rażenie, działaiące na ranę i kiszki, i dano okazyą do rozmaitych niebe spiecznych przypadłości. Szczęściem w tych czasach mało kto onychże używa.

Pierwsze opatrzenie zostaie nie naru szone, ieżeli naglące przypadłości nie wy magaią wcześnieyszego odnowienia, przez cztery lub pięć dni, a drugie i następuiące opatrzenia, które podobnież tak rzadko iak tylko bydź może, odnawiane bydź maią, robią się podług opisanego sposobu. Po skończoney kuracyi przykłada się choremu kiłowy pasek.

2) Gdy w kile leżące części, z gruntownych przyczyn nie mogą bydź całkowicie włożone nazad, albo gdy w mieyscach podeyrzanych włożenie opadłych kiszek wprawdzie przedsięwzięte bywa, lecz koło podeyrzaney kiszki, dla ostrożności otacza się sznurek, który się przytwierdza zewnątrz brzuchowey obrączki, wtedy rozumie się iuż samo, że tu żadne poiednoczenie zewnętrzney rany mieysca nie ma. W takim przypadku wypełnia się rana lekko mięką szarpią, na którą kładą się przyzwoite kompressy, i to wszystko przytwierdza się wyż opisaną opaską. Czasem oczyszcza się w occie zmaczaną gąbką, a szarpia i kompressy, któremi się pokrywa rana, odwilżaią się dekoktem chiny, i odmienia się opatrzenie, podług okoliczności częściey iak w prostych kiłach.

Na

Na reszcie chory, musi po operacyi cale spokoynie wznak leżeć z podniesionemi nieco krzyżami, i wystrzegać się wszelkiego mocnego poruszenia. Potém nie trzeba się już bać opadnienia iakiey części, dla tego nie należy także bardzo mocno przykładać opatrzenia.

Podobnież postępuie się po operacyi kiły udowéy, ponieważ w istocie nie różni się sposob opatrzenia onychże. Rana zwykła się tu także plastrami spaiaiącemi ściągać, stopniowaną kompressą pokrywać; i opaską T przytwierdzać. Jeżeli kiła nie iest poiedyncza, wtedy nie może się przedsiębrać prędkie poiednoczenie, lecz postępuie się tak, iak się o opatrowaniu kiły pachwinowéy mówiło.

§. 532. DRUGA opaska podbrzusza iest *opaska składana pachwinowa prosta lub podwóyna* (fascia composita ingvinalis simplex vel duplex. Bandage d' aine simple ou double. Die einfache oder doppelte zusammengesetzte Leistenbinde). §. 284. § 285. Tab. XVI Fig. 1. 2. którą przykładaiąc, oprowadza się opaska horyzontalna *a. b.* około lędzwi, i tam się przytwierdza. Potém środek opaski *c.* układa się na samym mieyscu uszkodzenia. Na ostatek opaska pionowa *d.* przeprowadza się między nogi w tył, gdzie oprowadzona około uda prowadzi się w górę, i przymacnia się do opaski horyzonltalnéy. Tab. XXVIII. Fig. 3. Podobnież postępuie się z opaską podwóyną, patrz tamże Fig. 4.

Opa

Opaska ta używa się popolicićy i dogodniéy we wszelkich uszkodzeniach pachwin, niż zwyż opisana wiorowa opaska, ponieważ iest łatwieysza do przyłożenia.

§. 533. TRZECIA opaska podbrzusza iest *opaska Troykątna pachwinowa i pośladkowa* (fascia T triangularis ingvinalis et postica. le Bandage triangulaire pour maladies des aines et des fesses. Die dreyeckigte T Leisten und mastdarmbinde), §. 286. i 287. Tab. XVI. Fig 3. 4. która się przykładać zwykła w różnych nadwerężeniach pachwin i kiszki stolcowéy.

Pachwiny nayczęściey podległe są wzdęciom, ranom i wrzodom różnéy natury, które częstokroć zniewalaią Chirurga do zmiany części składaiących narząd opatrzenia. Jeżeli wzdęcie iest proste, przykłada się zaraz iaki plaster lub kataplazm stosowny do natury złego, a na tychże kompressa iedna lub dwie według mieysca i uszkodzenia. Jeżeli zaś iest wrzód lub rana, te opatruią się knotkami, albo plumasełkami w lekach przyzwoitych zmaczanemi. W przypadku wzdęcia iakiego, na któréy części pośladku, albo na wielkim trokanterze uda, robią się podobnież okładania, lub kładą się plastry podług potrzeby, potém przykładzią się kompressy stosowne do wielkości złego, i to wszystko przytwierdza się opaską T troykątną zwaną, z tą tylko różnicą, iż gdy uszkodzenie iest na pośladku, część troykątna opaski powinna bydź skroiona wkształt kiesy dla obięcia całéy wypukłości onegoż.

Chcąc

Chcąc opaskę T troykątną sporządzić, wykrawa się kawałek płótna w troygran, do którego rogów przyszywaią się taśmy stosowne do wielkości ciała, to iest dwie do wyższych rogów *a. b.* dla przytwierdzenia onych w mieyscu opasania, a drugie dwie do rogu spodniego, który powinien przechodzić pomiędzy uda, dla przymocowania go do opaski otaczaiącey lędzwie. Uważać należy, że w niektórych chorobach pośladku, gdy się używa T troykątney, opaski zamiast iedney obwiąski w rogu spodnim, trzeba przyszyć dwie, w którym to przypadku przymacnia się lepiey tak około części wyższey, iak i niższey uda. Tab. XXVIII. Fig 6. Użycie tey opaski, szczególnieysze iest w następuiącym zdarzeniu:

Po opadnieniu raz stolcowey kiszki, ieżeli następuiąca przez rozciągnienie części słabowitość zniesioną nie będzie, ta kiszka przy każdey okazyi znowu opada, a na koniec spinkter utraca swoią wściągliwość, tak dalece, że nazad wprowadzoną będąc, więcey nie zatrzymuie się w mieyscu. Gdy w takich przypadkach wzmacniaiące ściągaiące lekarstwa, zwłaszcza enemy nie pomagaią, wtedy Chirurg innego sposobu nie ma, iak przez opaski zapobiedz opadnieniu tey kiszki. Lecz te opaski skutkuią tylko powierzchownie; tak długo bowiem utrzymuią w swym mieyscu kiszkę, póki ie chory nosi, a gdy odłoży, kiszka znowu opada. Używaią się do tego zamiaru następuiące opaski:

1)

1) Przykłada się opaska T, do któréy w tym mieyscu, gdzie onéy przypada leżeć na otworze kiszki stolcowéy, przytwierdza się gąbka, przez co nietylko uskutecznia się łagodny nacisk, ale też łatwo przykładać można wzmacniaiące leki. Zamiast gąbki można także wziąść małą, czworgraniastą poduszeczkę z płótna. *P. Hayster* kładzie między półdupki na otworze kiszki podłużną, ściągaiącym likworęm napoioną kompreskę, a na téyże czworgraniastą większą, i obydwie opaską T przytwierdza.

2) *P. Gooch* zachwala do utrzymania kiszki stolcowéy narzędzie z zakrzywionego, z sprężystéy stali sporządzonego pręta, który powleka się mięką skórką. Wyższa i szérsza część onegoż kładzie się na kuprze, i z tąd ciągnie się na dół aż do otworu kiszki, gdzie zakrzywiony pręt kończy się na pelocie dobrze wysłanéy, aby równy i lekki nacisk sprawiła na otworze. Tenze pręt przytwierdza się przez rzemień oprowadzony koło ciała, i na przodzie zapięty na sprzączkę, tudzież przez dwa paski, połączone z wyższą częścią narzędzia, które się ciągną od kupra przez plecy, na piersiach krzyżuią się, i z obu stron do środkowego pasa, za pomocą małych guzików przymacniaią się.

3) *P. Juville* bandaż do opadłéy kiszki stolcowéy składa się z pasa, który się na przodzie zapina. W środku tegoż przyszyta iest sztuka udowa, idzie pomiędzy uda, i dzieli się między kiszką stolcową, i czę-

ścia-

ściami rodniemi na dwie poły, które przytwierdzaią się na przodku pasa po obydwóch stronach. Sztuka udowa i obie poły maią sprężyny, i zaczepiaiące haczki. Te sprężyny powleczone są wolną kitayką. która folguie w rozciąganiu się sprężyn, Do sztuki udowéy w mieyscu, gdzie ona otwór kiszki pokrywa, przytwierdzony iest mały z słoniowéy kości zrobiony kręgielek który iest przedziurawiony, ma pół cala długości, i 18 linii obiętości. Ten kręgielek powinien na samym otworze kiszki leżeć, i téyże opadnienia bronić. Za pośrednictwem sprężyn staie się ten bandaż elastycznym, które folguią w różnych poruszeniach ciała, a kręgiel przyciska się zawsze równo bez usuwania się. Gdy chory chce iść na stolec, może tylko odpiąc dwie przodkowe sztuki, a sztukę udową w tył cofnąć.

Ten bandaż iest ze wszystkich do tego zamiaru wynalezionych narzędzi naystosownieyszy i do użycia nayłatwieyszy, tylko to iest u niego, iak u innych nie dogodne, że opadniona kiszka tuż za otworem tylko znayduie się cofniona, i nigdy do swego przyzwoitego nie zaprowadza się położenia; iak prędko odeymie się narzędzie, n. p. gdy chory na stolec idzie, zaraz występuie, i przez ten opatrzenia sposob nigdy się nie uskuteczna gruntowne uleczenie. Dla tego proponuie *P. Richter*, aby zamiast owego przedziurawionego kręgla przytwierdzić do sztuki udowéy walcowatą rurkę

z

z słoniowéy kości, dwa lub trzy cale długą i nieco od tamtego szérszą. W przykładaniu bandażu wsuwa się rurka do kiszki stolcowéy, która ią powinna nazad cisnąc, i w naturalnym położeniu utrzymować. Przez tę rurkę tak odbyt stolcowy iak wiatry odchodzić mogą, i ona zawsze w swym mieyscu zostaie. Aby łayna i wiatry mimowoli nie odchodziły, powinien zewnętrzny onéyże otwór zatkany bydź korkiem. Jest iednak kwestya, czyli taka rurka osłabioną kiszkę przyzwoicie zatrzymuie. Z tym wszystkim w skutku doświadczać należy.

4) *P. Levret* radzi kawałek wieprzowéy kiszki w wyzszym końcu związanéy włożyć do kiszki stolcowéy, i potém ią wydąć. Przez naciśnienie na ściany kiszki stolcowéy, taż wprowadza się na swoie przyzwoite mieysce, i tamże utrzymuie. Lęcz wątpliwości podpada, czy ta wieprzowa kiszka dostatecznie naciska, aby stolcową kiszkę utrzymała w swym położeniu, do tego przy każdym wypróżnieniu wyięta bydź musi.

5) U niewiast dla utrzymania w mieyscu opadaiącéy kiszki stolcowéy używa się macicznego krańca, który się kładzie do pachwy maciczney. Lecz tenże, taki kształt mieć powinien, aby ani za słabo, ani za mocno nie naciskał, w pierwszym przypadku nie wstrzymuie on opadnienia, w drugim zaś przeszkadza wypróżnieniu stolca, i za każdym razem wyięty bydź musi, gdy chora chce iść na stolec.

§.

§. 534. CZWARTA opaska podbrzusza iest *opaska wstzymuiąca kiłę udową* (fascia continens ad herniam femoralem. Bandage contentif de la hernie femorale. Die haltende schenkelbruch binde), która składa się z dwóch opasek z sobą połączonych. Z tychże niższa, otaczaiąca udo i idąca ukośnie podług kierunku wiązania poparta z dołu do góry, obeymuie przepuklinę udową, którą oraz naciska podłużną nieco grubszą poduszeczką do siebie przyszytą. Druga wyższa opaska okrążaiąca lędzwie i około tychże mocno przytwierdzona, nie dozwala téy niższéy opasce opadać, będąc z nią połączona dwiema tasiemkami ukośnie przyszytemi. Żeby zaś i ta wyższa, lędzwie otaczaiąca opaska nie opadała, przydaie się ieszcze do niéy opaska Jarzmowa czyli szkaplérzowa, która przeprowadzona przez barki, przytwierdza się do niéy. Podobnym sposobem sporządza się opaska na obie strony udowych stawów, i podobnież szkaplérzem utrzymuie się w mieyscu. Tab. XXX. Fig. 3. 4 7.

Ten prosty gatunek opaski używa się tylko w niedostaku opasek sztucznych do utrzymania w swych granicach przepukliny udowéy, która się pospoliciéy trafia niewiastom.— Opaski do tego zamiaru służące, o których namienia *P. Henkel*, zwykły się robić z mosiężnéy blachy z zawiasami, aby też, ruchowi nóg odpowiadały. Że zaś takowe opaski będąc zbyt twarde bardzo nagniataią część chorą, osobliwie u de-

delikatnych niewiast, którym wielką przykrość sprawuią w chodzeniu; powtóre, że one są trudne do zrobienia, i nie wszędzie znayduie się Artysta zdatny do sporządzenia onych, przeto opaska tu opisana prosta w przypadku nagłey potrzeby zastąpić może mieysce sztuczney, niedopuszczaiąc przepuklinie udowey coraz bardziey wzrastać.

§. 535 PIĄTA opaska podbrzusza iest *opaska T czworkątna do Niewieścich rodnich części* (fascia T quadratum partium muliebrium. le Baudage T quarrée pour les parties genitales des femmes. Die vierecktigte T Binde für die Geburtstheile der Weiber), §. 290. XVI. Fig. 7. która przykłada się w taki sposób: Naprzód opaska horyzontalna *a. b.* oprowadza się około lędzwi, i tam się przymacnia. Potém na samych rodnich częściach kładzie się czworkąt *c*, i otuliwszy nim należycie te chore części, prowadzą się obie dólne opaski między nogi, i przeprowadziwszy one ukośnie przez oba półdupki w górę, idzie się potém na przodek, gdzie skrzyżowane po nad kością krokową, oprowadzaią się około żywota, i przytwierdzaią. Tab. XXIX. Fig. 2.

Opaska ta, łatwo i wygodnie może bydź użyta w złamaniach kości biodrowey, zwłaszcza gdy te połączone są z uszkodzeniem części delikatnych sąsiedzkich. Jeżeli końce złamaney kości nie są wyruszone z mieysca, wtedy to uszkodzenie łatwo uleczone bydź może. W przeciwnym zaś razie, co

się

się nayczęściey downątrz trafia, takie złamanie trudne iest do opatrzenia, *P. Boyard* w pewnym przypadku, gdzie kość blisko na trzy palce szeroko pod swoim wyższym kraiem poprzek złamana była, i koniec tegoż ułamanego kawałka popchnięty był do iamy brzuchowey, użył następuiącego sposobu: Położył chorego wznak na krawędzi łóżka, i żywot pod fałszywemi żebrami obłożył serwetą, którą mocno ściągnąć kazał dwom pomocnikom, gdy tym czasem inny pomocnik ściskał żywot na przeciwległey spodniey stronie. Przez co naciskaią się wnętrzności podbrzusza ku iamie miedniczney na dół, muskuły zaś brzucha natężaią się, a tak uskutecznia się wprawienie. W czasie kuracyi całey zostaie serweta ściągniona, dla zabespieczenia iey od usunienia się, dodaie się oney wiesiadło plecne. Wątpliwości iednak podpada, czy ten sposob dostateczny iest we wszystkich przypadkach.

Bardzo prostego narządu opatrzenia w takich złamaniach używa *P. Mursyna.* Po doskonałym wprawieniu kładzie on na zewnetrzny brzeg kości zdrowey strony, iednę podłużną kompressę, samą przez się, a drugą z podłużną łubką zrobioną z tektury, na chorey stronie. Obie te kompressy przymacnia on długim ręcznikiem, który oprowadza koło miednicy.

Podobne opatrzenie podaie *P. Creve.* Składa się on z pasa, który do większey miednicy, robi się pół trzecia cala szeroki,

do mnieyszéy zaś węższy, długość powinien mieć dostarczaiącą do obięcia onéyże. Dla przytwierdzenia, są na iednym końcu dwa wąskie rzemienne paski, na drugim zaś dwie sprzączki do zapięcia tychże. Część pasa, któréy leżéć przypada na przedniéy części podbrzusza, między przodkowemi wyższemi końcami grzebienia kości biodrowéy, i spoienia kości łonowéy, iest nieco szérsza, aby w przykładaniu onegoż niższa część podbrzusza iednostaynie nacisnioną była. Wnętrzna strona pasa powleka się miękką skórką. Po obydwóch stronach na grzebieniu biodrowey kości, na obydwóch brzegach pasa, podkładaią się dwa podłużne polsterki, tak aby między temiż w środku rzeczony grzebień leżał, i przez to, sam pas mocniéy utrzymany był w swym położeniu. Owa część pasa, któréy przypada leżeć na kuprze, iest cale równa. Na téyże, są dwa wąskie paski mieką skórką podszyte Po spoieniu złamanych końców, kładzie sie chory korpusem prawie horyzontalnie. Cokolwiek iednak powinien się ku zdrowéy stronie nagiąc, aby się natężyły muskuły brzucha na choréy stronie, i wnętrzności podbrzusza ku cierpiącéy stronie nachylone były. Koło całego biodra prowadzi się podłużnik, i sam pas tak się przykłada, aby obydwa podłużne polsterki po obu stronach grzebien biodrowey kości obeymowały. Pas ten przeciąga się iak naymocniéy za pośrednictwem znayduiących się na obydwóch

koń-

końcach sprzączek, i paskow. Potém prowadzą się rzemienie przyszyte w tyle na kuprze do pasa, pomiędzy uda, i przytwierdzaią się czyli zapinaią na sprzączki, znayduiące się na przodzie pasa, przez co zapobiega się usunieniu bandażu. Udo choréy strony, zgina się ku podbrzuszu, blisko do prawdziwego kąta. Trzeba iednak także, kolano téy saméy strony, nieco ku zewnętrznéy stronie kierować. Aby zaś to wszystko utrzymać w tym samym położeniu, podkłada się poduszka tęga i rzemień, w iednym końcu przytwierdzony do trzewika lub pantofla, a w drugim do posłania chorego, przez co temuż nie dopuszcza się wyciągnąć nogi i odmienić położenia.

P. Creve zdaie się bydź bardzo uprzedzonym o ważności tego narządu opatrzenia, ia zaś nie upatruię w nim w złamaniach biodrowéy kości istotnéy dogodności. Naywięcéy zależy tu na przyzwoitym położeniu chorego, które gdy się dobrze bierze na uwagę, wtedy proste opatrzenie sposobem *P. Mursyna* iest także dostateczne.

§ 536. SZÓSTA opaska podbrzusza, iest *opaska X do niewieścich rodnich części* (fascia X partium muliebrium. le Bandage X pour les parties genitales des femmes. Die X Binde für die Geburstheile), § 292. Tab. XVI. Fig. 9. Którą chcąc przyłożyć bierze się naprzód środek skrzyżowaney opaski, i onéyże troykąt *e* kładzie się na rodnich częściach. Potem biorą się

 téy-

téyże opaski wyższe dwie rolle *a d.* które oprowadzone przez lędzwie około żywota, tam się przymacniaią. Na ostatek biorą się drugie dwie niższe rolle *c b.* które przeprowadzone pomiędzy uda w tył, i na pacierzzch grzbietowych skrzyżowane, sprowadzaią się przez lędzwie ku przodkowi, i tamże nad częścią chorą powtórnie skrzyżowane, przeprowadzaią się znowu aż do biodrów, gdzie obszedłszy na około żywot, przytwierdzaią się podobnież iak pierwsze. Tab. XXIX. Fig. 4.

§. 537. SIODMA opaska podbrzusza *opaska T proste do fistuły zadnicy* (fascia T simplex ad fistulam ani, le Bandage T simple pour la fistule d' anus. Die einfache T Binde für die mastdarmfistel), §. 287. Tab. XVI. Fig. 4. którą przykładaiąc kładzie się naprzód opaski środek *c* na saméy zadnicy, potém oprowadza się horyzontalna opaska *a. b.* około lędzwi lub brzucha, i tam się przytwierdza; na ostatek pionowy téyże opaski koniec *d.* przeprowadzony pomiędzy uda, przytwierdza się na przodzie do pierwszéy horyzontalnéy opaski. Tab. XXVIII. Fig. 6.

Opaska ta naypospoliciéy prawie używana bywa przy operacyi zadniczéy fistuły. Dawniéy wypełniano ranę po rznięciu szarpiią, częścią dla tego, aby łayna nie dostały się do rany, częścią aby wzniecić takie zapalenie i ropienie, iakieby potrzebne było do rozwolnienia twardości kanału fistułowego. Takie postępowanie iest

cr-

cale przeciwne zamiarowi i szkodliwe, ponieważ przez mocne wypchanie rany powstaie za wiele rażenia, i wielorakie przymiataią się uciążliwości, iako to: kolka, skłonność do womit, zatrzymanie uryny i t. p Jnni z drugiéy strony, chwytaią się przeciwnego temu postępowaniu sposobu, i cale nic nie kładą w ranę tylko ią zewnętrznie pokrywaią iakim plumasolkiem; lecz doświadczenie uczy, że niekiedy zle piaią się wargi rany wprzód, nim kanał fistułowy iest zagoiony, i że na nowo potrzebna iest operacya, iak *P. Sabatier* uważał. Przeto roztropność każe, nieco kłaść w ranę, coby iéy nie uciążało, a przecie broniło, iżby się wcześniéy nie spoiła, nim się fistuła oczyści i zagoi. Wprowadza się więc do kiszki stolcowéy cienki fleytuszek lub szmateczka z przedniego płótna, posmarowana maścią *digestivum* zwykłemi szczypcząźkami poprzeciwiegłéy stronie fistuły na palcu, aby nie razić rany i nie sprawić bolu. Przyszedłszy tak daleko iak rana zachodzi, naciska się ostrożnie fleytuszek pomiędzy wargi rany. Zewnętrznie plumasolkiem pokrywa się rana, i kompressą, która się T opaską przyzymania. W przypadku tylko znacznego krwotoku może Chirurg wypełnić ranę szarpiią, albo fleytuch do kiszki stolcowéy włożyć, a ieżeli to nie iest dostateczne, trzeba wprowadzić tamże *P. Percego* Gorgeret, i tym pęczkiem szarpii naciskać mieysce krwotoku.

§

§. 538. OSMA opaska podbrzusza iest *opaska T podwoyne do szwu miedzynożnego* (fascia T duplex ad perineum. Bandage T double du perinée. Die doppelte T Binde für das mittelfleisch), §. 288 Tab. XVI. Fig. 5 która przykładaiąc, bierze się naprzód horyzontalna opaska *a. b.* i oprowadza się około biodrów, i tam się przytwierdza. Potém biorą się onéyże dwie pionowe rolle *c. d* które się przeprowadzaią przez środek aż do szwu międzynożnego, i tamże skrzyżowane, znowu się prowadzą z obu stron lędzwi nazad ku tyłowi aż do krzyżów, gdzie się przytwierdzaią o brączkowym obwodem. Tab. XXVIII. Fig. 7.

§. 539. DZIEWIĄTA opaska podbrzusza, iest *proca płodnich części i szwu międzynożnego* (funda partium virilium et perinei. la fronde de genitoires et perinée. Die Schleuder der Männlichen Theilen und des mittelfleisches), §. 293 Tab. XVI. Fig. 10. którą przykładaiąc, środek procy kładzie się na płodnich częściach, i przewleka się członek męski przez otwór *e*. Potém biorą się dwie rolle opaska *a. b.* i przeprowadzaią się w tył, gdzie skrzyżowane oprowadzaią się około ciała, i przytwierdzaią obrączkowemi obwodami. Na ostatek biorą się drugie dólne rolle *c. d.* i podobnież w tył przeprowadzone, i tamze skrzyżowane sprowadzaią się po nad lędzwiami na przodek, gdzie oprowadzone około ciała, podobnież kończą się obrączkowe

we

wemi obwodami. Tab. XXVIII. Fig. 8.

Takowe proce używane bywaią w rznięciu kamienia zamiast kompres, § 282 i 283. Tab. XV. Fig. 6. 7. Przyłożone na ciało okazuią się w wizerunku Tab. XXIX. Fig. 5.

§. 540. DZIESIĄTA opaska podbrzusza iest *opaska T podwoyne do moszen i fistuły zadnicy* (fascia T duplex scroti et fistulæ ani. Bandage T double de la bourse. Die T doppelte Binde für den Hodensack und mastdarmfistel), §. 289. Tab. XVI. Fig. 6. Która sie tak przykłada: Naprzód oprowadza się horyzontalna opaska *a. b.* około lędzwi, i tam się przytwierdza obrączkowym obwodem. Potém ułożywszy na mosznach środek *c.* biorą się dwie dólne pionowe rolle *d d.* które oprowadzone około moszen, i skrzyżowane spodem onychże, przeprowadzaią się ukośnie przez półdupki, gdzie iedną rollą opasuie się iedno, a drugą drugie udo, i przyszedłszy ku przodkowi brzucha przytwierdzaią się obie do pierwszéy horyzontalnéy opaski. Tab. XXIX. Fig. 1.

Ta opaska, przyłożona z tyłu sposobem, iak się wyżéy powiedziało, służy bardzo dobrze w złamaniu kości kuprowéy, które nayczęściey zdarza się na spodniéy części po utrąceniu końca téyże kości. W takich iednak złamaniach mniéy zależy na opasce; niż na wprawieniu i zręcznym położeniu. Wprawienie uskutecznia się, gdy włożonym do kiszki stolcowéy palcem, i

przez

przez wzaiemny nacisk zewnętrzny, do wnątrz usunięta kość przyprowadza się do swego mieysca. Dla zapobieżenia przypadłościom kładzie się w tyle na kuprze kompressa, która się przytwierdza opaską T, albo podług *P. Creve* idącym koło całéy miednicy pasem. Chory powinien zawsze leżeć na boku, albo na brzuchu. Złamania fałszywych kolczystych wyrostków kości kuprowéy, opatruią się tak, iak złamania kolczystych wyrostków kości pacierzowych.

§. 541. JEDYNASTA opaska podbrzusza iest *opaska T przedziurawiona do moszen* (fascia T perforatum scroti, la Bandage T troué de la bourse. Die durchlöcherte T Hodensacksbinde), §. 291. Tab. XVI. Fig. 8. któréy część horyzontalna *a. b.* podobnież oprowadza się około lędzwi i przymacnia. Potém środek onéyże *c* układa się na mosznach, przepuściwszy członek męski przez znayduiący się tamże otwór. Na ostatek obie pionowe opaski części *d. e.* przeprowadzone pomiędzy nogi, ciągną się ukośnie w górę około udów, i przytwierdzaią się na opasce pierwszéy. Tab. XXIX. Fig. 3.

§. 542. DWUNASTA opaska podbrzusza iest *wiesiadło moszen z opaską prostą* (suspensorium scroti cum fascia simplici. Suspensoire des bourses avec la bande. Einfache Hodensack Tragbinde), która ma długość 7 lub 8 łokci, szérokość 3 cale okładem, i iest w iednę rollę zwiniona. Ro-

bią

bią się naprzód dwa obwody obrączkowe około ciała dla przytwierdzenia końca opaski, potém po iedney stronie na przodku robi się odwrót, który się przypina szpilką na rzeczonych obwodach, i idzie się z opaską na dół koło moszen, końcem utrzymania ich w górze. Po drugiey stronie prowadzi się znowu opaska w górę aż do piersi, gdzie się podobnież robi odwrót, który się przymacnia szpilką do sukni, albo do iakich szelek; lub też można tu dać potrzymać opaskę, i gdy się opasanie skończy, wtedy robi się parę razy odwrót ku dołowi, które to odwroty, przypinaią się szpilkami do obrączkowych obwodów. Potém prowadzi się opaska znowu pod pierwszy obwód koło moszen, a z drugiey strony znowu w górę aż do obrączkowych obwodów, któremi opasany iest żywot. Tu robi się znowu odwrót, przytwierdza się szpilką na rzeczonych obwodach, i kończy się opaska temiż samemi na pierwszych około podbrzusza obwodami. Koniec opaski ciągnący się aż do piersi, służy na to, aby tymże moszna albo lepiey podnieść według potrzeby, albo opuścić można. Odwroty powinny bydź gładko robione. Tab. XXIX. Fig 6.

Ta opaska używana bywa naywięcey w zapaleniach moszen, ieżeli następuiącey opaski na doręczu nie masz, i chory maiący ią, leżeć może w łóżku.

§. 543 TRZYNASTA opaska podbrzusza iest *wiesiadło workowe* czyli *worek na*

mo

moszna (supensorium sacciforme scroti, seu saccus scrotalis. Suspensoire ordinaire de la bourse. Tragbeütel für den hodensack), §. 294 Tab. XVI. Fig. 11. który to narząd opatrzenia, może się sporządzić bardzo prostym sposobem, gdy się podług wielkości moszen dwa czworgraniaste kawałki płòtna, ieden na drugim położone, w dwóch rogach tak zetną, aby półkole formowały. Obcięte tym sposobam zszywaią sie, a prosty brzeg zostaie otwarty iak u worka. Nieco poniżéy tego brzegu, zrobić trzeba otwór dla przepuszczenia członka. Z obu stron przyszywaią się taśmy, któremi się przytwierdza worek do lędzwiowego pasa. Tab. XXIX. Fig. 7.

Różne ieszcze wiesiadła moszen znayduią się w sztuce, i w różny sporządzaią się sposob. Jedne maią kształt czapeczki dziecinnéy. §. 295. §. 296. 297. §. 298 Tab. XVI. Fig. 12. Drugie podobne są do kieski. Fig. 13 14. Jnne maią kształt torby myśliwskiéy Fig. 15. Teyże róg ieden włożony w drugi Fig. 16. stanowi wygodny sprzęt do noszenia moszen.

Naywięcéy chorob, dotykaiących iądra i moszna, nieodbicie wymagaią podparcia obydwóch tych części, aby zapobiedz uciążliwemu spinaniu w korzeniu, które powstaie od obwisłości onychże. To się naylepiéy uskutecznia, przez wyż rzeczone wiesiadła, które nawet dla zdrowych osob wiele dzwigaiących, noszących, konno ieżdzących są bardzo użyteczne, gdyż o-

chra.

chraniaią od wielorakich uszkodzeń iąder i moszen. Skutecznie i wygodnie także u żywane bywaią po operacyach *Phymosis i Paraphymosis.* Pokrywa się na obrzezku rana iakim plumasolkiem posmarowanym ceratową maścią, i przykłada się worek przyzwoitey wielkości, w którym zostawiony iest otwór dla przepuszczenia przyrodzeń męskiego członka, i tenze worek przytwierdza się do lędzwiowego pasa za pomocą taśm do niego przyszytych.

§. 544. CZTERNASTA opaska podtrzusza iest *worek na moszna z żywicy Elastycznéy* (saccus scrotalis ex resina elastica. la Bourse de la rezin elastique. Hodenbeütel von elastischen harz), Tab XXX Fig. 5. który iest bardzo łatwy do sporządzenia. Bierze się zwyczayna bańka żywicy elastycznéy wielkości takiéy. aby obiąc mogła moszna. Z szyi robią się dwa ucha, do których przyszywaią się dwie mocne taśmy opatrzone guzikami. Chcąc użyć tego elastycznego worka, zawiesza się na barkach nakształt szkaplérza opaska, maiąca na obydwóch końcach dziurki, któremi te końce zapinaią się na guziki, przyszyte do uszow worka rzeczonego, i tak utrzymuią się moszna w swym przyzwoitym mieyscu. Tab. XXX. Fig 1. 2.

Ten narząd opatrzenia okazał się bardzo skuteczny dla tych, którzy maiąc zadawnioną stwardniałość moszen, potrzebuią nietylko należytego podniesienia, ale też ochłodzenia i ochronienia onychże od zatar-

tarcia przez pot ostry, który częstokroć sprawuie zapalenie i boleść.

§. 545. PIETNASTA opaska podbrzusza iest *opaska przekłóta, iednocząca do członka męskiego* (fascia pertusa uniens penis. Bandage pertuis unissant de la verge die Durchstocheae vereinigende Ruthen Binde), §. 300. Tab. XVI. Fig 7. która obwiia się około chorego członka, przewlekłszy ięzyk *b* przez sparę *a*. i przytwierdza się koniec *d*. przyszytemi do niego tasiemkami. Tab. XXIX. Fig. 11.

§. 546. SZESNASTA opaska podbrzusza *utrzymuiąca członek męski* (fascia continens penis. Bandage contentif de la verge. Die haltende Ruthen Binde) §. 30. Tab. XVI Fig. 18. która obwiia się koło członka krążkowym sposobem, a gdy okoliczności wymagaią podniesienia onegoż wtedy opasawszy chorego biodra opask okrążkową, do teyże przywiezuie się opa trzony członek tasiemkami do końca przy s ytemi; tym sposobem utrzymuie się w przyzwoitym położeniu członek, który w przypadku dolegliwości podnieść może Tab. XXIX. Fig. 12.

§. 547. SIEDMNASTA opaska pod brzusza iest *woreczek* czyli *pachewka n członek męski* (sacculus seu vagina peni le petite fourreu de la verge. Die Ruthen Scheide, która się robi z kawałka płótn lub iakiey miękiéy przyzwoitéy materyi d wielkości członka stosownego. W końc onéyże dólnym zostawuie się dziurka d

wol-

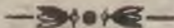
wolnego odchodu moczu, w górnym zaś przyszywaią się dwie tasiemeczki, za pomocą którychby mógł bydź podniesionym członek, w czasie wymagaiącey potrzeby przez przywiązanie pacnewki do pasa lędzwiowego lub iakiey opaski.

ROZDZIAŁ III.

Opaski wyższych ostatkowych członków.

§. 548. Jak sztuka rozczłonkowania, maiąca wzgląd na budowę, kształt, funkcyą, własność i związek każdey w szczegulności części tychże członków, pospolicie oneż dzielić zwykła na bark, ramię, łokieć i rękę, tak podobnież nauka opasek maiąc wzgląd na wielorakie uszkodzenia tychże części, które wymagaią obrządku opatrzenia, i opasek użycia osobliwego, naylepiéy dana bydź może w szczególności, przeto postanowiłem opaski do opatrzenia wyższych ostatkowych członków potrzebne podzielić tym sposobem: w wydziale pierwszym opisze opaski wyższego barku, w drugim opaski ramienia, w trzecim opaski łokcia, w czwartym opaski ręki i palców z dołączeniem wiadomości iaki iest pospolity obrządek opatrowania tych części.

WY-

WYDZIAŁ I.

Opaski wyższego barku,

§. 549 Wiadomo, iż bark wyższy pryncypalnie składa się z dwóch kości osobliwego kształtu, to iest: z kości łopatkowéy i oboyczykowéy z sobą połączonych w stawie. Te kości nieforemną część ciała stanowiąc czynią ią do obowiązania nader trudną. Wszystkie uszkodzenia téyże części właściwe, mianowicie złamania i zwichnienia, szczególnego Chirurgicznego narządu, opatrzenia potrzebuiące, w stosunku swego kształtu, funkcyi i własności natury, robią pospolicie tamę przemysłowi ludzkiemu tak dalece, że sztuka ledwie cztéry opaski powszechne dotąd okazać mogła. Albowiem każde szczególnéy części uszkodzenie zdaie się zawsze wymagać osobliwego narządu opatrzenia, i obrzędu postępowania, aby prócz powszechnego sposobu tymże częściom zaradzić można. Używanych zaś dotąd opasek są następuiące gatunki:

§. 550. PIERWSZA opaska wyższego barku iest tak zwana *gwiazda prosta czyli poiedyncza* (stella simplex, l' Etoile simple, le Bandage Etoilée. Der einfache Stern, die Sternbinde), która się robi tym sposobem: Bierze się ośm lub dziesięć łokci długa, cztéry cale széroka, w iednę rollę zwiniona opaska. Zwykło się używać tey opaski dla umocowania sprzętów opatrzenia

nia, nietylko w uszkodzeniach łopatki i wyższego grzbietu, lecz i w uszkodzeniach piersi. Ta więc opaska przywiia się podług mieysca uszkodzenia, albo na grzbiecie, albo na piersiach. W pierwszym przypadku, zakłada sie pod zdrową pachą, idzie się z nią ukośnie przez chorą łopatkę około téyże, po pod pachą znowu ukośnie, przez grzbiet w górę ku zdrowéy wysokości łopatki, około niey i po pod pachę, gdzie umacnia się początek opaski. Potém powtarza się ten pierwszy obwód dwa lub trzy razy wiorami wstępuiącemi lub zstępuiącemi. Po tych obwodach, przyszedłszy z głową opaski pod pachę zdrową, ztąd przez chorę łopatkę ukośnie znowu na dół przez piersi, ku zdrowéy głębokości pachy, przez co obydwa obwody krzyżuią się na piersiach. W reszcie kończy się opaska obrączkowemi obwodami koło ciała. Chcąc tę opaskę przyłożyć w uszkodzeniach piersi, wprzód robi się początek na piersiach z obwodami, iak się w poprzedzaiącym sposobie robiły na grzbiecie, owe zaś które przed tym szły przez piersi, robią się na grzbiecie. Tab. XXXI. Fig. 4. Taż sama opaska okazuie sie z przodu ciała na Fig. 5, i pospolicie u Francuzów nazywa się liczbą 8.

§. 551. DRUGA z powszechnych opasek barkowych, iest *gwiazda podwóyna* (Stella duplex, l' Etoile double. Doppelte Sternbinde), która ma 14—16 łokci długości, 4 cale szerokości, i iest zwiniona w iednę

dnę rollę. Zakłada się naprzód pod iedną pachą, idzie się ukośnie przez piersi i łopatkę. Sprowadziwszy opaskę przez łopatkę i pod pachą na przodek, idzie się znowu ukośnie przez pierś, na którey krzyżuią się obydwa obwody ku łopatce, gdzie naprzód założona, była opaska. Tu także prowadzi się opaska przez łopatkę i koło niey, potym zaś przychodzi się z pod pachy na przodek i przez łopatkę nazad ukośnie po grzbiecie na dół, aż do drugiey pachy. Ztąd idzie się na powrot przez łopatkę wzdłuż grzbietu, na którym krzyżuią się oba obwody aż do wklęsłości pachy, gdzie się zaczęło. Takowe przewody przez piersi i grzbiet powtarzaią się wiorami wstępuiącemi lub zstępuiącemi podług stanu uszkodzenia dwa razy. Tak postępuiąc formuią się cztery kłosy, dwa na łopatkach, ieden na piersiach, a czwarty na grzbiecie. Ostatek opaski kończy się obrączkowemi obwodami koło ciała. Niekiedy obeymuią się ramiona razem. Tey opaski zwykło się używać, gdy sprzęty opatrzenia tak na piersiach iak i na grzbiecie w iednym czasie umocowane bydź muszą. Patrz Tab. XXXI Fig. 6.

§. 552. TRZECIA tego gatunku opaska iest *kłos wstępuiący barkowy* na zwichnienie kości barkowéy (Spica ascendens pro luxatione ossis humeri, le spica ascendant, dufsteigende Kornähre zur verrenkung der Schulter), która ma 6—12 łokci długości, 3 cale szérokości, i zwiniona iest w iednę rollę. Koniec oneyże zakłada się na przodku

ku pod zdrową pachę, idzi się potém ukośnie przez piers aż do cierpiącey łopatki, koło teyże z pod pachy na przodek, i przez łopatkę, gdzie się obydwa przewody krzyżuią, wzdługż grzbietu aż do zdrowéy pachy, na któréy iest początek opaski. Podobnym sposobem powtarza się taki obwód w wiorach wstępuiących dwa razy. Nakoniec robi się czwarty przewód przez pierś aż do choréy pachy, Ztąd prowadzi się opaska około ramienia, a potém od przodka w tył przez łopatkę po grzbiecie aż do zdrowéy pachy, kończy się opaska albo obrączkowemi obwodami koło ciała albo się idzie przez zdrową łopatkę, przez potylicę i po szyi na choréy stronie na dół, i obeymuie się przodek ramienia dla zrobienia pętelki. Tab. XXXI. Fig. 7.

§. 553. CZWARTA powszechna barkowa opaska iest *kłos zstępuiący*, czyli *zwracany barkowy* (spica descendens, reversa humeri. le Spica descendante, ou renversée. Absteigende oder umgekehrte Kornähre). Ta opaska iest téy saméy długości i szérokości iak poprzedzaiąca, i podobnym sposobem przykłada się, z tą tylko różnicą, że téy tu pierwszy przewód na cierpiącéy łopatce wyżéy leżeć powinien, i że z drugiemi potym przewodami idzie się z góry na dół. Zrobiwszy trzy takowe zstępuiące obwody, i przyszedłszy znowu aż pod zdrową pachę, idzie się z opaską przez łopatkę zdrową wzdłuż grzbietu aż pod chorą pachę, z tąd znowu przez łopatkę i przez grzbiet aż do

 zdro-

zdrowéy pachy. Potém prowadzi się czwarty raz opaska przez piersi i chorą łopatkę, i robi się pod łopatką obwinienie koło ramienia od strony wewnętrznéy, a potém kończy się opaska obrączkowemi obwodami koło ciała. Tab. XXXI. Fig. 8. W opaskach, gdzie przewody idą pod pachą, trzeba dołek pachy wypełnić kompressami dla uchronienia się nacisku.

Zwykło się dawniéy używać téy opaski w złamaniach kości oboyczykowéy, lecz ona cale nie iest dostateczna, aby dopełnić ustanowione poniżéy indykacye. Użytek onéyże rozciąga się tylko do umocnienia sprzętów opatrzenia w kontuzyach, zwichnieniach, i innych nadwerężeniach łopatki i pobliskich części.

§. 554. PIĄTA opaska barkowa należy do szczególnych opatrywania obrządków w złamaniach kości łopatkowéy, iak następuie:

Kość łopatkowa tak dla swego położenia, iak i dla znacznych muskułów, które się nad nią i pod nią znayduią, mniéy podpada złamaniu niż inne części. To iednak ma się tylko rozumieć o większéy części téyże kości, na poiedynczych częściach onéyże często daią się widzieć złamania. Nayprędzéy zaś złamaniu podpada szyia łopatki (*Acromium*).

1) W przedsięwziętym opatrowaniu téyże, naywięcéy zależy na tym, aby ramię wyższe na piersi spoczywało i w górę podniesione było. Głowa kości barkowéy stano

nowi mocny punkt, i zapobiega, żeby się odłamane *acromium* na dół nie splezło. Lecz przez cały czas leczenia, trzeba wyższe ramię w tym położeniu utrzymywać, i wystrzegać się wszelkiego poruszenia łopatki i barku. Zwyczayne do tego złamania zalecone opatrowania sposoby, np. noszenie ręki w szarfie, przykładanie wstępuiącego kłosa, nie są dostateczne do dopełnienia podanych indykacyy. Naystosownieyszy także w takim złamaniu, iest narząd opatrzenia *P. Desault* na złamanie oboyczykowéy kości, tylko z niektóremi odmianami. Za pomocą tegoż utrzymuie się ramie niewzruszone. i w kierunku ku górze. Pod pachą kładzie się poduszeczka albo równéy wszędzie grubości, albo klinowata, tak aby cieńszym końcem leżała pod pachą, grubą zaś częścią maiącą półtóra cala miąższości, ku łokciowi leżała. Na takiéy więc poduszeczce umacnia się ramię podług sposobu opatrzenia *P. Desault*; mieysce złamania pokrywa się 2 kompressami, z których iedna od kości oboyczykowéy aż do ościstych kości pacierzowych dosięga, druga kładzie się krzyżowo na niéy. Aby się zaś te kompreski nie splezły, trzeba ie igłą przytwierdzić do opaski.

2) W złamaniu spodniego, łopatki kąta zaleca *P. Desault* narząd opatrzenia, przez który naypewniéy spoione bydź mogą drzazgi złamania. Jest on tego zdania, że część łopatki niezwichnioną z kawałkiem odła-

manym według możności połączyć należy przez zbliżenie ich do siebie. Chcąc to uskutecznić, trzeba a) Ramieniowi dać kierunek ku piersiom na przodek, i oddalić go nieco od ciała; b) trzeba przodek ramienia nagięc w kąt dość ostry, aby ręka tego naprzeciw zdrowéy łopatce była. Narząd utrzymania części w tym położeniu iest następuiący: Kładzie się poduszeczka klinowata, z wełny i płótna sporządzona między piersią i ramieniem, tak aby szpiczasta część onéyże leżała w dołku pachy, a szérsza cześć pod łokciem. Rzeczona poduszka u dołu musi bydź grubsza niż owa, która używana bywa w złamaniach kości oboyczykowéy, aby dostatecznie utrzymywała łokieć odległy od ciała. Kilka kompressek kamforowym lub innym iakim spiritusem napoionych, kładzie się pod złamaniem przy samym złamaniu. Potém trzeba to wszystko za pomocą 8 łokci długiéy w iędnę rollę zwinionéy opaski starać się umocnić. Pierwszemi obwodami umacnia się ręka na zdrowéy stronie, potém idzie się od przodku ku tyłowi przez mieysce złamania dla przytwierdzenia położonych kompressów. Daléy, umacnia się poduszeczka na piersi obrączkowemi, obwodami i przyszedłszy z opaską aż pod pierś zdrową, wtedy prowadzi się taż ku tyłowi i ukosem przez łopatkę choréy strony, wzdłuż przodka ramienia, po pod łokieć aż za pierś, gdzie znowu prowadzi się ukośnym przewodem pod zdrową pachę, podobnym spo-

so-

sobem przez łopatkę chorą i znowu na dół wzdłuż przodkowey części ramienia po pod łokieć, i znowu nazad pod pachę, a potem kończy się opaska obrączkowemi obwodami koło ciała i koło obwinionego ramienia. Po przyłożeniu opaski przytwierdzaią się kompressy do zrobionych przewodów igłą.

§ 555. SZÓSTA opaska należy podobnież do opasek szczególnego obrządku postępowania w złamaniach kości oboyczykowéy, iak następuie:

Wiedzieć należy, że z pomiędzy wszystkich złamań kości ludzkiego ciała nayczęściey trafia się złamanie kości oboyczykowéy, Lecz opatrowanie tego uszkodzenia choć tak częstego, dla swego położenia i związku z pobliskiemi częściami, cale się nie zgadza z opatrowaniem złamanych innych części. Ten gatunek złamania zatrudniał iuż od czasów *Hipokratesa* uwagę. Chirurgów; wynaydowano nie małą liczbę sposobów opatrzenia onegoż, lecz prawie wszystkie okazały się bezskutecznemi. Albowiem zawsze po zrośnieniu się kości została się téyże iakaś nieforemność. W nowszych czasach postrzeżona iest niedostateczność i bez użyteczność dawnieyszych sposobów leczenia, i wynaleziono doskonalsze środki, za pomocą których uskutecznione bydź może uleczenie złamanéy oboyczykowéy kości. *P. Brasdor* pierwszy wynalazł stosownieyszą i użytecznieyszą opaskę. *P. Brüning hausen* starał się

bar-

bardziéy ieszcze upoiedynczyć tę opaskę, a *P. Desault* podaie iaką, która zapewne dopełnia wszystkie indykacye, i te są następuiące: 1) Ponieważ łopatkowa sztuka złamanéy kości oboyczykowéy rozciąga się w tył i naprzód, przeto wprawienie powinno się odbywać w przeciwnym stosunku, to iest siła rozciągaiąca musi działać ku górze, w tył i zewnątrz. 2) Jeżeli złamki utrzymane bydź maią w spoieniu, wtedy należy opaskę tak urządzić, aby ciągle utrzymywała rozciągnienie w górę, w tył i zewnątrz, gdyż muskuły zawsze usiłuią złamki do nieporządku przywieść, przez co zaś te indykacye naylepiéy dopełnione bydź mogą, okaże się z opisu następuiącego.

Narząd opatrzenia *P. Brasdor* składa się z sznurówki, która nie okrywa piersi, tylko sam grzbiet, obeymuiąc łopatki, i w tył ściągaiąc oneż. Taka sznurówka zrobiona iest z dwóch podłużnych czworkątnych kawałków skórki, które rzemyczkiem są do siebie przysznurowane. Do wyższych zewnętrznych końców tychże czworograniastych kawałków, przytwierdzone są dwa wąskie długie paski, które obeymuią łopatki, i zapinaią się na sprzączki do niższych zewnętrznych rogów przyszyte. §. 172. Tab. XIV. Fig. 10.

P. Ewers przedsięwziął niektóre poprawy tego bandażu. §. 173. Tab XIV. Fig. 10. Jego łopatkowe sztuki są 6½ cala długie i 2 cale szérokie, a wewnątrz wysła

słane są barchanem, które nie sznuruią się sposobem *P. Bransdor*, lecz spaiaią się trzema poprzecznemi paskami i sprzączkami, tak aby rzeczone sztuki już do siebie zbliżone, iuż oddalone bydź mogły. Od górnych rogów, idą wąskie paski 12—20 cali długie przez łopatki, a ich końce umacniaią się za pomocą sprzączek na środku sztuk czworkątnych. Tab. XXVII. Fig. 1. 2, 3 Przed przyłożeniem téy sznurówki trzeba doliny, obok kośći oboyczykowéy szarpiią wypełnić, i położyć na wierzch dwie podłużne kompressy na krzyż, podobnież dołek pachy musi bydź wypełniony grubą kompressą. Doświadczono, że opaska czasem posunęła się w górę na grzbiecie bardzo wypukłym; dla zapobieżenia temu, zachwala *P. Hofer* pas, którym opasuie się żywot, i do tegoż przytwierdzaią się dwa wąskie paski, idące na dół od sztuk łopatkowych. Tym sposobem wprawdzie nie posuwa się bandaż w górę, lecz przez to nierównie większy robi się uszczerbek, gdyż sznurówka ciągnie się na dół, a ztąd także łopatka cierpiącéy strony, która iuż z przyczyny złamania obwisła, tym bardziéy ciągnie się ku dołowi.

P. Brüningshausen narząd opatrzenia iest następuiący: Dawszy choremu niskie siedzenie na stołku lub ławie, pomocnik staie za chorym, i zasadziwszy kolano między łopatkami, bierze obiema rękami za barki chorego, i ciągnie ie ku sobie, czyniąc, przeciwny nacisk kolanem. Chirurg

ścią-

ściąga przyzwoicie do kupy złamki, i przykłada pasek 2 łokcie długi i cal 1 széroki opatrzony sprzączką tym sposobem, aby taż na łopatce cierpiącey strony leżała, prowadzi pasek przez zadni koniec złamaney oboyczykowey kości pod pachę dobrze wysłaną miękką kompressą, potém prowadzi pasek ukośnie przez grzbiet na zdrowy bark, obeymuie pachę, i wraca się z paskiem do sprzączki, przez którą go przewleka, i tak mocno iak trzeba przyciąga.

Tym sposobem zapobiega się u-unięciu wzdłuż, aby się zaś i wszérz toż nie stało, wypełniaią się doliny wyżéy i niżéy oboyczyka szarpiią; na samey oboyczykowey kości kładzie się wzdłuż kawałek tektury cal ieden széroki, i prawie tak iak kość oboyczykowa długi; drugi kawałek tektury kładzie się na pierwszym krzyżowo, na wierzch zaś kompressa, a to wszystko przytwierdza się kłosem zstępuiącym. Dla wsparcia ręki i ramienia zawdziewa się szarfa, lecz końce téyże niepowinny się schodzić na łopatce chorey tylko na zdrowéy.

P. Desault narząd opatrzenia składa się z nastepuiących części: 1) Z trzech o pasek trzy cale szérokich, z których dwie maią po 6 łokci długości, a trzecia łokci 8, każda zwiniona iest wiednę rollę. 2) Z poduszki kształtu klinowetego zrobioney z starego płótna, maiącey długość kości wyższego barku, cztery lub pięć cali szerokiey, i na spodzie blisko trzy cale grubéy.

3)

3) Z dwóch albo trzech podłużników. 4) Z małéy szarfy. 5) Z kawałka płótna takiéy wielkości, aby obeymował opatrzenia narząd.

Ten bandaż przykłada się takim sposobem: Jeden z pomocników podnosi choremu stoiącemu, lub siedzącemu rękę choréy strony, i trzyma ią w górze, tak aby z ciałem formowała blisko kąt prosty, w tym samym czasie kładzie Chirurg grubszą część poduszki do dołka pachwy, i reszta ciągnie się na dół obok piersi, pomocnik zaś stoiący na zdrowéy stronie chorego utrzymuie ią w tym położeniu. Potém Chirurg bierze iednę z pierwszych opasek, i kładzie koniec onéyże na środku poduszki, którą przymacnia dwoma obrączkowemi obwodami koło ciała, ieden obwód robi się ukośnie przez piersi i zdrową łopatkę, po téyże na dół po pod pachę i znowu do piersi, gdzie robi się półtora obrączkowego horyzontalnego obwodu. Przyszedłszy na tylną część piersi, idzie się tym samym sposobem iak przedtém ukośnie w górę i na przodku przez zdrową łopatkę ku tyłowi, tak, aby obwód krzyżował z obwodem. Potém prowadzi się opaska przez grzbiet, i kończy się na zstępuiących wiorowych obwodach, przez co poduszka doskonale obwinioną zostaie. Obwody krzyżuiące się na łopatce przytwierdzaią się w mieyscu krzyżowania szpilką. Tą pierwszą opaską, sama tylko klinowata poduszka pod pachą i przy piersi ma bydź przyzwoicie umocowaną.

Po-

Potém wspiera Chirurg poduszkę iedną ręką, położywszy ię na przodkowey płaszczyznie onéyże, drugą zaś ręką skrzywiwszy wpół przedręcze chorego, bierze łokieć, opuszcza na dół bark wyższy, składa go wzdłuż poduszki, przyciska spodek onegoż mocno do piersi, podniósłszy ią razem, i wyższą iéy stronę w tył kieruiąc.

Przez te ręczne sposoby uskutecznia się tylko redukcya. Kość wyższego barku, która tu formuie właściwy gatunek podważnika, oddala się w górze od łopatki w tym stopniu, w iakim się na dole ku piersi zbliża. Gdy więc złamek łopatki powoduie się iemu, i otrzymuie razem z nim kierunek w górę i na dół, wtedy styka się przyzwoicie z kością piersiową, i zaraz widzieć się daie, że nieforemność zniknęła. Teraz nakazuie Chirurg iednemu pomocnikowi trzymać rękę chorego w przeznaczonym wprzód położeniu, który rękę iednę kładzie na łokciu iego, a drugą podpiera przedręcze wpół zgięte, i przed piersią horyzontalnie ułożone On zaś przykłada drugą opaskę, zacząwszy iednym końcem oneyże pod zdrową pachą, idzie przez pierś aż do wyższéy i tylnéy części chorego ramienia w okolicy pachowego dołka. Koniec przytwierdza się dwoma obrączkowemi obwodami, potém idzie aż do dólnéy części łopatki za pośrednictwem wiorowych obwodów, z których każdy przez następny obwód w trzeciéy części swéy szérokości pokrytym bydź musi, i które ro-

bio-

bione bydź powinny z tą przezornością, aby opaska przy pierwszych obwodach trochę tylko ściągniona była, a im bliżéy się przychodzi ku spodniemu ostatkowi kości wyższego barku, tym ściśleysze przykładanie oneyże uskutecznione było. Ta opaska powinna zastąpić rękę pomocnika, który przyciska ramię ku piersi, to iest powinna wyższemu ostatkowi barku dać kierunek zewnątrz, i umocować go sama w kierunku ku tyłowi w iakim się znayduie. Przez tę opaskę dopełniaią się dwa główne leczenia zamiary, to iest iżby sztuka łopatkowa i zewnątrz i w tył ściągniona była.

Potrzeba zaś trzecia, aby łopatka podniesiona w górę wsparta, i w górze utrzymana była, dopełnia się przez przyłożenie opaski trzeciéy. Wprzód zapełnia Chirurg doliny szarpiią wyżéy i niżéy oboyczykowéy kości, w okolicy złamania, kładzie dwie podłużne kompressy napoione spiritusem kamforowym lub wodą *Gularda.* Koniec opaski zakłada się pod zdrową pachą, potém idzie się ukośnie przez pierś, i podłużne kompressy, daléy przez łopatkę na dół po całéy długości ramienia, zkąd prowadzi się opaska pod łokciem na przodek, i idzie się ukośnie przez pierś aż pod pachę, a ztąd po grzbiecie w górę przez kompressy; potém idzie się znowu na dół na przodkowéy części łopatki, wdłuż ramienia pod łokieć ku tyłowi ukośnie, przez grzbiet aż pod pachę, gdzie pierwszy obwód téy opaski pokrytym został. Jeszcze raz powta-

rza

rza się ten sam obwód, tak, aby drugi do połowy pokrył ów pierwszy, zkąd powstaje troykąt z przodu na piersiach na obrączkowych obwodach. Reszta opaski prowadzi się z tyłu na przodek, i robią się obrączkowe obwody przez ramię i pierś. Dla zapobieżenia, aby się obwody nie splezły, robią się igłą ścigi tam gdzie się opaski krzyżuią. Nakoniec daie się pod rękę szarfa, która się przymacnia do obwodów ukośnie wstępuiących. Aby przewody tego bandażu nie usunęły się zwłaszcza w łóżku, cały obwiia się płótnem, zostawiwszy zdrową rękę wolną.

Wziąwszy na uwagę skutki tych trzech w złamaniach oboyczykowey kości nayużywańszych narządów opatrzenia, podanych od *PP. Brasdor*, *Brüningshausen* i *Desault*, przyznać trzeba, że bandaże dwóch pierwszych w skutkach zgadzaią się sobą zupełnie; różnią się tylko kształtem zewnętrznym, i w tymże względzie narząd *P. Brüningshausen* iest daleko prostszy. Co więc mówi się o iednym, toż samo rozumie się o drugim. Narząd Opatrzenia *P. Desault* iest i w formie i w swych skutkach od owych dwóch istotnie różny. Dopełnia on na początku położone warunki naydoskonaley, działa iak się z opisu widzieć daie, zewnątrz, w tył i ku górze. Można by mu podobno zaprzeczyć skutki względem drugiego tu wyrażonego warunku; lecz przez przyłożenie drugiey opaski, oczywiście sztuka łopatkowa ściąga się w

tył,

tył, lubo przyznać potrzeba że ten narząd słabiey działa od tamtych; z tym wszystkim bandaże *P. Brasdor i Brüningshausen* nie uskuteczniaią tak, iak ten, wyż podanych indykacyy. Zewnątrz cale nic nie działaią, co iest zapewne istotną ich wadą, gdyż przez działanie zewnętrzne, złamane sztuki wprawiaią się w swe przyzwoite mieysce, i tamże utrzymuią. Naymocniey, a może za wiele; działaią w tył lubo przez mocne ciągnienie wstecz łopatek wstrzymuią zwichnienie się oboyczyka podłuż, lecz wszérz uskuteczniaią go łatwo. Dla tego *P. Brüningshausen* po przyłożeniu paska posługuie się ieszcze zstępuiącym kłosem. Mimo to iednak nie zdaią się tak szkodliwie działać, iak im *P. Wardenburg* przypisuie, w czym ich poniekąd i to broni, że mamy wiele szczęśliwych doświadczeń z użycia narządu tak *P. Brasdor* iak i *P. Brüningshausen.* Używszy bandażów takowych można działanie ku górze przez samo zawieszenie szarfy choć niedoskonale uskutecznić, lecz daleko pewniéy otrzymuie się ten skutek przez bandaż *P. Desault.*

Lubo z tego, co się tu mówiło, pokazuie się iaśnie, że bandaż *P. Desault* względem swego osobliwego działania pierwszeństwo mieć powinien, są iednak w czasie użycia tego narządu do uważania niektóre okoliczności, których zaniedbanie niszczy skuteczność iego, albo przyłożenie onegoż niepodobnym się staie.

1) Maiąc wzgląd na iego skład, iest

on

on bardziéy skomplikowany, niż bandaż *P. Brüningshausen*. Przeto musi bydź z nay większą dokładnością przykładany, ieżeli sprawić ma oczekiwany skutek.

2) Ponieważ opaski bardziey folguią niż rzemienne paski, zaczym przyłożenie onych częściey odnawiane bydź musi. W tym względzie maią drugie bandaże pierwszeństwo. Można ie popuścić, albo mocniey przyciągnąć podług wymagaiących okoliczności. Narząd *P. Desault* tęgo lub zawolno przyłożony, w obydwóch przypadkach cale odięty bydź musi.

3) Zdarzaią się przypadki, gdzie bandaż *P. Desault* cale użytym bydź nie może. *P. Wardenburg* naywiększy obrońca tego narządu sam przytacza kilka przypadków.

a) U takich osob, które nie maią ręki na cierpiącéy stronie.

b) W chorobach piersi, duszności, skłonności do suchot i t. p. ten bandaż nie ma mieysca, gdyż te uciążliwości oczywiście pomnaża.

c) Kobiety bardzo piersiste nie mogą nosić tego bandażu, gdyż bardzo gniecie piersi, i nie utrzymuie się w równym położeniu.

d) Gdy od gwałtownego razu uskutecznionego przez złamanie oboyczyka, mocne nadweręźenie piersi lub ręki na stronie cierpiącéy powstało.

W takich przypadkach wypada użyć innego narządu opatrzenia. Bandaż *P. Brü-*

ning-

ningshausen ma pierwszeństwo przed bandażem *P. Brasdor i Ewers*, raz, że iest skład iego prostszy, powtóre, że on się nie tak łatwo usuwa iak tamte.

§. 556. SIODMA opaska barkowa należy także do szczególnego postępowania obrządku w zwichnieniach oboyczykowéy kości, iak następuie:

Nie ma żadnego zwichnienia, któreby po wprawieniu, tak łatwo podpadało szwankowi, iak zwichnienie oboyczykowey kości. Wiele więc zależy w takim uszkodzeniu na porządnym bandażu, aby wprawioną kość utrzymać w swym przyzwoitym położeniu. Kość oboyczykowa może się wywinąć:

1) Albo *przodkowym końcem* (extremitas sternalis), który się wysuwa ku sobie albo od siebie, czyli w tył albo na przodek, w zwichnieniu się przodkowego końca, skoro się już wprawienie stało, powinien się Chirurg starać, a) aby kość oboyczykowa nie podpadała żadnemu ruchowi, co się staie, gdy się zapobiega wszelkiemu poruszeniu łopatki i ramienia; b) powinien koniec kości oboyczykowéy trzymać w tym kierunku, któryby był przeciwny owemu, w iakim on usunąć się ciągle usiłuie. Do dopełnienia tych indykacyy nie są dostateczne narządy opatrzenia, iako to: Opaska gwiazdzista, kłos zstępuiący. Naypewniey dopiąć można swego zamiaru przez bandaż *P. Desault* wyżéy opisany. Tan narząd opatrzenia z przyczyny położonéy pod ra-

mię

mię poduszki, ciągnie zewnątrz, i ramię umacnia przez opaski przy piersi, tak, iż kość oboyczykowa zostaie cale niewzruszoną. Bandaż przykłada się tak, iak się opisało w przypadku złamania oboyczykowéy kości, tylko trzeba na usunięty koniec położyć stopniste kompressy, które przytwierdzaią się obwodami. Prócz tego w użyciu tego bandażu nie iest potrzebna szczególna redukcya czyli zwrócenie, samo bowiem przyłożenie bandażu, iuż ią uskutecznia.

2) Albo *tylnym końcem* (extremitas scapularis). To zwichnienie, może się stać albo u dołu, albo w górze. Ostatnie trafia się nayczęściéy. I w tym wywinieniu uskutecznia się redukcya przez bandaż *P. Desault*, i za pomocą tegoż wprawiona kość pewniéy się utrzymuie w swym mieyscu, niż przez inny iaki opatrzenia narząd.

WYDZIAŁ II.

Opaski ramienia.

§. 657. Ramie, iest druga część składu członków ostatkowych wyższych, kość iego łącząc się swą głową w stawie barkowym z kością łopatkową i oboyczykową, ciągnie się na dół, i kończy się swemi kłykciami w stawie łokciowym, na kościach łokciowéy i sprychowéy. Opaski stosowne do kształtu, budowy, funkcyi i natury uszkodzeń téy części ciała są następuiące:

§.

§. 558. PIERWSZA opaska ramienia iest *wiór na złamanie proste ramieniowéy kości* (Dolabra pro fractura simplici ossis humeri. le Doloire ou Bandage pour la fracture simple du bras Die hobelbinde zum einfachen Bruch des oberarms). Nim się po wprawieniu przystąpi do przyłożenia téy opaski, wprzód obwiia się złamane mieysce kawałkiem płótna, który półtora razy koło części obchodzi, 4, 5 cali iest széroki, i wzdłuż od iednéy strony aż do połowy środkiem rozcięty, przykłada się zaś w ten sposob, aby całkowita część wprzód położona była, którą pomocnik trzyma wielkiemi wskazuiącemi i średniemi palcami, iednak tak, iżby wielkie palce na wierzchu leżały, Rozdwoione zaś końce, wiszące na wewnętrznéy stronie ręki, oprowadzaią się wewnątrz i zewnątrz ieden po drugim cokolwiek tylko brzegami na sobie lub obok siebie, aby tym sposobem całe złamanie obwinione było. Skończywszy to, i ramię ustanowiwszy dobrze, bierze Chirurg opaską iednogłówną dwa cale széroką, a 6 lub więcéy łokci długą, trzyma mocno koniec onéyże wielkim i skazuiącym palcem lewéy ręki, głowę zaś czyli rollę w ręce prawéy, i odwiia z tey opaski ćwierć łokcia: potém prowadzi rollę koło złamania, robi trzy obrączkowe obwody, z których pierwszy dla lepszéy mocy, może bydź nieco ukośnie zrobiony, a potém idzie małemi wiorami wzdłuż ramienia do góry. Gdy się obwody robią,

 trze-

trzeba zawsze podpierać ręką część złamaną, co się lepiéy pokazać, niż opisać może. Daléy idzie się znowu z iednym lub dwoma czołgaiącemi obwodami na dół aż do złamania, tu się koło niego robi obrączkowy obwód, a potém małe zstępuiące wiory aż do łokcia, gdzie prowadzi się ukośnie opaska przez przegub onegoż, który to staw opasuie się tak zwanym obarzankowym obwodem. Potém robi się kilka przewodów, aby się wszystkie nierówne mieysca zrównały, albo uskutecznia się to przyzwoitemi kompressami, a koniec opaski przytwierdza się szpilką. Teraz kładą się koło złamanego ramienia dwie wydrążone łubki, blisko iak ramie długie, i tak szérokie, aby toż obięły, lecz nie tykały się z sobą: iedna kładzie się na wewnętrznéy, druga zaś na zewnętrznéy stronie ramienia, iednak tak, aby wielkie naczynia krwiste pokryte nie były, lecz między niemi wolne zostały. Potém bierze Chirurg drugą opaskę, która iest tak széroka iak pierwsza lecz krótsza bydź może, i robi nią znowu dwa obrączkowe obwody koło złamanego mieysca, po nich zaś wiory zstępuiące większe aż do łokcia, a ztąd wiory wstępuiące mnieysze aż do pachy, gdzie opaska przytwierdza się szpilką. Patrz Tab. XXXIII Fig. 1. Zamiast téy drugiey opaski można by pierwszą nieco dłuższą zrobić, i iednostaynie całe opasanie uskutecznić. Nakoniec zakłada się potrzebna szufa. Taż sama opaska, podobnym sposobem przykłada

się

się także w złamaniach łokcia, do ktorey iednak należa ieszcze wąskie grube kompressy. o czym mówić będę niżey.

§. 559 DRUGA opaska ramienia iest *osmnasto-główna*, czyli *psałterzowa na złamania skomplikowane* (psalterium seu fascia octodecim capitum pro fracturis ossium complicatis. le Bandage de dix huit chefs pour les fractures compliquées. Die Buchbinde. oder Achtzehn köpfige Binde zum Bruch des Oberarms). §. 218. Tab. X Fig. 11.

Sposob przykładania tey opaski Tab. XXXIII Fig. 2. dostatecznie się opisze w Rozdziale następuiącym o złamaniach członków ostatkowych niższych.

§. 560. TRZECIA opaska ramienia iest *wielogłówna składana P. Hildan* (fascia multicapitalis composita Hildani. le Bandage a plusieurs chefs composée de Hildan. Vielköpfige zusammangesetzte Oberarms Binde). §. 305. Tab. XVII. Fig 4. Ta opaska iest prawie taż sama, którą *PP. Scultet i Scharp* iuż opisali. Sporządza się tąk, iak wyż rzeczona osmnastogłówna opaska z mocnego płótna, albo też, flaneli tak aby rolle w regularnym stosunku co raz dłuższe były. Maią one długość od 12 do 14—18—20 cali podług wielkości członka, a 2 cale szerokości. Każda sztuka tak się kładzie, aby połowę szérokości, to iest cal ieden spodem leżącey pokrywała. Inny kawałek, od 12 do 13 cali długi, przyszywa się w tyle do tych sztuk, którym się wiążą

te wszystkie poiedyncze strefy w środku. Tym sposobem robi się bandaż tak mocny, iak iaka obrączkowa opaska, którego użyć można bez wyruszenia członka z swego położenia. Naywęższa część opaski przykłada się na wąskim mieyscu członka. Ponieważ niekiedy liczbę sztuk pomnożyć trzeba lub zmnieyszyć podług wielkości członka, na który bandaż przyłożony bydź ma, przeto zowie się tenże, *opaską wielogłówną*. *P. Bromfild* poznawszy tę opaskę, używał iéy, zamiast ośmnastogłównéy tak w prostych, iak i skomplikowanych złamaniach, zwłaszcza gdy kataplazmów i t. p. przykładać trzeba było. Zastępuie ona zupełnie mieysce obrączkowéy, i wiorowéy, opaski, przylega także do części lepiéy, niż ośmnastogłówna zwykłym sposobem sporządzona. Naywygodniéy pospolicie używaną bywa na wszystkich częściach ostatkowych okrągłych członków tak wyższych, Tab. XXXIII. Fig. 13. iako też pryncypalnie niższych, Tab. XXXIV. Fig. 2. 3.

§. 561. CZWARTĄ opaską ramienia może się liczyć *proca powszechna, pospolicie opaską czworgłówną do przytwierdzenia pryszczących plastrów nazwana* (funda communis, quatuor capitum, ad firmanda vesicatoria. la fronde commune, ou Bandage contentife, a quatre chef. Die gemeine Schleüder oder Vierköpfige zugpflaster haltende Binde) §. 219. Tab. X. Fig. 12. Sposob przykładania téy opaski iest bardzo łatwy i prosty. Kładzie się bowiem

sam

sam środek *e.* na środku plastru lub uszkodzenia. Potém biorą się pierwsze końce *a b* i drugie *c. d.* i zwięzuią się z sobą. Takim sposobem przytwierdza się cały narząd opatrzenia na uszkodzonéy części ciała. Tab. XXXIII. Fig. 5.

§. 562. PIĄTA między powszechnemi ramienia opaskami, mieysce mieć może *opaska utrzymuiąca sześciogłówna, pospolicie do przytwierdzenia synapizmow używana* (fascia continens sexcapitalis. le Bandage contentife a six chef Sechs Köphige haltende Binde) która podobnym sposobem iak poprzedzaiąca przywiiana bywa. §. 229. Tab. XXXIII. Fig. 6.

§. 563. SZÓSTĄ opaską ramienia liczyć się może *opaska iednocząca* czyli *spaiaiąca przekłóta* (fascia uniens pertusa ad vulnera longitudinalia. le Bandage unissante percée pour les playes longitudinales Die durchstochene vereinigende Binde), §. 224 Tab. XI. Fig. 1. Opaska ta zwykła się w ten sam sposob przykładać, iak sie już mówiło o iednoczących opaskach głowy. Patrz Rozdział I. Wydz. I. N. 17. Tab. XXXIII. Fig. 1.

§. 564. SIODMEY ramienia opaski mieysce zastąpić może *opaska iednocząca niciana* czyli *sznurkowata* (fascia uniens filamentosa le Bandage filamenteuse. Vereinigende zwirnbinde), patrz Rozdz. VI. Tab. XI. Fig. 2 Która przywiiać się zwykła podobnym sposobem, iak się przy poprzedzaiącey mówiło. Obie te iednoczące

opa-

opaski, pospolicie używaią się w ranach podłużnych do wszystkich ostatkowych członków, tudzież uda, goleni, tak, iak do ramienia i łokcia. Tab. XXXIII. Fig. 1.

§. 565. OSMA opaska ramienia iest *opaska zródełkowa* (fascia ad fonticulos. le Bandage pour les Fontanelles. Verband bey fontanellen). §. 308. Tab. XVII. Fig. 7. Pospolicie gałeczki zródełkowe lub groch, które się kładą do rany zrobioney na ramieniu, przytwierdzaią się małą kompreską i opaską obrączkową. Że zaś ten bandaż codzień odnowiony bydź musi, a czasem samemu choremu wypada go przyłożyć, zaczym użyć można następuiącego narządu opatrzenia: Bierze się cztery cale szérokości i tak długi kawałek flaneli, aby obiął ramie. Na iednym końcu przyszywaią się trzy wąskie taśmy w przyzwoitey od siebie odległości, które przewlekaią się przez trzy rozpory obszyte iak dziurki do guzików, znayduiące się na drugim końcu flaneli; końce rzeczonych taśm przyszywaią się razem do szérszéy płócienney wstęgi. W przykładaniu wsuwa się flanela po ramieniu aż do mieysca apertury, potém przyciąga się, szérsza wstęga, obwiia się kilka razy, i przytwierdza się szpilką, albo się podkłada koniec.

Zamiast, tego bandażu, używaią niektórzy tarczy owalnéy z blachy, maiącéy wycięte otwory, i przyszytéy na kawałku skórki, która obeymuie ramie. Na drugim końcu skórki, który iest węższy, przyszy-

ty

ty iest haczyk, który się uczepia w otworach blachy. §. 311. Tab. XVII. Fig. 10. Podobnież używana była do obwiązania zródełek opaska rzemienna zwana u starożych *Lorum* §. 309. §. 310. Tab. XVII. Fig. 8. 9. Oba te gatunki naypospoliciéy używać się zwykły w czasie podroży, w znacznych pracach ciała, a osobliwie wtedy, gdy iest boiaźń, aby się apertura nie roziątrzyła.

Prócz tych tu wyliczonych pospolitych opasek, służących powszechnym uszkodzeniom ramienia, podaie ieszcze sztuka chirurgiczna inne osobliwe sposoby, w szczegulnych téy części uszkodzeniach, a mianowicie w złamaniach i zwichnieniach, iak następuie:

§. 566. DZIEWIATA opaska ramienia czyli narząd opatrzenia w złamaniach kości ramieniowey, iest różny podług mieysca złamania; albowiem ta kość złamana bydź może w kilku mieyscach, które Chirurg rozróżnić powinien. I tak co się tyczé.

1) *Złamania szyi kości ramieniowéy.* Między rozmaitemi gatunkami bandażów, których używano w tym złamaniu, naypierwszy *P. Le Dran* użył postępowania obrządku lepszego, i do stanu uszkodzenia stosownieyszego. Położył on po zrobionym wprawieniu, cal ieden grubą kompressę między ramię i żebra, i przytwierdził tę kompressę do ciała chorego za pomocą opaski, którą oprowadził koło onegoż i ramie-

mienia. Podług podobnych zasad sporządzony, lecz doskonalszy iest bandaż, którego użył *P. Desault* w tym złamaniu, gdzie następuiące trzy indykacye maią bydź dopełnione: a) Po zrobionym wprawieniu powinny się stać ramie i łópatka niewzruszonemi, b) Końcowi spodniego złamka, trzeba dac kierunek downątrz lub zewnątrz, iak było usunięcie się iego do siebie, c) złamek powinien bydź ściągniony na dół. W przykładaniu bandażu swego, nie ogląda się *P. Le Dran* na tę ostatnią indykacyą, ponieważ przez ciężar części prawie sama się dopełnia.

Narząd opatrzenia, którego się używa dla dosiągnienia tych zamiarów, składa się a) z dwóch opasek, iednéy 5 do 6 łokci, drugiey 8 do 16 łokci długiey, a 3 cale szérokiéy; b) z trzech mocnych łubek dwa cale szérokich, nierównéy długości; c) z poduszki klinowatéy z płótna i wełny sporządzonéy, któréy ieden koniec iest 3 do 4 cali gruby, a drugi szpiczasty nakształt klina, który powinien od dołka pachy aż do łokcia dosięgać; d) z szarfy dla podparcia przedręcza; e) z płótna opasuiącego cały bandaż. Gdy iuż wprawienie się stało, i pomocnicy na ciągnienie i przeciw ciągnienie w mierze utrzymuią, wtedy Chirurg kładzie pierwszą opaskę zmaczaną w wodzie *Gularda* koło przedręcza dwoma obrączkowemi obwodami, przedręcze musi bydź wpół zgięte, potém idzie w górę po ramieniu obwodami wiorowemi gęsto le-

żą-

żącemi. W środku gdzie ramie iest nierówne; robią się nakładki. Przyszedłszy z opaską aż do wyższego końca ramienia, robią się dwa obwody pod pachą przeciw leżącą, a gdy się znowu przyydzie z rollą opaski do pachy cierpiącey strony, wtedy trzeba ią dać do trzymania pomocnikowi, i brać się do przyłożenia łubek. Jedna kładzie się ku przodkowi od przegubu ręki aż do szyi łopatki, druga zaś ku zewnątrz od zewnętrzney pałeczki kości, aż do góry, a trzecia od łokciowego garbu aż do przegubu pachy. Teraz daie się pomocnikowi trzymać łubki nad łokciem, a Chirurg bierze znowu opaskę i przymacnia onęż zstępuiąc wiorowemi obwodami z góry aż do przedręcza, gdzie zaczął. Potém kładzie on poduszkę klinowatą między ramieniem i pniem ciała, tak aby część szpiczasta przy dołku pachy, a grubsza pod łokciem leżała. Poduszka zaś zpuie mieysce czwartéy łubki. Niekiedy zwłaszcza u osob maiących wiele ciała, gdzie ramie iest nierówne, potrzeba dla wypełnienia nierówności, na części szpiczastéy położyć ieszcze kompressę. Poduszka przymacnia się na przewodach opaski kilkoma ściągami igły. Teraz zbliża Chirurg ramię do ciała, i przytwierdza go drugą opaską do poduszki podobnym sposobem, iak się o drugiéy opasce w bandażu *P. Desault* powyżey w złamaniach oboyczykowey kości, mówiło. Na koniec przedręcze kładzie w szarfę, i cały bandaż obwiia płótnem.

P.

P. Wardenburg zdaie się słusznie przeczyć położeniu poduszki grubszą częścią do góry. Nie iest tu własnością poduszki, aby uskuteczniła redukcyą, lecz aby wprawioną kość w swym położeniu zabespieczyła; Gdy się kładzie grubszą częścią do góry, może bydź nawet szkodliwa, bo przez nacisk łatwo sprawić może usunięcie się zewnątrz spodniego złamka, oprócz innych wypadków z nacisku poduszki na miękie części wyniknąć mogących.

Podobny, lecz nieco prostszy obrządek postępowania podaie *P. Brüningshausen.* Na stawie przykłada się kompressa napoiona spiritusami. Do dołka pachy kładzie się kompressa z końskiego włosia, która ku górze iest nieco kończata, aby dobrze wypełniła wydrążałść onéyże; iest ona tylko 4 cale długa, powyżey środka z obu stron są dwie taśmy przyszyte, które się zwięzuią na mieyscu zdrowéy pachy; na dólnym końcu, są dwie krótkie taśmy, któremi przywięzuie się kompressa do ramienia; potém zbliża się spodnia część tegoż ku piersi, i na niéy kładzie się łubka, tak aby go dobrze obięła. Pas idący przez wyższą część łubki, prowadzi się pod zdrową pache, a drugi pas, który przez niższą część łubki i koło piersi przechodzi, zapina się na sprzączkę na zdrowéy stronie. Na szarfie wspiera się przedręcze. Co się tyczé

2) *Złamania samego korpusu kości ramieniowéy.* Jeżeli złamanie iest poiedyncze, wtedy używa się na bandaż opaski

ie-

iednogłównéy, 6 do 8 łokci długiéy, a 3 cale szérokiéy. Utrzymuie się w mierze, przez dwóch pomocników na ciągnienie i przeciwciągnienie, tak, aby przedręcze i ramie wpół zagięte były, i to ostatnie nie zbyt daleko od pnia ciała odstawało. Gdy iuż złamki przyprowadzone są do swego mieysca, wtedy kładzie Chirurg ieden koniec opaski zmaczanéy w wodzie *Gularda* lub spiritusie kamforowym, na mieyscu złamania, i idzie z obwodami wiorowemi aż do wyższego końca ramienia, ztąd znowu spuszcza się w tychże obwodach na dół, aż do przedręcza, które ieszcze iednym obwodem opasuie. Potém kładzie na wnętrzną stronę ramienia łubkę, która wykroiona bydź musi w wyższym końcu dla obięcia pachy, a w spodnim dla obięcia łokciowego stawu. Na drugiey zewnętrznéy stronie kładzie drugą łubkę. Obydwie przytwierdzaią się albo opaską, która się koło nich kończy w obrączkowych obwodach, albo trzema wąskiemi taśmami. Przedręcze kładzie się w szarfie. Jeżeli chory nie czuie boleści, wtedy zostawia się bandaż tak długo, poki się nie zwolni. Gdy zaś po przyłożeniu następuie nabrzmienie, ból i inne uciążliwosci, wtedy pospolicie przyczyną tego iest, za mocne przyłożenie bandażu, który natychmiast zwolnionym bydź musi, częstokroć samo pofolgowanie taśm dostateczne iest do zmnieyszenia tych przypadłości.

Jeżeli złamanie kości ramieniowéy iest skom-

skomplikowane, wtedy nie należy przykładać prostéy opaski, lecz trzeba obwinąć ramię 18 główną opaską. Chcąc dać mocne położenie ramieniowi, gdy kość iest bardzo zdruzgana, kładzie się toż horyzontalnie (zagiąwszy przedręcze w kąt prosty) na poduszce niefolguiącéy, lepiéy na łóżku chorego. Potém przykładaią się łubki po obu stronach, i przytwierdzaią się taśmami. Dla rany znayduiącéy się pospolicie w złamaniach skomplikowanych, trzeba codzień odnowić bandaż. Dla utrzymania w czystości opasek, trzeba pokryć kompressami mieysce rany. Na koniec co się tyczé.

3) *Złamania spodniey części kości ramieniowéy.* Po zrobionym wprawieniu na téy tu części, gdzie przedręcze powinno bydź przyzwoicie zagięte, przykłada się w środku przedręcza, opaska 5 lub 6 łokci długa, 3 cale széroka, i spiritusem iakim napoiona, i idzie się w obwodach wiorowych aż do łokciowego stawu, z tąd robi się przewód od przodkowéy, i wyższéy części przedręcza, do tylnéy i spodniey części ramienia w górę, po drugiéy stronie idzie się znowu na dół podobnemi ukośnemi obwodami do przedręcza. Tym samym sposobem robi się do ośmiu podobnych przewodów koło płaszczyzny stawowéy, która się potém pokrywa obrączkowemi obwodami, tak, aby nie zostało próżne mieysce; potém idzie się obwodami wiorowemi aż do średniéy części ramienia, i da-

ie

ie się do trzymania opaska pomocnikowi. Chirurg przykłada dwie łubki, iednę na przodku na przedręczu i ramieniu, drugą na tylnéy części, obie muszą bydź giętkie w środku, aby się szykowały do przegięcia ręki, tudzież aby dobrze obeymowały łokieć. Dwie inne łubki przykładaią się na bokach ramienia. Nierówności na łokciu, trzeba wypełnić kompressami. Potym przymacnia Chirurg łubki opaską, zstępuiąc wiorowemi obwodami. Nakoniec kładzie się członek na zwyczayney poduszce, tak aby ręka wyżéy leżała niż łokieć, przez co zmnieysza się nieco nabrzmienie, które pospolicie następować zwykło.

Gdy się stanie poiednoczenie końców złamania, trzeba od czasu do czasu poruszać ramię na wszystkie strony, lecz miernie, dla zapobieżenia zdrętwiałości, która bardzo łatwo po tym złamaniu następuie. Skutek tego poruszenia może się także otrzymać przez użycie ciepłéy kąpieli i przez pocieranie maściami.

§. 567. DZIESIĄTĄ opaskę stanowi narząd opatrzenia na *zwichnienia ramieniowéy kości*, w których naybardziey używa się iednego bandażu dla zmnieyszenia przypadłości nadwerężenia lub wprawienia, iako to nacisku, wzdęcia, rozciągnienia części, i t. d. Dla dopełnienia tego zamiaru pokrywa się staw łopatkowy kompressami zmaczanemi w wodzie *Gularda* lub spiritusie iakim, które przytwierdzaią się wstępuiącym kłosem. Prócz tego potrze-

trzeba, aby chory zwichniony członek kilka dni trzymał w spokoyności, i wystrzegał się wszelkiego gwałtownego poruszenia.

Daleko wiecey baczności wymaga w zwichnieniu ramienia *wprawienie*. Udaie się ono w wielu przypadkach, gdy się zaraz po wywinieniu onegoż przedsiębierze, i gdy Chirug umie kierować ruchomym ramieniem podług różnego stanu zwichnienia. Nierównie cięższe i częstokroć niepodobne iest wprawienie, zastarzałego zwichnienia. Od naydawnieyszych czasów wynaydowano różne sposoby aby uskutecznić wprawienie téy części, które okrutne i nie stosowne były, o czym przekonać się można spoyrzawszy na machiny, które opisał *Galen* i *Orybazyusz*. Mniéy szkodliwe miała skutki *Amba Hipokratesa*, która też długi czas w używaniu zostawała. Nowsi Chirurgowie nie byli także skąpemi w wynaydowaniu machin i narzędzi do naprawienia tego gatunku zwichnienia, między któremi uważam tylko podane od *P. Petit*, *Freke*, *Purmann* z poprawą *P. Hussem*, od *P. Rawaton*, *Mennel*, *Hunter* i *Böttcher*. W świeżych zwichnieniach, może się Chirurg prawie zawsze bez machin obeyść. Większą częścią w przypadkach zwichnienia, dostateczne są ręce pomocników, zwłaszcza gdy za pomocą pętlic więcey ich użyć można. Używanie pętlic zawsze przekładać trzeba, nad używanie machin, częścią że stopień naciągania w naszey mocy mamy, a przeto mniéy boleści

spra-

sprawuiemy choremu; częścią że lepiéy zarządzić można ruszeniem ramienia. Jedynie w zastarzałych zwichnieniach i to wtedy tylko, gdy siły pomocników nic dokazać nie mogą, ma Chirurg prawo udać się do machin. Wszakże w użyciu ich trzeba postępować z nay większą przezornością, gdyż bardzo łatwo przez gwałtowne onychże użycie stać się może rozerwanie części, złamanie kości, i t. p.

Pospolicie zwykło się używać machin, tylko dla uskutecznienia *naciągnienia.* Lecz *P. Ekholdt* wynalazł także rzemień, którego użyć można do przeciwciągnienia. Sporządza się tenże z mocnéy 3 cale szérokiéy, i 2 łokcie długiéy taśmy, która iest wewnątrz mięką skórką powleczona i dobrze wysłana. Na iednym końcu znayduie sie dwa cale széroka sprzączka, pod którą przyszyty iest kawałek skóry. Trzy cale od sprzączki przyszyty iest także kawałek skóry na pasie, na téyże skórze przymocowane iest nitami ruchome mosiężne kółko, przez które przewleczony iest dobrze wysłany, łokieć długi i półtora cala széroki pasek, który się łączy z szérokim pasem przez sprzączkę przyszytą na nim. Na tymże szérokim pasie zakłada się rzemień, który przechodzi przez szrubę, za pomocą któréy można chorego do ściany iakiéy lub drzwi przytwierdzić. Użycie téy machiny iest w taki sposob, aby széroki pas pod pachą cierpiącéy strony założony, ukośnie przez grzbiet, dalćy przez łopatkę zdrową

i

i bark przeprowadzony, a potém z przodu zapięty był na piersiach; węższy pasek idzie przez bark cierpiącéy strony, i przymacnia się za pomocą sprzączki do tylnéy części szérokiego pasa. Rzemień zaś idący przez szrubę musi się znaydować prawie przeciw cierpiącéy stronie na zdrowym barku.

Można użyć téy machiny w takich przypadkach, gdzie brakuie na pomocnikach, aby mogł zrobić przeciwciągnienie. Prócz tego można toż uskutecznić przez rzemień 3 cale széroki i 3 lub 4 łokcie długi. Srodek kładzie się pod chorą pachę, i prowadzi się ieden koniec ukośnie przez pierś, drugi ukośnie przez grzbiet, i obydwa schodzą się krzyżowo na zdrowym barku. Końce zapinaią się na sprzączkę i przytwierdzaią się szrubą do iakiego słupa lub odrzwi.

WYDZIAŁ III.

Opaski łokcia.

§. 568. Opaski stosowne do kształtu, budowy, funkcyi i własności téy części ciała są następuiące:

PIERWSZA opaska łokcia iest *opaska zwyczayna po krwi puszczeniu z ręki* (fascia post sanguinis missionem in brachio. le Bandage pour la saignée en bras. Die Aderlassbinde am Arm), która ma długości 3 do 4 łokci, szérokości 2 cale i iest

w

w iednę rollę zwiniona. Przycisnąwszy wielkim palcem lewéy ręki żyłę pod otworem, oczyszcza się rana i część ze krwi wilgotną gąbką Potém kładzie się mała wczworo złożona kompressa, na otwartéy żyle, i robi się opaską kilka obrączkowych obwodów koło przedręcza w wyższym końcu, daléy idzie sie z opaską przez staw łokciowy do ramienia, tam że na około i znowu ukośnie na dół przez staw do przedręcza. Te obarzankowe obwody, powtarzaią się kilka razy, i kończą się na obrączkowych obwódach koło ramienia. Opaska niepowinna bydź przyłożona zbyt tęgo, ani za słabo. Tąb. XXXIII. Fig. 9.

§. 569. DRUGA opaska łokcia iest *wiór na rozpuklinę arteryi łokciowéy* (Dolabra pro anevrismate arteriæ brachialis. le Doloire pour anevrisme au bras. Die hobelbinde zum Pulsaderbruch), któréy się używa w następuiącym zdarzeniu: Trafia się niekiedy pod czas puszczania krwi z ręki, że przy otwarciu żyły arteryia nadwerężoną zostaie, zwłaszcza gdy Chirurg nie wiadomym będąc o tym nadwerężeniu, stara się zastanowić krwotok mocnym bandażowaniem. Srodki pomocne, których on w takim przypadku użyć może, albo się zasadzaią na *podwiązaniu*, zamykaiąc naczynie przez iedne lub więcéy koło nadwerężoney, arteryi obwinionych nici; albo na *ściśnieniu*, przez co ściąga się uszkodzone naczynie tak dalece, że ściany onegoż zrastaią się z sobą. Podwiązanie iest wprawdzie

wdzie w wielu przypadkach naypewnieyszym środkiem, któregoby Chirurg zawsze używać powinien; lecz zdarzaią się takie okoliczności, które wskazuią Chirurgowi potrzebę użyć kompressyi, liczne też doświadczenia uczą, że taż w pewnych przypadkach z pomyślnym skutkiem użytą została.

§. 570. Skoro się Chirurg przekona o nadwerężeniu arteryi z wytryskania krwi niejednostaynego, i folgowania onegoż, gdy się nacisk zrobi na otworze, wtedy zaraz powinien przyłożyć turnikiet na ramieniu dla zatrzymania krwotoku, i pozyskania czasu, aby potrzebne opatrzenia sprzęty przygotowane bydź mogły. Kompressya dzieie się różnym sposobem:

1) Kładzie się na otworze uszkodzonego naczynia, rzecz taka, którąby do niego należycie przylegała, np. szarpiia, purchawka, gąbka modrzewowa ubita, albo bibuła żuta, i w małe gałeczki uformowana. Na to kładzie się tampon z kompressów stopnistych, albo gałki z szarpii. Konczatość tamponu, musi należycie przystać do otworu arteryi, i bydź cokolwiek większą od tegoż. Przedręcze przyprowadza się do szykownego ruchu z ramieniem, i przytwierdza się tampon opaską, która się tak przykłada iak po krwi puszczeniu.

2) *P. Theden* zachwala *owinienie* całego członka dla ściśnienia uszkodzonego naczynia Ta opaska zaczyna się od palców i idzie w wiorowych obwodach po

przed

przedręczu; na pniu arteryi kładzie się cal ieden długi podłużnik, a na mieyscu uszkodzonym, trzy lub cztery kompressy różney grubości, do spodniey można ieszcze włożyć iaki pieniądz. Potém idzie się w obwodach wiorowych przez staw łokciowy, który cale obwinąć trzeba, i przez ramię, gdzie kończy się z opaską w obrączkowych obwodach. Cały ten bandaż polewa się nakoniec wodą służącą na rany *P. Theden*. Jeżeli bandaż dobrze leży, czego iest naylepszy dowód, gdy się krew niedobywa, wtedy zostawia się pierwsze opatrzenie przez 4 lub 6 dni. Poźniey zaś odnawia się, tylko trzeba użyć tey przezorności, iżby odeymowanie bandażu zaczęło się od palców, i zaraz obwiiane były części, nim się cały bandaż odeymie. Tab. XXXIII. Fig. 10.

3) Uskutecznia się kompressya za pomocą osobliwych narządzi, gdzie należy prasa *P. Plenk* albo *P. Desault* Dogodny iest także instrument, który się składa z obrączki stalowey, mogącey się otworzyć przez zawiaskę, która się na boku znayduie. Na iednym końcu iest mały haczyk, który się zaczepia w szparach dla przyciągnienia lub zwolnienia instrumentu. Przez środek wyższéy części idzie szruba, do którey spodem przytwierdzona iest pelota, którą się naciska uszkodzone mieysce. Ten instrument osiada mocno i zostawia gałęzie naczyń wolne od nacisku. W przykładaniu tegoż kładzie się pierwey

tampon, potém instrument, przy którym pelota naciska to zatykadło.

Instrumenta w tym są użyteczne, że nacisk zmnieyszyć lub powiększyć można stopniami, czego uskutecznić nie podobna opaskami. Dla tego też instrumenta z większym pożytkiem dla zrobienia kompressyi używaią się. Gdy się kompressya uskuteczniła, odeymuie się turnikiet uważaiąc, czy się krew nie dobywa. Jeżeli się sączy, wtedy powiększa się nacisk, a gdy się krew dobywa ciągle, dowodem iest, że tampon dostecznie nie zatyka otworu, zaczym wypada go odiąć i na nowo przyłożyć. Ręka kładzie się w szarfie, i teraz używaią się potrzebne popędzaiące środki, końcem przywrócenia cyrkulacyi w obocznych naczyniach, co się niekiedy wcześniey, a czasem późniey udaie.

§. 571. TRZECIA opaska łokcia iest *wiór na zwichnienie stawu łokciowego* (Dolabra pro luxatione cubiti. le Doloire pour la luxation du Conde. Die Hobelbinde nach Verrenkung des Ellenbogengelenks), które to zwichnienie zwykło się odnawiać za naymnieyszą okazyą. Dla tego po zrobionym wprawieniu, należy użyć stosownego bandażu, aby się uchronić powtórnego przypadku. Przykłada się 2 cale széroka, 4 lub 6 łokci długa, w iednę rollę zwiniona opaska, dwiema lub trzema obrączkowemi obwodami koło niższéy części ramienia, cztéry cale nad łokciem, i idzie się zstępuiącym wiorowym przewodem

dem na dół przez przegub łokcia wypełniony przyzwoicie grubą kompres ą, cztery cale daley pod tymże, gdzie się ieden lub dwa obrączkowe obwody robią. Potém idzie się znowu wstępuiącym wiorem przez przegub łokcia, gdzie drugi obwód krzyżuie się z pierwszym aż do ramienia, i tak długo robią się wstępuiace i zstępuiące przewody, poki cały łokieć nie iest obwiniony. Na koniec robi się ieden obrączkowy obwód około stawu, i idzie się w wiorach wstępuiących aż do środka ramienia. Aby zaś staw wzruszeniu bynaymniey nie podpadł, kładzie się w tyle kości łokciowéy, haka, kompressa gruba, która się przyciska za pośrednictwem mocnéy łubki w tyle przyłożonéy, i ku łokciowi na tamtę stronę zgiętéy. Po obydwóch bokach przykładaią się dwie inne łubki, które nayba-rdziey potrzebne są w zwichnieniach pobocznych. Łubki zaś przytwierdzaią się resztą opaski. Tab. XXXIII. Fig. 7.

§ 572 CZWARTA opaska iest *wiór na złamanie haka łokciowéy kości* (Dolabra pro fractura Olecrani. le Doloire pour la fracture d' Olecranon. Die Hobelbinde bey dem Bruche des Ellenbogenhöckers), która prawie podobnym sposobem przykłada się iak wyżéy opisana. Tab. XXXIII. Fig. 8. To iednak wiedzieć należy: Gdy się hak łokciowéy kości złamie, wtedy odłamana część przez stęgno troygłowia, które się do tego ciągu kości czepi, ciągnie się w górę na ramieniu, zkąd powsta-

ie

ie przestwór, między niższym złamania końcem i odłamaną kością. Aby zaś po ciągniona w górę część kości, zbliżyła się znowu do spodniego złamka, trzeba ią zepnąc, aby spoczywała w dołku, który formuie kość ramieniowa, i trzeba razem przedręcze wyciągnąć, przez co zwalniaią się muskuły, a końce złamania stykaią się z sobą. Zaczym bandaż musi bydź tak urządzony, aby przezeń złamki spoione zostały, a ręka wyciągniona była. Do tego zamieru używaią się następuiące sposoby:

1) Kładzie się kompressa cal ieden długa i pół cala gruba, naprzeciw i nieco na końcu odłamanego haka łokciowéy kości, i przytwierdza się kilkoma obrączkowemi obwodami, które się robią koło ramienia, potém idzie się na dół obwodami wiorowemi przez staw łokciowy i po przedręczu aż do stawu ręki. Przez tę opaskę, odłamana część ma bydź utwierdzona w swym położeniu. Na wewnętrznéy stronie ręki kładzie się na przegubie łokcia łubka, która się ciągnie od środka ramienia, i kończy się blisko stawu ręki. Mieysca na których łubka dobrze nie przystaie, trzeba kompressami przyzwoicie wypełnić Sama zaś łubka przymacnia się resztą opaski, która się znowu prowadzi w obwodach wiorowych wstępnie aż ramienia.

2) *P. Böttcher* używa bandażu rzemiennego. Dla przymocnienia kompressy, która się na haku łokciowym kładzie podobnym sposobem, iak się pod numerem pier

wszym

wszym powiedziało; a dla przyciśnienia na dół wysuniętéy w górę kości, kładzie on pod niższą część ramienia cal ieden széroki pasek, którego brzeg spodni zaymuie cokolwiek kompressę. Pasek przytwierdza się sprzączką koło ramienia. Dla przyciągnienia rzemienia, i za pomocą tegoż na ciśnienia podniesionéy części, przytwierdzaią się do zatyłku rzemienia na obie strony téyże w odległości iednego cala dwa inne paski. Jeden idzie przez przodkową część podręcza, na dół, drugi ciągnie się w tylnéy części onegoż, i między wielkim i skazuiącym palcem. Końce obydwóch pasków przyciągaią się przyzwoicie, i zapinaią na sprzączkę. Aby te paski lepiéy doległy, trzebaby ieszcze koło stawu ręki położyć taśmę lub rzemień

Ten narząd nie zdaie mi się dopełnieć zamiarów dobrego bandażu w tym gatunku złamania: a) Rzemień, który się oprowadza koło ramienia, iest choremu nader niedogodny; ieżeli obeymuie zamocno, wtedy chory długo znieść go nie może, gdy zaś zbyt wolno leży, łatwo się spleść może, z rzeczonego haka. Prócz tego nie iest on tak zdatny iak opaska, aby przez obwinienie osłabił działanie muskułów, ponieważ mniéy ma tykalnych punktów, niż maią różne obwody opaski. b) Stałym punktem długich pasków, aby górni rzemiań na dół ściągnąć, iest szpara między wielkim i skazuiącym palcem. To mieysce cale nie iest zdólne mierny tylko znieść nacisk,

cisk, który iednak nastąpić musi, gdyż rzemienie zawsze wyciągnione bydź powinny. c) Rzemienie nie mogą zawsze utrzymać ręki wyciągnioney, bo ich przytwierdzenia punkt iest ruchomy, razem chory może zawsze staw łokciowy nieco poruszyć, co leczeniu bardzo przeszkadza.

3) *P. Wardenburg* podaie bandaż stosownieyszy od poprzedniego. *P. Desault* zrobił uwagę, że w zbyt mocnym wyciągnieniu ręki, niekiedy spodni złamek w dołek ramieniowy wpada, w którym pospolicie Olekran czyli hak łokciowy leży, przez co poiednoczenie złamania końców bardzo nieforemnie następuie. Dla tego zaleca tenże, żeby w czasie opatrowania nie wyciągać ręki, lecz aby utrzymaną była w miernym zagięciu. Takim iednak sposobem nie może bydź uskutecznione tak doskonałe zbliżenie się złamków, iak gdy ręka dobrze iest wyciągniona. Aby więc zapobiedz wpadnieniu spodniego złamka, a przecie w czasie leczenia rękę utrzymać wyciągnioną, radzi *P. Wardenburg*, iżby odłamana część, pierwey do dołka była wprowadzona, nim się rękę wyciągnąć nakaże. Gdy dołek olekranem zapełniony zostanie, wtedy sprostowanie ręki przedsięwzięte bydź może. Przykłada się potem opaska w środku ramienia, i idzie się w obwodach wiorowych aż do Olekranu. Na wierzchu tegoż kładzie się kompressa, po nad którą prowadzi się opaska; aby przez nię przyciśniona była kompressa, w blisko-

ści

ści onegoż. To się staie za pomocą obwodów podobnych do liczby 8. Druga opaska kładzie się na ręce, i idzie się z nią także wiorowemi obwodami w górę aż do ramienia, gdzie końce opasek wzaiemnie się pokrywaią. Na przodzie kładzie *P. Desault* łubkę z białéy blachy, 8—3½ cala szeroką i tak długą, aby od przypięcia się muskułu Deltowego aż do początku ręki dostawała. Ta łubka musi się dobrze wysiać kompressami, przytwierdza się zaś obwodami iedney opaski.

Bywaią przypadki, że złamany hak łokciowéy kości, przez ten tu opisany bandaż z spodnim złamany nie zostaie w spoieniu lecz nieustannie odsuwa się przez muskuły. W takich przypadkach zachwala *P. Wardenburg* taki opatrzenia narząd: Skoro złamana część w swe mieysce wprowadzona została, przykłada się zaraz po nad nią opaska w powtarzanych obrączkowych obwodach. Pod opaską po obydwóch stronach oneyże, wsuwa się długa dwa cale szeroka taśma, któraby w górze aż do szyi, ku dołu zaś na kilka cali od końców palców dostawała. Skończywszy obrączkowe obwody, wyższy koniec każdey tasmy zagina się ku dołowi, aby doskonale na spodniéy taśmie leżał. Potém wszystkie cztéry końce obydwóch taśm biorą się razem przy ręce, i ciągną się równo na dół, przez co działaią obrączkowe obwody na kość Olekranu, która tym sposobem naciska się mocno ku dołowi. Teraz przykładaią się

opi-

opisane pod Nem 3im opaski, iednak ztą różnicą, aby spodnią opaską rzeczone cztéry końce obydwóch pobocznych taśm zaraz z początku umocowane były nad ręką powtorzonemi obrączkowemi obwodami, między któremi, oneż zaginaią się dla lepszego ich przytwierdzenia.

§ 673 PIĄTĄ, opaskę łokcia, stanowi *narząd opatrzenia w złamaniu przedręcza*, który podług różnych okoliczności różny:

1) *Gdy są obie kości, piszczel i sprycha łokciowa złamane.* Przedręcze różni się od innych części w tym, że się składa z dwóch kości, które się tylko w swych końcach stykaią z sobą. Jeżeli więc obydwie złamane są na iakim mieyscu, wtedy stykaią się końce złamania i zrastaią się z sobą, przez co, *pronacya* i *supinacya* ginie. To zbliżenie się do siebie i zrośnienie uskutecznia się przez kształt przedręcza, a bardziéy ieszcze przez zwyczayny bandaż. Przedręcze nie ma iednostayney wypukłości, ma ono dwie boczne części bardzo wydane, a iednę przódkową i tylną płaszczyznę bardzo równą. Przez bandaż za pomocą opasek mocniey działaiących na części wypukłe niż na części płaskie, bardziéy zbliżaią się ku sobie złamki, iak od przeszłego działania muskułów. Dla tego Chirurg starać się musi w przykładaniu bandażu, aby się końce złamania z sobą nie stykały. *P. Desault* uskuteczniał ten zamiar przez dwie stopniste kompressy, które odpowiadały długości przedręcza, z których iednę po-

ło

łożył na przodkową, a drugą na tylną płaszczyznę, i obydwie przytwierdził opaską, którą w obwodach obrączkowych założył na mieyscu złamania, a potém w wiorowych przewodach poprowadził ią do przegubu ręki, i ztąd do wyższéy części przedręcza. Prócz tego przyłożył cztéry łubki na przodzie i w tyle, w gorze i na dole, które końcem opaski przytwierdził.

Ten bandaż ma dwie wady: a) Kompressy stopniste sprawuią przez swóy nacisk na mieyscu złamania zatrzymanie cyrkulacyi, boleść i nabrzmienie. W takim razie Chirurg przymuszony iest odiąć bandaż, a bo przynaymniey zmnieyszyć nacisk, co się samemu *P. Desault* nie raz przytrafiło, lecz przez to, większą częścią traci się zamiar zapobieżenia temu, żeby się końce złamania z sobą nie stykały; b) opaska obrączkowa i łubki wierzchem i spodem przyłożone podobnież działaią przeciw zamiarowi Chirurga. Sprawuią one właśnie przeciwny kompressom skutek, gdyż cisną ku sobie kości w tym samym czasie, gdzie kompressy przez nacisk oddalenie od siebie kości uskutecznić maią. Dla tego zamiar Chirurga daleko lepiéy się dopełnia, przez wałeczki, następuiący bandaż, który *P. Richter* podał. Sporządzaią się wałeczki z płótna cal ieden grube, półtora lub dwa cale długie, które po skończonym wprawieniu, tak się przykładaią, aby z każdéy strony ieden na cal wyżéy, a drugi na cal niżéy złamania leżał: tym sposobem zostanie

miey-

mieysce uszkodzone wolne od nacisku, i mniéy się zatrzymuie w nim cyrkulacya. Potem kładą się dwie łubki na tych wałeczkach, lecz szérsze od przedręcza, cokolwiek wypukłe i niegiętkie. Te łubki naciskaią wałeczki, przez co oddala się nacisk opaski od wypukłych bocznych części przedręcza. Przytwierdzenie łubek dzieie się opaską albo taśmami, ostatnie można łatwiéy niż opaskę popuścić, ieżeli ściągnione są bardzo. Wreszcie powinna się ręka znaydować między *pronacyą* i *supinacyą* w czasie leczenia, w którym to położeniu wielki palec obrócony iest do góry, a mały na dół. Naylepiéy iest włożyć rękę w szarfę od *P. Bell* podaną, albo w niedostatku téyże w łubkę przyzwoicie długą, i głęboko wydrążoną, przez co zapobiega się gięciu przedręcza, które się powoli staie, gdy ono leży na ciele, iako na płaszczyznie wydanéy.

2) *Gdy iest iedna tylko kość łokciowa złamana*, wtedy przez niestosowny bandaż pokładaią się. Wewnątrz na kości nie złamanéy części czyli końce złamania. Chcąc temu zapobiedz trzeba także, choćby iedna tylko kość złamana była, tego samego użyć postępowania sposobu, iak w złamaniu obydwóch kości.

§. 674. SZÓSTĄ opaskę łokcia stanowi. *Bandaż w zwichnieniu niższego końca sprychy łokciowéy*, który się zwykł usuwać albo na przodek albo w tył. Pierwszy gatunek zwichnienia, nayczęściey się zdarza.

rza. Worawienie pospolicie bywa łatwe, lecz trudniéy można sprychę utrzymać w swym mieyscu. *P. Desault* użył w téy mierze sposobu. Umocował on przedręcze w supinacyi, i przyłożył grubo kompressę w tyle łokcia, sprychę zaś inną, na przedniéy tegoż części położoną kompressą w tył nacisnął, i to wszystko opaską krążkową przytwierdził. Taki opatrzenia obrządek należy dłużéy utrzymywać, i potém nakazać choremu, aby robił poruszenia na przegubie ręki, przytym iednak wystrzegać się trzeba ruchu pronacyi, do którego można się poźniey posunąć lecz z naywiększą ostrożnością.

§. 675. SIODMA opaska łokcia iest *psałterz* czyli *opaska osmnastogłówna* Tab. XXXIII. Fig. 2.

OSMA opaska łokcia, iest tak zwana *wielogłówna.* Tamże Fig. 13.

DZIEWIĄTA opaska łokcia iest *spaiaiąca przekłóta.* Tamże Fig. 1.

DZIESIĄTA opaska łokcia iest *iednocząca sznurkowata.* Tamże Fig. 1.

Te ostatnie powszechne opaski, iak pospolicie w złamaniach skomplikowanych tudzież do spoienia wszelkich ran podłużnych skutecznie używane bywaią, tak też w podobnych przypadkach do téy tu części ciała służyć mogą, często nawet nieuchronnie są potrzebne.

WY.

WYDZIAŁ IV.

Opaski ręki i palców.

§. 676. PIERWSZA opaska ręki iest *wiór na zwichnienie przegubu ręki* (Dolabra, pro luxatione Carpi. le Doloire pour la luxation du poignet. Hobelbinde für die Handwurzel). Opaska ta ma 4 łokcie długości, 2 cale szérokości, i iest w iednę rollę zwiniona. Zakłada się zewnątrz obrócona, koło przegubu trzema obrączkowemi obwodami, idzie się potém z nią ukośnie przez grzbiet ręki, między wielkim i skazuiącym palcem, daléy przez dłoń w półkręgu, u małego palca na przodek, i na zad ukośnie ku téy stronie przegubu, gdzie leży wielki palec, przez co robi się na grzbiecie ręki krzyżowy przewód. Prowadzi się opaska daléy koło przegubu, i powtarza się ieszcze opisany przewód dwa razy koło ręki w wiorach zstępuiących i krzyżowych, zkąd powstaie kłos na grzbiecie ręki. Potém robi się znowu obrączkowy obwód koło przegubu, idzie się wiorami wstępuiącemi aż do środka przedręcza, i kończy sie tam obwodami obrączkowemi. Tab. XXXIII. Fig 11. Nazwisk okazuie użyteczność tey opaski, lubo i w innych uszkodzeniach, koło przegubu ręki może bydź użytą, dłoń wypełnia się w przód, albo szarpiią, albo dogodną kompressą.

§. 677. DRUGA opaska ręki iest *wiór na zwichnienie lub złamanie ręczney kości* (Do-

(Dolabra pro luxatione et fractura ossium metacarpi. le Doloire pour la luxation et fracture du metacarpe. Die Hobelbinde für eine verrenkte oder zerbrochene mittelhand), do któréy bierze się taka sama krążkowa opaska, iak poprzedzaiąca, tylko nieco dłuższa. Naprzód robią się nią dwa lub trzy obrączkowe obwody koło przegubu ręki, a potém robi się kłos zstępuiący lub wstępuiący. Obwinąwszy tym sposobem rękę, robią się wiory zstępuiące aż do końców palców, a wiory wstępne znowu nazad aż do kłosu: gdzie robi się potém wiòr czołgany aż do przegubu, który się pokrywa obrączkowym obwodem, ztąd idzie się w wiorach wstępnych aż do środka przedręcza i także kończy się opaska. Dłoń podobnież wypełnia się kompressą. Tab. XXXIII Fig. 12.

§. 678. TRZECIA Opaska ręki iest *opaska pospolita do otwierania na ręce żyły główney* (fascia ad venesectionem cephalicæ in manu le Bandage pour la saignée. de la cefalique a la main. Die Binde zur Hauptader an der Hand). Bierze się iedno krążkowa opaska, odwinąwszy z niey trzy cale, kładzie się ten koniec ukośnie na kompresie aż do przegubu, gdzie go można przytrzymać skazuiącym palcem Potém prowadzi się opaska między wielkim palcem i skazuiącym, robi się nią obrączkowy obwód koło przegubu ręki, albo tylko koło wielkiego palca. Daléy, obwiia się ręka dwoma lub trzema obarzankowe-

wemi obwodami w wiorach wstępnych, zstępnych i krzyżowych, tak aby krzyżowe warstwy leżały na kompresie, a kłos mieszany szedł ku wielkiemu palcowi. Wreszcie kończy się opaska koło przegubu ręki dwoma obrączkowemi obwodami. Tab. XXXIII. Fig. 12.

§. 679: CZWARTA opaska ręki iest *opaska do krwi puszczenia z salwateli* (fascia ad venae sectionem Salvatellæ. le Bandage pour la saignée de la salvatelle. Die Binde zur salvatel Ader). Ta opaska ma 2 łokcie długości i cal ieden szérokości, zwiniona iest w iednę rollę. Położywszy kompressę kładzie się koniec opaski na téyże, i robią sie dwa obrączkowe obwody koło przegubu i rzeczonéy kompressy, a potém opasuie się ręka dwoma lub trzema obarzankowemi obwodami w wiorach wstępnych, zstępnych i krzyżowych, tak, aby krzyżowania leżały na kompresie, a kłos mieszany szedł ku wielkiemu palcowi, poczym można koło przegubu lub blisko palców dwoma obrączkowemi obwodami zakończyć. Tab. XXXIII. Fig. 13.

§. 680. PIĄTA opaska ręki iest *pół rękawiczni* czyli *opaska palcowa* (Chirotheca dimidia, seu fascia digitalis. le Demi Gantelet. Halber Handschuh). Bierze się opaska 3 lub 4 łokcie długa, càl ieden széroka i w iednę rollę zwiniona, którą koło stawu ręki robią się 2 obrączkowe obwody od małego palca ku wielkiemu, potém idzie się ukośnie przez grzbiet ręki między

wiel-

wielkim i skazuiącym palcem, koło spodniéy części skazuiącego palca, i znowu ukośnie nazad, przez grzbiet ręki, tak, aby się przewody na stawie skazuiącego palca krzyżowały. Potém robi się znowu obrączkowy òbwód koło przegubu ręki, i powtarza się przeszłe obwinienie. Wreszcie kończy się opaska na obrączkowych obwodach koło stawu ręki. Tab. XXXIII. Fig. 15.

Zwykła się używać ta opaska na zwichnienie pierwszego stawu palca, bez któréy iednak obeyść się można. Lapiey ona użytą bydź może do spoienia ran na grzbiecie ręki.

§. 681. SZÓSTA opaska ręki iest *cała rękawica* (chirotheca completa. le Gantelet complet Ganzer Handschuh). Bierze się opaska 2 lub 3 łokcie długa, cal ieden széroka, iednokrążkowa, i robią się dwa obrączkowe obwody koło ręki, potém idzie się ukośnie, przez grzbiet téyże ku chorym palcom, które się owiiaią wiorowemi przewodami aż na końce, i ztąd idzie się znowu nazad podobnemi obwodami aż do przegubu ręki. Jeżeli potrzeba wymaga, obwiia się każdy palec z osobna dopiero opisanym sposobem. Tab. XXXIII. Fig. 14.

Cała rękawica iest to właściwie opaska wynalazku *P. Theden*, którą on do wiadomości podał, lecz cokolwiek odmiennie z nią postępował. Owinął on każdy palec od samego końca na cal ieden széroką ta-

 śmą.

śmą. Końce taśmy po owinieniu wszystkich 5 palców kładł ieden przy drugim na grzbiecie ręki, i zrobił obrączkowe obwody 3 cale széroką opaską koło przegubu ręki między wielkim i skazuiącym palcem: potém szedł wiorowemi przewodami przez rękę i przedręcze w górę, i tym sposobem obwinął całą część wyższą. Chirurg powinien dać baczność, aby wiorowe obwody wszędzie w równéy odległości leżały, i wszystkie mieysca ręki i przedręcza pokrytemi były, gdyż niepokryte brzmieią i bolesnemi się staią.

§. 682. SIODMA opaska ręki iest *kłos w chorobach wielkiego palca* (spica pro morbis pollicis. le spica pour les maladies du pouce. Die kornähre für die Krankheiten des Daumens). Owiia się przegub ręki opaską 4 łokcie długą, cal ieden széroką, dwoma lub trzema obrączkòwemi obwodami, i idzie się przez grzbiet ręki ku zewnętrznéy stronie wielkiego palca, i robi się kilka zstępnych, a potém wstępnych wiorowych obwodów koło wielkiego palca, ztąd pròwadzi się opaska nazad przez grzbiet ręki, aby się z pierwszym przewodem krzyżowała. Te przewody powtarzaia się ieszcze kilka razy. Tab. XXXIII. Fig. 16.

§. 683 OSMA opaska ręki iest *paluch* czyli *pachewka na palec* (Vagina pollicis, digiti, le Doiglier. Der Dämuling, Fingerling), która się sporządza z skórki, płótna, lub kitayki, zawsze podług wielkości chore-

rego palca, albo się wykrawa z iakiey rękawiczki. Do otwartego końca przyszywaią się dwa rzemyczki lub tasiemki, któremi przywięzuie się do przegubu ręki. Służy dla okrycia chorych palców.

§. 64. DZIEWIĄTĄ opaską może się liczyć opaska u dawnych zwana *pancerz ręki* (lorica manus. Haubertgeon. Pantzer Binde), w tych czasach zaś zowie się *opaską ręki okrążkową P. Theden* (fascia manus circularis Thedenii. le Bande circulaire. Die Zirkelbinde von Theden), którey on używanie upowszechnił w sposobie następuiącym: Bierze się 5 małych opasek, maiących cal szérokości, i blisko łokieć ieden długości. Każdy palec obwiia się z osobna iedną z tych opasek, począwszy od małego palca aż do wielkiego wiorami średniemi, albo małemi, ieżeliby wymagała potrzeba mocnieyszego naciśnienia wtaki sposob, aby końce tych opasek, któremi palce obwiniono, na grzbiecie ręki ieden przy drugim leżały. Potém bierze się inna większa opaska 2 lub 3 cale széroka, a 6 lub więcey łokci długa, którą założywszy na tych 4 końcach opasek małych, obwiia się parę razy grzbiet i dłoń ręki. Tym sposobem przytwierdziwszy końce palcowych opasek, idzie się daley z opaską, wstępuiącemi średniemi wiorami koło ręki aż do palca wielkiego, gdzie obwiia się tenże swoią opaską, od końca, aż do dłoni, iak inne palce. To uczyniwszy, i koniec opaski palca tego ułożywszy na grzbiecie ręki,

tak, iak tamte. idzie się z większą opaską około przegubu ręki. Daley, podobnież wiorami średniemi owiia się łokieć, potém całe ramię podług prawideł sztuki aż po samą pachę, gdzie przyszedłszy, przeprowadza się opaska przez bark, koło szyi, i tam się przytwierdza, Tab. XXXV. Fig. 1. A.

Jak wielki użytek tey opaski iest w sztuce, okazał naylepiéy *P. Theden*, która w samey rzeczy okazuie swe skutki w różnych przypadkach chorob, a mianowicie, gdzie obrzmiałość członków wskazuie osłabienie i rozwolnienie stałych części ciała. Opaska ta znacznie one wspiera i do wzmocnienia się usposabia. Tudzież nader użyteczną bydź może w sparzeniach ręki i wszelkich zdarciach przyskórni, które doskonale pokrywaiąc broni ranę od szkodliwego tey powietrza, i t. p.

§. 685. Prócz tych tu wyliczonych powszechnych opasek wyższych ostatkowych członków, są ieszcze inne im właściwe sprzęty, iako to: Łubki, złóbki, leszczotki, obwiązki, szarfy, i temblaki które będąc przeznaczone do utrzymywania w swym, mieyscu, albo części chorey opaskami opatrzonéy, albo sprzętów na téyże przyłożonych zdaią się działać ubocznie, i nie dopomagaią wprost do uskutecznienia właściwego celu sztuki, przeto też na innym mieyscu o nich mówić umyśliłem.

ROZ-

ROZDIAŁ IV.

Opaski niższych ostatkowych członków.

§. 686. Podług porządku sztuki rozczłonkowania, która zwykła dzielić niższe ostatkowe członki, na udo, kolano, goleń i stopę, podobnym sposobem sprzęty opatrzenia i opaski tymże częściom właściwe na cztery wydziały podzielić postanowiłem. W wydziale pierwszym opiszę opaski uda, w drugim opaski kolana, w trzecim opaski goleni, w czwartym opaski stopy i palców.

WYDZIAŁ I.

Opaski uda.

§. 687. PIERWSZA opaska uda iest *kłos pachwinowy* czyli *kłos na zwichnienie uda* (Spica inquinalis seu pro luxatione ossis femoris. le Spica pour la luxation du femur. Die Kornähre bey verrenkung des Obern Schenkels), do ktorey obiera się opaska iednokrążkowa. 12—14 łokci długa, i 4 ale szeroka. Założywszy opaskę na chorey stronie, przytwierdza się koniec oneyże kilkoma obrączkowemi obwodami koło żywota, potem prowadzi się opaska ukośnie na przodek przez głowę kości udowey ku wnętrzney stronie na dół w obrączkowym obwodzie koło wyższey części uda, gdzie krzyżuie się pierwszy

prze-

przewód na wielkim trokanterze; potém idzie się ukośnie przez żywot ku zdrowey stronie w górę. Trzy razy powtarza się ten przewód w obwodach na dół idących wiorowych, przez co formuie się kłos na wielkim trokanterze. Przyszedłszy czwarty raz na dół na wewnętrznéy stronie uda, robi się obrączkowy obwód koło tegoż, przez co formuie się na przodkowéy stronie troykątny przestwór; potém idzie się przez przodkową część uda i przez żywot w górę, i kończy się opaska obrączkowemi obwodami około ciała. Tab. XXXIV. Fig. 1.

Przykłada się ta opaska ieszcze innym sposobem, zaczynaiąc końcem onéyże na zdrowéy stronie, i zrobiwszy trzy obrączkowe obwody koło ciała, idzie się przez wyższą część chorego uda ku tyłowi, między zadnicę na dół, potém około uda ku tyłowi w górę, i powtarza się tyle obwodów iak w przeszłym przykładania sposobie.

Ta opaska używana bywa do przymocowania sprzętów opatrzenia w uszkodzeniach pachwinowych i górnéy części uda, zadnicy i t. p. Przykłada się także w zwichnieniu onegoż. Jeżeli iest zamiar zapobiedz wyruszeniu się udowéy głowy, wtedy przez tę opaskę dopiąć go nie można, chyba tylko dla przytwierdzenia kompressów które się maczaią w spiritusach, i kładą się na biodrowym stawie. Że zaś w przykładaniu onéyże, udo bardzo poruszone bydź musi, przeto i do tego zamiaru nie

iest

iest zewszystkim stosowna. Udo przyzwoicie wprawione nie tak łatwo się znowu wyruszy, dla tego też niepotrzebuie starania, aby nowemu zwichnieniu zapobiedz. Chory powinien sie w pierwszych dniach spokoynie trzymać, i wystrzegać wszelkiego poruszenia cierpiącego uda. Kompressów, do fomentacyy, ieżeli się iakie kładą, nie ma tak dalece potrzeby przytwierdzać.

§. 688. Nim się przystąpi do opisania opasek w złamaniach uda służących, wypada wprzód przełożyć, co następuie:

Pierwsza rzecz, na którą Chirurg w lęczeniu takowych złamań baczność mieć powinien, iest: Dobre urządzenie łóżka, i leżyska chorego. Oboie powinno bydź tak sporządzone, aby nie tylko działanie muskułów przytłumione było, a przeto ile można zapobiegło się nowemu zwichnieniu, lecz i wygoda była dla chorego względem brania pokarmów i lekarstw tudzież względem potrzebnych odbytów ciała. Takie położenie, gdzie to wszystko mieć można, zaiste iest naylepsze. Lecz ten tak bardzo ważny punkt bywa zaniedbany. Zamiast starać się o wygodne, leżysko kładzie się chorego na zwyczayne łóżko. Przedtym rozumiano, że trzeba siłę muskułów przez licznieysze obrączkowe lub wiorowe opaski, łubki, lagi, machiny do tego zniewolić, aby w tęgości i prosto utrzymany był cały członek, a nie uważano, na to, że się z większym pożytkiem i dogodnością

cho-

choremu, rzeczona siła zmnieysza, gdy się osłabiaią muskuły przez stosowne położenie członka i ciała.

Doświadczenie uczy, że iest bardzo trudno w złamaniu kości udowey, zwłaszcza gdy toż iest na samey szyi, lub blisko oneyże, utrzymać złamki w takim położeniu, aby się nie pozostała iaka nie foremność. Przyczyny główne téy trudności wymienia *P. Aitken* następuiące:

1) *Miąższość muskułów kość otaczaiących*, których siła, czyli ściągaiąca moc bardziéy odsuwa złamki, powiększa ieszcze innym sposobem trudności Oddalaią one sprzęty opatrzenia od mieysca złamania, a bo ie tak utrzymuią, że gdy niedość tęgo są przyłożone, bardzo mały albo niedostateczny opór dzieie się zwichnieniu złamków. Dla tego *P. Hildon* przyrównywa udo do kości, grubą poduszką obłożonéy.

2) *Ukos złamania*. Łatwa rzecz do poięcia, że im bardziéy ukośne iest złamanie, tym mnieyszy robi sie opór usiłowaniu ściągaiących się muskułów, i łatwiéy uskutecznia się zwichnienie. Szczególniey staie się to w złamaniu udowéy szyi; bo muskuły, będąc tak mocne w téy okolicy, i rozciągaiąc się w różnych kierunkach, nie mogą bydź tu utrzymane, iak się dzieie w okolicach innych.

Przyczyna tego naybardziéy pochodzi od złego w pospolitey praktyce zwyczaynego położenia chorego, które choćby w os

pa-

patrowaniu było horyzontalne, przez ciężar środkowego punktu ciała wkrótce się odmienia, gdzie potém nieuchronne iest pokładanie się obydwóch złamanych końców ieden na drugim. Ciągle trwaiące naciąganie może to złe oddalić, i iest przeto iedynym środkiem, którego się w ukośnych złamaniach tak korpusu iak i szyi udowey kości trzymać należy.

W złamaniach poprzecznych iest daleko łatwiéy, bo gdy złamki sprowadzone są do siebie przez wprawienie, wtedy wspieraią się same dostatecznie, żeby się obeyść można bez bandażu, gdyby tylko chory spokoynie leżał, iak mówi *P. Bell*, lecz bandaże na to tylko są potrzebne, aby zapobiedz wszelkiemu niebespieczeństwu iakiego niespodziewanego przypadku.

3) *Nieszykowny zewnętrzny kształt złamanego uda.* Im więcéy teriże oddala się od kształtu walcowego, i zbliża się do kręglastego, tym mniéy mogą bandaże nasze w tęgości utrzymać obięte części. Kształt uda i łytki iest przekonywaiącym przykładem tey uwagi, zwłaszcza gdy chory obfituie w muskuły i iest otyły.

4) *Niespokoyność chorego.* Jeżeli chorzy w młodości nieroztropney są bardzo czuli, albo w wieku podeszłym uparci; ieżeli są nierozumni, niecierpliwi, złośliwi, i t. d. co za dziw, że złamki na nowe podpadaią zwichnieniu, zwłaszcza w złamaniach ukośnych.

3) *Przypadłości*, iako to konwulsye,

ła-

łamania, kichanie, kaszel, nudności i t. p. Te przypadłości w czułych, i przytym niespokoynych osobach, bardziey ieszcze powstaią przez rażenie, które sprawuią druzgi złamanych kości. Tu należy także uciążliwa choremu, a niekiedy przez zaniedbanie niebespieczna biegunka, gdyż tu ułożenie chorego nie da się odmienić, aby złamane udo nie czuło. Z tego wszystkiego okazuie się, iak iest trudno złamane kości utrzymać w swym mieyscu, i iak iest potrzebną rzeczą starać się dla chorego o dobre łoże i położenie onegoż.

§. 689. DRUGA opaska uda iest *narząd opatrzenia w złamaniu szyi kości udowey*, którego są różne własności, iak się następnie okaże:

Między wszystkiemi złamaniami nie ma żadnego, któreby w opatrowaniu dla położenia i kierunku, szyi udowey kości, dla mocnych i licznych muskułów część chorą otaczaiących i dla bliskości stawu tak wiele czyniło trudności, iak złamanie dopiero rzeczoney części. Dla tego iest nie mało dawnych i nowych od *PP. Pare, Fabric, von Hilden, Petit, Heister, Foubert, Louis* podanych goienia sposobów, przez które bardzo rzadko, albo nigdy nie uskuteczniła się zupełna kuracya, lecz prawie zawsze ukrócono nogę o kilka calów, a chorzy zaledwie mogli chodzić bez kuli. Powtorni nawet francuzcy Chirurgowie, choć im *P. Desault* nowy leczenia sposob odkrył, ieszcze wątpią, czy się uda kuracya

cya złamanego uda u starych osob; zostawuią takich samemu losowi bez doświadczania iakiego bandażu dla ich uzdrowienia. Tego gatunku Chirurgowie grzeszą oczywiście przeciw ludzkości, raz: że tych ludzi nieszczęśliwemi i dla społeczeństwa ludzkiego całe nieużytecznemi czynią; powtóre: że daiąc zły przykład, takie nierozumne zdanie o niemożności uleczenia podobnych złamań młodym Chirurgom wpaiaia, i rozszerzaią. W tych iednak czasach bardzo wygórowała Chirurgiczna sztuka, w sposobie postępowania koło tego gatunku złamania, które dobrze poznane i traktowane bez zostawienia nieforemności i chromoty uleczone bydź może iak inne złamanie. W przykładaniu bandażu powinien Chirurg następuiące indykacye starać się dopełnić: 1) Miednica musi bydź ustalona; 2) Spodni koniec cierpiącey strony musi bydź utrzymany w przyzwoitym wyciągnieniu dla uniknienia krótkości nogi; 3) Udo powinno się utrzymywać w należytym złożeniu, dla uchronienia się usunięcia iego na bok. Dla dopełnienia tych warunków użyli dzisieysi Chirurgowie nowych opatrzenia narządów: *P. Desault* we Francyi, a *P. Brüningshausen* w Niemczech.

§ 690. *Bandaż P. Desault* może bydź użyty, tak w złamaniach uda, iak i w złamaniach udowéy szyi. Ponieważ w obydwóch przypadkach w ogólności, iest ten sam, aby więc opis iego służyć mógł tu i na drugim miey-

mieyscu, przeto podam go naprzód tak iak przyłożony bydź powinien w złamaniach uda, potém przyłączę odmiany, iak się zwykł przykładać w złamaniach szyi udowéy. Składa się zaś tém bandaż z następuiących części:

1) Z trzech drewnianych, półtora cala szérokich, łubek, z których zewnętrzna bardzo mocna i tak długa bydź musi, aby się od brzegu biodrowych kości aż cztéry calę za przegubem nogi kończyła. Na spodniéy onéyże części iest mieysce wyrznięte, a nieco wyżéy dziura. Wewnętrzna łubka ciągnie się od przegubu uda aż do stopy. Gorna zaś idzie od pachwiny aż do wyższéy części kolana.

2) Z łagi płóciennéy, któréy brzegami obwiiaią się łubki tak wewnętrzna iak i zewnętrzna, zaczym musi bydź tak iak one długa.

3) Z pasa i rzemienia udowego, którym przytwierdza się zewnętrzna łubka do miednicy.

4) Z trzech poduszek do wyścielania, które się sporządzaą z sieczki i używanego płótna. Dwie na wewnętrzną i zewnętrzną stronę, a trzecia na przodek.

5) Z opaski składaiącéy się z pewnéy liczby poiedynczych płóciennych stref, podług długości członka, które są 3 cale szérokie, i tak długie, aby półtora razy koło uda obstały: w przykładaniu musi strefa strefę pokrywać w trzeciy części.

6) Z iedney podłużnéy i dwóch okrągłych

głych kompres, które obeymować powinny członek bezpośrednie.

7) Z dwóch mocnych, do naciągnienia i przeciwciągnienia przeznaczonych taśm, przynaymniéy półtora łokcia długich.

8) Z grubéy podłużnéy kompressy na podkładkę taśmy, do przeciwciągnienia przeznaczonéy, i dostateczna liczba tasiemek do przytwierdzenia każdéy łubki.

Przed przyłożeniem tego bandażu wszystkie onegoż części kładą się w porządku na łóżku, gdzie chory ma leżeć. Jeden pomocnik przedsiębierze naciągnienie, to iest położywszy palce obydwóch rąk na grzbiecie nogi, prócz palców wielkich, które na podeszwach kładzie, robi sposobem podważaiącym poruszenie od dołu w górę. Jnni dway pomocnicy robią przeciwciągnienie, uchwyciwszy chorego pod pachy lub za biodra. Chirurg stawa na zewnętrznéy stronie złamanego uda, a ieden pomocnik na drugiey stronie dla wsparcia działań iego. Naprzód kładą się podłużne i okrągłe kompressy zmaczane w wodzie *Gularda* w równości na złamane udo. Na kompressach kładą się strefy opaski od dołu ku górze w miernéy tęgości. Koło spodniéy części nogi, owiia się gruba kompressa, która służy za podkładkę taśmie do naciągania, kładzie się zaś tak, aby środek onéyże leżał na pięcie, obydwa zaś końce, skrzyżowawszy ie na grzbiecie nogi, bokiem pod podeszwę prowadzone były, gdzie się znowu krzyżuią, i w tym położe-

niu

niu zostawuią aż do zakończenia bandażu. Po obydwóch stronach uda, kładą się dwie poduszki do wysłania, których grubość stosować się powinna do dolin i nierówności uda. Dway pomocnicy owiiaią obydwie boczne łubki brzegami płócienney lagi, poki obie dobrze nie dolegną. Na przodkowéy części uda kładzie się trzecia wyścielaiąca poduszka, i na téyże górna łubka. Potém przytwierdzaią się łubki wyżey na udzie 4ma, a niżey na goleni 3ma wstęgami, pętelki onychże powinny na zewnętrznéy łubce leżeć, która przytwierdza się do miednicy z boku za pomocą pasa. Żeby się zaś tenże w górę nie usunął, przymacnia się udowym rzemieniem. Gruba kompressa kładzie się pod wystoparczoną kość siedzenia, która powinna tę część zabespieczyć od nacisku pociągowéy taśmy; ta zaś z początku podciąga się pod bandaż, potém prowadzi się ukośnie z wewnątrz ku zewnątrz i z góry na dół, bierze swoy stały punkt z iednéy strony na wyż rzeczonéy kości, a z drugiey na wyższym końcu zewnętrznéy łubki, i zwięzuie się nad łonem pachwinowym. Teraz koniec ieden pociągowéy taśmy, skrzyżowanéy na podeszwie, przewleka się przez otwór spodniego końca łubki, a drugi przez zrobione wyrznięcie, i wraz się zwięzuią tak mocno, aby taśma, która uskutecznia naciągnienie, zastępowała mieysce pomocnika przestaiącego ciągnąć. Gdy wyższa pociągowa taśma folguie, trzeba ią znowu mo-

cniey

cniéy przyciągnąć. Przez opaskę, któréy środek kładzie się na podeszwie, potém krzyżuie się na grzbiecie nogi, i końce przytwierdzaią się do obydwóch łubek, staramy się zapobiedz, aby się noga nie wykręcała. Po przyprowadzeniu bandażu do porządku, zabespiecza się członek od nacisku kołdry przez obręcz.

Narząd opatrzenia w złamaniu szyi udowéy kości, tym samym sposobem przykłada się z tą tylko różnicą, iż się tu nie kładą kompressy koło złamanego uda; opaska strefowa i przodkowa łubka, te trzy sztuki w tym złamaniu są cale niepotrzebne. W reszcie wymaga ten bandaż wielkiéy dokładności i praktyki, a ponieważ on, tak iak inne gatunki bandażów uformowanych przez opaski łatwo folguie, przeto z strony Chirurga potrzebna iest nieprzerwana baczność. Każdy dzień trzeba ściśle uważać pociągowe taśmy, i iak prędko się postrzega, że pofolgowały, natychmiast trzeba ie przyciągnąć, inaczey uchybiony by był zamiar utrzymania członka w ustawicznym wyciągnieniu.

Punkta wyciągnienia w tym bandażu znayduią się w górze na wystoparczonéy siedzenia kości, na choréy stronie, a u dołu na nodze; taśmy przeznaczone do uskutecznienia wyciągnienia, spoczywaią w obuch końcach na mocnéy łubce, przyłożonéy do zewnętrznego boku uda, przez co razem robi się iedna sztuka z miednicy, kości udowéy i nogi; przez górną pocią-

go-

gową taśmę zapobiega się iżby się zewnętrzna łubka w górę nie usunęła; ieżeliby zaś gwałt iaki znacznie działał ku górze, wtedy przyciąga się taśma, spoczywaiąca na wystoparczoney siedzenia kości, i tym sposobem wyższy koniec złamania pociąga się razem do góry. Spodnia pociągowa taśma będąc przyciągnioną, ciśnie zewnętrzną łubkę naprzód w górę, potém zaś ciągnie nogę i z nią niższy koniec złamania ku dołowi tak, że przez pociągowe taśmy, gdy zawsze iednostaynie przyciągnione zostaią, ciągłe naciągnienie i przeciwciągnienie utrzymać można.

Lubo ten bandaż *P. Desault* wiele dobrego w sobie zawiera, przecie postrzegamy w nim niektóre wady, które sami uczniowie iego uważali. Naylepiey *P. Wardenburg* roztrząsnął niedoskonałości tego bandażu.

1) Prawie wszyscy zgadzaią się na to, że iest bardzo niedogodny.

Główne uciążliwości pochodzą od nacisku obydwóch pociągowych taśm na mieyscach, gdzie są przyłożone. Przez to wiele chorych nie mogąc ten bandaż znieść, albo odwięzuią go sami, albo pobudzaią Chirurga, aby go odiął. Naybardziey naciska wyższa pociągowa taśma, gdy kompressa, położona na wystoparczonéy siedzenia kości, usunie się z mieysca albo nie iest dość gruba; lecz to można łatwo naprawić, gdy się kompressa na swe mieysce naprowadzi, lub grubszą zrobi.

2)

2) Przez ten bandaż nie wyciąga się spodni koniec w prostéy linii, lecz w kierunku ukośnym. Tenże ma wpływ naywiększy, w złamaniach goleni, mnieyszy iednak w złamaniach uda. *Wardenburg* wprawdzie twierdzi, że gdy noga przez działanie całego bandażu, ku zewnątrz się ciągnie, a goleń ciśnie się na łukbę, spodni złamania koniec wewnątrz się wpędza, i ztąd prócz dyzlokacyi kątowéy następuie dyzlokacya podłuż. Słusznie iednak o tym wątpić można, bo znayduiąca sie na wewnętrznéy stronie łubka, przeciw temu usunieniu działa oczywiście. Jnaczéy się rzecz ma w złamaniu szyi udowéy kości, na które zdaie się mieć wpływ działanie bandażu ku zewnętrznéy stronie. Spodni koniec złamania naciska się w ukośnym kierunku szyi udowéy kości, przez działanie bandażu ku zewnętrznéy stronie do wyższego złamka, i tym ściśley z nim się iednoczy.

P. Wardenburg dla zapobieżenia szkodliwemu działaniu bandażu *P. Desault* ku zewnętrznéy stronie, następuiącą propcnował odmianę, która się tylko naciągnienia ku dołowi tyczé: Kładzie się na kostkę mocna i dość széroka niciana taśma w kilku obrączkowych obwodach, i przytwierdza się. Na każdéy stronie nogi nad i pod kostką przewlekaią się dwie podobnież mocne, lecz węższe taśmy przez taśmę, pierwszą. Do obydwóch, pobocznych łubek; które iednaką muszą mieć długość, i nieco

 dłu-

dłużéy za nogę ciągnąć się powinny, przytwierdza się sztuka poprzeczna, która iest iak ruszt przekłóta. Przez dwie tych, także znayduiących się sztabek, przewlekaią się końce taśm będących z kazdéy strony nogi, tak, aby między dwiema taśmami na każdéy stronie znaydowała się sztabka, nad którą by one związać można.

Tym sposobem koniecznie uskutecznia się wyciągnienie w linii prostéy, tylko obawiać się trzeba, żeby na kostce położona taśma, która na swym mieyscu mocno leżeć musi, nie sprawiła nacisku, nabrzmienia i boleści, co stałemu wyciągnieniu bardzo przeszkadza. Zamiast taśmy można by dla ulgi choremu, nieco széroki rzemień wewnątrz wysłany mięką skórką i włosiem, przytwierdzić koło nogi na kostkach.

§. 691. *Bandaż P. Brüningshausen* iest cale prosty, który i na tym istotnie zależy, aby chore udo do zdrowego przymocowane było. Kładzie się chorego w położeniu prostym na materacu lub tęgim podsłaniu. Takie położenie iest dla tego potrzebne, aby muskuły naczyń wielki trokanter ku panwy stawowéy cisneły, a przez to złamane części w kupie trzymały, gdyż one w położeniu ciała zgiętym, odsuwaią go. Jeżeli udo nie iest skrócone: wtedy przykłada się zaraz bandaż, iak skoro toż ku zewnętrznéy stronie obrócone znowu się downątrz wprowadzi, co w tym razie całe wprawienie stanowi. Gdy zaś udo iest skrócone, i złamki więc są zwichnione,

ne, na ten czas robi się naciągnienie i przeciwciągnienie. Przeciąga się széroka mocna taśma pomiędzy nogi, przez stronę zdrową, i daie się w górze trzymać iednemu pomocnikowi. Drugi pomocnik obeymuie kolano. Chirurg kładzie lewą rękę, gdy złamanie iest na prawéy stronie, pod udo wewnątrz, prawą zaś na kolanie zewnątrz, i wtedy rozkazuie pomocnikom ciągnąć; w czasie naciągania odsuwa się lewą ręką udo od ciała, a prawą naciska się niższa część onegoż downątrz końcem oddalenia od miękich części spodniego złamka, iżby nie cierpiały nacisku, i tarcia. Skóro członek otrzymał swą przyzwoitą długość, wtedy przyciska się lewą ręką trokanter wielki, prawą zaś chore udo do zdrowego, potém zwięzuią się razem oba uda taśmą przyłożoną na kolanie. A że ta taśma nie obiecuie dostatecznego bespieczeństwa, przymacnia się więc chore udo do zdrowego, za pośrednictwem łubki z grubéy skóry, lub co lepsza z drzewa zrobionéy. Ta łubka musi bydź wydrążona stosownie do zewnętrznéy płaszczyzny uda. W górze powinna mieć dołek do przyięcia trokanteru, na dole zaś większą wklęsłość dla zewnętrznéy płaszczyzny kolana. Mieysca, gdzie ona nie dobrze przystaie, wypełniaią się kompressami. Na zewnętrznéy płaszczyznie, znayduią się ku górze i dołowi dwa dobrze wysłane rzemienie z sprzączkami. Za pomocą wyższego rzemienia, który iest dłuższy, przytwierdza się do mie-

dnicy, a niższy zapina się na kolanie, opasawszy nim oba uda w kupie. Między kolana i kostki, kładą się dla uniknienia nacisku i bolu ogrubnie miękie kompressy, lub skórzane włosiem końskim wypchane obrączki. Aby cierpiące udo tym lepiey utrzymać w wyciągnieniu, kładzie się pętlica z pół iedwabney i bawełnianey taśmy na nogę cierpiącey strony wyżey kostek, obydwa końce zawięzuią się koło zdrowey nogi na zadzierg, gdzie tamta spoczywa iakby w strzemieniu. Gdy się wyciąga noga zdrowa, wtedy i chora musi się wyciągnąć. Po przyłożeniu tego bandażu, powinien chory wyciągniony wznak leżeć, piersiami, i głową nie zbyt wysoko. Pod pięty kładą się miękie kompressy, aby nie cierpiały bolu. Gdy chory chce iść na stolec, wtedy kładzie się go tylko na bok zdrowy, co się stać może bez bolu i niebespieczeństwa. Jeżeli na początku potrzebne są fomentacye dla nabrzmienia i stłuczenia, wtedy zwięzuią się uda tylko na kolanie, i łubka tak długo się nie przykłada, poki się okładania robią. Gdy chory iest niespokoyny lub nie cierpliwy, w takim razie dodaie się do niższego koń a łubki, ieszcze ieden rzemień, który się pod kolanami zapina, przez co zapobiega się, żeby chory tychże nie zgiął.

Ten bandaż celuie bardzo prostotą swoią ma on w tym względzie oczywiste pierwszeństwo przed bandażem *P. Desault*, który iest osobliwy w składzie i trudny w przy-

przykładania sposobie. Doświadczenia samego *P. Prüningshausen,* i innych Chirurgów świadczą, że chorzy bez skrócenia nogi i inney nieforemności uleczonemi zostali w złamaniach udowey szyi. Pomimo tych pomyślnych doświadczeń, zdaie się iednak ten bandaż potrzebować niektórych popraw. Francuzcy Chirurgowie zarzucaią mu, że wyciągnienia dostatecznie nie uskutecznia, ponieważ oni na nim w tym gatunku złamania wszystko zasadzaią. Ten zarzut nie iest bez gruntu. Albowiem wyż wspomnionego strzemienia, bynaymniey uważać nie można za dostateczny środek ku uskutecznieniu wyciągnienia, które tym postępowania sposobem, cale zostawione iest woli chorego. Dla tego *P. Wardenburg* nie bez racyi proponuie zrobić, co następuie:

1) Większe umocowanie nóg, za pomocą chustki szeroko złożoney, którey środek kładzie się pod piętę, tak aby ieden brzeg pod stopą, a drugi w górze na pięcie leżał. Obydwa końce tey chustki, prowadzą się ku przegubu nogi, tamże skrzyżowawszy ie, idzie się w tył, gdzie się znowu krzyżuią i zwięzuią. Jeżeli chustka iest dłuższa, wtedy można ostatni przewód znowu nazad zrobić, końce na nodze krzyżować, w tył zaprowadzić i związać. Ponieważ tym sposobem nogi dobrze są umocowane z sobą, przez to więc utrzymuie się udo cierpiącey strony w nieustannym wyciągnieniu, i zapobiega się nim pewniey

sku-

skurczeniu nogi, niż przez rzeczone strzemię. Tylko trzeba między kostki położyć miąsze kompressy, gdyż chory znieść nie może nacisku wzaiemnego onychże.

2) Aby chory nie miał wolności poruszać goleni według upodobania swego, rzemień pod kolanem od *P. Brüningshausen* dla niespokoynych chorych zalecony, iest prawie zawsze potrzebny. Pod przegubem kolana kładą się łubki dość długie, które wstrzymuią nacisk rzemieni, poniekąd także tamuią poruszenie kolana.

Jstotne okoliczności bandażu *P. Brüningshausen* to iest horyzontalne chorego położenie i umocowanie chorego uda do zdrowego, były iuż w R. 1775 i 1777 zważane i doświadczane, iak twierdzi *P. Gescher*. Sposob, którego on użył, iest następuiący: Kładzie się chorego na materacu zupełnie poziomo, nogi wyciągaią, się ile bydź może, i przysuwaią do siebie. Pomocnik stoiący obok chorego obeymuie rękami poboczne części miednicy, iednak bez przedsięwzięcia, naciągnienia. Sam Chirurg stawa u nóg, i obeymuie iedną ręką piętę, a drugą grzbiet nogi, naciąga łagodnie i powoli, a zakręciwszy w pół tę część downątrz, dozwala złamkom kości bez cudzey pomocy wziąść znowu swe naturalne położenie. Zaraz po wprawieniu trzymaiąc ieszcze nogi w kupie, kładzie i mocno ściąga iednę we dwoie złożoną opaskę koło bioder, drugą okręgową wyżey główstawowych, a trzecią podobną powyżey kostek,

stek, położywszy między nie dwa czworkątne podłużniki, tak, aby leżącą liczbę ∞ formowały, które to przytwierdzenie takie bydź musi, aby zdrowa kość złamaney kości służyła za nie wruszoną podporę, i cho remu cale odięta była sposobność, iedne lub drugą szkodliwym iakim poruszyć sposobem.

§. 692. TRZECIA opaska uda iest *bandaż do złamanego wielkiego trokanteru* czyli *zwrotnika udowego*. Tenże robi się następuiącym sposobem: Skoro odłączony złamek przyprowadzony iest znowu do swego przyzwoitego mieysca, co się ułatwia przez lekkie poruszenie uda ku zewnętrzney stronie, wtedy starać się potrzeba, aby mocno utrzymanym był w swym położeniu, za pomocą kilku z boku przyłożonych kompres, które się przytwierdzaią opaską ukośnie przez zdrowe biodro ku okolicy złamania idącą, która to opaska wyobraża kłos prawdziwy.

§. 693. CZWARTA opaska uda iest *narząd opatrzenia w złamaniu samey udowéy kości* iak następuie: Lubo kość udowa złamaną bydź może na wszystkich punktach, doświadczenie iednak uczy, że złamania tego gatunku neyczęściey zdarzaią się na środkowéy części, albo na korpusie onéyże, ponieważ liczne uszkodzenia, którym ta kość podpada, naybardziey na tę część działaią. W złamaniach kości udowéy szczególnie na tym zależy, czy są poprzeczne, czy ukośne. Poprzecznego

zła-

złamania części, gdy są przyzwoicie wprawione, i stosownie opatrzone, nie tak łatwo podpadaią powtórnemu zwichnieniu; w ukośnym zaś złamaniu, łatwo się zwichnać mogą złamki dla działania muskułów, a gdy temuż w czasie leczenia dostateczny nie daie sie odpór, następuie skrócenie nogi. Wczasie opatrowania, trzeba mieć na tę różnicę szczególniey baczność. Chirurg powinien według wymagiących lokalnych i indywidualnych okoliczności umiarkowanie uczynić w tym, co się tu za nayistotnieyszą rzecz kładzie: Ułożywszy chorego na przygotowanym podług wyż podanych prawideł, łożu, to iest, aby ciało horyzontalnie, a piersi i głowa nieco wyżey leżały; i uskuteczniwszy wprawienie, przez naciągnienie i przeciwciągnienie, ieżeli iest iakie wyruszenie z mieysca, naprzód kładzie się koło złamanego uda poiedyncza, spiritusem iakim napoiona kompressa równo i gładko. Pospolicie przytwierdza się ta kompressa opaską krążkową w obwodach wiorowych. Że zaś w przykładaniu tey opaski, powinno się udo dość wysoko znaydować, aby rollę opaski pod niego podwleć można, i że trudno przychodzi pomocnikom, członek w iednym i tym samym kierunku ciągle utrzymować, a nakoniec po przyłożeniu opaski kierunek uda, gdy się opuszcza, oczywiście się odmienia, z kąd wynikaią niezaprzeczone uszczerbki, przeto osmnastogłówna opaska ma tu niewątpliwie pierwszeństwo. Tylko

u

u dzieci, których udo i całe ciało łatwo bez szkody poruszone bydź może, opaska pospolita krążkowa ma mieysce, i iest dostateczna w poprzecznym i ukośnym złamaniu, gdyż u tychże działanie muskułów iest słabe, a przeto daleko mnieyszego potrzebuie oporu. Opaska osmnastogłówna kładzie się równo na materacu, lub na posłaniu, i podsuwa się pod złamane udo, głowy zaś onéyże, prowadzą się gładko od dołu do góry. Gdy się to dzieie, utrzymuie udo nieodmieniony kierunek, w iakim iest wyciągnione, przeto obawiać się nie trzeba zwichnienia na nowo w czasie przykładania bandażu. Potém wypełniaią się nierówności i doliny uda, zwłaszcza w okolicy stawu kolanowego, stopnistemi kompressami, albo cò lepsza poduszkami wypchanemi sieczką, które zachwala *P. Desault.* Atoli nie trzeba robić za wiele pod kładek, gdyż przez nie przeszkadza się działaniu łubek na członek złamany. Wypełnienie kompres ami powinno bydź takie, aby łubki iednostaynie przystały. Ponieważ iuż wyżéy okazało się, że położenie wyprostowane, od zagiętego ma zawsze pierwszeństwo, przeto naystosownieyszą iest rzeczą, gdy się z obu stron dwie długie łubki formy *P. Desault* przykładaią. Przez takie łubki zostaią udo i goleń nie wzruszone, zaczym zwichnienie złamania końców w szérzy nastąpić nie może. Prócz tychże łubek, potrzebne są ieszcze dwie krótsze, iedna na tylną stronę uda dla da-

nia

nia mu mocnieyszego położenia, niż się stać może przez materac lub podsłanie, która powinna bydź nieco wypukła, i musi tylko do przegubu kolana dostawać; druga zaś przykłada się na przzodkowéy stronie, która podobnież idzie tylko aż do kolana. Lecz że w prywatnéy praktyce, nie można zawsze użyć dwóch długich łubek, a nawet nie są one zdatne we wszystkich przypadkach, np. w krzywym i zgiętym położeniu, przeto musi się Chirurg częstokroć takiemi kontentować, które dostarczaią od iednego do drugiego stawu. Łubki przytwierdzaią się za pomocą cztérech lub więcéy taśm podług onych długości. Niektórzy Chirurgowie przykładaią tylko dwie łubki wewnątrz i zewnątrz, które są szérokie i podług kształtu uda, wypukłe. Jeżeli dobrze przylegnąć maią, powinny wiec od iednego tylko stawu chorego uda do drugiego dosięgać. *P. Wardenburg* proponuie przy używaniu zwyczaynych łubek niezłamaną goleń także opatrzyć dwiema łubkami, którym przypada leżeć ukosem na końcach drugich łubek. Podług mego zdania można się bez łubek obeyść na części niezłamanéy, używszy długich lag słomianych, przez które zabespiecza się tak udo iak i goleń pobocznego ruchu dostatecznie.

Gdy kość udowa nie iest złamana w środku, lecz niedsleko stawu kolanowego, wtedy długie łubki *P. Desault* są nieuchronnie potrzebne. Bandaż przykłada się

po-

podług prawideł wyżéy tu podanych, tylko stref wa opaska, ponieważ bez pośrednie przykłada się na złamaniu, ieżeli toż znayduie się blisko kolanowego stawu, albo na samych głowach stawowych, powinna się przez połowę razem ciągnąć po wyższéy części goleni. Górna łubka w takich łamaniach iest cale niepotrzebna.

Ponieważ w ukośnych złamaniach kości udowéy, łatwo następuie osiadanie złamka iednego na drugim, a przez to noga więcéy lub mniéy się skraca, zaczym dla zapobieżenia temu, wymyślono rozmaite bandażowania sposoby i machiny, których iednak iest mało, coby odpowiadały zamiarowi:

1) Dawny sposob, utrzymać nogę w wyciągnieniu był taki, że przeznaczone do naciągnienia i przeciwciągnienia pętlice przez czas kuracyi przywięzywano do wyższéy i niższéy części łóżka.

2) Tego sposobu trzymano się także, następnie tylko robiono nieiakie umiarkowania. Opasano miednicę pasem opatrzonym rzemieniami udowemi, u boku tego pasa umocowany był rzemień lub taśma, którą przywięzywano do górney części łóżka. Nad kolanem przykładano drugie opasanie, od którego z obu stron szły dwie taśmy, i te przywięzywano do spodniéy części onegoż. W tym iednak opatrywaniu przyłożony rzemień nad kolanem, wymaga bardzo wielkiey mocy, aby utrzymane było wyciągnienie powtóre: od nacisku rzemienia

po-

powstaie znaczne nabrzmienie i ból, a na koniec goleń ma zupełną poruszenia się wolność, które to poruszenie ciągnie się aż do złamanego uda, i łatwo uskutecznić może zwichnienie się końców złamania.

3) *P. Desault* doświadczał innego sposobu, aby utrzymać wyciągnienie. Przytwierdził on do pasa około piersi położonego, taśmy dla przeciwciągnienia, których końce przywiązane zostały do górney części łóżka. Pasek dla naciągnienia umocował na goleni powyżey kostek, przyłożywszy wprzód ogrubnią kompressę dla uchronienia się nacisku. Końce paska, krzyżuiące się na stopie, a na podeszwie razem związane, kazał przywiązać do spodniey części łóżka. W tym sposobie punkt naciągnienia na goleni nad kostkami ma wielkie korzyści, gdyż tu daleko mniey siły potrzeba iak gdy naciągnienie dzieie się od stawu, kolanowego. Lecz wadę wyżey rzeczonego umocowania około piersi, doświadczaiący prędko postrzegł, przeto zamiast tego sposobu użył wyż podanego od siebie naciągania bandażu.

4) Machiny *P. Gooch*, składaiące się z 3 obręczy wewnatrz wysłanych, i dwiema sztabami żelaznemi z boku związanych, które *P. Aitken* poprawił, a *P. Bell* wyobraził, choćby zupełnie odpowiadały zamiarowi wynalazku, czym się nie mogą szczycić, rzadko iednak użyć ich można w praktyce prywatney, gdyż powszechna użyteczność przez bardzo sztuczny mechanizm,

nizm, i znaczne koszta, których one wymagaią bardzo się umnieysza.

5) Dla utrzymania iednostaynego naciągnienia w ukośnych złamaniach kości udowéy, zdaie mi się naystosownieyszym bandaż *P. Desault* z podanemi odmianami. Szkoda, że w prywatnéy praktyce, dla niedostatku materaców, dla łatwego folgowania pociągowych taśm, i dla trudności dobrego przyłożenia, tak rzadko używany bywa. Daleko prostszy iest sposob *P. Gescher*, gdzie złamane udo przytwierdza się do zdrowego; nie mniéy na tych samych zasadach polegaiący, tylko pewnieyszy i dla tego dogodnieyszy iest bandaż *P. Brüningshausen* z odmianami wyżéy opisanemi, które *P. Wardenburg* podał. Ponieważ przez tenże bandaż, chore udo staie się, całe nieruchome, i dostatecznie przytwierdzone iest do zdrowego uda, przeto przykładaiąc go, nie trzeba się obawiać iakiego skrócenia; nie było by iednak od rzeczy, na wewnętrzną stronę uda, iednę nieco krótszą przyłożyć łubkę, aby się ustrzedz wyruszenia z boku. Nakoniec w złamaniach spodnich końców, potrzeba chore udo przez przyłożenie kilka obręczy zabespieczyć od nacisku, któryby sprawić mogła kołdra, leżąc bez pośrednie na złamanéy części.

Przy tych tu w złamaniach kości udowéy używanych narządach opatrzenia, zwykły się także w wielu okolicznościach używać opaski powszechne ostatkowych części, zwłaszcza w złamaniach z raną skompli-

pli-

plikowanych, lub w kościach zgruchotanych, iako to:

§. 694. PIĄTA opaska *osmnastogłowna* czyli *psałtérz* iak do uda iak i goleni służący. Patrz Tab. XXXIV. Fig 12.

SZÓSTA opaska *wielogłowna* w zgruchotaniu uda lub goleni pospolicie używana. Tab. Taż sama. Fig. 2. 3.

§. 695. Podobnież iak się iuż wyżéy rzekło, w uszkodzeniach i ranach téy części podłużnych, używać się zwykły opaski powszechne spaiaiące czyli iednoczące, iako to:

SIODMA opaska *spaiaiąca przekłóta i iednocząca niciana*, o których się wyżéy w wydziale II. o opaskach ramienia namieniło. Tab. XXXIII. Fig. 1.

§. 696. Nie mniéy zwykły się na téy części ciała używać opaski utrzymuiące powszechne, które do przytrzymania sprzętów na uszkodzonych mieyscach pospolicie używane bywaią, iako to:

OSMA opaska *sześciogłówna do synapizmów*. Tab. XXXIV. Fig. 10.

DZIEWIĄTA opaska iest *proca do przytwierdzenia pryszczących plastrow*. Tab. taż sama. Fig. 13. Prócz innych powszechnych opasek.

WYDZIAŁ II.

Opaski kolana.

§. 697. PIERWSZA opaska kolana

iest

iest tak zwany *Żółw* (Testudo Genu. la Tortue. Die Schildkröte auf das Kniegelenke), któréy się zwykło używać w zwichnieniach stawu kolanowego, które się iednak bardzo rzadko trafiaią, i w których wprawienie iest nayistotnieyszą rzeczą. To gdy się stanie, chory przez iaki czas w spokoyności zostawać musi. Dla wzmocnienia rozciągnionych części, przykładaią się aromatyczne fomentacye, rzadko potrzebny tu iest bandaż. Dawniey opaska, o któréy tu mowa, była bardzo używana w takich przypadkach. Miała długości 6 do 8 łokci, szérokości trzy cale, i zwiniona była w iednę rollę Naprzód robią się obrączkowe obwody nad kolanem koło uda, potém idzie się ukośnie czołgaiącym przewodem przez przegub kolana, na dół trzy cale széroko pod kolano, gdzie znowu robią się dwa obrączkowe obwody. Ztąd idzie się znowu nazad, i robią się dwa obrączkowe obwody środkiem około kolana. Oba zostawione mieysca między temi obrączkowemi obowodami, nad i pod kolanem także się pokrywaią iedno po drugim każde dwoma obwodami. Potém robi się znowu taki przewód w środku kolana, którego obie boczne części pokrywaią się obwodem obarzankowym około kolana, lecz środek zostawia się wolny. Takie obarzankowe obowody robią się daléy w wiorach zstępuiących i wstępuiących, aby całe kolano opasane było, i kończy się opaska

ska dwiema obrączkowemi obwodami na udzie. Tab. XXXIV. Fig. 4.

§. 698. DRUGA opaska kolana iest *wiór na rozsadzenie arteryi podkolanowey* (Dolabra pro anevrismate genu. le Doloire pour l' aneuvrisme du genu Hobelbinde der pulsadergeschwulst in der Kniebeugung), która się tak przykłada: Podwiązawszy według sposobu *P. Hunter* arteryą udową w środku uda, dostatecznie szerokim sznurkiem, końce tegoż kładą się w ieden kąt rany, i przytwierdzaią się małą strefą lipkiego plastru. Sama rana spaia się za pomocą tegoż plastru, kładą się plumasolki i kompressy, i to wszystko umacnia się wiorowym opasaniem. Worek arteryi zostawia się spokoynie w kolanowym przegubie; powoli się zmnieysza, a czasem całe znika.

Małe wysadzenia arteryi w kolanowym przegubie, niekiedy uleczone były bez operacyi tylko przez kompressyą, iak dostrzenia *PP. Guattani, Bell, Richter* i innych dowodzą. Używaiąc kompressyi, albo się obwiia cała noga aż do kolana, na wysadzeniu arteryi, kładzie się dostatecznie gruba kompressa, która się przytwierdza opaską wiorową, prowadzoną w górę aż do uda, albo bierze się do zrobienia kompressyi naciskadło *P. Plenk*, lub iakie inne. Tab. XXX. Fig. 5.

§. 699. TRZECIA opaska kolana iest *wiór krzyżowy podwóyny*, czyli opaska iednocząca dwu krzyżowa na złamanie

po-

podłużne czaszki kolana (Dolabra cruciata duplex genu, seu fascia uniens pro fractura rotulæ longitudinali. le bandage unissant pour la fracture selon le longueur de la rotule. Vereinigende Binde bey dem Longitudinal bructa der Kniescheibe), któréy takie iest użycie:

Rozerwane części niebardzo oddalaią się od siebie. Przeto poiednoczenie onychże, łatwo uskutecznić się może, przyprowadziwszy nogę do prostości, i z obu stron czaszki, dawszy dwa podłużniki, a pod przegubem dobrze wysłaną łubkę. Podłużniki przytwierdzaią się dwugłowną 4—6 łokci długą opaską. Srodek téyże, przykłada się w przegubie kolana, i obie głowy prowadzą się ku czasce, gdzie krzyżuią się z sobą. Idzie się znowu z obiema głowami nieco ukosem ku przegubowi, gdzie się powtórnie odmieniaią. Potém idzie się znowu ku czaszce, i na téyże krzyżuie się opaska tylko nieco niżéy, iak przedtém. Powtarza się ten obwód ieszcze raz, tylko krzyżowanie robi się cokolwiek wyżéy na czaszce, niż było w pierwszym obwodzie. Potém idzie się ieszcze raz z obiema głowami środkiem przez czaszkę, i kończy się z iedną głową w wiorach wstępuiących koło uda, z drugą zaś w wiorach zstępuiących koło goleni. Tab. XXXIV. Fig. 6.

§. 700. CZWARTA opaska kolana iest tak zwana *kiaster na złamanie poprzeczne czaszki kolanowéy* (Kiaster pro fractura transversali rotulæ. le Kiaster

pour la fracture de la rotule en travers. Die Binde oder kiaster zum Querbruch der Kniescheibe). Ta opaska robi się z kawałka płótna blisko pół łokcia, długiego, a 5 lub 6 cali szérokiego, które w górze i na dole wzdłuż aż do środka maiącego 5 lub 6 cali swéy całkowitości narzyna się, aby miał cztéry końce. W środku całkowitym wykrawa się okrągła dziura tak wielka, iżby czaszka kolana większą cześcią przez nię przeszła.' Sporządzona opaska kładzie się podług swéy długości na czaszkę, tak aby w rzeczonéy okrągłéy otwartości, panewka leżała. Potém biorą się dwa podłużniki dwa cale szérokie, cal ieden grube, i cztéry cale długie, z których ieden, kładzie się poprzecz na czaszce, a drugi podobnym sposobem podkłada się. Potém bierze się serweta lub kawałek płótna, składa się dwa lub trzy razy, zostawiwszy pół łokcia, które się z obu stron ieszcze raz trzy cale széroko składa, aby środek był cieńszy. Maiąc tę kompressę gotową, przykłada się taż na kolano, tak aby obydwa grube boki po obu stronach kolana, a cieńsza środkowa część w przegubie onegoż leżała Ma ona ten skutek że, za pośrednictwem iéy, opaska maiąca bydź przyłożona nie naciska wielkich krwistych naczyń, i ścięgnów. Tab. XXXIV. Fig. 7. Urządziwszy to wszystko i przyłożywszy, bierze się opaska 12 lub 13 łokci długa i 2 cale széroka, zwiia się w dwie rolle, i środek onéyże przykłada się na górnym podłużniku, potém pro-

wa-

wadzą się obie rolle z obu stron kolana ukośnie ku przegubowi onegoż, gdzie odmieniaią się i krzyżuią, a ztąd idzie się daléy z obu stron kolana ukośnie i na przodek do wyższéy części goleni, gdzie odmieniaią się znowu rolle; idąc nazad po podłużniku, przyłożonym pod czaszką kolana, robi się także krzyżowanie, a potém podobnym sposobem idzie się znowu nazad ukośnie w górę ku przegubowi onegoż, a ztąd ieszcze wyżey iak się zaczęło było, gdzie odmieniaią się rolle i podobnież krzyżnią, w zwrocie na wyższym podłużniku. Potém idzie się na dół znowu i powtarzaią się przeszłe obwody nazad aż do przegubu z tą odmianą, aby iedno obwinienie zrobiło się z góry na dół wiorem zstępuiącym i krzyżowym, a drugie z dołu do góry wiorem wstępuiącym podobnież krzyżowym, aby się do czaszki zbliżyły, i onęż lepiey obięły. Zrobiwszy znowu na przegubie krzyżowy przewód, (możnaby także wprzód prowadzić ieszcze raz opaskę w górę, i dotąd zrobić wiór zstępuiący) daią się obydwie rolle z obu stron kolana trzymać pomocnikowi i przytwierdzaią się krzyżowania wyżey i niżey czaszki szpilkami. Potém przykłada się wygodna kompressa na gołą czaszkę, przez którą przekładaią się krzyżow końce owego na samym początku położonego kawałka płótna, tak aby naprzód z wyższych końców ieden, to iest lewy ukośnie ku prawey stronie na dół, a prawy i niższy ku lewey

 stro-

stronie w górę był pociągnionym, toż samo dzieie się z drugiemi dwiema końcami, i wszystkie cztéry przyciągaią się przyzwoicie, a potém przytwierdzaią szpilkami Ten krzyżowy banaaż i całe kolano, opasuie się obwodęm obrączkowym, wziąwszy od pomocnika rolle, i robią się daléy wiory wstępne, aż na górny koniec złożoney serwety, toż samo robi się ku dołowi z drugą rollą opaski. Tab. XXXIV. Fig. 8. Inne okoliczności tego opatrzenia okażą się w praktyce same.

§. 701. PIĄTĄ opaskę kolana stanowi narząd opatrzenia *w złamaniu poprzecznym czaszki kolana*, iak następuie:

Gdy ta czaszka poprzecz złamaną zostanie, co się daleko częściey trafia, wtedy nie iest łatwo obydwa złamki przez iaki bandaż utrzymać wspoieniu, iak w złamaniach podłużnych. Znacznie bowiem odchodzą one od siebie, zwłaszcza wyższa sztuka ciągnie się w górę, przez ciągnienie ścięgnow; naygorszy iest przypadek, skoro ta sztuka iest bardzo mała. Dla tego w leczeniu tego złamania, naywięcéy na tym zależy, aby ścięgna przez szykowne położenie, osłabione były, a potém przez stosowny bandaż obydwa złamki w spoieniu utrzymane bydź mogły. Te powszechne względy dopełniaią się, 1) Gdy się całemu niższemu ostatkowi da wyprostowane położenie, przez co zapobiega się zwichnieniu niższego złamka, i osłabiaią się nieco ścięgna. 2) Gdy się udowi, i ciału

ta-

taki kierunek daie, aby między obnygiem kąt prosty powstał. Tym sposobem osłabiaią się ścięgna, zwłaszcza udowe proste, a wyższy złamek zbliża się ku spodniemu. 3) Gdy się robi mechaniczny odpór, który się przymacnia nad wyższym i niższym złamkiem. 4) Dobrze iest także, gdy się przez wolny iednostayny nacisk za pomocą iakiey opaski, według możności działanie muskułów zmnieysza. Wynaleziono znaczną liczbę bandażów dla tego gatunku złamania, które więcey lub mniey odpowiadaią wyż wymienionym indykacyom. Można wszystkie te bandaże umieścić w dwóch klassach:

I. Klassa zawiera w sobie te, gdzie staramy się za pomocą opasek rzeczone indykacye dopełnić. Tu należą.

1) Sposob *P. Richtera*. Siedzący chory podnosi nogę tak, iżby tułów prosty kąt robił z udem. Na wyższéy części kolanowéy czaszki kładzie się podłużnik. Potém opasuie się udo wiorem z góry na dół aż do kolana; inną opaską owiia się goleń od stopy aż blisko kolana. *P. Richter* upewnia, że innego bandażu nigdy nie potrzebował w podobnych złamaniach.

2) *P. Theden* podobnież daie nodze wyprostowane położenie, i kładzie z obu stron złamanéy czaszki, dwa podłużniki trzy ćwierci łokcia długie, które przytwierdza krążkową opaską wyżéy i niżéy kolana. Aby się opaska na przegubie nie marszczyła, kładzie się między obwodami o-

brą-

brączkowemi kawałek tektury, po któréy prowadzi się opaska. Potém przyciąga Chirurg oba końce podłużników ku przeciwnym kierunkom, przez co wyższe obrączkowe przewody działaią na górny złamek, a niższe na dólny. Końce podłużników kładą się ukośnie obok czaszki, i obwiiaią się kilka razy resztą opaski. Przez to postępowanie, powinny się tym bardziéy do siebie zbliżyć złamki, niż przez samo położenie. Aby noga zawsze wyprostowana była, kładzie się do wysłanéy skrzynki, która się tak wysoko podnosi, aby z ciałem chorego formowała kąt tępy. Do tego bandażu to powiedzieć trzeba, iż gdy się tu samo tylko kolano owiia, działanie muskułów zwłaszcza udowych, nie tak dobrze się osłabia, iak przez owinienie całéy nogi. W reszcie przez podłożenie tektury, dla wyciągnienia podłużników zapobiedz nie można, żeby się obwody opaski nie marszczyły, i nacisku nie sprawiły, którego chory znieść nie może, gdy bandaż mocno przylega; ieżeli zaś tenże leży wolno, wtedy przyłożona opaska mało pomaga do ziednoczenia złamków, i obwody mogą się spleść na dół po czaszce.

3) *P. Desault* użył bandażu, którego rzecz istotna zasadza się na tym, co następuie: Przyprowadziwszy nogę przez dwóch pomocników do zupełnego wyprostowania, przykłada się długi w środku rozcięty podłużnik, wzdłuż przodkowéy części uda i goleni, tak aby rozpór dobrze obiął cza-

szkę

sżkę kolana. Potém przytwierdza Chirurg spodni koniec podłużnika, który się ciągnie na dół aż do nogi, kilkoma obrączkowemi obwodami na grzbiecie nogi. Przytwierdzaiąc go, zostawia kawałek na kilka calów wolny, który potém odwraca, i owiia go znowu kilkoma obrączkowemi obwodami. Potém idzie z wiorowym owiianiem i odwracaniem wzdłuż goleni w górę aż do kolana, przez co spodnia część podłużnika okrąża się. Przyszedłszy do kolana, naciska się spodnia złamana sztuka ku górze, i robią się koło niéy 2 lub 3 obrączkowe obwody, aby przytwierdzoną została. Jeden pomocnik musi podłużnika mocno ciągnąć w górę; Chirug włożywszy w rozpór onegoż palce lewéy ręki, ciągnie nim górny złamek tak mocno na dół, iak tylko może. Gdy się spoienie złamanych sztuk doskonale zrobi, iż się żadnego przestworu nie postrzega, wtedy idzie się z rollą opaski ukośnie pod przegubem kolana, potém za wyższy, złamek, wyimuiąc przyciskaiące go palce, na mieyscu których robią się gęsto 2 lub 3 owinienia obrączkowe, kolano zaś pokrywa się kilkoma ukośnemi, do liczby 8 podobnemi obwodami, tak aby żadne próżne nie pozostało mieysce i idzie się daléy z owiianiem uda i podłużnika wiorami aż do wyższéy części onegoż. Pomocnik ieden, ieszcze raz mocno pociąga w górę podłużnik, i odwraca koniec między przewodami opaski, które się przytwierdzaią liczniéyszym okrążaniem, a potém

tém idzie się na dół wiorami wzdłuż uda, opasuie się znowu ukosem kolano, i kończy się opaska na goleni. Chcąc wyprostowanie członka dostatecznie zabespieczyć, i prawie nieruchomym zrobić, przykłada się mocna dwa cale széroka łubka, na spodniey części uda, ta, powinna się ciągnąć od styrczącéy siedzenia kości aż do pięty, przytwierdza się zaś drugą opaską, która wężowato idzie koło członka. Nakoniec dla utrzymania uda w prostości, kładą się dwie lub trzy poduszki wypchane owsianą słomą iedna na drugiey, tak aby płaszczyznę nachyloną formowały, która przy pięcie nad płaszczyznę horyzontalną łóżka bardzo iest wygórowana, i która powoli aż do styrczącéy siedzenia kości uniża się, na téy ukośnéy płaszczyznie kładzie się opatrzony członek, gdzie i spoczywać musi przez czas leczenia.

Jak ma wielkie korzyści ten bandaż, tak z rozmaitemi połączony iest niegodnościami. Opaski wkrótkim czasie folguią, a nacisk, ktory one sprawić maią na muskułach, i tychże działanie osłabić, iest bardzo mało czynny, dla tego trzeba opatrzenie często odnawiać, co iest bardzo uciążliwą rzeczą. Prócz tego, owa długa łubka, iest nader nie wygodna, którąby według, mego, zdania bez osłabienienia skutku tego bandażu opuścić można, albo dać krótszą, ciągnącą się tylko za przegub kolana. Płaszczyzna nachylona nie iest zawsze przyzwoita w prywatnéy praktyce; może bydź

ona

ona nadgrodzoną, gdy wyprostowane udo kładzie się horyzontalnie, tułów zaś wzniesiony, przez co także uskutecznia się osłabienie muskułów i ścięgnów.

4) *P. Böttcher* zachwala opatrzenie następuiące bardzo podobne do bandażu *P. Richter.* Po wprawieniu zostawia się, noga wyprostowana, a ciało chorego zagina się ku udowi w kąt prosty. Koło uda owiia się opaska, która od ciała aż do kolana w wiorowych obwodach ciągnie się na dół, i na dole przytwierdza. Tak ku wyższemu, iak niższemu złamkowi, kładzie się podłużnik cal ieden széroki, dwa cale długi i cal ieden gruby. Na przegubie kolana przykłada się łubka 4 lub 5 cali széroka i długa, grubą kompressą wypełniona. Potém kładzie się cal ieden széroka, 6 do 8 łokci długa, w dwie rolle zwiniona opaska, która ma podobieństwo z kiastrem. Zakłada się opaska na wyższym podłużniku, obie rolle prowadzą się ku przegubowi kolana, tamże skrzyżowane prowadzą się przez niższy podłużnik, i skrzyżowawszy ie powtornie, idzie się znowu z niemi ku rzeczonemu przegubowi. Te przewody powtarzaią się kilka razy, i kończy się opaska w obwodach wiorowych na goleni. Czaszka kolana zostaie w tym bandażu cale wolna. Gdy bandaż cokolwiek folguie, przyszywaią się po obu stronach czaszki 4 wąskie taśmy, i mocno przyciągaią się sztuki, przez związanie onychże.

Kiaster albo podobna do liczby 8 opaska

ska robi na wydanych częściach kolana nierówny nacisk, co łatwo sprawić może boleść. Powłoki czaszki, która od owiia nia wolną zostaie, i co *P. Böttcher* w swym bandażu bardzo zachwala, znacznie brzmieią, który to skutek nie następuie gdy iednostayny robi się nacisk.

II. Klassa zawiera w sobie te gatunki bandażów, które w przykładaniu składaią się z machiny więcey lub mniey skompli, kowanych. Z pomiędzy liczniey szych podaie tylko następuiące:

1) *P. Kaltschmidt* używał iuż futerału z drzewa, którego niektórzy Uczniowie iego z pożytkiem także używali. Daie się nodze położenie wyprostowane, i potém zbliża się wyższy złamek do niższego, przez podniesienie nogi, albo przez sprostowanie pionowe ciała. Czaszka kolana trzyma się w kupie, i obwiia się koło niéy, iak iaki wieniec, kawałek zwinionego płótna, na to kładzie się futerał sporządzony z drzewa, który ma w środku wydrążałość nieco kręglastą i tak széroką, aby obieła czaszkę. W górze i na dole ma ten futerał dwa cale széroką wypustkę, po któréy przeprowadza się kilka razy dwugłówna opaska, i tak przytwierdza się rzeczony futerał. Tenże na wierzchu ma czworkątny otwór z pokrywką, która się może zdiąc, a potém palcami doświadczać od czasu do czasu stan czaszki, likwor nawet wléwać, gdy tego iest potrzeba.

Zamiast tego futerału przykładaią nie któ-

którzy Chirurgowie obrączkę drewnianą kilka razy owinioną wełną lub płótnem, która musi bydź tak obszérna, aby obięła spoione złamki czaszki. Ta obrączka przytwierdza się w swym położeniu za pomocą opaski.

2) Machina *P. Ewers* składa się z co kolwiek mocnych, 9 cali długich i cal ieden szérokich blaszek żelaznych, które się kładą w linii prostéy obok kolana. Na każdéy blaszce przynitowane są dwa żelazne guziczki, ieden prosto pod czaszką a drugi nad nią. Do dwóch bocznych blaszek, podobnież przynitowane są żelazne obłączki, które w swéy okręgowéy mierze blisko do 8 lub 9 cali wynoszą, i cal ieden są szérokie. Przykładaiąc tę machinę trzeba dla ustrzeżenia się nacisku, pokryć te blaszki grubą kompreską, albo poduszeczką z miękiéy skory, wypchaną wełną lub włosiem. Na guziki zawdziewaią się dwa z dobréy cielęcéy skó ki zrobione paski, które powinny bydź 8 cali długie, cal ieden szérokie, i na końcach muszą mieć kilka dziurek; przytwierdzaią się się prosto pod i nad złamaną czaszką, tak aby taż w środku, lub między paskami była, które to paski Chirurg według upodobania przyciągnąć lub popuścić może.

Używaiąc téy machiny nieuchronnie potrzeba, aby przez siedzenie w połowie chorego ścięgna osłabione były. Jnaczéy możnaby słusznie wątpić o spoieniu się złamanéy czaszki, i wyższy pasek pewnie-

by

by nie utrzymał górnego złamka przyciśnionego na dół.

3) Podobny temuż sposob podał *P. Böttcher*. Na przegubie kolana kładzie się mocna kompressa, a na téyże łubka wynalazku *P. Löfler*, która musi mieć 12 cali długości, a 6 do 9 cali szérokości, tak, aby po bokach blisko do czaszki dosięgała. Po ziednoczeniu złamków przykłada się ieden pasek tuż nad czaszką koło uda, a drugi tuż pod nią, i tymże paskiem przytwierdza się łubka. Aby zaś rzeczone paski nie odsunęły się od siebie, innemi dwiema z boku utrzymuią się w swym położeniu.

4) *P. Bücking* machina składa się z dwóch sztuk: a) z kanału czyli giętkiego bandażu, który sporządza się takim sposobem: Bierze się kawałek ruskiey skóry 11 cali długi, a 14 széroki. Na wewnętrzney onéyże stronie kładzie się wzdłuż 12 drewnianych sztabek półtoréy linii grubych i 11 linii szérokich w równéy odległości od siebie, tak aby pierwsza i ostatnia na 2 linie széroko od brzegu skóry oddalone były, iżby tamże podszéwkę zrobić można. Ta podszewka robi się z innéy cienkiéy skóry, która ma z pierwszą równą długość i szérokość, i strona maiąca leżeć na członku, powleczona iest płótnem. To płótno zakłada się nieco na około, aby zakładka przyszła między obie skóry. Podszéwka przyszywa się na sztabkach i na zewnętrzney skórze w taki sposob, aby przy samym boku każdey sztabki, ieden szew ciągnął

gnął się na dół. Na pierwszych 4 sztabkach z obu stron, wykrawa się szpara trzy cale od góry, cal ieden długa, między obiema zaś szwami druga tamtéy podobna trzy cale od dołu, a trzecia między pierwszemi dwiema. Potém przewraca się skóra, i zewnątrz przyszywaią się w linii prostéy z szparami między piątą i szóstą sztabką od lewéy ręki ku sobie trzy iuchtowe naprzodku szpiczasto przyrznięte rzemienie, z których każdy iest pół cala széroki, a 22 cale długi. Między szóstym i siodmym prętem przyszywaią się w linii prostéy z szparami i rzemieniami trzy w rzemieniu umocowane pół sprzączki. b) Z dwóch pobielanych blaszek maiących kształt pół miesiąca, które są iedney wielkości, 4 cale i 7 linii długie, i ieden cal i 7 linii szérokie. Na brzegu każdéy tey blaszki, wykroiony iest kawałek od iednego kręgu. Te blaszki muszą iednak bydź nieco szérsze, niż tu są podane, aby na poprzecznym brzegu w górze i na dole trzy strefy wykroić można, które się zaginaią, i tym sposobem robią się antaby, przez które przewleczone bydź mogą rzemienie. Na całym brzegu blaszek robią się dziurki, aby podszéwka przyszytą bydź mogła. Na niższéy blaszce przynitowane są dwa żelazne sztyfty pionowe, które 2 linie grube, pół cala długie, i w środku ukośno są wcinane. Na wierzchnim pół miesiącu przytwierdzaią się blaszki 3 cale długie i 8 linii szérokie z oblamką, które maią na swey całey

dłu-

długości rząd dziurek zdatnych do przepuszczenia rzeczonych sztyftów, na niższym pół miesiącu. obydwie blaszki wygięte podług okrągłości kolana nakoniec powlekaią się z obu stron zamszową skórką. Tab. XXXV. E. D.

Przykładaiąc tę machinę, prostuie się noga siedzącego chorego, i kładzie się kanał pod stawem kolana, wypełniwszy go wprzod kompressami. Potém spaiaią się złamki, i kładzie się prawą ręką wyższa blaszka, tak aby wyrznięcie téyże, brzeg wyższego złamka obięło. Podobnym sposobem przykłada się także druga niżéy spodniego złamka czaszki. Z grubości, uda, i goleni poznać można, czy wszystkie części tego kanału są potrzebne, to iest czy rzemienie bez przewleczenia ich przez szparę powinny rzeczony kanał na około okrążać, albo czy trzeba te rzemienie przez pierwszy, drugi trzeci lub czwarty rząd rozporów przeprowadzić. Potém naywyższy rzemień przewleka się przez antaby wyższéy blaszki, i zdrugiey strony kanału przez szparę ku zewnętrznéy stronie, gdzie się na sprzączkę zapina. Podobnym sposobem przeprowadza się spodni rzemień przez antaby niższéy blaszki i zapina się mocno. Chcąc tedy spoić z sobą złamki, przyciągaią się do siebie obydwie haftki wyższéy blaszki, tak mocno, iak do spoienia ich trzeba, i zawieszaią się za pomocą nayduiących się na nich dziurek na sztyftach niższéy blaszki. Na czaszce kolana obiętéy

nie-

niemi, kładzie się gruba kompressa, i ieszcze kawałek tektury, po któréy prowadzi się trzeci rzemień, i zapina się z drugiéy strony.

Mechanizm téy machiny iest bardzo skomplikowany, i dla tego samego nie bywa ona często używana, gdyż nie każdy Chirurg może ią sobie kazać sporządzić. Prócz tego owe pół xiężycowe blaszki, choćby naylepiéy wysłane były, tak wielki sprawuią nacisk na czaszkę kolana, że nabrzmienie i ból powstaie, co bywa przyczyną, iż albo w połowie sfolgowane bydź muszą, po czym także złamki od siebie odchodzą, albo całą machinę odiąć potrzeba.

5) *P. Bell* zachwala następuiący narząd, który się składa z dwóch szérokich poprzecznych rzemieni z mocnéy skóry, maiących na iednym końcu sprzączki, a na drugim dziurki. Nie daleko sprzączek są na obydwóch rzemieniach dwa kawałki korkowego drzewa, maiące kształt połmiesiąca, które na iednéy stronie są wklęsłe, a na drugiey wypukłe, i te są iakimkolwiek sposobem przymocowane. Obydwa rzemienie połączone są innemi dwiema wzdłuż idącemi paskami przyszytemi do poprzecznego rzemienia, który ma leżeć niżéy spodniego złamka, i te do wyższego poprzecznego rzemienia przyciągaią się za pomocą sprzączek. Między temi dwiema rzemieniami nayduie się trzeci długi pasek, który do wyższego poprzecznego podo-

dobnież za pomocą sprzączki iest przytwierdzony, i ciągnie się aż do końca nogi gdzie się przymacnia do trzewika.

W przykładaniu prostuie się goleń, i podnosi się tak wysoko, iak, potrzeba wymaga, aby ścięgacze uda osłabione były. Lewy poprzeczny rzemień kładzie się z korkowym kawałkiem niżey spodniego złamka, i zapina się tak mocno, iak chory znieść może. Na wyższym złamku kładzie się drugi kawałek korka, i za pomocą poprzecznego rzemienia przytwierdza się na kolanie. Drugie dwa paski obok korkowych kawałków przyciągaią się powoli, i przez to zbliżaią się do siebie złamane części. Gdy te spoione są, zapinaią się rzemienie mocno. Jdący aż do końca nogi rzemień, służyć ma dla zapobieżenia, aby się wyzszy kawałek korka wraz z rzemieniami nie splezł.

O téy tu machinie toż samo rozumieć się ma, co się o przeszłéy mówiło. Gdy się poprzeczne rzemienie za mocno przyciągaią, zapobiegaiąc, ażeby się nie splezły lub nie usunęły, bardzo mało chorych, mogą znieść nacisk, który one sprawuią. Tym większy iest on, gdy podłużne rzemienie są mocno ściągnione, bo korkowe kawałki bardzo nagniataią czaszkę. Mimo to, przyciągnienie tych rzemieniów, iest iednak potrzebne, skoro się ma stać spoienie złamków.

W ogólności mówiąc wszystkie dla poprzecznego złamania kolanowéy czaszki

wy-

wynalezione machiny maią następuiące wady:

1) Iż przez nie, zmnieyszenie działania muskułów zwłaszcza ścięgaczów uda, nieuskuteczńia się, lecz przez ich gwałtowny mechanizm staramy się poiednoczenie złamków do skutku przywieść; dla tego prawie wszystkie zamocno naciskać muszą, gdy się ma udać ziednoczenie, albo tylko zbliżenie złamanych kawałków Lecz wielkiego nacisku rzadko znieść mogą chorzy.

2) Iż wszystkie z równą mocą działaią na wyższy i niższy złamek, gdzie iednak wyższemu tylko wypada robić odpór, ponieważ tenże naymocniey wstecz się ciągnie. Niższy, daleko mnieyszego potrzebuie oporu, aby utrzymany mógł bydź w swym położeniu. Tę wadę, starał się *P. Bell* poprawić przez długi rzemień w narządzie swoim, który od wyższego poprzecznego rzemienia, idzie na dół aż do końca nogi, lecz że noga iest ruchoma, przeto tenże koniec nie iest mocnym punktem, dla tego za pomocą owego rzemienia trudno dosiągnąc zamiaru swego.

Pierwszą wadę można poniekąd poprawić, gdy przed przyłożeniem iakiey z pomienionych machin, prócz stosownego położenia członka, owiia się opaską iaką udo od góry aż do kolana, ponieważ przez owinienie działanie muskułów naylepiey się osłabia, przez co wyższy złamek z mnieyszą nierównie siłą na dół się ściąga,

i utrzymuie się lepiey w swym położeniu, niż się staie bez obwinienia.

§ 702. SZÓSTĄ opaskę kolana, stanowi, narząd opatrzenia *w roz zarpaniu wiązań czaszki onegoż*, który iest następuiacy:

Wiązanie tey czaszki naybardziey, stanowi żyła prostego muskułu uda Ta gdy się zerwie, czaszka przez ściągacze uda znacznie się ciągnie w górę. Dla tego w zerwaniu tego wiązania, naypryncypalniey potrzebne iest osłabienie wyciągaiących muskułów, zaczym także położenie nogi wyprostowane. Prócz tego, trzeba przez bandaż cofnioną czaszkę starać się na dół zepchnąć, i w swym położeniu umocować, do czego naylepiey nadaie się owinienie uda, wiorową opaską poprowadzoną od góry aż do czaszki kolana, na którą kładzie się potem kompressa, i przytwierdza się obwodami do liczby 8 podobnemi.

Ciągła spokoyność stawu kolanowego, zostawia po sobie skurczenie muskułów przegubowych. Ciepła kąpiel, odmiękczaiące fomentacye, nacierania, lekkie poruszenia, i dość długo utrzymywane wyprostowanie tego stawu: są dzielne środki, które znoszą skrzywienie kolana, i chory iest znowu w stanie przyzwoicie używać nogi.

Dla uskutecznienia tego powoli natężonego wyprostowania, różnych używano sposobów iak następuie:

1) *P. Bell* zachwala machinę, która się składa z dwóch stalowych blatów zakrzy-

krzywionych, które związane są za pomocą iednéy także stalowéy łubki. Jeden z tych blatów kładzie się na tylnéy części uda, drugi w górze i w tyle na goleni. Blaty powlekaią się wewnątrz mięką skórką, i wyścielaią. Na stawie kolana kładzie się mięka przyszywana poduszeczka z bawełny. Za pomocą dwóch pasków zapina się na sprzączki machina wyżéy i niżey kolana tak mocno, iak tylko chory znieść może. Przez przyciągnienie téy machiny prostuią się przegubowe muskuły.

2) *P. Trampel* opisał krzesło, za którego użyciem widział on w wielu przypadkach skrzyżowanego kolana pomyślny skutek. Chory siada na zwyczaynym krześle z tylcem i poręczami, od brzegu tegoż ciągnie się pochyła deszka, 3 stopy $9\frac{1}{2}$ cala długa i $5\frac{1}{2}$ cala széroka. Na téy desce kładzie się chora noga, około deski idą dwa rzemienie, z których ieden przytwierdza się nad kolanem, a drugi pod nim. Na przegubie, kładzie się kawałek gąbki zmaczany w dekokcie z bzowego kwiatu, i całe kolano okłada się tymże dekoktem. Od czasu do czasu przyciągaią się mocniéy rzemienie, zaczym wyciąga się bardziéy kolano.

WYDZIAŁ III.

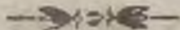
Opaski goleni,

§. 703. PIERWSZA opaska goleni

iest *opaska okrążkowa w złamaniach goleni prostych* (fascia spiralis seu circularis pro fracturis simplicibus cruris. le Bandage circulaire pour les fractures simplices de la Jambe. Spiralbinde zu Brüchen des Unterschenkels), któréy obszerny opis byłby zbyteczny, gdyż ona iest taż sama, która w złamaniach kości udowey, iuż opisaną zostało. Co ieszcze o téy opasce w dodatku mówić wypada, iest to: Goleń iest część ciała bardzo nierówna, ztąd dzieie się, że czyniąc potrzebne obwody opaski w górę i na dół, oneż nie przylegaią wszędzie iednako, lecz albo wyższy albo niższy brzeg opaski odstaie, a przez to umocowanie onéyże, musi bydź nierówne. Chcąc się tego uchronić, trzeba z opaską takie obroty robić, które by uformowały opaskę przewróconą. Lubo te sposoby lepiéy mogą bydź pokazane niż opisane podaie się tu iednak do wiadomości, co następuie: Naprzód nie trzeba wiele odwiiać opaski; aby zaś zrobiony iuż obwód nie odstał, trzeba go przytrzymać cztérma palcami lewéy ręki, (to iest na prawéy nodze) i razem wielki palec téy saméy ręki tak daleko posuwać aż gdzie opaska odwróconą bydź ma, to iest, na wewnętrznéy stronie goleni, aby toż samo popierać: potém trzeba tamże na górnym brzegu opaski wielki palec mocno przyłożyć, gdzie drugą ręką odwraca się rolla opaski, tak aby brzeg téyże wyższy stał się niższym, a wnętrzna onéyże płaszczyzna zewętrzną stroną. To odwraca-

nie opaski, musi się dziać bez przyciągania onéyże mocno, i przy tym może bydź także użytym skazuiący palec prawéy ręki położywszy go na odwrocie, gdzie razem lewa ręka swoie stanowisko odmienia, pod część podchodzi, zbliża się ku prawéy ręce, aby od niéy odebrała rolle opaski, i oprowadziła ią znowu koło części. Gdy się to dzieie, przykładaią się daléy drugie palce prawéy ręki, na pomoc skazuiącemu palcowi potém lewą ręką przyciąga się opaska, a palce prawéy ręki równaią ieszcze lepiéy, gdy potrzeba, odwrót opaski: albo bez użycia wskazuiącego palca, prowadzi prawa ręka po zrobionym odwrocie powoli i prosto rollę nieco na bok, i trzyma ią spokoynie, gdy tym czasem lewa ręka, iak się iuż powiedziało, idzie ku prawéy, aby wzięła od niéy rollę, i postępuie się daléy. Nim się zaś na drugiéy stronie opaska na przodek prowadzi, trzeba dać baczność, aby się wraz z nią wyżey także szło, i znowu wiór wstępuiący był zaczęty. Tym samym sposobem robi się tyle odwrotów zstępnych i wiorów wstępnych ile potrzeba, aby opaska równie mocno przyłożona była, a ieżeli kilka odwrotów robić należy, wtedy powinny w linii prostéy, lub nieco ukosem do wnątrz i w górę w stępować, gdzie powstaie kłos wiorowy. Gdy się idzie z opaską przeciwnie znowu ku dołowi, wtedy robi się to podobnym sposobem i z tą samą zręcznością, tylko że potém robią się wiory zstępne, z których iednak niepowstaie kłos,

choć-

choćby się musiało zrobić kilka odwrotów. Odwroty zstępne, są tu także potrzebne, i naydogodnieysze,. W innych obwijaniach na dół ku stopie, nie ma nic do uwagi, chyba że się koło onéyże robi obarzankowy obwód, wtedy uważyć trzeba, iż środek opaski powinien pokryć kostki, albo robi się opaska węższa przez załomek, aby się odsunąć od kostek, i kray opaski nieuciążał i nadwerężał onych. Coby zaś ieszcze o łubkach i kompressach do mowienia było, to może bydź powiedziane przy opatrowaniu tego złamania, tym czasem tylе tu powiem, że *P. Petit* zaraz dwie wąskie kompressy z obu stron ścięgna Achilesowego, dodał, dla ulżenia następnie nacisku, i zabespieczenia. Patrz Tab. VI Fig. 24 Na téyże kładzie on ieszcze drugą podług stopy chorego sporządzoną, aby dać równą grubość spodniéy i cieńszéy części goleni, z częścią górną i łytką. Chcąc sporządzić kompressy dogodne, trzeba brać miarę na zdrowéy stopie, a gdy są gotowe, można ie w środku zszyć, aby w czasie użycia nie podpadły iakiemu niełado wi. Patrz Tab. XXXIV. Fig. 11.

Gdy iuż goleń nabierze iednosteynéy grubości, wtedy przykładaią się na nię dwie łubki, o których to tylko namienić mam, że między niemi na przodku i w tyle, wolne mieysce zostać powinno, i że na tylnéy stronie ścięgno Achilesa w nich leżeć musi. Powtóre, żeby one nie bardzo zbliżały się do kostek, iż by te; przez ni , uszko

dzo-

dzonemi nie były. Te łubki przytwierdzaią się opaską, iak się mówiło przy opasce w złamaniu barku. Co się zaś tycze przyłożenia słomianéy lagi: powinna mieć taką długość, aby zachodziła za stawy złamanego członka w górze i na dole. Kładą się one wyciągnione na poduszce równéy długości, położywszy wprzód poprzecz oney że trzy wąskie taśmy podwoynie i w równéy od siebie odległości. Na wierzchu kładzie się opatrzony członek, na którym mieysca nierówne stosownemi kompressami wypełniaią się, i wszystkie wypukłości nieco się pokrywaią. Można kompressy i podłużniki przez pokładanie ich stopnistemi zrobić, gdzie naygrubsza tychże część kładzie się w mieysca głębsze, a naycieńsza w wygórowane. Takowych kompres trzeba mieć cztery, to iest po dwie na każdéy stronie iako to przy kolanie, i na dole przy kostkach. Potém bierze się iedna laska słomianéy lagi z iednéy strony obiema rękami w środku, toż, samo czyni pomocnik na drugiéy stronie; zawiiaią się obie razem aż do opatrzonego członka. żeby się zaś równo wzdłuż zawiiały, poprawia się zawiianie, idąc na przemiany iuż w górę iuż na dół, *P. Petit* upomina także w tym mieyscu, że zawinione laski leżeć powinny, cokolwiek pod opatrzonym członkiem, aby się tenże na lagach wspierał. Kładzie się ieszcze ieden podłużnik wzdłuż goleni na dół, nim się laga wzwyż wspomnionemi tasmami obwiąże, co się

wprzód

wprzód środkową taśmą, robi, a potém drugiemi. Te taśmy muszą bydź podwóynie położone, a obydwa końce powinny bydź związane zewnątrz, co sama praktyka uczy.

Co się zaś tycze sposobu przytwierdzenia tak zwanéy podeszwy to iest deszczułki według stopy chorego skroioney, która, powinna mieć w środku z obu stron dziury lub szpary, przez które przewleka się wąska tasiemka, dwa łokcie długa, tak aby onéyże środek był, przy samey podeszwie; obydwa zaś końce krzyżuią się na przodku, i przypinaią się, szpilkami z obu stron lagi do dólney taśmy, którą iest obwiązana. Potém daléy, krzyżuią się te końce w środku między taśmami lagi z przodu, i przytwierdzaią się szpilkami iak się mówiło.

Sposob przykładania tak zwanéy fałszywey lagi, iest taki: Pod laski prawdziwéy słomianéy lagi, podkłada się fałszywa, tak aby taśmy prawéy laski pod lewą leżały, a taśmy lewéy pod prawą. Te taśmy muszą na wyższym i niższym końcu bydź przeciw sobie, iżby one związać można na zewnętrznéy lasce słomianéy lagi. Tab. VII. Fig 22. O tym wszystkim dostatecznieysza poda się wiadomość, gdy się mówić będzie o opaskach niewłaściwych, to iest: Łubkach, złóbkach, leszczotkach, lagach, łożach i różnych przewiązkach pospolicie w złamaniach kości członków ostatkowych używanych.

§.

§. 704. DRUGA opaska właściwa téy części iest *opaska psałterzowa* czyli *ośmnastogłówna* (psalterium seu fascia octodecim capitum. le Bandage de dix huit chef. Achtzehn köpfige, oder psalter Binde), która używaną bywa w złamaniach goleni skomplikowanych. §. 218. Tab. X. Fig. 11. Dawnieysi inaczéy ią sporządzali i przykładali. Dziś biorą się trzy kawałki płótna, których długość i szerokość stosować się powinna do części, na którą przyłożone bydź maią. Kładą się wszystkie trzy razem ieden na drugim, aby w środku. podług długości zszyte bydź mogły. Potém przerzynaią się z obu stron, tak aby się ośmnaście końców z nich zrobiło, zostawiwszy w środku całkowite mieysce na 3 cale. Końcom tym, albo się daie równa szérokość, albo kawałki rzeczone płótna nie iednako się przerzynaią, aby głowy nierówną miały szérokość dla lepszego umocowania uszkodzoney części, Bierze się także płótno w trzech kawałkach nierowney szérokości, tak aby wewnętrzny był naywęższy, środkowy nieco szérszy, a zewnętrzny nayszérszy, iżby z nich zrobione końce także nierówna długość miały. *P. Petit* bierze 9 kawałków płótna lub opasek, i składa ie wraz, tak aby się zrobiła rzeczona ośmnastogłówna opaska. Różnica między obiema ta iest, że owe 9 opasek są do kupy zszyte, z kąd otrzymuiemy ten pożytek, iż one nie tylko wszyskie razem,

lecz

lecz i poiedynczo, gdy tego potrzeba wyciągnione i odmienione bydź mogą.

Maiąc iuż sporządzoną opaskę, kładzie się taż np. pód złamaną goleń ku dołowi, która iednak na około pokrywa się iak w przeszłey opasce mówiono stopnistą kompressą, i drugą blisko cztéry razy grubszą kompressą stosownéy wielkości, aby nią część obłożyć można, końcem zapobieżenia, iżby ropa nie wyszła na opaskę, ieżeli iest otwarte uszkodzenie. Gdy toż przyzwoicie opatrzone, i stosowną kompressą pokryte zostało, wtedy obkłada się na około część i wszystko, co na uszkodzenie położono, spodnią, wprzód zmiankowaną kompressą. Jnni zamiast téyże kompressy biorą proste woskowane płótno. Potém przykładaią się na części końce z obu stron sposobem następuiącym: Początek robi się z dwoma środkowemi, i z tychże bierze się naprzód zewnętrzny lub wewnętrzny według uszkodzenia, i przykładaią się oba lub ieden z nich w krążkowym lub ukośnym obwodzie koło części, tak aby one dostateczne przytwiedzenie otrzymały, dla tego każda opaski rolla, musi bydź mocno i równo przyciągniona, i pod część zręcznie, i iak tylko bydź może na dół posunięta, co się naylepiey w pokazowaniu widzić daie. Jeżeli potrzebne iest mocnieysze przytwierdzenie, wtedy można by te dwa przyłożone końce, umocować szpilką, lub przyszyć aby się nie zwolniły. Skończywszy to, podobnież robi się z obiema wyższemi i

obie-

obiema niższemi końcami. Gdy trzeba przyłożyć łubki, postępuie się, iak się mówiło przy poprzedzaiącey opasce, szczegulniey musi bydź członek wprzód wyrównany stopnistemi kompressami; ieżeli zaś łubki nie są potrzebne, wtedy można by tak, że stopniste kompressy wprzod przyłożyć, skóro złamanie opaską wprzód wzmocnione zostało, Tab. XXXIV. Fig. 12.

Potém przykładaią się podobnym sposobem drugie rolle, tylko przy ostatnich 6, zwykła się robić taka odmiana, że naprzód spodnia, potém średnia, albo też górna, a nakoniec naywyższa lub środkowa przytwierdza się koło członka. Gdy iuż opaska iak się mówiło, przyłożoną została, wtedy kładzie się członek w tak zwaną słomianą lagę, i przytwierdza się. Co ieszcze tu namienić wypada, iest to, że rzeczona laga prócz opaski na niéy położonéy naprzód pod członek maiący bydź opatrzony, podłożyć się musi dla zapobieżenia, iżby po wprawieniu złamaney kości i po przyłożeniu opaski nie trzeba było poruszać i podnosić członka, przez co, mogły by się łatwo z mieysca usunąć złamki. Nazwisko téy opaski okazuie iuż onéyże użycie, to iest, że naybardziéy służy w złamaniach skomplikowanych, które codziennie potrzebuią częstokroć więcéy niż raz odmiany bandażu. Ponieważ ta opaska może bydź odiętą i znowu przyłożoną według wymagaiącéy potrzeby bez naruszenia spoionych części, które koniecznie potrze-

bu

buią spokoyności, przeto okazuie się oczywiście pierwszeństwo oneyże wzwyż rzeczonych przypadkach. Można nawet mniey głów robić niż 18, gdy Chirurg tylko swego zamiaru wygodnie i pewnie dopiąć umie. *P. Petit* zalecał nam iuż takową opaskę o 16 głowach, gdy on z wyższego i krótszego kawałka płótna, tylko czte ry głowy, z drugich zaś dwóch, 6 głów zrobił; lecz z tą ieszcze różnicą, że średni kawałek płótna nie był tak długi iak spodni, i że obydwa kawałki względem głów nierówno nakroione były.

§. 705. TRZECIĄ opaską goleni iest *narząd opatrzenia w złamaniach kości goleniowéy i sprychowey*, iak następuie:

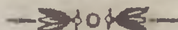
Goleń ma z przedręczem, względem swéy budowy wiele podobieństwa, dla tego też bandaże w złamaniach goleni, w istotności swéy zgadzaią się z bandażami, które się używać zwykły w złamaniach przedręcza. Lecz w innym względzie, np. co do położenia i t. d. znayduie się przecie iaka różnica.

Po zrobionym wprawieniu, które się naylepiéy staie, gdy ieden pomocnik na spodniey części uda przeciwciągnienie, a drugi na stopie naciągnienie robi, przykłada się kompressa rozłożona i spiritusem napoiona, koło stopy, i cała goleń owiia się ośmnastogłówną opaską. Z tych samych powodów, które podane są przy bandażu złamanego uda, nie nadaie się w złamaniach goleni opaska, która dotąd bardzo uży-

używana była. Potém doliny między łytką, zwłaszcza na wewnętrzney stronie wypełniaią się stopnistemi kompressami, lub zamiast tychże biorą się poduszeczki wypchnane sieczką. Daley przykładaią się z obu stron dwie łubki i przytwierdzaią się taśmami. Aby dać złamanéy goleni na zwyczaynem łóżku mocnieysze i stalsze położenie, trzeba pod nię podłożyć trzecią podobnież kompressami dobrze wysłaną łubkę. Dla uchronienia się wzruszenia oneyże na bok, kładą się prawdziwe słomiane lagi. Przed tém zwykła się także przykładać podeszwa z skóry lub tektury, która się przytwierdzała taśmami do łubek, lecz bez téy części bandażu, cale się obeyść można.

P. Desault użył w złamaniach goleni, drewnianych cal ieden szérokich, 3 linie grubych łubek, które od kolana aż do stopy dostaią, zawiiaią się w lagowe płótno, i przykładaią się po obydwóch stronach, wypełniwszy trzema poduszkami doliny między łytką i kostkami. Powinny one w tym samym czasie zastępować mieysce lag słomianych. Koło stopy, kładzie się kompressa zmaczana w wodzie *Gularda*, która się okrąża opaską, lub długim podłużnikiem, którego środek kładzie się na podeszwie stopy, końce zaś idą przez grzbiet oneyże, tamże krzyżuią się, i potem na boku do każdéy przytwierdząią się łubki.

Te gatunki bandażu mogą bydź także użyte, gdy obie kości goleniowa i sprychowa,

wa, alboli też, gdy tylko iedna z nich, iest złamana. W drugim przypadku zdrowa kość służy chorey za podporę.

Względem położenia, które się ma dać złamaney goleni, to wszystko tu ma mieysce, co się powyżéy o położeniu w złamaniach uda mówiło. Miernie wyprostowane położenie iest w bardzo wielu przypadkach naylepsze. Tylko w niektórych, np. gdy się na tylnéy stronie goleni nayduie rana, wtedy przymuszony iest Chirurg dać boczne położenie według *P. Pott* zdania. Gdy wyprostowane położenie choremu uciążliwe iest, przez przeciąg czasu, można mu z wielką ulgą, zwłaszcza też dla uchronienia się uciążliwego bolu pięty, łatwym sposobem dać nieco skrzywione położenie, do czego następuiące przygotowania naylepiéy się szykuią, które także w tym są użyteczne, że małym kosztem przysposobione bydź mogą:

1) *Skrzynka P. Bell*, która się składa z iednéy deski, na któréy dwie inne i cztéry na rożne kolumny pionowo są przytwierdzone. Na cztérech narożnych fosztach znayduie się wydrążona deska, na któréy spoczywa złamany członek, który może bydź wyżéy podniesiony lub spuszczony, przez wkładanie kołków w dziury zrobione w fosztach. Przed użyciem téy skrzynki czyli lsgi, cały bandaż przykłada się, a wydrążona deska nakrywa się cienkim materacem.

2) *Wiesiadło P. Löfler* składa się z de-

deski wydrążonéy, w któréy leży złamana goleń. Na obydwóch końcach téy deski w kształt półmiesiąca wykroionych w każdym rogu przytwierdza się obrączka. Do powały iżby, albo do stoiaka przymocowanego do łóżka, przyszrubowane są prosto nad złamaną nogą, dwie drewniane kluby, maiące 4 lub 6 cali w średnicy. Na każdéy klubie iest sznur, który się przeciąga przez krążki będące na rogach deski i do nich się przytwierdza. Za pomocą tych sznurów, podnosi się w górę deska, i na niey leżąca noga iednostaynie według wymagaiącey potrzeby, i utrzymuie się na powietrzu. Obydwa sznury z obu stron klub, w tych samych mieyscach, gdzie się ich dotykaią, przytwierdzone są gwozdziami, aby się tylko do pół osi obrócić mogły.

Używaiąc tego wiesiadła, pierwéy opatruie się przyzwoicie złamana goleń, i kładzie się w deskę wydrążoną, położywszy między nie kompressy, aby dać mocne leżenie nodze, To wiesiadło wiele pożytku przynosi, przez które bowiem większą częścią zapobiega się poruszeniu uszkodzoney części, które często powstaie od kaszlu, kichania, lub wzdrygania się we śnie. Naywiększą korzyść z używania tego wiesiadła ma chory, iż on według upodobania, swe położenie odmienić, i iuż na té , iuż na owéy stronie, leżeć może, co się staie przez kluby bez żadnego niebesepieczeństwa. Poruszenie się chorego podczas wyprożnienia żołądka, które w stałym położeniu złamanéy

néy nogi bywa szkodliwe i zwichnienie sprawić może, bardzo się ułatwia przez tę machinę. Nakoniec pozwala ona, że uszkodzony członek, zgięty bydź może w stawie według upodobania.

Jak użyteczne iest to wiesiadło, tak ma ieszcze niekóre niedogodności. Odnawianie bandażu, iest tu zawsze połączone z nieiakiemi trudnościami, gdy się noga cale wyimuie, wtedy wystawia się znowu na różne szkodliwe poruszenia. Powtóre, że pięta na desce leży, sprawuie to więcéy niż na materacu lub pościeli bolu, którego się ustrzedz nie można przez podłożenie kompressów. Téy zaś niedogodności może się zaradzić, wyrznąwszy na tym mieyscu, gdzie pięta ma leżeć taki otwór, aby w nim wygodnie leżeć mogła, skoro się wyściele skórą i włosiem, albo też kompressami.

3) *Machina P. Braun*, któréy poiedyncze części są: Deska dla złamanéy goleni blisko 18 lub 20 cali długa i 6 széroka. Na rogach téyże są 4 mocne sznury, które się schodzą w górze nakształt wagi, i przytwierdzaią się do powały lub do poprzecznego na stoiakach belka. W środku wzdłuż téy deski iest 6 kołków iak u skrzypców. Przez każdy kołek idzie sznur, maiący grubość zegarowego sznura. Srodek tegoż umocowany iest w otworze czyli dziurce kołka, aby się ani na te, ani na drugą stronę nie mógł przesunąć, i w kręcaniu kołka zawsze równo się przyciągał, i popuszczał. Ma ten sznur blisko łokieć

dłu-

długości, i na obydwóch końcach haczyki z mocnego drutu; po prawéy i lewéy stronie opuszcza się ten sznur, i zawdziwa się drucianym haczykiem na antabce przyszytéy z obu stron do pasów. Te pasy sporządzaią się z mocnego płótna we dwoie złożonego dla złamaney goleni, blisko 10 cali długiego i 4 szerokiego, na końcach owalnemi pręcikami opatrzonego. Cztery lub naywięcey pięc takich pasów, podkładaią się pod nogę, i iednostaynie przyciągaią przez zakręcanie kołków. Chory maiący czucie, naylepiey poznać może, czy noga na wszystkich punktach przyzwoicie spoczywa. W przeciwnym razie można przez zakręcenie kołka według potrzeby przyciągnąć lub pofolgować pasa. Rzeczone pasy przyłożone będąc, podobne są do pończochy, w któréy noga nieruszenie leżeć może, gdyż deska wisząca na powietrzu poddaie się każdemu ruchowi chorego.

W złamaniach uda nie zbyt wysoko zdarzonych, może bydź ta machina podobnież użyta, tylko deska musi bydź stosownie dłuższa i mieć 9 lub 10 kołków, tudzież pasy, które się kłada koło uda, muszą bydź dłuższe i szérsze. Prócz tego trzeba pościel tak urządzić, aby udo utrzymane bydź mogło w zawieszeniu na powietrzu.

W złamaniu skomplikowanym, gdzie krew i ropa odchodzi, zawiesza się przy pasach płytka, tacka dla ochronienia pościeli od nieczystości. Gdy Chirurg chce

opatrzyć ranę, opuszcza pas nad raną i zdeymuie go ze sznura do połowy. Jeżeli pas iest brudny, można go łatwo odmienić. Przy tey machinie pięta iest cale wolna. Dla podparcia nogi, oprowadza ieden pas przez podeszwę, i przyciąga się za pomocą iednego kołka.

Wynalazca tey machiny, używał oney pomyślnie w czasie woyny, czego środkiem był *P. Mezler*. Dotąd posługował się nią w złamaniach skomplikowanych; lecz łatwo poznać można, że w prostych złamaniach kości, skutecznie także używaną bydź może, gdyż z przyczyny wszącego położenia bardzo iest dogodna złamanemu członkowi. Nim się do użycia weźmie, okłada się członek potrzebnemi opaskami i łubkami. Krążkowa opaska przy tey machinie, iest lepsza niż 18togłówna, ponieważ nie ma tu tych przeciwności, które się znayduią w stałym położeniu członka. Przywiiaiąc opaskę krążkową, naprzód odkłada się spodni pas, i znowu się przykłada, gdy opaska idzie wyżey, i tak się robi z drugiemi. Nakoniec upewnia *P. Mezler*. że w niektórych przypadkach *P. Braun* cale żadnych łubek nie kładł koło złamaney nogi, gdy na niey znaydowało się więdey ran lub wielkie, i gdy końce złamków zostawały w położeniu niewzruszonym przez same tylko pasy.

Korzyści które ta machina przynosi, są wielorakie i do poznania łatwe. Używaiąc iey, daie się choremu poruszenia się wol-

wolność według iego woli, i obierania sobie dogodnego położenia bez obawy, żeby złamana część od zrobionych poruszeń nie cierpiała. Leży ona, między pasami bez żadnego nacisku, pięta iest cale wolna, przeto nietrzeba się tu obawiać uciąźliwego w niey bolu. W tym względzie ma ta machina widoczne pierwszeństwo od opisanego wiesiadła *P. Löfler*. W innych machinach prawie zawsze musi się złamana noga podług formy machiny kierować. Tu iest właśnie przeciwnie: pasy stosuią się do nogi, która maiąc raz swóy przyzwoity kierunek, w tym samym iuż zostaie. Nayhardziey użyteczna iest w złamaniach kości skomplikowanych, bo bardzo ułatwia odnawianie opatrzenia. Prócz tego ma ona zaletę swą, że iest prosta i nie kosztowna, dla tego może się stać powszechnie użyteczną, albowiem prawie każdy Chirurg, sam sobie ią sporządzić potrafi. Względem niedostateczności, dalsze doświadczenie, decydować powinno, które zawsze znayduie potrzebę nieiakiey poprawy.

W złamaniach ukośnych bardzo łatwo przez ściąganie się muskułów następuie pokładanie się złamków na sobie, z kąd powstaie skrócenie nogi. W rzadkich tylko przypadkach dostateczny iest zwyż opisany bandaż w złamaniach ukośnych, zwłaszcza gdy muskuły od druzgów kości rażenie cierpią, a naybardziey nie zda się na początku. Liczne czyniono doświadczenia, aby się uchronić tego skrócenia, i do tego za-

Ee2 mia-

miaru znayduią się różne machiny, których bardzo mała część iest użyteczna. Machiny *P. Gooch Aitken i Pierepano*, są częścią zbyt skomplikowane i kosztowne, częścią też nie odpowiadaią zupełnie zamiarowi uchronienia się skrócenia goleni. Naywięcey używane bywaią następuiące:

1) *Łóżko dla nogi od P. Posch*, podane, które od skrzynki *P. Bell* w swey istotności nie wiele się różni, tylko pasami swemi, nie mocno przyciągnionemi, lecz wolno wiszącemi na dół. Na tych materacem pokrytych pasach, leży noga iak na powietrzu. Jeden sprzączką opatrzony pas kładzie się pod kolanem na złamanym członku, i za pomocą dwóch rzemieni przytwierdza się do wyższych słupków łóżka. Ten pas robi także przeciwciągnienie. Drugi podobny pas zapiná się nad kostkami koło stopy. Dwa do tego pasa przytwierdzone rzemienie, oprowadzaią się koło windy, do spodniey części łóżka przyprawioney, i kółkiem wstrzymuiącym opatrzoney, za pomocą którey zrobione naciągnienie powiększone lub zmnieyszone bydź może. Ta machina niedawno zyskała swego obrońce *P. Bruningshausen*, który obiecuie do wiadomości podać swe doświadczenia prócz niektórych popraw, których ona koniecznie potrzebuie.

2) *P. Desault* zachwala także dla ukośnych goleni złamań, własny do naciągania bandaż, który się składa z następuiących części: Owiia się grzbiet stopy wyżey ko-

stek

stek grubą kompressą lub wypełniaiącą okłada się poduszką, na którey zakłada się mocna pętlica do naciągnienia przeznaczona, i którey końce, ieden z zewnętrzney, a drugi z wewnętrzney strony ciągnie się na dół. Inna pętlica zakłada się z poduszką pod styrczącym piszczelem, w podobny sposob, którą robi się przeciwciągnienie. Gdy pomocnicy utrzymuią wyciągnienie nogi pętlicami, przykłada Chirurg potrzebne bandażu sztuki, iako to: kompressy, opaski i wypełniaiące poduszki. Potém kładą się dwie na niższym końcu wykroione łubki szérokości wyż opisaney, lecz długości, takiey aby każda cztery cale nad kolano i podeszwę zachodziła na wnętrzney i zewnętrzney stronie kości. Potém bierze Chirurg każdy koniec wyższey opaski, i prowadzi go przez ostatkową część łubki, z téy strony leżącéy, gdy tym czasem pomocnik krzyżuiąc końce niższey opaski pod podeszwą, prowadzi zewnętrzny koniec obydwóch przez spodnią ostatkową część wewnętrzney łubki, wewnętrzny zaś koniec przez tę samę, część przeciw leżącey łubki; potém po obu stronach idzie z niemi znowu w górę, tak aby się z końcami wyższey opaski na środku łubki zeszły, gdzie zwięzuią się mocno i to w takim stopniu, aby na grzbiecie stopy uskuteczniły wyciągnienie, a na kolanie przeciwciągnienie.

Przez tan bandaż utrzymuie się oczywiście naciągnienie złamaney nogi, tylko to w nim iest naganne, że pętlica przyłożo-

żo.

żona pod kolanem, zniewala przez swóy nacisk muskuły do ściągania się. których działanie uskutecznia zwichnienie złamanych części. *P. Desault* sam to poznał, dla tego w niektórych przypadkach użył on w złamaniach goleni wyciagaiącego bandażu, o którym się mówiło przy bandażach dla złamanego uda służących.

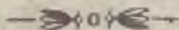
Ponieważ w złamaniach kości często się zdarza, że chory opatrzonym bydź nie może na mieyscu, gdzie uszkodzonym został, lecz częstokroć kilka godzin potrzeba czasu, nim się go sprowadzi na przyzwoite mieysce, przeto chorzy w takim przypadku cierpią przez strząśnienie członka i chwianie sie spodniego złamka, zwłaszcza w złamaniach skomplikowanych; a niekiedy dopiero w przeprowadzaniu chorego do skutku, przychodzi zwichnienie złamanych końców, albo te końce przebiiaią sie przez części mięsiste i skórę, co sprawuie choremu niezmierny ból, nabrzmienie i zapałenie, a potém bardzo obciąża i bolesne czyni wprawienie. Prócz tego powstaią także znaczne przypadłości: kurcze, konwulsye, które się staią niebespieczne życiu człowieka, a czasem istotną są śmierci przyczyną. Przeto słusznie starano się wynaleść środki zapobiegaiące tym złym wypadkom w czasie przeprowadzania chorego. Tak *P. Wathen* wynalazł do przenoszenia machinę, którą konduktorem nazywa. *P. Aitken* zachwala do tego zamiaru machinę służącą do opatrzenia nogi, *P. Theden* zaś

oso-

osobliwe narzędzie przedstawił. Szkoda że przy takich wynalazkach mało uważano na prosty skład i taniość, a ztąd wynikaiącą powszechną użyteczność. Gdy więc dla tych przyczyn Chirurg rzadko albo nigdy posłużyć się nie może takiemi instrumentami, przeto w zdarzaiących się przypadkach musi sobie umieć poradź, iak okoliczności dozwalaią. W każdym przypadku iest bardzo roztropnie przed przeprowadzeniem chorego, przyłożyć mu bandaż, opaskę, i nie które długie i szérokie łubki, aby złamany członek według możności ochroniony był, od strząśaienia, chwiania się i tarcia złamanych konców. Nadewszyatko przeprowadzanie chorego powinno się dziać z nawiększą przezornością, i oszczędnością. Lepiey iest zawsze przenosić chorego, niż przewozić. Wszakże i tu trzeba czasem ustąpic koniec ney potrzebie. Tylko o to starać się należy, aby chory a szczególniey złamany członek miał stałe i proste położenie na wozie, iżby od trzęsienia nie bardzo cierpiał.

§ 706. CZWARTA opaska goleni, iest *narząd opatrzenia do ziednoczenia przerwanego Achilesowego ścięgna służący*, iak następuie:

Uleczenie rozerwanego Achillesowego ścięgna, iako naypryncypalnieyszéy ścięgnów rany, oddawna zatrudniało myśli Chirurgów. Różnych używano poiednoczenia środków, z których naydawnieyszy zasadzał się na krwawym szwie, który się rzadko

ko udał, a choremu pospolicie gwałtowne boleści zadawał. Potém użyto innych mniéy bolesnych sposobów, które także po większéy części swoie wady maią. Stosowny bandaż dla poiednoczenia tego ściegna, musi dopełnić następuiące indykacye:

1) Powinien osłabić muskuły łytki, aby zapobiedz ciągnieniu się wstecz wyższego kawałka ścięgna; w tym zamiarze musi bydź kolano miernie zgięte.

2) Noga musi zostawać w wyciągnieniu, aby niższy kawałek zbliżony był do wyższego.

3) Powinien muskuły łytkowe na dół ciągnąc, aby wyższy koniec przybliżyć do niższego.

4) Musi uskutecznić dostateczną kompressyą goleni i stopy, która iednak mocniéy na muskuły niż na ścięgno działać powinna. Przez kompressyą przeszkadza się ciągnieniu wstecz muskułów łytki, i w tym samym czasie utrzymuią się końce ścięgna w przeznaczonym położeniu.

Te indykacye należy nieprzerwanie dopełniać lecz bez sprawienia bolu choremu. Nie wiele gatunków bandażu zachwalonych zadość czynią rzeczonym indykacyom. Można wszystkie wynalezione opatrzenia sposoby do poiednoczenia przerwanego Achillesowego ściegna umieścić w dwóch klassach: Pierwszą stanowi *użycie pantofla*, drugą *zawiiania sposob*.

I

I. Naydawnieyszy iest Pantofel

1) *Wynalazku P. Petit*. Jest to pospolity pantofel maiący nieco wyższy napiętek. Dwa rzemienie przykładaią się ieden na drugim pod kolanem. W przegubie kolana, obydwa rzemienie są z sobą połączone. Od tylnéy części tego pantofla idzie długi rzemień przez tylny bok goleni w górę aż do przegubu, gdzie się łączy za pomocą mechanizmu, który nim kieruie. Na górnym rzemieniu są dwie mocne kruszcowe pukle, które z dołu do góry idą; między temiż obraca się na swéy osi walec, do którego przytwierdzony iest napiętkowy rzemień, przeszedłszy przez klamrę i ieden kolanowy rzemień. Walec obraca się za pomocą klucza, który się kładzie w czworgraniastą dziurę onegoż, przez co rzemień napiętkowy przyciągniony lub zwolniony bydź może. Rzeczony walec hamuie się przez kółko, które zahacza sprężyna.

Przez ten pantofel ani się nie ściąga łytka na dół, bo iego punkt wsparcia iest nad kolanem, ani się nie robi równa kompressya. Spodni punkt wsparcia tego pantofla zasadzony iest na końcach palców u nogi, dla tego chorzy nie mogą go długo znosić.

2) *Pantofel P. Ravanton* różni się od pantofla *P. Petit* w tym, że na przodku iest nacięty, tak iż palce nogi wolno leżą; na grzbiecie iest skóra nakroiona, która się spaia za pomocą sznurowania, aby się panto-

tofel do każdéy stopy nadał. Obok tylnéy części onegoż, przytwierdzone są dwa małe trzy cale długie paski, które ukośnie idą do tylnego rzemienia. i do niego są przytwierdzone, te paski powinny ochraniać stopę od wykręcenia się na bok. Przykłada się ieden tylko rzemień nad kolanem, do którego przytwierdza się napiętkowy rzemień za pomocą sprzączki.

Ten pantofel dopełnia tylko pierwszą i drugą indykacyą, lecz trzeciéy i czwartéy bynaymniey nie uskutecznia.

3) *Pantofel P. Monro* składa się z trzech części: a) z trzewika płociennego, na grzbiecie stopy wsiążką związanego, który ma naprzodku otwór. b) z sztuki łytkowéy. która się sporządza z miękiéy skóry i podszyta iest mocnym płótnem, na bokach ma dziurki dla przy sznurowania iéy rzemykiem koło łytki. Na spodnim brzegu téy sztuki znayduie się sprzączka, która służy do przytwierdzenia tylnegb napiętkowego rzemienia, który trzecią część stanowi. Przykładaiąc ten pantofel, obwiia się stopa kawałkiem flaneli benzoesem wykadzoney, i kładzie się do swego futerału. Tylny rzemień, przez sprzączkę przytwierdzonéy do łytki sztuki przeciągniony i mocno zapięty uskutecznia przez naciągnienie rzemienia ściągnienie na dół łytki, i wyciągnienie stopy leżącéy na ławce. Pantofel *P. Monro* wprawdzie dopełnia drugą i trzecią indykacyą, lecz pierwszéy nie uskutecznia, a czwartą niedoskonale. Gdy

P.

P. Monro ten bandaż kilka tygodni nieprzerwanie nosił, w dzień wdziewał trzewiki z obcasami dwa cale wysokiemi, i przyłożył machinę złożoną z dwóch stalowych blatów, spoionych sztabką żelazną. Na grzbiecie tey machiny są trzy klamry. Wnętrzna płaszczyzna blatów iest wklęsła i skórą powleczona. Jeden blat powinien leżeć na grzbiecie stopy bliżey palców, niż sprzaczki trzewika, a drugi kładzie się blisko środka goleni. Przytwierdza się ta machina trzema rzemieniami, które na goleni i stopie przechodzą przez klamry. Rzemień przechodzący przez środkową klamrę składa się z dwóch kawałków, ieden idzie pod stopą ku górze, przez rzeczoną klamrę i zwięzuie się na boku stopy. Do tego kawałka przytwierdzony iest drugi, tak aby się tu i tam posunąć dał, przypada mu zaś leżeć na kwaterze trzewika.

Ta machina ma tę niedogodność, że rzemienie, któremi iest przytwierdzona, łatwo folguią i odsuwaią się, prócz tego nie działa ona na łytkę, lecz tylko na wyciągnienie stopy. Z resztą ten gatunek bandażu dla zabespieczenia nogi może bydź pomocnym, tylko sam przez się używanym bydź nie powinien.

II. Przez zawiianie, robi się iednostayny łagodny nacisk po całey części, i przez to odbiera się muskułom dzielność, zaczym osłabiaią się rązem owe muskuły, które się przeciwnaturalnie ściągaią; tym sposobem przeszkadza się także łytkowym, żeby się nie

nie ciągnęły w górę, ztąd w powszechności zawiianie ma oczywiście, pierwszeństwo od pantoflów, które zawsze poiedyncze tylko części naciskaią, sprawuią bol, i nabrzmienie muskúłów, i więcey p peraią niź wstrzymuią ściąganie się onychże. Sposoby zawiiania różnie użyte były. albo same przez się, albo połączone z innemi środkami.

1) *P. Gooch* ziednoczył końce ścięgna przez wyciągnienie stopy i zgięcie, kolana, i na goleni zrobił z kompressek, z bawełny lub lnu miękiego walec. Potém zaczął stosowną opaską zawiianie nad kolanem, powtarzaiąc obarzankowe obwody koło niego; ztąd szedł w małych wiorowych obwodach aż do palców na dół, iednak tak, iżby się na kostkach i stopie podobnież iak na kolanie powtarzane obarzankowe przewody formowały.

To zawiianie nie iest dostateczne samo przez się do ziednoczenia końców przerwanego ścięgna, ani obarzankowe obwody koło kolana, niepotrafią utrzymać w miernym zgięciu tego stawu, ani też takowe przewody nie są dość mocne do utrzymania nogi w wyciągnieniu. Jak iest chwalebne zawiianie z góry na dół aż do przerwanego mieysca ścięgna, gdyż tym sposobem łytkowe muskuły ściągaią się ku dołowi, tak niestosowne zdaie się bydź toż samo przez przegub czyli staw nogi i przez stopę, bo przez to czyni się przeszkoda

zbli-

zbliżeniu się spodniego końca do przerwanego ścięgna.

2) *P. Petit* robił zawiianie następuiącym sposobem: Położywszy chorego w znak, kolano mu się zgina, łytka ściąga, a stopa tak mocno wyciąga, aby się końce ścięgna stykały z sobą. Na uszkodzonym mieyscu kładzie się podwoyna kompressa i przytwierdza się opaską, przez obrączkowe obwody. Potém przykłada się mocna, dwa cale széroka i pięć ćwierci łokcia długa longietka, czyli podłużnik od przegubu kolana po tylney części goleni przez łytkę i piętę na dół aż do palców. Podłużnik tèn przytwierdza się naprzód na cierpiącym mieyscu kilkoma obrączkowemi obwodami, a potém idzie się na dół w obwodach obarzankowych do stopy i znowu w górę do kostek. To powtarza się cztéry razy, i razem spodni styrczący koniec podłużnika, zakłada się i przytwierdza tak szpilkami iak i obwodami opaski Od kostek, idzie się w wiorowych obwodach po goleni w górę, i robi się zawiianie aż do przegubu kolana, gdzie kończy się obrączkowemi obwodami. Wyższy koniec podłużnika podobnie się zakłada i obwodami przytwierdza.

Tèn bandaż iest bardzo użyteczny, lecz ma także wiele niedogodności: a) Na kolano cale nic nie działa i zgięcie onegoż zostawione iest choremu do iego woli; b) Ma wadę w tym, iż zawiianie dzieie się z dołu do góry, bo przez to łytkowe musku-

łу

ły nie ściągaią się ku dołowi, iak przez zawiianie z góry na dół; c) Przyłożywszy go, mieysca uszkodzonego nie można doziérać; d) Naciska on zarówno tak część mięsistą, iak ścięgno muskułów łytkowych; a że to, ostatnie bardziéy iest wydane, przeto mocniéy podlega działaniu, i końce iego zpychaią się i odsuwaią.

3) P. *Desault* starał się wady bandażu P. *Petit* poprawić, następuiącym sposobem: Pomocnik wyprostowawszy dobrze nogę, zagina miernie kolano. Dołki na boku ścięgna Achillesowego wypełniaią się suchą szarpiią i długiemi stopnistemi kompressami, które się muszą nieco nad ścięgno rozciągać, aby toż mniey naciśnione było. Jeżeli się nayduie rana, wtedy pokrywa się plumasolkiem zmaczanym w wodzie *Gularda*. Potém przykłada się dwa cale széroki podłużnik, który się ciągnie od niższéy trzeciéy części uda, cztéry cale po nad nogę, na tylnéy części goleni i podeszwy. Teraz robi Chirurg opaską naprzód kilka obrączkowych obwodów koło palców, przez co przytwierdza rzeczony podłużnik; koniec zaś odwraca, i znowu go przymacnia kilkoma obwodami, które powoli całą stopę pokrywaią, potém prowadzi one ukośno wyżéy i niżéy przerwania, koło którego formuie się podobieństwo do liczby 8, i toż powinno oba końce ścięgna ziednoczyć. Daléy, idzie z wiorowemi obwodami po goleni do góry aż do niższéy części uda, wyższy koniec podobnież

bnież odwraca, i kilkoma obwodami przymacnia. Zawiniona tym sposobem noga, kładzie się na poduszce któréy iedna strona tak, położona bydź musi, aby się kąt uformował zgodny z owym, który formuie goleń i udo. Gdy podłużnik niedostatecznie utrzymuie nogę wyciągnioną, wtedy na stawie oneyże, kładzie się ieszcze łubka. Lubo przez tę odmianę wiele się niedoskonałości bandażu P. *Petit* poprawia przecie bandaż P. *Desault* nie iest całe bez wady, naybardziey to iest nagany godne, iż zawiianie w nim dzieie się z dołu do góry na goleni, i że mieysca przerwania opatrywać nie można bez odeymowania całego bandażu, dla tego.

4) *P. Wardenburg* odmienił bandaż *P. Desault* w niektórych częściach. Naprzód przyprowadza się noga do przyzwoitego, lecz nie zbyt mocnego wyciągnienia, a staw kolana do miernego zgięcia. Dołki na ścięgnie wypełniaią się szarpiią, i cała okolica wedle rany prostuie się. Potém kładzie się podłużnik, który tak długi bydź musi, aby spodem nieco nad palce, a wierzchem, aż do przegubu kolana dostawał. Daléy robi się kilka obrączkowych obwodów, opaską 3 cale széroką nad łytką koło goleni. Jeżeli muskuł łytkowy ciągnie się za mocno wstecz, wtedy można pod obwody podłożyć parę grubych iak ręka wielkich kompres. Idzie się z opaską daléy zawiiaiąc goleń z góry na dół aż do uszkodzonego mieysca, gdzie kończy się pier-

pierwsza opaska. Druga opaska kładzie się koło palców, wyciągnąwszy równo podłużnik, którego koniec przekłada się, i kilkoma obwodami przytwierdza, potem idzie się wiorowemi przewodami aż do kostek, a iednym lub dwiema obwodami przez ostatnie owinienie wyższey opaski.

Aby zaś utrzymać nogę w wyciągnieniu, a kolana w miernym zgięciu, zaleca *P. Wardenburg* przyłożyć ieszcze dwie łubki z blachy żelazney, maiące kształt półwalca, iedne na kolanie, a drugą na stawie stopy. Obie muszą bydź tak zgięte, iak zgięcie mieyść dopiero rzeczonych wymaga. Spodnia łubka powinna się od końca palców aż do mieysca dwa palce nad uszkodzeniem rozciągać, Wyższa musi tak daleko wyżey i niżey kolana iść, aby przyzwoicie umocowaną bydź mogła. Na bocznych brzegach powinny bydź te łubki wykroione, przez co staią się one podobnemi do narzędzia *P. Monro*. Podobnież iak tenże, powinny mieć na grzbiecie 3 klamry, przez które przechodzi opaska, oneż przytwierdzaiąca. Nakoniec muszą bydź wysłane flanelą lub we dwoie złożonym płótnem. Gdy chory zaczyna chodzić, tudzież w czasie kuracyi powinien nosić trzewik z wysokim obcasem, aby nogę w stąpaniu utrzymać wyciągnioną. Takowy bandaż ma prawie wszystkie przymioty innych bandażów. Tylko nie zdaie mi się, łubka na kolanie, którey, opuszczenie wiele niedogodności choremu usporzy. Wszakże można

się

się bez niéy obeyść, gdyż sam podłużnik ciągnący się aż do uda, kolano w zgięciu pewnie utrzyma.

5) *P. Mursina* używa bardzo stosownego sposobu. Ziednoczywszy przez mocne wyciągnienie nogi i zgięcie kolana końce przerwanego ścięgna, przykłada on pod kolanem krążkową opaskę, i zawiia łytkowe muskuły przez spiralne obwody z góry, aż do przerwania, aby zupełnie osłabić działanie muskułów. Po obu stronach przerwanego ścięgna, kładzie on dwie małe stopniste kompressy, a iednę tymże podobną tylko nieco szérszą na wyższym końcu, dla zapobieżenia usunięciu się na bok, lub do góry. Na wyższéy kompressie robi trzy mocne obrączkowe obwody tą samą opaską, która się kończy na pięcie. Na stopę kładzie on pantofel *P. Petit* opatrzony rzemieniem, który się przytwierdza w przegubie kolana sprzączką znayduiącą się w szérokim rzemieniu umocowanym nad kolanem, przez co, toż utrzymuie się w ciągłym nagięciu, a pięta podniesiona. Opaska kilka razy przeź dzień odwilża się wodą do ran, a noga tym sposobem zgięta: Kładzie się na poduszce.

WYDZIAŁ IV.

Opaski stopy i palców.

§. 707. **PIERWSZA** opaska stopy nazywa się *Wiór* albo *kłos na zwichnienie kości skokowéy* (Dolabra seu spica pro luxatione astragali. le Doloire pour la luxation de l' astragale. Der Höbel oder Kohrnahre zur verrenkung des sprungbeins,) do któréy bierze się 5 łokci długa, 3 cale széroka w iednę rollę zwiniona opaska. Naprzód robią się trzy obrączk we obwody na goleni wyżéy kostek, potém prowadzi się ukośnie opaska po przegubie stopy, i w kształcie obarzanka nazad, gdzie się zaczęło. Ten obarzankowy obwód powtarza się ieszcze dwa, lub trzy razy z wiorami zstępuiącemi, przez to formuie się na grzbiecie stopy zstepny kłos, i razem większą częścią całe się zawiia pięta. Dla dosiągnienia tego zamiaru, trzeba pierwszy obarzankowy obwód, tak koło nogi prowadzić, aby opaska równo leżała z piętą, podobnież musi bydź opaska tak przez kostki prowadzona, aby one leżały w środku pod opaską. Skończywszy kłos, i obiąwszy dobrze staw, robi się znowu na kostkach obrączkowy obwód, i kończy się opaska, albo ieżeli iest ieszcze dłuższa, idzie się znowu z wiorowemi przewodami w górę, aż do łytki, albo można także w czasie potrzeby owinąć stopę wiorowemi obwodami. Tab. XXXIV. Fig. 5.

§.

§ 708. DRUGA, opaska stopy iest *opaska na złamanie kości piętney* (fascia pro fractura calcanei. le Bandage pour la fracture du Talon. Die Binde bey den Brüchen des Fersenbeins), w ktorym to przypadku, skoro wyrostek kości piętney iest złamany, ścięgno Achillesowe do niéy przypięte podnosi w górę sztukę odłamaną Przeto dla ziednoczenia złamków, trzeba stopie takie dać położenie, iakie sie daie w przerwaniu scięgna Achillesowego, to iest: powinno to ściegno przez wyciągnienie stopy i zgięcie kolana bydź osłabione. Potém sprowadza Chirurg wyższy w górę wyciągniony złamek na dół, aby sie stykał z drugim złamkiem. Chcąc go utrzymać w tym położeniu, kładzie się przeciw złamaney części, pół cala gruba, cal ieden széroka, i półtora cala długa kompressa, którą przytrzymuie pomocnik. Chirurg przykłada na téyże, cal ieden széroką, w dwie rolle zwinioną opaskę, i idzie z niemi ku podeszwie, na którey one krzyżuie i do grzbieta stopy prowadzi, i powtórnie krzyżuie. Potém idzie do kompressy w tył, i skrzyżowawszy ie tu podobnież, znowu prowadzi one ku podeszwie, i rzeczone obwody ieszcze kilka razy powtarza. Tab. XXXIV. Fig. 16. 17. Aby zaś stopa utrzymana była w wyprostowanem położeniu, a kolano w zgięciu, przykłada się bandaż *P. Wardenburg* służący w przerwaniu Achillesowego ścięgna, tylko opuszcza się tu długi podłużnik, który gnie-

gniecie odłamaną kość pięty i naciska ku górze, przez co robi się bardziey zwichnienie, niż ziednoczenie; bez tego podłużnika obeyść się można, bo położona łubka, do statecznie stopę wyprostowaną utrzymuie.

§. 709. TRZECIA opaska stopy zowie się *strzemie do krwi puszczenia z nogi* (stapes ad sangvinis missionem ex pede. l' Etrier pour la saignée au pied. Der Verband nach dem Aderlasse am Fusse), która się tak przykłada. Przytwierdza się iednokrążkową, trzy łokcie długą, dwa cale széroką opaską mała kompreska na ranie żyły, przez kilka obrączkowych obwodów, które koło stopy idą po wierzchu i spodkiem kompressy. Potém idzie się ukośno przez staw stopy na przodek, tak aby obwody krzyżowały się na grzbiecie oneyże. Zrobiwszy powtórnie obrączkowy obwod przez ranę, powtarza się przewód koło kostek, i kończy się opaska obrączkowemi obwodami koło stopy. Tab. XXXIV. Fig. 18.

§. 710. CZWARTĄ opaskę stopy, stanowi *sandał* czyli *opaska dziesięciogłówna* do przytwierdzenia synapizmów, lub innych sprzętów opatrzenia na podeszwach (crepida seu fascia decem capitalis ad plantas pedum, pro firmandis sinapismatipus) §. 221. Tab. X. Fig. 14. która zwykła się przykładać nakształt opaski wielogłówney, to iest: Po przyłożeniu synapizmów, lub innych przyzwoitych sprzętów kła-

kładzie się opaska środkiem *l*, na środku podeszwy iednak tak, aby brzegi iéy nieco daléy po nad piętę i końce palców dostawały. Potém biorą się pierwsze dwie głowy *a. b.* i zakładaią się na krzyż iedna na drugiéy, po nad palcami nogi. Po należytym ułożeniu tychże, biorą się drugie dwie głowy *c. d* i zakładaią się równym sposobem na pierwszych. Potém biorą się trzecie *e f.* podobnież kładą się, i tak daley postępuie się aż do końca, układaiąc one w wiory krzyżowe kłos formuiące, na narcie nogi; nakoniec ostatnie dwie głowy od pięty aż do nartu na około oprowadziwszy, tamże przytwierdzaią się podług prawideł sztuki. Tab. XXXIV Fig. 19 Takowa opaska wielce iest użyteczna, nie tylko do przytwierdzenia synapizmów, lecz i we wszystkich przypadkach, gdzie potrzeba wymaga umocowania iakich sprzętów narządu opatrzenia, na uszkodzeniach podeszwy iak się w praktyce doświadcza.

§ 711. PIĄTĄ opaskę stopy stanowi *pończocha sznurowana* (tibiale obstrigillatum. du bas lacée. Der Schnürstrumpf), która bez żadnéy trudności przyłożona bydź może zamiast opasań, które codziennie odnawiać i w przykładaniu onychże zawsze nieiaką osobliwą dokładność uważać należy. Takowa pończocha sporządza się albo z mocnego płótna, albo ze skóry. Kraie się płótno poprzecz, iak wielkość i grubość stopy wymaga. W tyle zszywa się a naprzodku robią się dziurki do sznurowania.

nia. Do iednego boku przyszywa się wąska strefa płótna, która leżeć ma pod dziurkami, aby tasiemka do sznurowania dodana, nie uciskała. Taka pończocha powinna wszędzie dobrze przylegać, a gdy iest przestronna, co się staie, skoro nabrzmienie nogi przez iednostayny nacisk sklęśnie, wtedy trzeba ią cieśnieyszą zrobić. Tab. XVII. Fig. 11.

§. 712. SZÓSTA opaska całego niższego ostatkowego członka; to iest: uda, goleni, kolana, stopy, nazywa się *pancerzem nogi zupełnym* (Loricu seu lorica, pedum completa, le Haubertgeon complete de la jamb. Volkommene pantzerbinde des fusses), która się tak przykłada: Palce obwiiaią się poiedynczo wąskiemi taśmami, albo zamiast tego poiedynczego owiiania, które się z trudnością da zrobić, pokrywaia się prostą kompressą. Potém robi się kilka obrączkowych obwodów, opaską iednogłówną, dwa lub trzy cale szeroką, a 16—18 łokci długą, koło palców, i przytwierdza się kompressa będąc dostatecznie przyciągnioną; potém idzie się z obwodami wiorowemi na nodze aż do stawu w górę, prowadzi się opaska ukośno przez staw onegóż, aż przez kostki, i idzie się znowu do stopy na dół, krzyżuiąc ostatni obwód z przeszłemi. Te do liczby 8 podobne przewody powtarzaią się kilka razy. i pokrywa się wszystko, począwszy od samego stawu nogi. Osobom maiącym bardzo styrczącą piętę, kładzie się na téyże kawałek płótna,

przez

przez co, oszczędzaią się częste powtarzania obarzankowych obwodów. Dołki przy ścięgnie Achillesowym wypełniaią się szarpiią, i potém okrąża się goleń wiorowemi obwodami. Gdy obwody na łytce co raz grubszéy nie przylegaią tak mocno, wtedy odwraca się opaska i postępuie się według wyżey podanych prawideł. Tab. XXXV. Fig. 1. B.

ROZDZIAŁ V.

Opaski kikutów, obciętych, czyli członków ciała.

§. 713 Wszelkie opaski do owiiania kikutów służące, pospolicie w Chirurgii nazywać się zwykły *opaskami nagłownemi, albo nagłownikami* dla tego, iż one podług prawideł sztuki, przyłożone będąc, pokrywaią wierzchołek urzniętego członka, tak iak nagłówne opaski pokrywaią głowę. Że zaś opaski do opatrzenia kikutów przeznaczone, maią w swym przykładaniu szczególne postępowania obrządki, przeto osobno o nich w tym Rozdziale mówić postanowiłem.

§ 714. PIERWSZA opaska kikutów nazywa się *nagłownikiem na urznięte ramie o iedney rolli* (capitium seu fascia capitalis simplex pro amputatione humeri. la capeline simple a une chef pour l'amputation du bras. Die Hauptbinde zum stumpf des abgeschnittenen oberarms). Bierze się tu

opa-

opaska 3 cale széroka, 8 lub 9 łokci długa. Przywinienie onéyże, dzieie się w taki sposób: Naprzód przyłożony koniec, przytwierdza się dwoma obwodami przy samym końcu urzniętego ramienia, iednak tak, aby pierwszego obwodu pokład nieco ukośnie od wewnątrz do zewnątrz dla lepszego przytwierdzenia był uczyniony. Oba te okrążaiące, pokłady powinny bydź dość mocno ściągnione, iżby się uchronić krwotoku. Potém prowadzi się opaska, coraz daléy równemi małemi wiorami, w górę aż do wyższego końca ramienia, z tamtąd przez bark i grzbiet, pod zdrową pachę, i daléy ku zdrowéy łopatce w górę, zaczym w obwodzie obrączkowym na wyższéy części tułowiu. Potém idzie się z opaską po zewnętrznéy stronie pozostałego barku prosto, na dół, środkiem przez kikut, i z drugiéy strony znowu w górę do pachy: powtarza się przeszły przewód wiorem zstępuiacym powyżey tułowiu, i idzie się znowu daléy po tylnéy stronie, na dół środkiem, przez kikut, tak, aby się na nim z przeszłym pokładem krzyż uformował, a na przodku znowu do pachy w górę. Pod czas goienia rany, i gdy iuż nie trzeba się obawiać krwotoku, opuszczaią się obrączkowe obwody koło wyższéy części korpusu, i zamiast tychże, przyszedłszy w górę do barku, robią się odwroty opaski, aby ku kikutowi dóyść można, które to odwroty pomocnik mocno przytrzymać musi. Tab. XXXV.

Fig.

Fig. 2 Cały obrządek postępowania po urznięciu ramienia, iest następuiący:

Po skończoney operacyi i z gdy arterye podwiązane zostały, oczyszcza się rana z siadłey krwi gąbką zmaczaną w letniey wodzie; ciało razem ze skórą z obu stron ciśnie na dół pomocnik. Aby zaś zapobiedz ciągnieniu się nazad muskułów i skóry, kładzie się nakamieniu wysoko iak bydź może krążkowa opaska z flaneli, która oprowadza się nawet koło piersi, ieżeli operacyą bardzo wysoko robiono, Idzie się z opaską w obwodach wiorowych po ramieniu na dół, aż blisko do rany. Teyże wargi tak do siebie zbliżyć potrzeba, aby formowały rysę, od góry na dół idącą; Nici podwiązania, kładą się w wyższy lub niższy kąt rany, i przytwierdzaią się kawałkiem lipkiego plastru na skórze, i tym samym plastrem spa a się rana, na samym zaś spoieniu oneyże, kładzie się kilka plumasolków ceratową maścią posmarowanych. Dla lepszego poiednoczenia brzegów rany i wsparcia plastrów, kłada się z każdey strony dwie strefy flaneli, lub płótna ćwierć łokcia długie, a 2 lub 3 cale szérokie, i przytwierdza ą się kilkoma obwodami flanelowey opaski. Końce stref rozcinaią się blisko do połowy, czyli do środka, zrobione tym sposobem rolle krzyżuią się na ranie, przyciągaią się przyzwoicie, prowadzą się nazad na przeciwległe strony, i podobnież przymacniaią się ostatkiem flanelowey opaski. Przez to postępowanie, spaiaią się dostatecznie

cznie wargi rany, i nie ma potrzeby użyć krwawego szwu, który iest zawsze bolesny choremu.

Czapka z bawełny lub flaneli, którą niektórzy Chirurgowie na kikut zawdziewaią, iest niestosownym bandażem, bez którego cale się obeyść można, gdyż osobliwego pożytku nie przynosi, owszem nie iednę niedogodność sprawuie.

§. 715. DRUGA opaska kikutów iest *nagłówek na urznięte udo o iedney rolli* (Capitium seu fascia capitalis uno capite pro amputatione femoris. la capeline a un chef pour la amputation du femur. Die Hauptbinde zum Stumpf des abgeschnittenen Schenkels). Bierze się opaska 3 lub 4 cale széroka, 9 lub 10 łokci długa, którą, po przyłożeniu wprzód na ranę stosownych sprzętów i opaski krzyżowey, lub sześciogłówney. Tab. XXXV. Fig. 2. obwiia się urznięte udo w podobny sposób średniemi wiorami, co raz daley wstępuiąc aż ku pachwinie, gdzie przyszedłszy przytwierdza się opaska krzyżowemi wiorami, podobnież około lędzwi, iak się mówiło o przytwierdzeniu opaski ramieniowey około barku i szyi. Fig. 2. tamże.

Co się tycze narządu opatrzenia: różnych używano sposobów zawiiania urzniętego uda. Dawnieysze sposoby różniły się od naszych, bo przedtém w odeymowaniu uda, cale innego trzymano się postępowania obrządku, podług którego rana po operacyi przez ropienie zagoioną bydź musia-

siała. W nowszych czasach, powszechnie używany iest sposob, przez który w odeymowaniu członków tyle się skóry i ciała zostawia, ile do pokrycia przerzniętey kości potrzeba. Tymże sposobem staramy się każdą po amputacyi ranę przez ziednoczenie zagoić, co się też w bardzo krótkim czasie i bez osłabienia sił dzielności życia, udaie. Przeto postępuie się także przy opatrywaniu cale po prostu. Skoro arterye przyzwoicie podwiązane zostały, a rana oczyszczona iest zsiadłey krwi gąbką w letniey wodzie zmaczaną, wtedy pomocnik powinien muskuły i skórę obiema rękami na dół ściągnąć, Chirurg spaia po obydwóch stronach wargi rany tak, aby rysa szła zgóry na dół. Przez to otrzymuie się, że ropa na dnie rany przypadkiem zebrana, wolnym tokiem przez spodni kąt rany upływać może. Niektórzy spaiaią wargi rany, tak, aby rysa szła poprzecz od iedney strony do drugiey. W tym kształcie zatrzymuie się upływ wezbraney ropy, i formuią się w głębi rany wrzodowatości, które potém otworzone bydź muszą. Końce nici użytych do podwiązania naczyń, kładą się w wyższym lub niższym kącie oneyże i przytwierdzaią się strefą lipkiego plastru. Wargi rany utrzymuią się w kupie przez też same plastry, które się przykładaią w nieiakiey, lecz niewielkiey, odległości od nich. Niektórzy spaiaią ie zapomocą szwu krwawego; tych iednak według mego zdania naśladować nie należy. Raz, iż plastry

spa-

spaiaiące połączone z innemi opatrzenia sprzętami, tak dobrze uskuteczniaią poiednoczenie, iak krwawe zszywanie. Powtóre, iż kłocie igłą, zawsze sprawuie znaczną boleść, która pomnaża cierpienie choremu. Częstokroć przez nacisk nici, zwłaszcza gdy są mocno przyciągnione, daie się okazya do znakomitego nabrzmienia i zapalenia się brzegów rany, co zniewala Chirurga dla odwrócenia tych przypadłości za kilka dni ie przeciąć.— Potém przykłada Chirurg opaskę w obwodach wiorowych od góry na dół, do czego nayłepiéy się nadaą flanelowe opaski dla swéy sprężystości. Gdy udo wyżéy środka odjęte zostało, wtedy trzeba naprzód opaską kilka obwodów zrobić około miednicy, i potém wiorowemi przewodami spuścić się na dół po nim. Przez przyłożenie téy wiorowéy opaski zamierza Chirurg nieiako nagrodzić sobie pomocnika ściągaiącego skórę i muskuły na dół, powtore zmnieyszyć działanie muskułów, przez nacisk łagodny. Na ranę kładzie się kilka długich plumasolków, a na te kompressę, to wszystko przytwierdza się dogodną opaską, albo kilkoma do połowy przerzniętemi strefami z płótna lub flaneli, które się z obu stron przykładaią, na ranie krzyżuią, i zapomocą flanelowey opaski przytwierdzaią. Temi strefami umacniaią się spaiaiące plastry, i przyspiesza się poiednoczenie warg rany. *P. Mursina* przymacnia plumasolki i wargi rany, odwracaiąc wiorową opaskę, przy-

szedł-

szedłszy prawie aż do rany, i prowadząc ią wprzód i w tył tyle razy, aż się przykryie cała rana przewodami, które się w połowie stykaią z sobą. Te przewody przytwierdzaią się potém obwodami obrączkowemi z dołu ku górze na wargach rany.

Po opatrzeniu sprowadza się chory do łóżka, i daie się uciętemu udowi, to samo położenie, które miało w czasie operacyi, to iest: musi chory nieco podniesiony leżeć, nie zbyt wysoko, ani za nisko Na kikucie kładą się dwa obłęki z obręczy, aby go zabespieczyć od nacisku kołdry.

§. 716. TRZECIA opaska kikutów, iest *nagłówek na urznięty łokieć o iedney rolli* (Capitium seu fascia simplex capite simplici pro amputatione cubiti. la Capeline a un chef pour l' amputation de l' avant bras. Die Hauptbinde zum Stumf des abgeschnittenen Vorderarms). Ta opaska ma trzy cale szérokości, ośm lub dziewięć łokci długości, która się tak przykłada: Koniec onéyże zakłada się dwoma obrączkowemi obwodami na końcu urznię tego członka, koło samego brzegu, iednak tak, aby pierwszy pokład zrobiony był nieco ukosnie od wewnątrz do zewnątrz, dla lepszego umocowania. Te dwa obrączkowe pokłady muszą bydź dość mocno przyciągnione, aby krwotok był zatrzymany. Potém prowadzi się opaska małemi wiorami w górę ukośno, przez przegub łokcia, aż do spodniego końca ramienia. Daley prowadzi się opaska po wewnętrzney stronie

wię-

wierzy lub mniey odiętego przedręcza, na dół środkiem przez kikut, i podobnie po zewnętrzney stronie tegoż, znowu w górę aż do niższego końca ramienia; takie same przewody powtarzaią się, które potém formuią krzyż na kikucie, obydwa te obwiiania nie bardzo mocno przyciągaią się. To zrobiwszy odwraca się opaska i idzie się z iednym tylko czołganym przewodem, od razu koło łokcia aż do brzegu kikuta, robią się znowu koło niego dwa obrączkowe pokłady, małemi wiorami, idzie się w górę aż do rzeczonego przegubu, okrąża się staw obarzankowym obwodem, i kończy się spiralnemi i obrączkowemi obwodami, wyżey lub niżey ramienia. Jeżeli się Chirurg krwotoku obawia, trzeba powtorzyć wyżey rzeczone pokłady, i zrobić na kikucie drugi krzyż, który iednak na pierwszym leżeć nie powinien, lecz przewody tak czynione bydź muszą, aby przez nie, pozostałe od pierwszych obwodów i pierwszego krzyża próżne mieysca, zaczym wszystkie okolice kikuta, pokryte były. Chcąc wygodnie robić ostatnie przewody, potrzeba opaskę na wyższym końcu przedręcza tak prowadzić, aby się zawsze na próżnym mieyscu, gdzie maią bydź pokryte odwróciła, którą pomocnik także trzyma. Gdy się tym sposobem drugi krzyż zrobi, wtedy kończy sie opaska, iak się mówiło po poiedynczym krzyżu. Tab. XXXV. Fig. 2.

Co się tycze obrządku opatrzenia, ten ban-

bandaż w niczym się nie różni, od bandażu urzniętego ramienia, tylko, gdy przedręcze wysoko w górze odcięte zostało, wtedy trzeba z w orowa opaską na niższéy części ramienia zacząć, a potém w obwodach w orowych aż do kikuta się spuszczać. Przedręcze powinno bydź miernie zgięte, i w czasie kuracyi tak ułożone, aby sie znaydowało między pronacyą i supinacyą, sam kikut kładzie sie na poduszce.

§. 717. CZWARTA opaska kikutów iest *nagłówek na urzniętą goleń o iedney rolli* (fascia capitalis simplici capite pro amputatione cruris. la Capeline simple a un chef pour l'amputation de la jambe. Die Hauptbinde zum Stumpf des abgeschittenen unter schenkels), który podobnym sposobem zwykł się przykładać iak nagłówek na urznięty łokieć; co się tycze narządu opatrzenia, ten bywa różny, iak następuie:

Gdy się operacya robi zwyczaynym sposobem, wtedy służy opisany bandaż iak przy odeymowaniu łokcia. Jeżeli się zaś czyni zostawuiąc płaty ciała, co nayczęściey bywa, trzeba nieco odmienić tenże bandaż. Niektórzy Chirurgowie opatruia po operacyi ranę szarpiią, poki nie nastąpi ropienie; wtedy płaty ciała kładą na swe mieysce, i pokrywaią ie z nieiakim przyciskiem plastrami lipkiemi, kompressami i opaskami wszędzie równo, gdzie pospolicie używaią opaski T poiedynczéy lub podwóynéy. Tym postępowaniem wiele się utraca czasu, zagoienie się wstrzymuie,

ie, a przytym mało się zyskuie. Dla tego lepiey iest, gdy Chirurg stara się pierwszą intencyą zagoić ranę, przez spoienie płatu z ciałem, co się prawie zawsze udaie, przyłożywszy przyzwoicie bandaż. Przed wszystkim, skoro arterye podwiązane zostały, trzeba oczyścić ranę z siadłey krwi, gąbką zmaczaną w letniey wodzie. Potém podnosi się płat ciała, i kładzie się na kikut, po czym przytwierdza się długiemi lipkiemi plastrami, które się kładą na tylnéy części goleni, i prowadzą sie po wierzchu płatu na przodek. Częstokroć wypada, dla pewnieytżego uskutecznienia poiednoczenia, ieden lub dwa krwawe szwy zrobić. Nici podwiązania podnoszą się na kikucie, i przytwierdzaią się spaiaiącemi plastrami. Na wargi, rany kładzie się kilka plumasolków ceratem posmarowanych, a na płat ciała pęczek surowéy szarpii, przez co przyciska się tenże łagodnie i iednostaynie. Dla zmnieyszenia dzielności muskułów, i zapobieżenia ciągnieniu się ich wstecz, przykłada się pod kolenem opaska z przedniey angielskiey flaneli, która się prowadzi w wiorowych obwodach na dół aż do kikuta, gdzie przytwierdza się kilkoma obwodami, iedna strefa flaneli, na tylnéy części członka, a druga na przodkowéy. Obie strefy rozcięte są aż do środka, ich końce krzyżuią się przez wierzch płatu i tylna strefa przyciąga się nieco mocniey, potém kładą się końce obydwóch stref w przeciwległym kierunku ku górze i ku dołowi,

i

i przytwierdzaią się kilkoma obwodami flanelowey opaski. Aby płat ciała iednostaynie na wszystkich punktach, przycisniony został, trzeba opaskę zawsze nieco tężey obwinąć. Gdy bowiem iest zawolna, osiada na dnie rany ropa, albo powstaią wrzodowatości, które otworzone bydź muszą; albo płat ciała nie przylega, i zagoienie się przedłuża. Potém sprowadza się opatrzonego na łóżko, gdzie tak goleń, iak i kolano miernie się zginaią, i chory kładzie się nieco nachylony na cierpiącą stronę. Tab. XXXV. Fig. 2.

§. 718, PIĄTA opaska kikutów, iest *opaska ramienia odiętego w stawie o dwóch rollach* (fascia duobus capitibus ad humerum excisum in articulo. la capeline a deux chefs pour l'extirpation du bras dans l'articulation. Die binde zu dem aus dem Gelenke, ausgeschnittenen oberarm). Ta opaska maiąca szerokość czterech cali zwiniona iest w większą i mnieyszą rollę; pierwsza ma długość od 12 do 14, druga zaś od 2 do 3 łokci. Obie rolle zakładaią się pod zdrową pachą, gdzie wziąwszy Chirurg do iedney ręki iedne, prowadzi ią na przodek przez pierś, a do drugiey, drugą idzie z nią przez grzbiet ku chorey stronie pod ranę. Tamże odmieniwszy ie w rękach, małą prowadzi nieco ukośnie na dół i przytrzymuie ią; wielką zaś wiedzie przez pokład małey, a daley poprzecz przez grzbiet pod zdrową pachę. Przykładaiąc tę opaskę lepiey, żeby się dwóch

Chirurgów nią zatrudnili, przeto podaie się w tył wielka rolla drugiemu, dla prowadzenia iey daléy, i tenże za prowadza ia na wspomnione mieysce. Maiąc małą tylko rollę w ręku, robi się nią odwrot, idzie się przez pokład w górę na plecy aż do spodniey boczney części szyi, i tamże się stawa. W tymże czasie, gdy się tak dzieie z małą rollą, prowadzi drugi wielką aż do rzeczonego mieysca, a daley ukośno, przez pierś w górę, przez łopatke chorą, i precz przez przewód małéy rolli, w tyle ukośnie przez grzbiet, i pod zdrową pachę ku przodkowi. Tym czasem robi się znowu z małą rollą odwrót, i prowadzi się ona powtórnie przez bandaż na dół, tak aby od pierwszego obwodu trzecia część lub połowa na przodzie pokryta była. Tu trzeba się zatrzymać; teraz drugi prowadzi wielką rollę poprzecz przez pierś, przez przewód małey rolli, potém poprzecz przez grzbiet, i pod zdrową pachą znowu na przodek. Gdy ten drugi Chirurg, wielką rollę w namienionym obwodzie prowadzi, i pokład małey rolli pokrywa i przytwierdza, wtedy robi się znowu z małą rollą odwrot wstępny, idzie się z nią przez bandaż w górę, przez łopatke, aż do spodniego boku szyi, i tu się znowu stawa. Tym przewodem musi się trzecia cześć, lub druga połowa pierwszego przewodu pokryć. Drugi Chirurg postępuie daley sposobem rzeczonym, przewód małéy rolli na łopatce przymacniaiąc. Obwiiania takowe robią się wciąż,

poki

poki cały bandaż wiorami na przod i nazad idącemi nie będzie umocowany. Gdy iuż mała rolla skończy się na wiorach, wtedy prowadzi się wielka rolla obrączkowym obwodem wyżey koło korpusu, tak aby tenże razem poprzecznie, i środkiem przez cały ciągnął się bandaż, powtarza się ieszcze raz tak, albo wstępnym i zstępnym wiorem, i kończy się opaska. Patrz Tab. XXXV. Fig. 3.

Co się tycze obrządku opatrowania: Gdy rana oczyszczoną została z krwi zsiadłey, z obu stron przyciągaią się wargi oneyże do siebie, i utrzymuią się przez lipki plaster, albo przez szew krwawy w kupie. Pokrywaią się plumasolkami i niektóremi kompressami. Dla utrzymania tego wszystkiego w tęgości, używa się następuiących sposobów:

1) *P. Bromfield* zachwala czworgraniasty kawałek flaneli, którym we dwoie złożonym, pokryty ma bydź kikut. W górze ściąga się tenże zapomocą igły nicią, aby na wyższey części łopatki mocno osiadł, i opaść nie mogł. Na obu stronach, przyszywaią się dwie strefy flaneli 3 lub 4 cale szerokie, a 4 lub 6 łokci długie. Przodkowa strefa prowadzi się w tył przez grzbiet, a tylna na przodek przez pierś, tak aby się obie na łopatce i znowu pod zdrową pachą krzyżowały. Konce prowadzą się znowu ku kikutowi, i przytwierdzaią się szpilkami. Jnne dwie strefy, flaneli przyszywaią się na spodnim brzegu sztuki, iedna

prowadzi się poprzecz przez pierś, druga poprzecz przez grzbiet; pod zdrową pachą krzyżuią się obydwie, i sprowadzaią się znowu ku zdrowey łopatce, gdzie krzyżuiące się końce, do kikuta się prowadzą i przytwierdzaią.

2) Bierze się strefa flaneli lub płótna ćwierć łokcia szeroka, i pół trzecia łokcia długa. W środku oneyże na 3 cale od brzega górnego, robi się szpara, ćwierć łokcia długa. Srodek téyże strefy kładzie się pod pachę zdrowa, i przesuwa się ramię przez szparę. Część iedna strefy przeprowadza się przez pierś, druga zaś przez grzbiet ku kikutowi. Oba końce rozcinaią się tak, aby na każdym zrobiły się cztéry rolle, które krzyżuią się potém z obu stron na kikucie, i przyciągaią się ku przeciwległym stronom, przodkowey części rolle prowadzą się ku grzbietowi, a rolle tylnéy części ku piersi, i przytwierdzaią się kilko na ścigami igły. Przez ten prosty bandaż, można nietylko przyzwoite pokrycie kikuta uskutecznić, przyłożone sprzęty opatrzenia umocnić, lecz i przez przyciąganie strefy, zbliżyć lepiey do siebie wargi rany, i spaiaiące plastry, lub krwawe szwy dobrze przytwierdzić

§. 719. SZÓSTA opaska kikutów iest *nagłówek do wyrznięt*e*go palca* (fascia ad excisum digitum Bandage pour l'extirpation du doigt. Binde zum abgeschnittenen Finger). Palce zwykły się odeymować na pierwszym, drugim lub trzecim

człon-

członka stawie. Skóra ciągnie się na przodek, iak tylko można, aby pokryty był kikut, i spaiaią się wargi rany lipkiemi plastrami, na których kładzie się szarpiia, i przykładaią się krzyżowo na kikucie dwie wąskie taśmy, które przytwierdzaią się opaską wiorową. Ieżeli zaś pierwszy palca staw, odłączonym został od związku z kością dłoniową, wtedy robi się opaską 3 łokcie długą i cal ieden szeroką, kilka obrączkowych obwodów koło stawu ręki, idzie się ukośnie przez grzbiet oneyże, przez bandaż którym pokryty iest kikut, przez dłoń do stawu ręki, nazad, gdzie znowu robi się obrączkowy obwód. Powtarzaią się przeszłe przewody, przez bandaż ukośnie z drugiey strony, tak aby się poprzedni obwód z bandażem tym krzyżował. Zrobiwszy znowu koło przegubu ręki obrączkowy obwód, odwraca się opaska na środku stawu ręki, i prowadzi się środkiem przez grzbiet oneyże, i przez bandaż na dłoni; na przegubie ręki, robi się powtórnie odwrót, i potém znowu obrączkowy obwód. Teraz idzie się na nowo ukośnie przez grzbiet ręki, aż do końca kości dłoniowych, na których robi się kilka wiorowych przewodów. Prowadzi się opaska ukośnie przez grzbiet ręki nazad ku stawowi teyże, gdzie kończy się opaska kilkoma wiorowemi obwodami na przedręczu ku górze. Tab. XXXV. Fig. 1. L. F.

Opaska po wyrznięciu palca u nogi podobnym sposobem przykłada się iak dopie-

piero rzeczony nagłowek. Patrz tę samą Tab. i Fig. 1. L. C.

ROZDIAŁ VI.

Opaski czyli powiiania całego ciała.

§. 720. Opaski któremi całe ciało człowieka obwiiać się zwykło, tudzież sposob przykładania onychże, pospolicie nazywaią się *powiciem* albo *powiianiem* (fascia obvolutoria. Bandage ou Envellopement. Die Windelbinde). Używanie tychże opasek lubo iest bardzo rzadkie, doświadczenie iednak uczy, że bez nich częstokroć obeyść się nie można. Abym więc i w tey okoliczności Uczniów moich, niezostawił bez wiadomości, umyśliłem następnie o tym ieszcze gatunku opasek nieco wspomnieć. A ponieważ tak sprzęty i sposoby do zamiaru stosowne, iako też pożytki i skutki z użycia ich wynikaiące są różne, gdy takowe powiianie albo w pierwiastkowym albo doyrzałym wieku człowieka wykonywane bywa; przeto o każdym przypadku w szczególności mówić postanowiłem w następuiących wydziałach.

WYDZIAŁ I.

O powiianiu całego ciała w dorosłym wieku.

§. 721. Przyczyny zniewalaiące Chirur-

rurga do téy tak rzadkiéy, i nudnéy funkcyi, powiiania dorosłego człowieka, bywaią uszkodzenia i wszelkie takowe choroby, które z natury swéy, całą we wszystkich swych częściach obiętości ciała razem nagabać zwykły; naypospolitsze iednak bywa obnażenie, czyli bardziey obdarcie ciała z pokrywaiącey go przyskórni, iak się trafia po oparzeniu się wrzącym iakim płynem, ogniem, lub zżeraiącym kwasem; albo też po obsypaniu całéy powierzchni ciała iakiemi zbyt ostremi krostami lub ziadliwemi bąblami, których iad, gdy popękaią, częstokroć rozlewa, i rozszérza się po całym ciele, toż zżera, i przyskórnią powłokę iego zdziera. Takim sposobem obnażone ciało, wystawione iest na wszelkie natarczywości powietrza, które pospolicie swemi zimna, gorąca, sucha, wilgoci odmianami drażni uszkodzoną powierzchnią ciała, i swym szkodliwym nań działaniem, dręczy nieznośnie chorego. Tym podobne bywaią zdarzenia, które pomimo wszelkie usiłowania sztuki, i użycie różnych środków, nieuchronnie wymagaią powicia całego ciała. Następuiąca historya dostatecznie powinna przekonać o potrzebie i użyteczności tego leczenia sposobu:

Człowiek znacznéy familii w Rzymie, temperamentu żółciowego, maiący lat 39 w R. 1777. pod iesień na wszystkich częściach ciała obsypany został trądem swierzbowym skomplikowanym. Po różnych przez całą zimę lekarskich usiłowaniach, gdy

gdy przypadłości właściwe tey chorobie iako to: nieznośne świerzbienie, pieczenie i boleść nie ustawały, lecz coraz bardziey dokuczały: Cierpiący pełen rozpaczy naostatek oddał się w kuracyą pewnemu Neapolitańskiemu ciarlatanowi. Tenże nie zastanowiwszy się nad stanem i naturą choroby, posmarował chorego maścią * po całym ciele, i kazał mu, aby dobrze przykryty w łóżku oczekiwał powrotu iego. Chory leżący całą noc w gorączce, i niespokoyności, gdyż za każdym poruszeniem ciała, nieznośnych doznawał boleści, z wielką niecierpliwością czekał przybycia swego lekarza. Gdy tenże przyszedł nazaiutrz, i widział całą powierzchnią ciała wzdętą, i prawie ze skóry obłazłą, a ztąd chorego swego ięczącego w nieznośnych bolach, i s[...]ci, po krótkim zabawieniu się, nie czekaiąc z swey szaloney kuracyi nastąpić mogących nieprzyiemnych skutków, zniknął zostawiwszy chorego w rozpaczy.

Przywołanym będąc do tego chorego, zastałem go w nayokropnieyszym stanie, natychmiast więc dla ułagodzenia nieznośnych boleści, kazałem z mleka sporządzić kąpiel, do którey dodana była dekokcya *Rad. Althaeae, Fol. Hyosciami et Papaveris*, i nieco *Mucilag. Gum. Arabici*. W tey kąpieli zostawał chory póki boleści i dolegaiące przypadłości choroby, niesfolgowały.

---

* Złożona była ta maść *ex ungv. Mercur. Bals. Sulph.* i *Pulv. Cantharid.*

ły. Kontynuowane kąpiele takowe wyciągały ostrości ciała, z wielką ulgą chorego. Aby zaś szkodliwemu powietrzu zabronić przystępu do ciała, po każdey kąpieli robione było powiianie całego ciała, które się dzieie następuiącym sposobem:

Naprzod kładzie się poprzecz na materacu, nieco wyżey ku głowom, ręcznik széroki łokieć ieden, a 7 lub 8 łokci długi, we dwie rolle zwiniony, który ma służyć zamiast powoynika. Na rozciągnionym w miarę ręczniku, kładzie się prześcieradło 3 lub 4 łokcie szérokie, 7 lub 8 łokci długie, albo dwa kawałki z sobą zszyte, stosowne w długości, i szérokości do owinienia całego ciała. To prześcieradło składa się we dwoie, iednak tak, aby spodnia połowa dłuższa była o ćwierć lub pół łokcia od wierzchniey. Na ułożonym prześcieradle kładzie się chory do powiiania, które się robi, iak następuie:

Naprzód obwiiaią się obie ręce bokami krótszéy połowy prześcieradła, iak się dziać zwykło przypowiianiu dzieci. Obwimione ręce układaią się przy ciele równo, aby wygodnie leżały. Potém na spodzie leżącą drugą połową, prześcieradła obwiia się szyia, piersi, brzuch daléy nogi aż do stop każda z osobna, aby się z sobą nie stykały. Naostatek po skończonym nóg owinieniu, zbywaiąca reszta prześcieradła przegina się w górę ku podbrzuszu, i tąże obie nogi równo ułożone owiiaią się razem, tak aby całe chorego ciało należycie

obwa

obwarowane było od przystępu rażącego powietrza. Aby zaś to obwarowanie przez niespokoyność chorego wzruszeniu nie podpadło, przytwierdza się powicie podłożonym ręcznikiem, którego obie rolle podniesione w gorę po nad piersi, i tamże skrzyżowane, przeprowadzaią się w tył ciała, ku plecom, gdzie powtórnie, krzyżuią się, i znowu prowadzą się na przodek po nad brzuch, i tamże podobnież skrzyżowane, znowu się przeprowadzaią, w tył ciała ku biodrom, zkąd po zwykłym skrzyżowaniu, prowadzą się trzeci raz na przodek ku udom i kolanom, i skrzyżowane oprowadzaią się koło nog aż do stop, gdzie naostatek przymacniaią się tasiemkami, lub okrążkową opaską.

Gdy się w zwyż, opisanéy chorobie, materya ropy z obnażonéy powierzchni ciała dość obficie upływaiąca z potrzebnych soków chorego, wypuszczać zdawała zwłaszcza w klimacie i porze roku gorącéy, i suchéy, która to materya do ciała przywierała, lub roziątrzona nieznośny ból sprawiała; wtedy w stosunku powiększaiących się tych przypadłości, całe to powicie odwilżane było mieszaniną *ex Aqua Goular. Solut. Gum. Arabic. et Tinct. Anodina aa qu. s.* i to odwilżenie powtarzane było przez wszystek czas kuracyi. Chory miał się co raz lepiey, nakoniec przyszedł do zupełnego zdrowia, które większą częścią winien był wyborowi takiego leczenia sposobu, którego skuteczność, iak dalece po-

wi-

wiianie ciała może bydź do różnych przypadków chorob użytecznie przystosowane, potwierdził przypadek drugi.

Roku 1780 w Krakowie, pewny człowiek krwistey i silney konstytucyi, około 33 lat maiący, mocney zażywaiąc agitacyi iednego razu spadł z konia z nieiakim stłuczeniem, i nieco gwałtownieyszym poruszeniem umysłu. Z tego przypadku dostał konwulsyy, które co raz bardziey powiększaiąc się, w kilku dniach doszły do naywyższego stopnia drętwca, czyli leżącego kurczu (epistotonon), w którym to stanie choroby, mocna machina ciała tak wytężoną była, że kości w stawach trzeszczały, i zdawały się bydź bliskiemi złamania. Przywołani Lekarze, dopełniwszy wszystkie indykacye choroby, na koniec dla nieiakiego zwolnienia tego nadzwyczaynego tężenia, naznaczyli choremu kąpiel z oliwy; to dla niemożności iego uskutecznione nie było, zaczym przypadłości choroby trwały upornie, a nawet zdawały się pomnążać. Przywołanym będąc do rady lekarskiey, z różnych okoliczności, miałem powód przystąpić do sposobu powiiania całego ciała, które się też stało z nieco odmiennym od poprzedzaiącego, postępowaniem.

Naprzód zamiast łóżka przygotowane zostało przyzwoitey długości i szerokości koryto, dobrze wysłane, flanelą. Na tymże posłaniu położono we dwie rolle zwiniony ręcznik zamiast zwykłego powoynika, na ostatek rozciągniono prześcieradło w ten

sam

sam sposob, iak się wyżey opisało, lecz wprzód dobrze oliwą napoione. Potém położono chorego namaszczonego po wszystkich stawowych spoieniach i obwiniono go w tłuste przyścieradło, tak, iak się w przypadku pierwszym powiedziało, które to powicie podobnież podłożonym ręcznikiem przytwierdzono. Powtorzone powiiania i smarowania członków, bardzo dobrze skutkowały. Chory miał coraz mniey paroxyzmów gwałtownego tężenia, i wkrótce do zupełnego zdrowia przyszedł.

Prócz tych tu przywiedzionych przykładów, możnaby wiele innych przytoczyć przypadków, które mię przekonały o wielkiey użyteczności dotąd tak bardzo zaniedbanego powiiania całego ciała w dorosłym wieku człowieka, lecz to zostawiam własnemu każdego doświadczeniu. Co się zaś tycze powiiania tegoż w pierwiastkowym wieku, które iak iest z natury swey nader użyteczne, tak zdaie się bydź każdemu Chirurgowi, iako naybliższemu opiekunowi, tego niedołężnego iestestwa, do wiadomości nieuchronnie potrzebne. Przeto mam sobie za obowiązek o tym gatunku powiiania powiedzieć co następuie.

WYDZIAŁ II.

O sprzętach i sposobie powiiania ciała dziecinnego.

§. 722. Wiadomość *sprzętów powiiania*

nia dzieci (incunabula, involucra infantis. les Braies, Longe de Toile. Die Windel) zdaie się z pierwszego weyrzenia zbytecznym, i niepotrzebnym przedmiotem sztuki Chirurgiczney, zwłaszcza, że pisma nie podaią żadnych prawideł sporządzania, i używania takowych sprzętów, do tego odzywa się powszechny przesąd, iakoby znaiomość tychże prawideł nie do Chirurga, lecz do samych niewiast, którym z natury powierzone iest opatrowanie i pielęgnowanie dzieci, należeć powinna. Atoli zastanowiwszy się z uwagą nad nieskończonym prawie pasmem niedołężności ludzkiey, która większą częścią pochodzi od zaniedbanego staru ku koło pierwiastkowego rozwiiania się członków, maiących na przyszłość zabeśpieczyć mocną konstytucyą, i trwałość budowy ciała, bez popełnienia błędu sądzić nie można, że umieiętność opatrowania, tych żyć poczynaiących istot, iest bagatelną. rzeczą. Nie odmawiam ia zdatności powiiania dzieci niewiastom; lecz i to wiem z doświadczenia, że wiele znayduie się matek, którym ta, mało w tych czasach zważana sztuka, iest iest cale niewiadoma, i one w tey niewiadomości bardziey utwierdzaią się, gdy u innych widzą, że swych dzieci nie powiiaią. Lubo możnaby oneż uwolnić od tego obowiązku, gdy dziecie przychodzi do lepszey tęgości ciała; lecz w pierwiastkowey swey miekości, i delikatności członków, koniecznie potrzebuie wsparcia, które nie innym sposobem

bem otrzymuie się, iak tylko przez zachowania tychże delikatnych członków od wszelkiego zewnętrznego uszkodzenia.

Dać radę, w przypadku nieumieiętności obeyścia się z nowo narodzonym dziecięciem, częstokroć podaie się okazya Chirurgowi, do którego iako do znawcy z urzędu swego rzeczy, tyczących się położniczéy sztuki, odezwać się powszechność ma prawo. Niewiadomość Chirurga znaleść się w takiey okoliczności ubliżyłaby reputacyi iego; dla tego, abym nic nie opuścił, co Uczniom moim przydać się może, umyśliłem w krótkości namienić o sposobie opatrzenia dziecinnego, którego są następuiące prawidła:

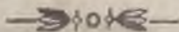
§. 723. Jak tylko dziecie przyydzie na świat, naypierwszą do usłutecznienia potrzebą, iest zazwiązanie pępowiny, które się zwykło robić kilką włoknami lnianych nici woskowanych, długości do 15 calów, na których aby się nie rozwodziły, robią się po obydwóch końcach węzełki. Związanie pępowiny powinno się czynić w odległości półtora cala od ciała, w taki sposob: Nici woskowane okręcaią się koło siebie dwa razy, aby się mógł zrobić podwoyny węzeł, Chirurgicznym zwany. Ta pętlica więc zawdziewa się na pępowinę, i robi się ieszcze iedno okręcenie koło teyże. Potém zwięzuie się pępowina drugi raz trzy cale wyżey nad pierwszym wiązaniem, aby w czasie zatrudnienia się około położnicy, krew nie wytoczyła się pępowiną z łóży-

ska.

ska. Przy tym należy mieć baczność, aby pierwsze wiązanie nie było ani nadto ściągnione, ani zbyt wolne. Dopiero urzyna się pępowina, cal ieden powyżéy pierwszego wiązania. Urznięty pępek obwiia się iakim miękim płatkiem dwa lub trzy razy okrążaiąc go, niekiedy zwykł się ten płatek maczać w oleyku migdałowym. To zrobiwszy, bierze się opaska krążkowa 4 lub 5 cali széroka, którą owiia się ciało dziecięcia w okolicy brzucha, po nad tąże, przegina się urznięty pępek, a na nim kładzie się kompreska, co wszystko przytwierdza się potém iaką małą opaską, i w takim stanie zostawia się pępek przez 6, 7. lub więcéy dni, po którym to czasie zwykł sam odpadać od ciała. W tém samém opatrowaniu, oczyszcza się ciało dziecięcia ciepłym winem lub wodą, dodawszy do niey wodki, i obmywa się gąbką lub mięką szmatką. Na głowie dziecięcia kładzie się kawałek cieńkiego płótna, a nad tymże w mieyscu miękiego ciemienia, można położyć czworkątną we dwoie lub czworo złożoną kompreskę, naostatek okrywa się głowa ciepłą czapeczką. A zaś około uszów kładą się małe szmateczki z miękiego płótna, co się podobnież czyni pod pachami i między nogami, zapobiegaiąc wypieraniu ciała w tych mieyscach.

§. 724. Opatrzywszy dziecię w pierwsze potrzeby, przystępuie się potém do powiiania. Sprzęty dziecinnego powicia są: 1) Opaska prosta krążkowa długości o

ło-

łokcie, szérokości 3 cale; 2) Nagłownik długości $\frac{5}{4}$ łokcia, szerokości pół łokcia; 3) Powoynik długości 4 łokcie, szérokości 5 cali; 4) Pielucha długości 2 łokcie, szérokości półtora łokcia; 5) Poduszka maiąca półtora łokcia w czworkąt.

§. 725. Użycie tych sprzetów iest takie: Naprzód kładzie się na iakiey płaszczyznie poduszka rogami na krzyż, potém bierze się powoynik zwiniony tasiemkami do niego przyszytemi downątrz, który rozwiia sie na łokieć ieden, i kładzie się poprzecz poduszki, aby reszta zwiniona w rollę, po prawey stronie była. Na powoyniku kładzie się pielucha, górnym brzegiem nieco wyżey, niż w połowie poduszki. Wiszący koniec podnosi się w górę, i brzeg onegoż kładzie się o dobrą ćwierć niżéy, od spodniego końca pieluchy. Potém kładzie się nagłownik na poduszce w górze, i dólny brzeg iego, podkłada się na cal ieden pod górną częścią pieluchy. Naostatek w środku rozciąga się opaska prosta krążkowa, aby się znaydowała w okolicy pępka. Maiąc iuż przygotowany cały narząd opatrzenia dziecięcia, przystępuie się do powiiania, maiąc baczność na okoliczności następuiące:

Jeżeli dziecie iest świeżo urodzone, i ma ieszcze wilgotną pępowinę, wiszącą z pierścionka pępkowego, aby więc taż do ciała nie przylgnęła, nie gniła, lub iakim sposobem uszkodzoną nie była, trzeba wziąść cienką, czystą, i suchą szmateczkę,

iąk

iak się wyżey powiedziało, i obwinąc nią pępowinę, któr się przyzwoicie potém na ciele układa. Gdy zaś dziecię ma więcey nad dni 9. i pępowina iest już oddzielona, wtedy nie iest potrzebna szmateczka, lecz robi się od razu powiianie tym sposobem:

1) Leżąca na wierzchu pieluchy opaska, obwiia się kilka razy koło brzucha dziecięcia w okolicy pępka, i dla zabespieczenia tegoż przytwierdza się miernie tasiemkami przy niey będącemi.

2) Wierzchnią połową pieluchy, zawiiaią się potém ręce dziecięcia, tak, aby równo i wygodnie przy ciele leżały; końce pieluchy kładą się pod spod.

3) Brzeg wyższy leżącego na poduszce nagłownika, podnosi się w gorę, i kładzie się po nad czołem Dziecięcia, potém końce onegoż zaginaią się ku uszom, reszta zaś nagłownika wkłada się pod brodą na piersiach.

4) Obłożywszy spodnią częścią pieluchy z iednéy i drugiey strony dziecię, obwiia się toż powoynikiem, okrążaiąc wprzód piersi, potém brzuch aż do nóg, które pokryte pozostałą pieluchą, podobnież owiiaią się powoynikiem, i zwiezuią się tasiemkami.

5) Po skończonym powiciu dziecięcia, zakładaią się rogi poboczne poduszki na piersiach, i zwięzuią się wstążką; na koniec dólny róg poduszki zagina się w gorę i przypina. W lecie zamiast poduszki bierze się do powicia flanela, którą obwiia się dziecie, na około pod pachami.

Hh §.

§. 726. Prócz tego tu opisanego powszechnego narządu i sposobu opatrzenia dziecięcia, wiedzieć należy, iż bywaią nadzwyczayne przypadki, które żadney zwłoki nie cierpią, i którym Chirurg natychmiast zaradzić powinien. Lecz że takowe zdarzenia opisać tu iest rzeczą niepodobną, przeto chcę tylko to w tey mierze napomnieć, iż nowonarodzone dzieci miewaią szczegulne wady i choroby, których siedlisko iest w takich częściach ciała, gdzie zwykły narząd opatrzenia, i powszechnie używane opaski, nie mogą bydź przystosowane i w żaden sposob przyłożone. Takowe nadzwyczayne trefunki, które koniecznie wymagaią nowego wynalazku, szczegulney iakiey opaski, i osobliwszego narządu opatrzenia, stanowią między Chirurgami istotną różnicę, iż ten który dobrze zna powszechne prawidła opasek, i dokładną narządu opatrzenia posiada wiadomość, daleko większą ma zdatność do utworzenia iakiego bandażu, stosownie do okoliczności, stanu, natury w nadzwyczaynych uszkodzeniach i chorobach ciała niż ów, który żadnego wyobrażenia nie ma o powszechnych opaskach i zwykłym narządzie opatrzenia. Chirurg w prawidłach swey sztuki ugruntowany, staie się bardzo użytecznym cierpiącey ludzkości, bo w nich przy swym geniuszu i zreczności, znayduie zawsze źrodło sposobow, które mu są potrzebne do zaradzenia sobie w zdarzaiących sie nadzwyczaynych przypadkach, zewnętrznych uszko-

szkodzeń i chorob, gdy przeciwnie niewyćwiczony w swéy sztuce Chirurg, nie tylko iest niepożytecznym, lecz częstokroć nawet zamiast pomocy, przynosi szkody choremu.

§. 727. Dla tego podaiąc naukę opasek, która iest prawie nayistotnieyszą do leczenia zewnętrznych chorob ciała części Chirurgii, starałem się iak w całym tym Dziele moim, tak i w opisywaniu bandażów właściwych, i wszelkich sprzętów tyczących się narządu opatrzenia, żadnych choć małych i prostych nie opuścić sposobów, iakie tylko do ratowania cierpiących, sztuka i dowcip dotąd nastręczały. Przeto postanowiłem naprzód przedstawić uczniowi pierwotne zasady będącéy ieszcze w kolebce Chirurgiczney sztuki. Daley, wskazuiąc tę drogą wszystkie ogólne środki, iakich Chirurgia w swych rozmaitych zamiarach używać zwykła. usiłowałem wystawić przed oczy uczniowi, liczne prac i przemysłu ludzkiego wzory, za któremi by mógł powziąć zdolność do wynaydowania nowych, tworzenia co raz lepszych, i do nadzwyczaynych uszkodzeń ciała stosownieyszych praktycznych kunsztu sposobów. Do czego iednak Chirurg dopoty przyyść nie może, poki przyzwoitego opasek obrządku opatrowania, posiadać nie będzie nauki.

ROZDZIAŁ VII.

O *przyzwoitym czasie opatrowania chorego.*

§. 728. Przykładanie narządu opatrowania w należytym czasie, iest w praktyce Chirurgiczney czynnością, która biegłego w swey umiętności Chirurga od prostego Mechanika rozróżnia. Choćby Chirurg zabieraiący się do wykonywania swéy sztuki, wszelkie sprzęty narządu opatrzenia doskonale znał, potrzebne do tegoż opaski sporządzać, i oneż podług prawideł nauki przykładać umiał, ieżeli iednak nieposiada wiadomości: kiedy przyłożony narząd opatrzenia odnowić, a kiedy na cierpiącéy części zostawić go trzeba, zdatny iest opatrzyć chorego po rzemieślniczemu, nie zaś według potrzeby natury, na czém iedynie zasadza się doskonałość dobrego Chirurga.

§. 729. Nie ma z nas nikogo, któryby mocy goienia ran i wszelkich uszkodzeń ciała, naturze nie przyznał, ta iednak dobroczynna Lekarka, nie iest tak nieograniczenie można, aby w swych działaniach wsparcia od sztuki Chirurgiczney nie potrzebowała. Przeciwnie, któż iest tak nierozsądnego zdania, że sztuka Chirurgiczna, działaiąc według swych prawideł, lecz bez względnie na naturę, potrafi zagoić ranę, wrzód i tam daley? Z tych dwóch prawd wypływa wniosek, że do zagoienia iakiego

ze-

zewnętrznego uszkodzenia ciała, dwie rzeczy są potrzebne: Dzielność natury i pomoc sztuki.

§. 730. Na zapytanie: kiedy powtórzyć trzeba opatrzenie cierpiącey części? Każdy Chirurg na mocy poprzedzaiącey zasady, gruntownie odpowie, że ten iest Chirurgowi przyzwoity działania czas, który iemu mistrzyni natura wskazuie. Nim do rozprawy o tym w Chirurgii bardzo ważnym przedmiocie przystąpię, zechcę nie które poprzednicze przytoczyć wiadomości.

§. 731. Troiakim sposobem, dana bydź może naturze pomoc, którey ona w rozpoczętym dziele goienia od sztuki Chirurgiczney żąda. *Pierwsza* pomoc, która się daie działaiącey naturze, zależy na tym, aby część uszkodzona od natarczywości zewnętrznych powietrza, zimna, wilgoci i t. p. dobrze zabespieczona była. Na ten koniec sztuka Chirurgiczna używać zwykła tak zwanych *ochraniaiących opasek* (fasciæ defensivæ). *Druga* pomoc ze strony sztuki daie się naturze, przez należyte i ciągłe utrzymowanie na chorey części sprzętów, lekarstw i innych potrzeb, aby opatrzoną będąc w iednostaynym cieple nieprzerwanie zostawała. Tym końcem zwykła sztuka Chirurgiczna używać tak zwanych *pielęgnuiących opasek* (fasciæ contentivæ). *Trzecia* pomoc, którey natura od sztuki żąda, zależy na tym, aby raz ułożona cierpiąca część, nieporuszoną zostawała w swym położeniu, iżby przez tę spokoyność dzia-

ła-

łaiącey naturze potrzebną, nastąpić mogło poiednoczenie warg rany. Na ten koniec zwykła sztuka Chirurgiczna używać tak zwanych *zawściąggaiących opasek* (fasciæ incarnativæ, cicatrisantes).

§. 732. Z tego, co się tu powiedziało, pokazuie się, że wyliczone sztuki Chirurgiczney sposoby, któremi stara się w czasie goienia, dopomagać naturze, wszystkie zasadzaią się na stałości położonego narządu opatrzenia, którego bowiem w nieprzyzwoitym czasie odeymowania, pociąga za sobą złe skutki.

1) Sprawuie boleść, i przeszkadza naturze w iey działaniu, a choćby Chirurg wszelkiey ostrożności użył w dotykaniu się części, odeymuiąc iednak opaski, poduszeczki, szarpiią i przyłożone leki, mniey lub więcéy dolegliwości sprawić musi, zkąd powstaie spinanie w stałych częściach, zatkanie w naczyniach i t. p. następności.

2) Gdy w odnawianiu opatrzenia, odeymuie Chirurg z cierpiącey części przylgnione do rany pomocne środki, wtedy zrywa poiednoczenia punkta między chorą częścią i lekami, a zatym niszczy rozpoczęte iuż związki wzaiemne, i ruchy do goienia potrzebne. Tym sposobem wstrzymuie się rozwolnienie i ropienie, iakiego wzdęcia lub wrzodu, spoienie rany lub złamaney kości, czasem nawet pogorsza się stan onychże.

3) Jeżeli środek goienia przyłożony został na miękich częściach i w czasie iuż

wzra-

wzrastania młodego ciała; wtedy odięty bydź nie może bez nadwerężenia tych delikatnych części, przez co, niszczy się znowu to, co natura ku zagoieniu działać rozpoczęła, o czym przekonywaią nas krople krwi, które widziemy pod czas odeymowania, tak na sprzętach opatrzenia, iak i na częściach, na których one leżały.

§. 733. Cóż dopiero nastąpić musi, gdy nieumieiętny Chirurg, te szkodliwe skutki przez źle zrozumiane oczyszczanie rany, bardziey ieszcze powiększa; gdy tę subtelną nowo utworzoną substancyą dopoty ściera, póki się krew nie pokaże, a tak pod zamiarem utrzymania rany w czystości, całe warstwy młodego ciała psuie i one odnawia? Lubo są znaczne przeszkody, które się sprzeciwiaią działaniu natury, przez częste odeymowanie narządu opatrzenia, iestem iednak tego zdania, że większy nieporządek dzieie się przez ów czas, który między odeymowaniem starego i przykładaniem nowego opatrzenia, choć w małym przeciągu upływa. Złe skutki wynikaiące ztąd w następuiącey okażą się rozprawie.

§. 734. Choćby Chirurg iak naylepiey starał się zapobiedz, aby powietrze zimne nie dotknęło rany, lub wrzodu, przecież wątpliwe iest zupełne uskutecznienie tego zamiaru. Rostropny Chirug, znaiący dobrze ztąd wynikaiące złe skutki, może ie wprawdzie zmnieyszyć przez ogrzanie powietrza otaczaiącego część chorą, przez staranne pokrycie oneyże i przez swą szyb-

kość

kość w opatrowaniu; lecz to wszystko, iak iest pożyteczne, nie iest iednak dostateczne ieszcze do wstrzymania wrażenia powietrza, na część cierpiącą. Nayskuteczniey-szy, owszem iedyny sposob, którego Chirurg użyć może, zależy na tym, aby chorego mniey na te złe skutki wystawiał, to iest; narząd opatrzenia rzadko odnawiał. Nie maiąc téy przezorności, może bydź pewnym, że chory w większym lub mnieyszym stopniu szkodliwych skutków powietrza dozna. Wiadomo bowiem, że zimne powietrze, ściąga otwory naczyń, zgęszcza znayduiące się w nich soki, zkąd powstaią zatkania, ropienie w zatkanych naczyniach i strata stałych części, które natura z wielką pracą dopiero utworzyła. Gdy więc takowe niestosowne postępowanie powtarza się, robi się odrętwiałe zatwardzenie, twardzenie rany, wrzody długo trwałe, i wydrążałe, cofnienie się w krew materyi ropistey i inne przypadłości, które maią nierozerwany związek z przystępem zimnego powietrza do prostych ran i wrzodów.

§. 735. Niektórzy Chirurgowie są tego zdania, że nowe opatrzenie, świeżemi skutecznemi lekami, nadgradza uszczerbek, który sprawuie odięcie przeszłego bandażu i upływ między niemi czasu; lecz oni podchlebiaią sobie fałszywą nadzieią. Albowiem 1) to przyłożenie nie dzieie się bez poruszenia i bolu; 2) mimo wszelką usilność, gdzie Chirurg stara się dać lekom ów stopień ciepła, iaki posiada chory członek,

nek, nie może on nigdy dopiąć zamiaru swego; 3) musi zawsze czas iaki upłynąć, nim chora część i leki w owe szczęśliwe związki, iak przytoczyłem, wyżey z sobą znowu wnidą, co gdy się robić poczyna, Chirurg opatruiący często, sprawuie na nowo te same nieporządki. Różny wynikaiący z tego nadużycia w naturze, nieład, iawnie biie w oczy i zniewala każdego rozsądnego Chirurga czynić wniosek, który wskazuie konieczną potrzebę rzadkiego odnawiania narządu opatrzenia, to iest: iż we wszystkich, prócz niżey wymienionych przypadkach, uszkodzeń ciała, rany nie tak często opatrowane bydź powinny.

§. 736. Wszakże, zdarzaią się także w praktyce szczególne okoliczności i przypadki, w których podług różnych przypadków i stanu choroby wskazuie się nieuchronna potrzeba częstszego opatrowania uszkodzoney części ciała, gdzie narząd opatrzenia odnawiany bydź powinien, w powszechności mówiąc: albo dla utrzymania części chorey w stanie kuracyi przyzwoitey; albo dla potrzebnego wprowadzenia do uszkodzoney części leków; albo dla oswobodzenia rany, od szkodliwych oneyże wilgoci. Są więc przypadki tak częstszego, iak i rzadszego odnawiania opatrzenia wymagaiące, przeto w następuiących dwóch wydziałach o nich mówić postanowiłem.

WY-

WYDZIAŁ I.

O przypadkach w których częstsze odnawianie opatrzenia, iest potrzebne,

§. 737. Przypadki wymagaiące częstszego odnawiania opatrzenia, przez któreby cierpiące części, w przyzwoitym stanie utrzymane były; powinny bydź rzadkie, ponieważ naylepszéy indykacyi goienia w brew są przeciwne. i niepodobna iest odmiana opatrzenia, bez doczasowey przerwy, aby módz cierpiące części utrzymać w pomyślnym stanie, i nie bydź w niebespieczeństwie, iżby znowu z swego położenia wyruszone nie były. Dla tego nie iest choroba głowna pierwszą gruntowną zasadą pobudzaiącą do tego kroku, przez który często odeymuiemy, i znowu przykładamy narząd opatrzenia, lecz iest to choroba akcydentalna, nagła iaka przypadłość, która by się mogła powiększyć, albo stać śmiertelną, przez dłuższe odwłóczenie odmiany onegoż.

Tu należy, w niektórych złamaniach kości, mocny ból, nabrzmienie ropiste, świędzenie, otarcie i t. d. zatrzymane niektóre naturalne wypróżnienia, przez przyłożone sprzęty narządu np. w rznięciu kamienia, w operacyi fistuły zadniczéy, i inne na tey części trafiaiące się zewnętrzne choroby, prócz owych przypadłości, które nam podaią więcey lub mniey ważne przeciwwskazanie i zniewalaią nas do odstą-

pie-

pienia nieco od ścisłego dopełnienia pierwszego wskazania Nawet istotne błędy popełnione w opatrowaniu, mogą nam wskazać odnowienie narządu opatrzenia. Te błędy, tak względem sposobu przygotowania sprzętów iak i przyłożenia onychże, są tak bardzo wiadome, iż nie mam potrzeby zatrzymać się na tym.

§. 738. Znaiomość przypadków, w których częstokroć odnowić trzeba narząd opatrzenia, przynoszący chorey części stosowny ratunek, zawisła od znaiomości użytego lęczenia środka i choroby, przeciw którey iest wymierzony. Choroba wymagać może częstszego opatrzenia, albo dla gwałtownych przypadłości n.p. boleści, które uśmierzyć mogą nowo użyte leki, albo dla szybkiego wzmagania się gwałtowności, co Chirurg często uważać, i onę częstym, przykładaniem leków pokonać musi, np. w nagle trawiącey gangrenie, w nabrzmieniach zropiałych, które się robić zwykły w częściach bardzo obłożonych tłustością, iak iest zadnica, albo blisko wielkich iam, w karbunkułach i dymienicach ropistych, które niebespieczne są, częścią dla swey natury, częścią dla położenia swego w czułych lub szlachetnych częściach. W takich przypadkach trzeba co cztery lub sześć godzin, albo przynaymniey dwa razy przez dzień, odnawiać opatrzenie.

Lekarstwa które się przykładaią na cierpiącą część, częstokroć wymagaią także odmiany narzadu opatrzenia. Albo wy-

sychaią iak np. Likwory, zwłaszcza spirytusowe, i wtedy według ich prędkiego parowania, odnawianie opatrzenia stać się powinno; albo utracaią swą moc, iak np. tak zwane *digestiva*, maście kataplazmy zmléka, ośrodki chleba i innych rzeczy, które przez ciepło, albo długie leżenie, na uszkodzonéy części staią się ostremi, lub innym sposobem psuią się: na koniec gdy działanie niektórych lekarstw powinno krótko trwać, działaiąc bowiem dłużey, mogły by one szkodzić. Tego przypadku obawiać się trzeba od rozprzestrzeniaiących środków, a powszechnie od mocnych kaustycznych leków.

§. 739. Do przypadków wymagaiących odmiany opatrzenia, iżby przez to cierpiące części, od szkodliwych istot uwolnione były, należą owe, w których bytność tychże istot sprawuie uciążliwe przypadłości. Te zaś zawisły albo od gatunku, albo od ilości, albo od położenia onychże.

Gatunek iakiey materyi, wymaga po Chirurgu częstszego wypróżnienia, gdy ona zepsutą, zżeraiącą i złey natury będąc; wznieca nieporządki, które iednak po iey wyprowadzeniu, zaraz znikaia. Takową materyą, iest ropa gangrenowata, gnilna, rodząca w pewnych wrzodach i t. d. Można by tu także liczyć szkodliwe ciała, których od razu wyprowadzić nie można, np. wielką ilość kolących ości, których wyciągnienie byłoby trudne i bolesne; kawałki kruszczu, drzewa, pod poprzedzaiącemi okolicznościami. Mno-

Mnogość materyi iest pospolitą przyczyna, która przymusza Chirurga do częstszego odnawiania narządu opatrzenia, tenże mogłby się nazwać wypróżniaiącym. Choćby ropa naylepsza była, gdy iednak ona iamę rozpycha, i tamże dłużey zostaiąc, nabiera nader szkodliwéy modyfikacyi, i sprawuie naywiększy nieład, wykrążałe wrzody, odrętwiałości, ograżkę, cofnienie się ropy w krew, lub przynaymniéy nieprzyiemne przytłumienie wychodu materyi, iest skutkiem zaniedbanego odnowienia narządu opatrzenia, w obecnych przypadkach potrzebnego.

Aby się ztąd obawiać skutków, dosyć iest mieć na to uwagę, co przy wrzodach sprawuie spinanie stałych, a rażenie nerwowych części, i iaki wynika nieład, który robią podobne przypadłości w prawach, podług których, następuie ropienie. Do tey samey klassy dołączyć także można prędkie wezbrania wodnistey wilgoci, lub zgoła każdey materyi w iakiey wydrążałości zwierzęcego ciała, obfity odchód moczu, który iest połączony z rznięciem, przeciw któréy przypadłości, kateter, trokar, sondy i t. d. częstokroć użytemi bydź muszą.

To wszystko względem potrzeby odnawiania narządu opatrzenia, tym bardziéy popłaca, kiedy prócz gatunku i mnogości materyi, także ze strony położenia onéyże, pokazuią się okoliczności, które tę potrzebę popieraią. Uważmy teraz, iakie są przypad-

padki, w których częste odnawianie opatrzenia, nie iest przyzwoite.

WYDZIAŁ II.

O przypadkach, które rzadszego odnawiania narządu opatrzenia, wymagaią.

§ 740 Skoro iuż wykazane są przypadki wymagaiące częstszego odnowienia narządu opatrzenia, wiadome także są owe, w których rzadsze opatrowanie chorey części iest potrzebne. Z tym wszystkim, umyśliłem i te drugie przypadki w krótkości wymienić. Przeydę tu ów troiaki gatunek opatrowania, pod krótkim nazwiskiem narządu utrzymuiącego, mieyscowego i wypróżniaiącego.

§. 741. Pierwszy gatunek opatrowania względem swey stałości, na cierpiącey części, musi się stosować do trwałego położenia, końcem zagoienia uszkodzonych części. Zaczym według możności, niepowinien bydź odnawiany, gdy się poczyna goienie, i odmiana niepowinna mieć mieysca, tylko w przypadkach w wydziale poprzedzaiącym wspomnionych. Albowiem użyteczność, nawet istotność tego gatunku opatrzenia, zależy tylko na trzymaniu w tęgości uszkodzonych części. Gdy się wiec odeymuie narząd opatrzenia, wtedy traci się pożądana korzyść, a zatym pożytek, który ma przynieść narząd utrzymuiący, zawiera także istotną potrzebę zostawienia go

dłu-

dłużey na cierpiacéy części, dla tego choroby, których uleczenie uskutecznia się przez narząd opatrzenia utrzymuiący części w stosownym i niedmiennym położeniu, są owe, które rzadkiego opatrowania uszkodzenia wymagaią.

Częste opatrowanie świeżey rany, rozrywa stykaiące się z sobą stałe części, i przeszkadza krążeniu płynnych, znosi szczęśliwie ponowione spaianie się cząstek, wpuszcza powietrze do rany i wznieca nieporządki, o których niżey mowić się będzie: z uszkodzenia, które do zagoienia zmierzało, robi się długo trwały i bolesny wrzód, a gdy takie postępowanie dzieie się przy złamaniach kości, czyż następnie spodziewać się nie trzeba zaropiałego nabrzmienia, pruchnienia kości, utraty członka, nawet i życia?

Gdy się w pewnych zwichnieniach podług tych fałszywych zasad postępuie, chorzy podlegaią odpadnieniom, nabrzmieniom ropistym wstawach, drganiu i t. d. a wady kształtu większą częścią poprawione bydź nie mogą.

Ponieważ oczywiście pokazuie się, że szczęśliwa kuracya poprzedzaiących chorob, od dłuższéy bytności narządu opatrzenia na chorym mieyscu, albo od części obocznych onegoż, zawisła, zaczym w goieniu złamań, daleko potrzebnieysze musi bydź utrzymowanie tegoż samego narządu. Wiadomo iest powszechnie, że ciągłe no-

sze-

szenie kiłowego pasa, iedynym iest lekarstwem na te choroby.

§. 742. Przypadki w których drugi gatunek narządu opatrzenia, rzadko odnawiany bydź powinien, zawieraią w sobie takie okoliczności, gdzie korzyść z użycia leków, nayściśléy połączona iest, z użytkiem, który wypływa z długiéy bytności onegoż na choréy części. Znaiomość zaś tychże przypadków, zawisła, iak się wyżey powiedziało, od dokładnego poznania się z użytemi leczenia środkami, i z chorobą, przeciw którey są przedsięwzięte.

Co się tycze natury użytego lekarstwa, dłuższe leżenie narządu opatrzenia, wtedy iest użyteczne: kiedy lekarstwa własność iest taka, że moc iego wprzód nie pokazuie się skuteczną, póki przez nieiaki czas wystawione nie będzie na ciepło i wilgoć cierpiącey części. Do lekarstw tego rodzaiu należy większa część tęgich leków, np. plastry, oleyne i klejowate kataplazmy, niektóre zwolna działaiące kaustyczne preparaty i t. d. A zaś pewne rozprzestrzeniaiące sprzęty, iako to czopki z kręconey szarpii, przeparowana gąbka, korzenie roślin; w niektórych przypadkach kurki, ołowiane blaty, na pewne wzdęcia położone, same nawet, machiny, których używamy, do poprawienia wad kształtu, ieżeli tychże policzyć niechcemy do narządu opatrzenia pierwszego gatunku, są takie leczenia środki, które długo zostawione bydź muszą, w chorey lub na chorey części, ieżeli się

sku-

skutecznemi pokazać maią, albo działanie ich ma bydź dostateczne. Powtóre, użyteczne iest długie leżenie użytych lekarstw, gdy ich części mało co, albo cale nic nie są lotne, i ich skutki powoli się odmieniaią. Takowe są odmiękczaiące, kleiowate, oleyne kataplazmy w porównaniu z spirytusami; tęgie i plastrzane lekarstwa, w porównaniu z likworami.

Indykacya wzięta z odmienionéy mocy iakiego lekarstwa, wymaga wprzód doskonałéy znaiomości natury każdego, np. owe leki, do których bierze się mleko, żołtek iaieczny, wyciśnione soki roślin, zgoła wszystkie mieszaniny, które maią więcéy wodnych i lotnych, niż ziemnych i stałych części, prędko podpadaią odmianie; przeciwnie, złożone z tłustości, wosku, gummy, żywicy i t. d. w których iest większa ilość ziemnych i stałych, niż lotnych i wodnych części, odmieniaią się poźniey. Scisleysze téy materyi roztrząsanie nie należy do mego celu.

Stosownie do natury choroby, przeciw którey używa się leczącego środka, pożyteczną iest rzeczą, długo zostawić przyłożone z narządem opatrzenia lekarstwa, ieżeli tego żąda działanie natury, które wesprzeć chcemy, i stoiące temuż działaniu na drodze przeszkody, które staramy się uprzątnąć, i prócz tego, natura użytych lekarstw na to zezwala.

Natury działania, które wesprzeć chcemy, wkładaią potrzebę zostawienia długo

lekarstwa na części cierpiącey, gdy one tylko powoli okazuią się, iak bywa n.p. przy rozwolnieniu lub ropieniu edematycznych, albo zaymuiących części gruczołowate flegmonów; przy rozwolnieniu lub ropieniu stwardziałości gruczołów, wyrostków kosnych, zarostów stawowych i t. d. przy należytym ropieniu wrzodów odrętwiałych, wydaiących z siebie gnilną krwawą ropę, nakoniec przy wzrastaniu młodego mięsa, lub nagrodzeniu znowu utraconéy substancyi.

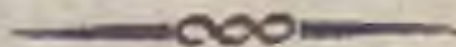
Aby zniesione bydź mógły przeszkody zawadzaiące naturze w działaniu, rzadkiego opatrowania trzeba, bądź, że odnawianie onegoż, może powiększyć przeszkodę, bądź że iey inaczey pokonać nie można, iak tylko przez długo ciągłe i nieprzerwane działanie lekarstwa. Ostatni przypaddek zdarza się we wszystkich wadach, które z chronicznych chorob powstaią i utrzymuią się np. w lipkości i ztąd pochodzącey opieszałéy cyrkulacyi soków, co sprawuie zatkania, bezczynność zatkanych naczeń i t. d.

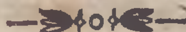
Zawisłe od zmiany narządu opatrzenia przeszkody działań natury, pochodzą albo ztąd, że się go odięło w nieprzyzwoitym czasie, albo, że się między odeymowaniem i znowu przykładaniem, wiele czasowi upłynąć dozwoliło.

§. 743. Przypadki w których narząd otrzenia rzadziey odnawiać trzeba, końcem uwolnienia części chorey od szkodliwych

iey

iéy istot, są niezaprzecznie takowe, gdzie potrzeba uprzątnienia tychże materyy długiego postawania narządu i lekarstw na chorey części wymaga. Takowy przypadek iest np. materya zatykaiąca gruczołki: czyli to ona do rozeyścia się, czyli do ropienia zmierza; w ropieniu samym, w ropistych nabrzmieniach, gdzie pobyt ropy potrzebny iest do tworzenia sie i niszczenia zatkań w naymnieyszych naczyniach; w uprzątaniu ropy z wrzodów wydrążałych, które nie idą głęboko i nie są odrętwiałe, i w spaianiu bocznych części ran, przez ustawiczny nacisk onych; na ostatek przy odłuszczaniu się kości, przy rugowaniu drzasek kostnych, strupów i innych szkodliwych materyy, których uprzątnienie i wypróżnienie wiele potrzebuie czasu. We wszystkich takowych przypadkach, przez częste opatrowania, czas się marnie trawi, chory się męczy, złe się pogorsza z powodów wzwyż przywiedzionych, utracaią się pożytki, któreby można mieć, gdyby się przy rzadkim opatrowaniu zostawił czas naturze, aby z użytemi lekami wspólnie, i spokoynie działać mogła.

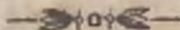

REJESTR

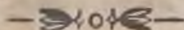
MATERYI CZĘŚCI II.

Wy-

Rozdz

BIBLIOTH: UNIV
JAGELLONICAE